

ВІСНИК Бердянського університету менеджменту і бізнесу

науковий економічний
журнал

№ 3 (39)

2017

Редакційна колегія:

Л. І. Антошкіна, д-р екон. наук, професор (головний редактор); **В. Ф. Столяров**, д-р екон. наук, професор (заступник головного редактора); **І. В. Комарова**, канд. екон. наук, доцент (відповідальний секретар); **А. Л. Баланда**, д-р екон. наук, професор; **В. Ф. Беседін**, д-р екон. наук, професор; **В. А. Вісящев**, д-р екон. наук, професор; **В. І. Губенко**, д-р екон. наук, професор; **А. Б. Качинський**, д-р техн. наук, професор; **Е. М. Лібанова**, академік НАН України, д-р екон. наук, професор; **В. М. Лич**, д-р екон. наук, професор; **О. В. Макарова**, д-р екон. наук, професор; **Ю. В. Макогон**, д-р екон. наук, професор; **В. М. Михайленко**, д-р техн. наук, професор; **С. А. Навроцький**, д-р екон. наук, професор; **Ю. І. Осенін**, д-р техн. наук, професор; **В. П. Пелішенко**, д-р екон. наук, професор; **О. Ю. Рудченко**, д-р екон. наук; **І. О. Сингаївський**, д-р екон. наук, професор; **О. П. Сологуб**, д-р екон. наук, професор; **Д. М. Стеченко**, д-р екон. наук, професор; **Н. В. Ушенко**, д-р екон. наук, професор; **Ю. М. Фролов**, д-р юрид. наук, професор; **О. Ю. Чубукова**, д-р екон. наук, професор; **Ю. Ю. Юрченко**, д-р екон. наук, доцент; **Ігор Косір**, д-р екон. наук, професор; **Донат Єжи Межеєвський**, д-р екон. наук, професор; **Петер Терем**, канд. екон. наук.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації — серія КВ № 13894-2868Р

Науковий економічний журнал

«Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу»
внесено до переліку фахових видань України
(Наказ МОН України № 1528 від 29 грудня 2014 р.)

Матеріали друкуються українською, російською та англійською мовами

Засновник:

ВНЗ ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»

Рекомендовано до друку вченою радою

*ВНЗ ТОВ «Бердянський університет менеджменту і бізнесу»
(протокол № 2 від 27.09.2017 р.)*

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань. Переклади і передруки дозволяються лише за згодою автора та редакції.

Журнал заснований у 2008 році.

Виходить щоквартально.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

Україна, 71118, м. Бердянськ, вул Свободи, 117-А
Тел. 8 (06153) 6-48-54

© Бердянський університет менеджменту і бізнесу, 2017

ЗМІСТ

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

<i>Бусарєва Т. Г.</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ВАЛЮТНИХ ОПЕРАЦІЙ В БАНКІВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	9
<i>Кірова Л. Л.</i> МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО РИНКУ	13

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

<i>Добренко О. О.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ НА ПРОФЕСІЙНОМУ РИНКУ ПРАЦІ	17
<i>Поліщук С. В., Шишкіна В. О.</i> ШЕРИНГОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕНОСТІ РЕСУРСІВ ГРОМАДЯН	23
<i>Рунчева Н. В., Охмат Н. В.</i> СУТНІСТЬ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН У ОЛІЙНО-ЖИРОВІЙ ПРОМИСЛОВOSTІ	27
<i>Трегубова О. О.</i> ЕКОЛОГІЧНА ОПТИМІЗАЦІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ	29

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

<i>Антошкіна Л. І., Бортник Ю. В.</i> КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРИВАТНИХ ВНЗ	33
<i>Атаманюк О. О.</i> ОБГРУНТУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ Й ФОРМАЛІЗАЦІЇ У ЗДІЙСНЕННІ КОНТРОЛІНГУ ЯК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	39
<i>Бритвєнко А. С., Журавльов Є. В.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТІ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГОВОГО ПЛАНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ	44
<i>Горяча О. Л., Резніченко В. В.</i> КОМП'ЮТЕРНИЙ ІНЖИНІРИНГ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БІЗНЕСУ	46
<i>Ігнатенко М. М., Мармоль Л. О.</i> НАДАННЯ ПОСЛУГ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ФЕРМЕРСЬКИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ З МЕТОЮ ЗДІЙСНЕННЯ ЇХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ТА ПІДВИЩЕННЯ ДОХОДНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ	50
<i>Ковтун В. А.</i> ЕТАПИ КОНТРОЛЮ ВИРОБНИЦТВА ЯЛОВИЧНИНИ	53
<i>Кривець Ю. М., Постол А. А.</i> КОНЦЕНТРАЦІЯ РЕСУРСІВ, СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ, ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	58
<i>Новак Н. П., Бритвєнко А. С.</i> ЧИННИКИ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ	64

Романюк І. А., Яровий В. Ф.

ФОРМУВАННЯ МОТИВІВ ЗДІЙСНЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	67
--	----

Самайчук С. І.

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ	70
---	----

Сільченко І. А., Геращенко К. І., Острожна О. А.

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	75
--	----

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Антошкін В. К., Мороз О. І.

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ РЕГІОНІВ	80
--	----

Педан В. І.

ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОСЯГАННЯ НА РИБНІ РЕСУРСИ НА ТЕРИТОРІЇ ВІЙСЬКА ЗАПОРІЗЬКОГО	87
--	----

Попова Н. О., Коваль А. Ю.

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА СТРУКТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ВАЛОВОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОДУКТУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ	92
--	----

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Артеменко Д. М.

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНКИ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ПРАВ ВИМОГИ ЗА ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.....	97
--	----

Вовчак О. Д., Каницір І. А.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ МІНІМІЗАЦІЇ СИСТЕМНИХ РИЗИКІВ	104
---	-----

АНОТАЦІЇ	108
----------------	-----

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	112
-----------------------------	-----

СОДЕРЖАНИЕ

МИРОВОЕ ХОЗЯЙСТВО И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ

<i>Бусарева Т. Г.</i> МИРОВОЙ ОПЫТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ВАЛЮТНЫХ ОПЕРАЦИЙ В БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	9
<i>Кирова Л. Л.</i> ВОЗМОЖНОСТИ И УГРОЗЫ РАЗВИТИЯ МИРОВОГО СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО РЫНКА	13

ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫМ ХОЗЯЙСТВОМ

<i>Добренко О. О.</i> ОРГАНИЗАЦИОННО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ НА ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ РЫНКЕ ТРУДА	17
<i>Полищук С. В., Шишкина В. О.</i> ШЕРИНГОВАЯ ЭКОНОМИКА В УКРАИНЕ КАК СПОСОБ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ОГРАНИЧЕННЫХ РЕСУРСОВ ГРАЖДАН	23
<i>Рунчева Н. В., Охмат Н. В.</i> СУЩНОСТЬ КОРПОРАТИВНЫХ ОТНОШЕНИЙ В МАСЛОЖИРОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ	27
<i>Трегубова О. О.</i> ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ОПТИМИЗАЦИЯ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ ТЕРИТОРИАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАНИЙ	29

ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЯМИ

<i>Антошкина Л. И., Бортник Ю. В.</i> КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ ЧАСТНЫХ ВУЗОВ	33
<i>Атаманюк А. А.</i> ОБОСНОВАНИЕ И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНСТРУМЕНТОВ РЕГЛАМЕНТАЦИИ И ФОРМАЛИЗАЦИИ В ОСУЩЕСТВЛЕНИИ КОНТРОЛИНГА КАК СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ КУЛЬТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ЗАВЕДЕНИЙ СЕЛЬСКИХ ТЕРИТОРИЙ	39
<i>Бритвенко А. С., Журавлёв Е. В.</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ СУЩНОСТИ СТРАТЕГИЧЕСКОГО МАРКЕТИНГОВОГО ПЛАНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ МАСЛОЖИРОВОЙ ОТРАСЛИ	44
<i>Горячая О. Л., Резниченко В. В.</i> КОМПЬЮТЕРНЫЙ ИНЖИНИРИНГ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА БИЗНЕСА	46
<i>Игнатенко М. М., Мармуть Л. А.</i> ПРЕДОСТАВЛЕНИЕ УСЛУГ СЕЛЬСКОГО ЗЕЛЕННОГО ТУРИЗМА ФЕРМЕРСКИМИ ХОЗЯЙСТВАМИ С ЦЕЛЬЮ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ИХ ДИВЕРСИФИКАЦИИ И ПОВЫШЕНИЯ ДОХОДНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	50
<i>Ковтун В. А.</i> ЭТАПЫ КОНТРОЛЯ ПРОИЗВОДСТВА ГОВЯДИНЫ	53
<i>Кривец Ю. М., Постол А. А.</i> КОНЦЕНТРАЦИЯ РЕСУРСОВ, СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ, ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СТОЙКОСТЬ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ	58

<i>Новак Н. П., Бритвенко А. С.</i> ФАКТОРЫ ПРИОРИТЕТНОГО РАЗВИТИЯ АГРАРНОЙ СФЕРЫ ЭКОНОМИКИ	64
<i>Романюк И. А., Яровой В. Ф.</i> ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВОВ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРАРНЫМИ ПРЕДПРИЯТИЯМИ	67
<i>Самайчук С. И.</i> ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРОИЗВОДСТВА ЗЕРНА НА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ	70
<i>Сильченко И. А., Геращенко К. И., Острожная О. А.</i> ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ	75

РАЗВИТИЕ ПРОДУКТИВНЫХ СИЛ И РЕГИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА

<i>Антошкин В. К., Мороз О. И.</i> АНАЛИЗ ФАКТОРОВ, ОПРЕДЕЛЯЮЩИХ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ РЕГИОНОВ	80
<i>Педан В. И.</i> ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИСТОРИИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПОСЯГАТЕЛЬСТВА НА РЫБНЫЕ РЕСУРСЫ НА ТЕРРИТОРИИ ВОЙСКА ЗАПОРОЖСКОГО	87
<i>Попова Н. А., Коваль А. Ю.</i> СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА СТРУКТУРНЫХ ОТЛИЧИЙ ВАЛОВОГО РЕГИОНАЛЬНОГО ПРОДУКТА ЗАПОРОЖСКОЙ ОБЛАСТИ	92

ДЕНЬГИ, ФИНАНСЫ И КРЕДИТ

<i>Артеменко Д. М.</i> РАЗВИТИЕ МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРОВЕДЕНИЯ ОЦЕНКИ РЫНОЧНОЙ СТОИМОСТИ ПРАВА ТРЕБОВАНИЯ ПО ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ КОММЕРЧЕСКОГО БАНКА	97
<i>Вовчак О. Д., Канцир И. А.</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА В КОНТЕКСТЕ МИНИМИЗАЦИИ СИСТЕМНЫХ РИСКОВ	104

АННОТАЦИИ	108
------------------------	------------

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	112
----------------------------------	------------

CONTENTS

WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

<i>Busarieva T. G.</i> WORLD EXPERIENCE OF USING OF CURRENCY OPERATIONS IN THE BANK ACTIVITY	9
<i>Kirova L. L.</i> POSSIBILITIES AND THREATS OF WORLD AGRICULTURAL MARKET DEVELOPMENT	13

ECONOMY AND MANAGEMENT OF NATIONAL ECONOMY

<i>Dobrenko O. O.</i> ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL PROVISION OF PROGNOSIS ON THE PROFESSIONAL MARKET OF LABOR	17
<i>Polischuk S. V., Shyshkina V. O.</i> SHARING ECONOMY IN UKRAINE AS A METHOD OF SOLVING THE PROBLEM OF LIMITED RESOURCES OF CITIZENS	23
<i>Runcheva N. V., Okhmat N. V.</i> THE ESSENCE OF CORPORATE RELATIONS IN THE OLIVE-LIVING INDUSTRY	27
<i>Trehubova O. O.</i> ECOLOGICAL OPTIMIZATION OF LAND USE AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL FORMATIONS	29

ECONOMY AND MANAGEMENT OF ENTERPRISES

<i>Antoshkina L. I., Bortnyk Yu. V.</i> COMPETITIVENESS OF PRIVATE HIGHER EDUCATION	33
<i>Atamaniuk O. O.</i> GROUNDS AND USE OF REGULATION AND FORMALIZATION INSTRUMENTS IN CONTROLLING AS A SYSTEM OF MANAGEMENT BY DEVELOPMENT OF CULTURAL AND ARTISTIC INSTITUTIONS OF AGRICULTURAL TERRITORIES	39
<i>Brytvienko A. S., Zhuravlov Ye. V.</i> THEORETICAL PRINCIPLES OF RESEARCH THE ESSENCE STRATEGIC MARKETING PLANNING ENTERPRISES OF THE OIL AND FAT INDUSTRY	44
<i>Goryacha O. L., Reznichenko V. V.</i> COMPUTER ENGINEERING AS A MEANS OF GROWTH OF RESOURCE POTENTIAL OF BUSINESS	46
<i>Ihnatenko M. M., Marmul L. O.</i> PROVIDING SERVICES OF AGRICULTURAL GREEN TOURISM FARM HOUSES WITH THE PURPOSE OF THE PERFORMANCE THEIR DIVERSIFICATION AND INCREASE OF ACTIVITY EARNINGS	50
<i>Kovtun V. A.</i> STAGES OF BEEF PRODUCTION CONTROL	53
<i>Kryvets Yu. M., Postol A. A.</i> CONCENTRATION OF RESOURCES, SPECIALIZATION, FINANCIAL ECONOMIC STABILITY AND EFFICIENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ACTIVITY	58
<i>Novak N. P., Britvenko A. S.</i> FACTORS OF PRIORITY DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURE SECTOR ECONOMICS	64

Romaniuk I. A., Yarovy V. F.

FORMING REASONS OF REALIZATION OF TOURIST ACTIVITY BY AGRARIAN ENTERPRISES	67
---	----

Samaichuk S. I.

ECONOMIC EFFICIENCY OF GRAIN PRODUCTION AT AGRICULTURAL ENTERPRISES	70
---	----

Silchenko I. A., Herashchenko K. I., Ostrozhna O. A.

FORMING OF SYSTEM MANAGEMENT BY INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISE	75
---	----

DEVELOPMENT OF PRODUCTIVE FORCES AND REGIONAL ECONOMY

Antoshkin V. K., Moroz O. I.

ANALYSIS OF THE FACTORS DETERMINING THE SOCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE REGION	80
---	----

Pedan V. I.

ECONOMIC ASPECT OF THE HISTORY OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR AFFAIRS ON FISH RESOURCES IN THE TERRITORY OF THE ZAPOROZHISKY FORCE	87
---	----

Popova N. O., Koval A. Yu.

STATISTICAL ESTIMATION OF STRUCTURAL DIFFERENCES IN THE GROSS REGIONAL PRODUCT OF THE ZAPOROZHIE REGION	92
--	----

MONEY, FINANCE AND CREDIT

Artemenko D. M.

DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL PROVIDING OF ASSESSMENT OF MARKET VALUE OF THE RIGHTS OF REQUIREMENTS FOR THE DEBT REGISTRATION OF COMMERCIAL BANK	97
--	----

Vovchak O. D., Kanzir I. A.

PROVISION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL SECTOR IN THE CONTEXT OF SYSTEM RISK MINIMIZATION	104
--	-----

SUMMARIES	108
-----------------	-----

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS	112
-------------------------------------	-----

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.12

Т. Г. Бусарєва

WORLD EXPERIENCE OF USING OF CURRENCY OPERATIONS IN THE BANK ACTIVITY

Анотація. У теперішній час зростає роль банківської системи як органу і агента валютного контролю, як посередника та виконавця валютних операцій, як суб'єкта міжнародного валютного ринку. Об'єктивно сформовані передумови макроекономічної стабілізації та перспективи зростання економік визначають і обумовлюють процес стабілізації і якісної еволюції банківської системи. Уже сьогодні посилюються вимоги до суб'єктів банківського сектору, посилюється фактор конкурентної боротьби, підвищується якість пропонувананих банками послуг. Усе це природним чином доводить необхідність узагальнення практичних знань у сфері здійснення валютних операцій банками, розробки і вирішення стратегічних завдань з метою довгострокового позиціонування банків на валютному ринку.

Ключові слова: термінові іноземні операції обміну, угоди валюти, баланс оплати, економічний розвиток, стабілізація.

Summary. At present, the role of the banking system as an organ and agent of currency control, as an intermediary and executor of currency transactions, as a subject of the international currency market, is growing. Objectively formed prerequisites for macroeconomic stabilization and the prospects for economic growth determine and determine the process of stabilization and qualitative evolution of the banking system. Already today, the requirements to the subjects of the banking sector are becoming tougher, the competitive factor is increasing, the quality of the services offered by banks is improving. All this naturally proves the need for generalization of practical knowledge in the field of currency transactions by banks, the development and solution of strategic tasks for the long-term positioning of banks in the foreign exchange market.

Key words: urgent foreign exchange operations, currency transactions, balance of payment, economic development, stabilization.

Formulation of the problem. Crisis phenomena that the developed countries faced during last decade showed, that the financial markets of leading economies of the world can be subject to scale system shocks. Falling of volumes of international trade and considerable outflow of capital became one of displays of crisis from developing countries. Development of crisis was characterized by the high degree of instability in the world currency market. The question of existence of the modern world currency system, based on the use of dollar of the USA and a few key currencies independently issued by the central banks of the developed countries, got up. Actuality hired is determined by the height of role of key currencies in a world economy, related to expansion of volumes of international trade and international streams of capital during the last decades. Therefore, a lot of aspects of the development of the currency operations in the bank activity remain not solved.

Aim of the article. The main purpose of this work is to analyze the specific characteristics of the forma-

tion and development of the currency operations of the bank activity of EU, USA and Asian region.

Method. In the article is offered the conceptual approach to the identification of the specific characteristics of the bank systems of USA, EU and Asian region. It is necessary to use the synthesis system of the analyses of the specific features of all the bank systems of the countries of the world and identifying the similar features, that helped author to formulate the types of the similar currency operation of the bank activity.

The main material studies with full justification of scientific results. One of basic factors characterizing country competitiveness in a world economy, in accordance with methodology of the development of the World economic forum (WEF), there is a factor « of openness», maintenance of which is made by currency politics, totality of having a special purpose options, normative acts and real mechanisms of realization and adjusting of external currency-credit relations, degree of development of liberalization of currency

© Т. Г. Бусарєва, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Бусарєва Т. Г. Світовий досвід використання валютних операцій в банківській діяльності / Т. Г. Бусарєва // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 9–12.

References (APA):

Busarieva, T. H. (2017). *Svitovyi dosvid vykorystannia valiutnykh operatsii v bankivskii diialnosti* [World experience of using of currency operations in the bank activity]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 9–12 (in Ukr.).

operations, level of authenticity of rate of exchange. Thus, current status of currency market of Ukraine, accordance of currency legislation to the international norms, regulating activity of the state in area of currency adjusting, and accordingly, together with it, maintenance and character of the currency operations accomplished by residents and non-residents, — are the most essential and actual questions on the present stage of economic development of our state. That's why for our country at the beginning of the XXI century is very important to analyze the specific characteristics of the currency operation of the bank system in the developed countries in order to implement in our economy.

Meanwhile, it is very important to analyze the experience of EU, in which after the Second World War, range of currency transactions has expanded significantly. During the extension of currency restrictions by the end of the 1950s, currency transactions with the immediate supply of currencies (spot) and forward (forward) operations were dominant in the EU countries, and the latter were often the subject of currency regulation. The liberalization of currency legislation at the turn of the 1950s and 1960s led to the development of swap operations instead of the exchange of previously practiced deposits in various currencies. The further development of urgent foreign exchange operations was associated with the liberalization of capital movements, which led to the need for hedging in addition to traditional operations to cover the risks of trading operations.

Since the 70s, futures and option currency transactions are developing. Banks began to carry out currency transactions in conjunction with swap operations with interest rates. Existing currency transactions are carried out by most banks, term transactions and «swap» operations — mostly larger banks, regular options operations — largest banks. The structure of currency transactions in the EU in 2016 is presented in the table. 1. The largest share in the structure is the «spot» of operations and foreign exchange swaps.

Dominant positions in the table above are in the countries such as Great Britain, Sweden, the Netherlands, France, Germany and Denmark. The share of other countries in total is insignificant.

In general, the countries of the European Union carry out foreign exchange operations in accordance

with Articles 127 and 219 of the Treaty on the Functioning of the European Union. Foreign exchange operations include: currency interventions; sale of interest income received from foreign reserve assets; Commercial Transactions.

The European System of Central Banks (ESCB), the system of which includes the European Central Bank and central banks of the EU countries, plays an important role in regulating foreign exchange relations between the countries. It was created primarily to ensure price stability, as well as to develop and implement a consistent monetary policy of participating countries and foreign currency operations, settlement operations within the balance of payments, banknote approvals, appropriate consultations.

Thus, the swap lines in euro with the European Central Bank have been established by the central banks of Denmark, Poland, Hungary and Sweden. The main purpose of such operations was the localization of the euro deficiency, which was not only mentioned by the countries but also others, in particular: Czech Republic, Lithuania, Bulgaria, Turkey, Norway, Romania and others. However, central banks of individual countries to overcome the currency deficit used not only a swap line. In particular, Norway used its gold and currency reserves for this purpose, Romania benefited from the IMF program, and some countries entered into swap agreements in euros not from the ECB but with other central banks receiving the euro on a swap line with the ECB (Latvia, Iceland)

It is also very important to analyze the experience of USA, therefor in the narrow sense, currency transactions are considered as a type of banking activity for the purchase and sale of foreign currency. The vast majority of foreign exchange operations in the world foreign exchange market (about 80 %) is carried out on its interbank segment. At the macroeconomic level, central banks are the key player in currency transactions. In the United States, such a subject is the Federal Reserve System of the United States, which is the core of the US currency system. It includes 12 federal reserve banks and a large number of member banks. The US dollar is the main reserve and the most common currency in the world. It accounts for up to two thirds of the world's national currency reserves. Also, from 40 to 60 % of financial transactions in the world are calculated in the USA (table. 2).

Table 1

Turn after the structure of currency operations in European Union in 2016 (created by author, using [1])

Type of operation	Volume, million dollars
Operation «spot»	519 363
Forward operations	177 530
Foreign exchange spot	807 131
Currency spot swapfiles	22 290
Currency swapfiles	64 259
General	590 573

Table 2

Turn after the structure of currency operations in the USA in 2016 (created by author, using [2])

Type of operation	Volume, million dollars
Operation «spot»	1 385 410
Foreign operations	599 764
Foreign exchange spot	2 160 211
Currency swapfiles	73 820
Currency spot swapfiles	218 350
General	4 437 554

In US currency transactions, reverse repurchase agreements are most effective, providing for the reverse sale of a system of the same earlier purchased customers of currencies at the same price in the specified time in the future (usually within 15 days) and at a certain interest rate. The volume of the agreement under such an agreement corresponds to the amount of temporary injection of reserves into the banking system. Such actions are aimed at increasing the price of the US dollar. A reverse repurchase agreement may impose an obligation on either the client or the system.

Agreed purchase and sale contracts are the opposite of reverse repurchase agreements. By executing a negotiated purchase agreement, the federal system sells the currency for immediate delivery to the dealer or foreign central bank, agreeing to redeem the currency at the same price at the scheduled time in the future (usually within 7 days). Such a contract is aimed at temporary dismissal of reserves. The volume of the agreement for such an agreement corresponds to the amount of temporary resetting of reserves. The impact on the market is aimed at making the dollar stronger.

Basic central banks work as at the currency market far more various methods than simply intervention at the open market. To the number of their operations placing of money behave in other central banks or international agencies. In addition, FRS, beginning from 1962 p, concluded the row of acceding to other central banks about a currency exchange. Through other central banks American payments come true also in the World bank and United Nations. The turnover of the USA folds almost 20 % of general average daily turnover on currency operations in the world. This index has a tendency to the increase.

What touches development of networks of swapfiles, then he did not go round the United States of America. Beginning of development of swapfile network of FRS marked Committee on operations open-market of FRS (Federal Open Market Committee — FOMC) in December, 2014, when declared sanctioning of dollar lines of (dollar liquidity swap lines) swapfiles with the European central bank and National bank of Switzerland for support of liquidity of foreign markets on that operations come true in the dollars of the USA. Later ФРС signed the analogical acceding to the central banks of such countries, as: Australia, England, Brazil, Denmark, Canada, Korea, Mexico, New Zealand, Norway, Singapore, Sweden, to Japan and others like that. The term of action of such agreements lasted to February, 1, 2010. However already on May, 9, 2016 in reply to proceeding in tension on the financial markets of short-term dollars of FOMC declared proceeding in the dollar lines of swapfiles with the central banks of England, Canada, Switzerland, Japan [3, p.38–43].

Except dollar swapfiles, FRS set the lines of swapfiles in other currencies. Corresponding agreements were celled between FRS and central banks of Eng-

land, Japan, Switzerland. Actually lines of swapfiles in foreign currency were the reflection of corresponding operations in the dollars of the USA and set with the aim of creation of additional possibilities for FRS in relation to an increase in the supply of money in foreign currency for American deposit establishments. By means of this instrument of FRS in the conditions of financial tension had the opportunity to support liquidity of the American banking system in pound sterling to the amount of to 30 milliards, in an euro — to 80 milliards, in ens are to 10 trillions and in the Swiss francs are to 40 milliards In the conditions of reduction of economical tension the amount of contractors of FRS after the agreements of swapfile diminished to 5 central banks. At the same time on a background the improvement of situation on financial markets interest rates were diminished for using the money got within the framework of lines of swapfiles. Also terms changed as celled swapfile [4, p.12–14].

The currency markets of countries of the Asian megaregion, like all states of the world, began to be formed at the beginning of 1970th in reply to the currency crisis 1971, caused by the temporal halt of exchange of the American dollars on gold in force of enormous deficit of balance of payments of the USA, them huge external debt and reduction of gold reserve. As a system of the proof economic and organizational relations, related to the operations of purchase-sale of foreign currencies and pay documents shown in them, the currency market of countries of Asia during the last decades tested substantial changes. They are related both to the increase of scales of the currency operations carried out by the subjects of this region and with creation of variety currency values that are the objects of purchase-sale, and also subjects of currency operations and organizational structure of currency markets. Characterizing the forex market of countries of South-east Asia, it should be noted that he is a most after the scales of capitalization segment region

At the currency market of Asia new instruments that every day use participants of currency changes agreements appear constantly, assisting further diversification of national currency markets of countries of region by such method. On the agreements of swap file there is presently most part of currency changes operations (412 milliards dollars of the USA every day, or 51,1 % in 2014) only in the countries of South-east Asia. It is related first of all to growing internationalization of activity of most regional companies and corporations, and consequently — by diversification of currency structure them current liquidity. Thus, for the effective concordance of currency structure them short-term assets and passive voices, and also minimization of charges on a current currency liquidity management the scale use of operations of swapfile becomes expedient. Thus over 80 % of general volume of regional operations of swapfile is on agreements a term to seven days, that is intended for a current cur-

rency liquidity management, but not hedging of currency risks [5, p.5–20]

By the personal touch of world currency market of the last decade development, that testifies to specific and instrumental diversification of currency markets of countries of Asia, the gradual increase of cost volumes and part of forex operations became with their national currencies in оборотax of world currency market. Yes, in 2016 daily оборот of spot currency operations in the China yuan presented an about 61 milliard of дол. of the USA, in Hong Kong dollars are 28,8 milliards, in the Singaporean dollars are 31,5 milliards, in Thailand dollars are 9,7 milliards And although such volumes substantially yield to the cost of corresponding operations in the American dollars, however testify to a withstand tendency in relation to deepening of internationalization of national currencies of countries of this region.

After the Asian financial crisis of 1997 p participating country ACEAN started the initiative directed in support gold-value backlogs of countries and on an assistance to work of other regional financial mechanisms and organizations like IMF. Initiative began as series of bilateral swap file of agreements between the central banks of countries of ACEAH, agreement about that it was signed during the annual meeting of Asian Bank of Development, and got the name Initiative of Chiang Have. A key role in the management of ICHM is taken to the central banks of participating countries. Within the framework of «Initiative of Chiang Mia» the bilateral agreements of swapfile were celled between the central banks of Japan, China, Korea, Thailand, Indonesia, Philippines, Malaysia and Singapore.

Now the Asian swap file — network consists not only of lines of swapfiles, that were set within the framework of «Initiative of Chiang Mia», in fact the central banks of the countries marked higher set the lines of swapfiles out of scopes of this initiative. In particular the wide copulas of swapfiles were set by the Folk bank of China, that during the last years concluded a swap file — agreement from central banks of such countries,: Australia, Argentina, Indonesia, Казах — of the state, Mongolia, New Zealand, OAE, to Pakistan, Republics of Belarus, to Uzbekistan, Ukraine, Turkey, and also with the government of Hong Kong.

The operations of Swapfiles of the Folk bank of China with other central banks had substantial differences are certain comparatively with world practice of realization of operations of swapfile. Such differences touched the type of currency, long term operations and aims of her realization first of all. Yes, carrying out the operations of swapfile, HБK aimed to attain at once де — a few aims, namely: to help to overcome finan-

cial shocks and identify bilateral trade, and also investing in currencies of countries-partners with the aim of establishment of these currencies person international trade and investment facilities in a long-term prospect [6, p.30–32].

Conclusion. Foreign currency transactions are a relatively new sphere of activity for the Russian banks. However during the short enough period of historical currency market development activity of banks on him was indissolubly related to the integration processes what be going on in the state and society. The repeated transformation of the political and socio-economic system, acceleration of processes of globalization and informatization of economic space, defined a market necessity in a presence effectively functioning, steady to possible shocks and universal bank structures, generated tendencies assisting the coordinating revision of going before folded in Russian bank practice near the finance of currency operations.

Література

1. Юрковский В. Н. Новое в порядке контроля за осуществлением экспортно-импортных валютных операций / В. Н. Юрковский // Бухгалтерия и банки. — 2015. — № 12. — С. 29–38.
2. Нестерова Т. Н. Банковские операции. Часть 4. Банковское обслуживание внешнеэкономической деятельности / Т. Н. Нестерова. — М.: Инфра-М, 2016. — С. 92.
3. Любимова Р. С. Правовой режим валютных операций / Р. С. Любимова // Журнал для акционеров. — 2015. — № 2. — С. 38–43.
4. Королев И. С. К вопросу о либерализации валютного рынка (точка зрения) / И. С. Королев // Деньги и кредит. — 2014. — № 3. — С. 12–14.
5. Доронин И. Г. Новые технологии на валютном рынке / И. Г. Доронин // Деньги и кредит. — 2015. — № 1. — С. 5–20.
6. Змеюшенко В. А. Пора открыть счет (система валютного контроля) / В. А. Змеюшенко // Профиль. — 2016. — № 20. — С. 30–32.

References

1. Urkovskiy, N. V. (2015). *Novoe v porjadre kontrolya za osushchestvleniem eksportno-importnykh valutnykh operachii* [New in order of control after realization of export-import currency operations]. *Buhalteriya i banki*, 12, 29–38 (in Russ.).
2. Nesterova, T. N. (2016). *Bankovskoe obslujivanie vneshneekonomicheskoe deyatel'nosti* [Bank maintenance of foreign economic activity]. In *Bankivskie operacii* [Bank operations]. Moscow, Infra-M, 92 (in Russ.).
3. Lubimova R. S. (2015). *Pravovoi regim valutnykh operacii* [Legal regime of currency operations]. *Jurnal dlya akcionerov*, 2, 38–43 (in Russ.).
4. Korolev, I. S. (2014). *K voprosu o liberalizacii valutnogo runka (tochka zreniya)* [On the issue of liberalization of the foreign exchange market (point of view)]. *Dengi i kredit*, 3, 12–14 (in Russ.).
5. Doronin, I. G. (2015). *Novue technonogii na valutnom runke* [New technologies in the foreign exchange market]. *Dengi i kredit*, 1, 5–20 (in Russ.).
6. Zmeuchenok, V. A. (2016). *Pora otkrut schet (sistema valutnogo kontrolya)* [It's time to open an account (currency control system)]. *Profil*, 20, 30–32 (in Russ.).

МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ РОЗВИТКУ
СВІТОВОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО РИНКУ

Анотація. У статті розглянуто й досліджено готовність світового сільськогосподарського ринку до викликів глобалізації, можливості та загрози його розвитку.

Ключові слова: агропродовольчий сектор, сільськогосподарська сировина, агропромислові кластери, кооператив, аграрна сировина, спеціалізація, продовольство, конкурентоспроможність.

Summary. The article consider and explore the role of the global agricultural market in challenging globalization, its capabilities and threats.

Key words: agro-food sector, agricultural raw materials, agro-industrial clusters, cooperative, agrarian raw material, specialization, food, competitiveness.

Постановка проблеми. Протягом двох останніх десятиліть в основних інтернаціональних і національних інституціях, відповідальних за формування політики, переважала думка, що необхідно зменшувати роль держави в управлінні економікою і розширювати рамки економічної лібералізації. У результаті в багатьох країнах, зокрема в тих, що розвиваються, і транзитивних, підтримка державою аграрного сектору істотно скоротилась. Вплив лібералізації на фермерів виявився в тому, що тепер вони стали майже повністю відповідальні за господарські рішення, що приймаються ними, не сподіваючись на підтримку держави. Іншою рушійною силою у напрямі вільного ринку стало поглиблення глобалізації. Виклики, з якими зіткнулися аграрії, особливо дрібні господарства, полягають в пристосуванні їх господарських систем до ринкових умов, що змінюються, і можливостей, що виникають пов'язаних з процесами глобалізації.

Інша глобальна динамічна характеристика — демографічні процеси в світі. Тоді як населення зростає в абсолютних розмірах, сільське населення стає відносно менш значущим, у тому числі в слаборозвинених і багатьох транзитивних країнах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі питання, пов'язані з процесами світового сільськогосподарського ринку, кластеризації економіки і ролі сільськогосподарських кластерів та інших бізнесових мереж в сучасних умовах глобалізації, знайшли відображення в працях: О. Богми, М. Войнаренка, Д. Крисанова, А. Мокія, С. Мочерного, Ю. Пахомова, В. Савченка, Г. Семенова, С. Соколенка, В. Чужикова та інших. Цій проблематиці присвячено також дослідження багатьох авторів близького та далекого зарубіжжя, зокрема: Т. Адебойе, К. Над-

ві, М. Пиоре, М. Портера, В. Прайса, К. Сейбела, В. Третьяка, П. Хазеля, Г. Хасаєва та інших.

Мета статті — розглянути, дослідити та зробити аналіз розвитку світового сільськогосподарського ринку, його можливостей та загроз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання населення в сільській місцевості скорочується, і люди мігрують, осідаючи в міській місцевості. Цей феномен приводить до того, що міські жителі, кількість яких зростає, отримують їжу від сільських жителів, кількість яких зменшується. Оскільки міське населення росте, і в ньому міцніє багатший середній клас, попит на свіжі та з високим ступенем готовності продукти харчування також росте. Наприклад, зростання доходів населення в країнах, що розвиваються, і транзитивних, зокрема в Індії та Китаї, призвели до підвищення попиту на м'ясо, кисломолочні продукти і сири. У той же час додаткову кількість м'яса і молочних продуктів може бути отримано тільки за умови, що збільшиться частина зерна для використання як фуражу, тобто росте також попит і на базові продукти харчування.

За даними Організації з питань продовольства і сільського господарства ООН (FAO), за останнє десятиліття світові ціни на продовольчі продукти зросли більш ніж удвічі. У глобальних масштабах ціни як на базову аграрну продукцію, так і на продовольство з високою доданою вартістю ростуть стрімко, із загрозливою швидкістю. Ціни на продовольство росли з початку 2000-х років, особливо в 2006–2008 рр.

У квітні 2011 р. загальний індекс цін на продовольчі продукти зріс до 232,1 %, при цьому індекс цін на цукор складав 347,8 %, олію і жири — 259,1 %, зернові — 265,1 %, молоко — 228,7 %, м'ясо — 172,8 %. За оцінками експертів ФАО, гло-

© Л. Л. Кірова, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Кірова Л. Л. Можливості та загрози розвитку світового сільськогосподарського ринку / Л. Л. Кірова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 13–16.

References (APA):

Kirova, L. L. (2017). *Mozhlyvosti ta zahrozy rozvytku svitovoho silskohospodarskoho rynku* [Possibilities and threats of world agricultural market development]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 13–16 (in Ukr.).

бальна продовольча проблема не буде вирішена до 2030 р., як це очікувалося раніше, і тенденція зростання цін на продовольство буде зберігатися ще достатньо довгий період [1, с. 2].

Об'єктивними причинами такого песимістичного прогнозу є нижченаведене.

1. *Населення планети постійно збільшується стрімкими темпами.* Так, якщо у 1990 р. чисельність населення світу становила 5,26 млрд. осіб, то вже у 2010 р. — 6,9 млрд. При цьому останнім часом 90 % приросту населення припадає на слабозрозуміні країни.

Серед регіонів світу за народжуваністю лідирує Африка (45 новонароджених на 1 тис. населення), друге місце посідає Латинська Америка — 31, третє — Азія — 29 осіб [2, с. 145]. У цих країнах в середньому 16–18 відсотків населення є люди, що постійно недоїдають, тому темпи зростання попиту на продовольство в цих регіонах світу будуть вищими за середніми світовими.

2. *Деградація орних земель та зменшення площ, придатних для аграрного виробництва.* У сільськогосподарському обороті у світі перебуває 4810 млн. га земель (у т. ч. рілля — 1340 млн. га, луки і пасовища — 365 млн. га). Найбільшими розмірами ріллі володіють США (185 млн. га), Індія (160 млн. га), Російська Федерація (134 млн. га), Китай (95 млн. га), Канада (46 млн. га), Казахстан (36 млн. га) та Україна (32 млн. га). При цьому світ щороку втрачає від 5 до 10 млн. га сільгоспугідь через погіршення навколишнього середовища, ще 19,5 млн. га втрачається щороку через стрімкий розвиток промисловості та ринку нерухомості [3].

3. *Скорочення пропозиції аграрної сировини, пов'язане із впливом глобального потеплення,* тобто несприятливими погодними умовами, стихійними лихами у деяких країнах-виробниках. Повідомлення про низькі врожаї пшениці в Росії, Україні, Казахстані та Канаді у 2010 р. призвели до стрімкого зростання цін на цей вид продукції, які підвищились більш ніж на 70 % лише за два літніх місяці 2010 р. [1, с. 2].

4. *Збільшення обсягів вирощування зернових з метою вироблення біопалива.* Цей напрям підтримується, наприклад, урядом США, який надає значні субсидії своїм фермерським та сільськогосподарським компаніям для вирощування ними пшениці, кукурудзи, ріпаку. В ЄС передбачається відведення від 4 % до 13 % площ сільськогосподарських угідь на виробництво сировини для біопалива згідно з Директивою 2003/30/ЄС23, в якій наголошується на необхідності заміни 5,75 % дизеля та бензину на транспорті і просування біопалива [1, с. 2].

5. *Зростання споживання продуктів харчування в найнаселеніших країнах світу* — Індії та Китаї внаслідок стрімкого зростання економік цих країн, що супроводжується збільшенням доходів населення і

споживчого попиту. В кризовий період країни, що розвиваються, продемонстрували значно менші показники стагнації, аніж країни економічно розвинені, або й зовсім уникли кризи.

6. *Політична нестабільність і страйки у країнах Північної Африки.* Наприклад, заворушення в Єгипті, який є експортером вуглеводнів, а також контролює Суецький канал, що забезпечує близько 6 % світового перевезення нафти, можуть спричинити підвищення цін на енергоресурси, що призведе до зростання на світових ринках цін на продовольство як безпосередньо через підвищення собівартості сільгоспвиробництва, так і в результаті посилення тенденції скорочення пропозиції сільгоспкультур внаслідок відводу орних земель під вирощування біопалива.

7. *Нестабільність на світових фінансових ринках у зв'язку з накопиченням бюджетних дефіцитів та загрозою виникнення дефолтів у деяких європейських країнах* (Греції, Португалії, Іспанії та Італії). Для інвесторів ринки таких країн несуть загрози неповернення вкладених коштів, тому дедалі активнішим стає вкладення спекулятивних ресурсів у виробництво продовольчих товарів, попит на які прогнозовано збільшуватиметься. Активізується також інвестування в придбання землі, яка придатна для сільгоспвиробництва [4].

Прогнози на наступні 10 років передбачають збереження високих цін через структурні зміни в пропозиції та попиті. З боку пропозиції зростання цін на нафту означають збільшені витрати на добри́ва, функціонування техніки і транспортування, що штовхає ціни на аграрну продукцію вгору. З боку попиту, окрім описаних вище чинників, тиск на ціни вгору надаватиме зростання попиту на аграрну продукцію для виробництва біопалива, що приведе до скорочення земель, відведених раніше під «традиційну» продукцію.

Прогнозується, що середні ціни за період 2008–2017 рр. будуть вищі за середні ціни за період 1998–2007 рр. за такими продуктами: яловичина і свинина — на 20 %; цукор-сирець і готовий цукор — на 30 %; пшениця, маїс і молочний порошок — на 40–60 %; тваринне масло і насіння соняшнику — більш ніж на 60 %; рослинне масло — більш ніж на 80 %. Більш того, динаміка цін буде набагато мінливішою, ніж в минулому десятилітті [5, с. 11].

Немає сумнівів, що аграрний сектор рішуче відповідає на виклики, котрі генеруються ринковою лібералізацією, глобалізацією і зростанням цін на паливо і продовольство. Ринкова лібералізація привнесла можливості і потенціал вищих доходів, які зможуть отримати аграрії. Проте якщо загальноновизнано, що відкриття нових ринків — позитивно для аграріїв, то слід визнати, що є і протилежні чинники. Фермери тепер більшою мірою стикаються з конкуренцією, невизначеністю і ризиком.

Наприклад, при широкому розмаху цін на ресурси на аграрну продукцію дрібні фермерські господарства будуть найуразливіші відносно виниклих погроз. Більш того, одночасне збільшення експорту аграріями декількох країн на один і той же ринок, що відкрився, також обумовлює підвищений ризик, принаймні, для тих, хто прийшов останнім на цей ринок. Вищі ціни на продовольство можуть підняти доходи фермерів, якщо вони знайдуть спосіб понизити витрати на ресурси і використовувати матеріали. Фермери мають бути весь час готові відповідним чином відреагувати.

Підвищення ефективного попиту на продовольство і сільськогосподарську сировину вносять свій внесок в переформатування ринкового попиту. Динаміка урбанізації і доходи, що підвищуються, створюють стимули для збільшення виробництва продуктів харчування з високою доданою вартістю, такими як: рослинне масло, овочева продукція, м'ясо, яйця і молочні продукти. Очікується, що населення країн, що розвиваються, і транзитивних, споживатиме до 2020 р. на 55 % більше м'яса і на 60 % більше молока (порівняно з 2005 р.). Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) і Продовольча і аграрна організація ООН (ФАО) прогнозують, що в країнах, які не є членами ОЕСР, споживання м'яса і молока ростиме на 2,4 % щорічно протягом 2007–2016 рр. [6, с. 29].

Наведені очікування сигналізують про імовірні зрушення в моделі світового попиту на продовольство. Крім того, для рибної та такої продукції, як фрукти, овочі, органік (тобто екологічно чисті продукти) і зрізані квіти ринки експорту ростуть дуже швидко і відкривають нові можливості для сектору аграрних малих підприємств. Овочі і фрукти складають більше 7 % аграрного експорту країн, що не є членами ОЕСР, а разом із повністю або частково переробленими фруктами і овочами складають більше 10 % [7, с. 61]. Очікується, що до 2017 року ці країни домінуватимуть у виробництві, експорті і споживанні більшості найменувань аграрної продукції, за винятком пшениці, фуражного зерна, сира і молочного порошку [5, с. 12].

Поява нових продуктів, технологій переробки урожаю та його транспортування також змінило модель попиту шляхом забезпечення можливості постачання нових продуктів або ж традиційних продуктів у новій формі на ринок, де вони раніше не були представлені.

Ринкові ланцюги, що змінюються. У країнах всіх типів ринкові ланцюги змінюються під впливом лібералізації торгівлі і глобалізації. Сільськогосподарські підприємства в пострадянських країнах, як і фермери в багатьох країнах, що розвиваються, вимушені конкурувати на зовнішніх і внутрішніх ринках, які є вимогливішими в термінах якості і безпеки продовольства, більш кон-

центровані та інтегровані й набагато більше відкриті для міжнародної конкуренції. Такі зміни в ринкових ланцюгах пропонують нові можливості фермерським господарствам, які можуть успішно увійти на ці трансформовані ринки і конкурувати там, але вони також являють і серйозні погрози для тих фермерів, які не можуть цього зробити. На жаль, більшість дрібних фермерських господарств, як вважають експерти ФАО і Світового Банку, найімовірніше будуть викинуті з ринку, якщо їх залишать без підтримки.

Зрушення в державній політиці. Фундаментальні зрушення у визнаній міжнародними організаціями парадигмі розвитку трансформували державну політику таким чином, що залишили багато фермерських господарств без відповідного доступу до ринків, ключових ресурсів і послуг, включаючи кредит. Як частина сучасних програм «структурного регулювання» виступає відхід державних агентств, які реалізують аграрну політику, від надання багатьох видів прямої підтримки і маркетингових послуг для фермерських господарств, залишаючи вакуум, який в багатьох країнах ніяк не заповнить приватний сектор [8, с. 31]. Відміна субсидій зробила також деякі основні види ресурсів (наприклад, добрива) занадто дорогими для багатьох аграрних підприємств, а відмова від програм стабілізації цін виштовхує фермерів у зону вищого ризику, пов'язаного з так званими «ножицями цін». Ці проблеми є найбільш складними для дрібних фермерських господарств, що знаходяться на віддаленій відстані від організованих ринків і розташовані не територіях, що мають бідну інфраструктуру та утруднений доступ до ринку. Якщо ці зміни дають добрий результат для ринків продукції з високою доданою вартістю, то для ринків базових продуктів харчування ці зміни часто провокують провали на ранніх стадіях реалізації заходів структурної адаптації.

Аграрна політика країн-учасниць ОЕСР. Невидлячись на ентузіазм, з яким економічно розвинені країни підтримують політику реформ і ринкової лібералізації в транзитивних країнах і тих, що розвиваються, їх власні протекціоністські аграрні політики досягають нових висот у створенні нечесної конкуренції для аграрних підприємств з інших країн. Фермери з цих країн не тільки мають обмежений доступ на аграрні ринки економічно розвинених країн, але вони також стикаються із нечесною конкуренцією з боку імпорту, що субсидується, на внутрішніх ринках. Розміри цих перекосів величезні: за даними Всесвітнього Банку, субсидування аграрних виробників у країнах ОЕСР в 2008 р. склало 330 млрд. дол., що дорівнює сукупному ВВП всіх африканських країн за цей рік [5]. Така політика завдає шкоди особливо малим сільгосппідприємствам в кра-

їнах, що розвиваються, і транзитивних, тому що їм обмежуються їх можливості вирощувати і продавати більше продукції, за якою вони мають відносні переваги. Ці рушійні сили особливо впливові для країн, де в структурі агропродовольчої системи істотне місце займають дрібні сільгосп-підприємства.

Висновки. Останніми роками спостерігається дія таких чинників, які визначають особливості розвитку світових сільськогосподарських ринків: волатильність вказаних ринків, суттєве зростання цін на продовольство, особливо починаючи з 2006 р. На стан сільськогосподарських ринків суттєво впливають також значні коливання кліматичних умов в основних регіонах сільськогосподарського виробництва, посилення взаємозалежності продовольчих ринків з іншими, зокрема з ринками енергоресурсів і фінансовими ринками, що обумовлює важкопрогнозовані зміни в структурі глобального сільського господарства та динамічному співвідношенні аграрного сектору з його природною ресурсною базою, загальним економічним розвитком, продовольчою безпекою та демографічними процесами.

Загострення світової продовольчої кризи та загрози, що постають перед глобальною економікою з боку нестабільного стану міжнародної фінансової системи, формують негативні для споживачів прогнози щодо подальшої цінової динаміки на ринку продовольства, що у свою чергу актуалізує питання забезпечення продовольчої безпеки для переважної більшості країн світу, особливо для країн зі слабкими конкурентними позиціями національного агропромислового комплексу.

Література

1. Ризики світової продовольчої кризи та виклики для України. Аналітична записка // Я. А. Жаліло, О. В. Собкевич, В. М. Русан та ін. — К. : НІСД, 2011. — 11 с.
2. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство : монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білорус, В. І. Власов. — К. : ННЦ ІАЕ, 2008. — С. 145.
3. Майоров Е. Земля каждый год теряет 30 миллионов гектаров сельскохозяйственных земель [Электронный ресурс] / Евгений Майоров // Информационное агентство InterRight. — 22 октября 2010 г. — Режим доступа : http://www.inright.ru/articles/economy/20101022/id_405.
4. Тренд — крупные инвесторы переключаются на сельское хозяйство [Электронный ресурс] // Finance.ua. — 07.06.2008. — Режим доступа : <https://news.finance.ua/ru/news/-/128995/trend-krupnye-investory-pereklyuchayutsya-na-selskoe-hozyajstvo>.
5. OECD — FAO Agricultural Outlook 2008–2017. — Brussels : OECD/FAO, 2008. — 73 p.
6. Von Braun, J. The World Food Situation: New Driving Forces and Required Actions / Jeremy Von Braun. — Washington DC: IFPRI, 2007. — 107 p.
7. Food and Agriculture Organization (FAO) (2003). World Agriculture: Towards 2015/2030. An FAO perspective. London, Earthscan Publications Ltd, 176 p.
8. Намазбеков М. Н. Глобализация и факторы влияния на развитие агропромышленного комплекса мировой экономики / М. Н. Намазбеков // ANALITYC : аналитическое обозрение. — 2008. — № 6. — С. 30–32.

References

1. Jalilo, Ya. A., Sobkevich, O. V., Rusan, V. M. & oth. (2011). Riziki svitovoi prodovolchoi krizi ta vikliki dlya Ukraini _ Analitichna zapiska [The risks of the global food crisis and challenges for Ukraine. Analytical note]. Kyiv, NISD Publ (in Ukr.).
2. Sabluk, P. T., Bilorus, O. G., Vlasov, V. I. (2008). Globalizaciya i prodovolstvo [Globalization and food]. Kyiv, NNC IAE Publ, p. 145 (in Ukr.).
3. Mayorov E. (2010). Zemlya kazhdyy god teryayet 30 millionov gektarov sel'skokhozyaystvennykh zemel' [Earth loses the 30 million hectares of agricultural earths every year]. Retrieved from http://www.inright.ru/articles/economy/20101022/id_405 (in Russ.).
4. Finance.ua (2008). Trend — krupnyye investory pereklyuchayutsya na sel'skoye khozyaystvo [Trend — large investors switch to agriculture]. Retrieved from <https://news.finance.ua/ru/news/-/128995/trend-krupnye-investory-pereklyuchayutsya-na-selskoe-hozyajstvo> (in Russ.).
5. OECD — FAO (2008). Agricultural Outlook 2008–2017. Brussels, OECD/FAO.
6. Von Braun, J. (2007). The World Food Situation_ New Driving Forces and Required Actions. Washington DC, IFPRI.
7. Food and Agriculture Organization (FAO) (2003). World Agriculture: Towards 2015/2030. An FAO perspective. London, Earthscan Publications Ltd.
8. Namazbekov, M. N. (2008). Globalizaciya i faktori vliyaniya na razvitie agropromishlennogo kompleksa mirovoi ekonomiki [Globalization and the factors influencing the development of the agro-industrial complex of the world economy]. ANALITYC : Analiticheskoe obozrenie, 6, 30–32 (in Russ.).

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ **НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

УДК 331.5

О. О. Добренко

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ НА ПРОФЕСІЙНОМУ РИНКУ ПРАЦІ

Анотація. У статті освітлено питання гнучкого реагування системи підготовки фахівців відповідно до потреб професійного ринку праці; розглянуто організаційно-методичні підходи до прогнозування обсягів підготовки кадрів; узагальнено наявні переваги, недоліки, сфери застосування кожного з методів; з'ясовано доцільність використання методу нормативів насиченості; сформовано засади перспектив подальшої побудови інноваційної моделі економіки; зроблена порівняна характеристика основних методів прогнозування обсягів підготовки фахівців з вищою освітою.

Ключові слова: державне регулювання ринку праці, зайнятість, організаційно-методичне забезпечення, методи прогнозування, ринок праці.

Summary. The article covers the issue of flexible response of the system of training specialists in accordance with the needs of the professional labor market; organizational and methodological approaches to forecasting the volume of personnel training are considered; generalized available advantages, disadvantages, scope of each method; the expediency of using the saturation rate method has been clarified; the foundations of the prospects for the further construction of the innovation model of the economy are formed; Comparative characteristics of the main methods for forecasting the volumes of training of specialists with higher education are made.

Key words: state regulation of the labor market, employment, organizational and methodological support, methods of forecasting, labor market.

Постановка проблеми. Задля забезпечення сталого економічного зростання необхідним завданням економіки є досягнення збалансування між обсягами пропозиції робочої сили і попиту на неї на державному та регіональних професійних ринках праці. Особливої актуальності також набувають питання гнучкого реагування системи підготовки фахівців відповідно до потреб професійного ринку праці. Підвищення ефективності системи підготовки фахівців з вищою освітою та робітників вимагає комплексного і системного підходів до вирішення методологічних основ збалансування професійного ринку праці.

На сучасному етапі розвитку економіки України спостерігається диспропорція у структурі випуску фахівців з вищою освітою і робітничих кадрів з попитом на них, наявність значного безробіття серед випускників вищих та професійно-технічних навчальних закладів, працевлаштування робітників не за фахом. Головною проблемою системи підготовки фахівців є те, що вона орієнтована не на вимоги і потреби регіональних та державного професійних ринків праці, а на попит населення, престиж на окремі спеціальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження, присвячені удосконаленню організаційно-економічного забезпечення прогнозування на професійному ринку праці, істотно збагачені новими теоретико-методологічними та прикладними здобутками, які розглядають вказану проблематику. Вирішенню цього питання присвячено наукові праці вітчизняних вчених: С. І. Бандура, І. К. Бондар, В. Ф. Беседіна, О. В. Григор'єва, М. І. Долішнього, С. М. Злупко, О. М. Левченка, Н. В. Ушенко, Г. В. Ярошенко та ін., а також наукові праці зарубіжних вчених — В. В. Томилова, Л. Н. Семеркова, А. Муравйової.

Мета статті — розглянути організаційно-методичні підходи до прогнозування обсягів підготовки кадрів з вищою освітою та узагальнити наявні переваги й недоліки, а також сфери застосування кожного з методів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причиною професійно-кваліфікаційного дисбалансу між потребами професійного ринку праці та підготовкою кадрів є відсутність прогнозування потреб ринку в працівниках у професійному розрізі. Відсутня державна статистична звітність щодо

© О. О. Добренко, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Добренко О. О. Організаційно-методичне забезпечення прогнозування на професійному ринку праці / О. О. Добренко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 17–22.

References (APA):

Dobrenko, O. O. (2017). *Orhanizatsiino-metodychne zabezpechennia prohnozuvannia na profesiinomu rynku pratsi* [Organizational and methodological provision of prognosis on the professional market of labor]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 17–22 (in Ukr.).

професійної відповідності попиту і пропозиції на професійному ринку праці. Статистичні дані державної служби зайнятості щодо професій, які мають незайняті громадяни, та кількості вакансій у професійному розрізі є дуже неповними, оскільки охоплюють тільки зареєстровану частину професійного ринку праці. Однак багато реальних безробітних не звертаються до центру зайнятості. Значна частина підприємств не подає відомостей про вакансії або інформує лише про потребу в некваліфікованих робітниках. Для забезпечення більш повної інформації, яка дасть змогу прогнозувати розвиток професійного ринку праці, дослідження попиту і пропозиції за окремими професіями має здійснюватися з урахуванням тих чинників, які найбільшою мірою впливають на робочу силу та її пропозицію. Розрахунок та визначення перспективної потреби в робочій силі за професійно-кваліфікаційним складом має стати економічним підґрунтям професійної орієнтації населення, його професійного навчання, розподілу та використання робочої сили [1].

Серед основних методів прогнозування потреб професійного ринку праці у фахівцях можна виокремити кілька підходів (рис. 1).

1. *Штатний метод*. Суть його полягає у визначенні потреби у фахівцях на основі науково розроблених і уніфікованих штатних розкладів і нормативів, складених з урахуванням специфіки кожної галузі. При цьому загальна потреба у фахівцях визначалася шляхом множення перспективного обсягу виробництва на плановий норматив обслуговування, а деталізація за номенклатурою спеціальностей проводилася на основі розроблених у 70-х рр. галузевими міністерствами Типової номенклатури посад та уніфікованого Переліку професій. Цей метод використовувався в основному для узгодження поточних (до 5 років) потреб виробництва й можливостей ВНЗ.

Окрім того, цей метод можна поділити на два підвиди: штатно-номенклатурний та штатно-нормативний методи [2].

Штатно-номенклатурний метод використовується у великих корпораціях і базується на існуючій структурі посад, чим звужує дійсну потребу до цих посад, хоча в кожен момент часу може виявитися, що розвиток корпорації вимагає іншої структури кадрів. Таких змін вказаний метод передбачити не в змозі.

Штатно-нормативний метод базується на нормативах, в яких врахований обсяг певних робіт, які має виконувати фахівець, що буде обіймати певну посаду, і вимагає високого рівня розвитку нормування праці; це пов'язано з необхідністю створення відповідного підрозділу, що також може бути здійснене лише на великих фірмах.

Проте обидва зазначених методи придатні лише для планування короткострокової потреби.

Для визначення потреби на довгий, наприклад, п'ятирічний термін, більш доцільним є використання методу нормативів насиченості.

2. *Нормативний метод*, або, іншими словами, *метод «коефіцієнта насиченості»*, під яким розуміється частка фахівців (кількість фахівців на 1000 працівників), яка повинна витримуватися на підприємствах певної галузі. Цей норматив, установлюваний на десятилітній період з розбивкою на п'ятирічки, почав включатися з 1981 р. як один з основних показників у план соціально-економічного розвитку. На його основі проводилося визначення поточної й перспективної потреби промисловості у фахівцях. По суті, маючи директивний характер як для підприємств, що звітують про його виконання, так і для вищої школи, що здійснює прийом чітко відповідно до певних потреб, норматив забезпечував можливість перспективного прийнятного узгодження їх інтересів.

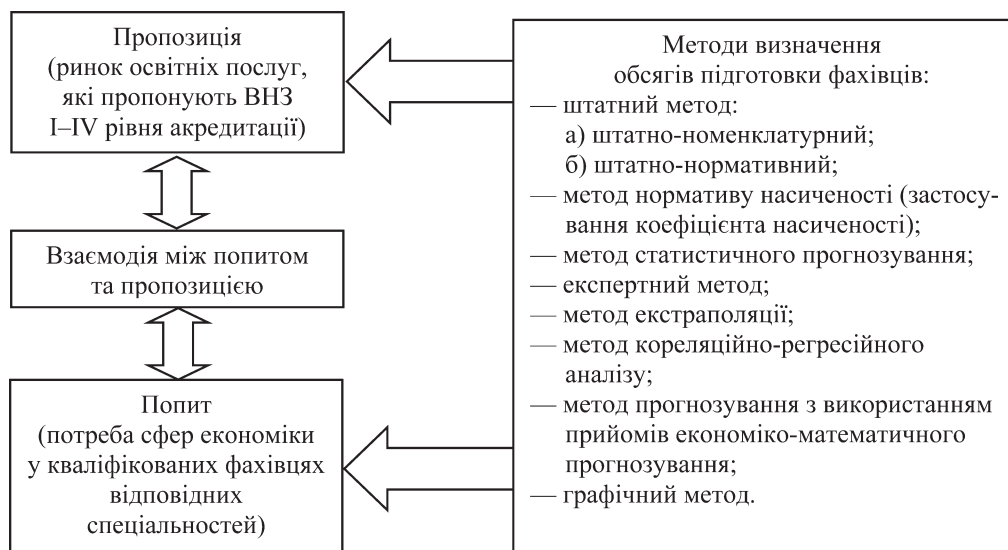

Рис. 1. Основні методи визначення прогнозних обсягів підготовки фахівців для потреб професійного ринку праці (складено автором)

3. *Комбінований метод*, основи якого розроблені в 1958 р. Науково-дослідним економічним інститутом Держплану, є синтезом перших двох методів і передбачає визначення поточної потреби у фахівцях у перші п'ять років планованого періоду прямим розрахунком на основі розроблених типових штатів, а в наступні роки визначення перспективної потреби здійснюється на основі коефіцієнтів насиченості.

Серед основних принципів використовуваного раніше механізму узгодження потреб виробництва й можливостей вищої школи:

- принцип максимальної ефективності взаємодії промисловості й вищої школи, що передбачає використання системи обов'язкового розподілу молодих фахівців;

- принцип державного регулювання й контролю над функціонуванням існуючого механізму, що передбачає персональну відповідальність усіх його суб'єктів за порушення умов (керівники ВНЗ зобов'язані були виконати план розподілу, керівники підприємств — працевлаштувати молодого фахівця, випускники — відробити на підприємстві належний строк);

- принцип безумовної підпорядкованості соціальних потреб у вищій освіті економічним, що обумовлює узгодженість темпів розвитку вищої школи, а відповідно, і її можливостей у підготовці фахівців до росту потреби в них економіки держави.

На початку 90-х років відпрацьований механізм був повністю відкинтий. У результаті вища школа, одержавши імпульс росту від зростання соціальних потреб суспільства, стала екстенсивно розвиватися своєю траєкторією, звільненою від твердого державного регулювання і, що обмежують її розвиток планів зростання виробництва. Тому останніми роками почалися розробки таких методів прогнозу потреб ринку у фахівцях із вищої професійної освіти (ВПО), які були б пристосовані до нових економічних умов і сприяли узгодженню можливостей вищої школи з потребами регіональних економік.

4. *Дослідний метод* передбачає орієнтацію на зразки й співвідношення, що складаються в найбільш розвинених промислових країнах, які мають структурну подібність із вітчизняною економікою.

5. *Розрахунково-аналітичний метод* заснований на екстраполяції професійно-галузевої матриці і дозволяє одержувати прогнозну картину з досить дрібною деталізацією, у основі якої — розрахунки професійної структури за основними галузями економіки. У цьому випадку прогнози галузевої структури є основою для визначення перспективного попиту на професії, який далі визначається методом екстраполяції.

6. *Соціологічний метод*, перевагами якого є потенційні можливості організації постійного

моніторингу попиту на професії та фахівців. Цей метод дозволяє забезпечити максимально можливу територіально-галузеву прив'язку попиту на професії до наявних у регіоні можливостей підготовки кадрів.

Незважаючи на різноманітність можливих підходів до визначення найбільш затребуваних фахівців, практичне використання більшості з них характеризується певними складностями. Найбільш ефективною є комбінація всіх тих методів, що взаємно доповнюють один одного. Але найчастіше у процесі прогнозування ринку праці через відсутність необхідної інформації низки формальних моделей і методів виявляються непридатними. Так, найпростіший з відомих методів прогнозування, в основі якого лежить трендова екстраполяція, не застосовується взагалі через надзвичайну нерівномірність в розвитку економічних явищ у перехідному періоді. Прогнозування попиту на робочу силу залежно від змін економічної кон'юнктури за допомогою міжгалузевих моделей утруднене у зв'язку з тим, що падіння виробництва в різних галузях, як правило, не супроводжується пропорційним витісненням зайнятих [3].

Проте кількісний прогноз попиту на фахівців окремих спеціальностей розробити за наведеною вище моделлю не виявляється можливим, адже необхідність в прогнозній оцінці підготовки фахівців певних спеціальностей пов'язана з низкою обставин, які спричинені особливостями соціально-економічного розвитку країни, найважливішими з яких є:

- демографічний спад, що містить загрозу дефіциту робочої сили і надлишку навчальних місць в установах системи вищої освіти;

- зростання незбалансованості між попитом на робочу силу та її пропозицією в професійно-кваліфікаційному розрізі;

- необхідність науково-технологічних перетворень в усіх галузях і сферах господарської діяльності як передумови переходу до інноваційного розвитку економіки.

Таким чином, розглянуті методичні підходи до прогнозування обсягів підготовки кадрів з вищою освітою дозволяють узагальнити наявні переваги й недоліки, а також сфери застосування кожного з методів (табл. 1).

Аналіз варіацій всіх методів прогнозування обсягу потреби фахівців з вищою освітою для забезпечення необхідної взаємодії попиту та пропозиції на ринку праці дозволяє, сформулювати засади перспектив подальшої побудови інноваційної моделі економіки шляхом залучення до накопичення валового продукту країни висококваліфікованих трудових ресурсів. У таких умовах існує нагальна доцільність вироблення відповідних адаптованих методів прогнозування обсягів підготовки фахівців з вищою освітою, враховуючи

**Порівняльна характеристика основних методів прогнозування обсягів підготовки фахівців
з вищою освітою [4, с. 42–43]**

Метод	Сфера застосування	Переваги	Недоліки
Штатний метод (метод прямого розрахунку)	Мікро- і мезорівні Поточне визначення кадрових потреб (до 5 років)	Простота розрахунку у разі наявності уніфікованих штатних розкладів і нормативів	Обмежується переважно невиробничою сферою (медицина, освіта)
Нормативний метод (коефіцієнти «насиченості»)	Мезорівень Поточне і перспективне визначення кадрових потреб	Можливість прийнятного узгодження інтересів і темпів розвитку підприємств і ВНЗ	Найбільш придатний лише для промислового сектору
Комбінований метод (штатний та нормативний)	Мезорівень Поточне визначення кадрових потреб прямим розрахунком та перспективне — на основі коефіцієнтів насиченості	Узгодженість темпів розвитку вищої школи, а відповідно, і її можливостей у підготовці фахівців, до росту потреби в них економіки держави	Передбачає обов'язкове використання системи розподілу молодих фахівців, що обмежує їх мобільність на ринку праці та індивідуальні прагнення
Дослідний метод (метод аналогії)	Мезо- і макrorівні Перспективне визначення кадрових потреб	Можливість запозичення прогресивних зразків і співвідношень від економічно розвинених країн	Структура економіки й зайнятості, незважаючи на окремі елементи схожості, в різних країнах неоднакова, а тому — складно обрати країну-еталон для порівняння
Розрахунково-аналітичний метод	Мезорівень Поточне і перспективне визначення кадрових потреб	Професійно-галузева матриця дозволяє одержувати прогнозну картину з досить дрібною деталізацією	Екстраполяція минулих тенденцій на майбутнє може не враховувати структурних і технологічних змін в економіці регіону
Соціологічний метод (метод експертних опитувань)	Мікро- і мезорівні Поточне визначення кадрових потреб	Дозволяє забезпечити максимально можливу територіально-галузеву прив'язку попиту на професії до наявних у регіоні можливостей підготовки кадрів	Суб'єктивний характер оцінювання, можливість неузгодженості думок експертів
Факторний метод	Мезо- і макrorівні Довгострокове (стратегічне) визначення кадрових потреб	Можливість врахування значної кількості різноспрямованих факторів, що впливають як на попит, так і на пропозицію праці	Складність ідентифікації факторів впливу Ймовірність неврахування певних факторів, що справлятимуть суттєвий вплив на стан економіки у майбутньому
Балансовий метод	Мезо- і макrorівні Поточне і перспективне визначення кадрових потреб	Дозволяє оцінити як основну, так і додаткову потребу у фахівцях, у т. ч. за рахунок вивільнення кадрів у разі запровадження прогресивних технологій та ін.	Складність розрахунку додаткової потреби у фахівцях, особливо стосовно таких складових, як використання праці пенсіонерів, вивільнення за рахунок НТП та ін.
Метод, що базується на визначенні очікуваної продуктивності праці	Мікро-, мезо- та макrorівні Поточне і перспективне визначення кадрових потреб	Дозволяє визначити потребу у фахівцях з ВПО за умов різної продуктивності праці (напр., за умов енергосировинного чи інноваційного сценарію розвитку економіки країни)	Може виявитися неточним у разі недотримання інших умов, що впливають на рівень продуктивності праці (технічне оснащення, стан основних фондів тощо)
Матричний підхід	Мезорівень Поточне і перспективне визначення кадрових потреб	Потенційна незалежність від суб'єктивних регіонально-галузових факторів (оскільки основою розрахунків є документована державна статистична звітність), простота застосування, деталізація за видами економічної діяльності та спеціальностями підготовки	Відсутність статистики реального працевлаштування й роботи випускників ВНЗ в економіці, даних щодо працевлаштування не за профілем освіти
Графічний метод	Мікро-, мезо- та макrorівні Перспективне визначення кадрових потреб	За допомогою наочних моделей дає змогу охарактеризувати ситуації, що склалися на певному сегменті ринку, спрогнозувати подальші стратегії розвитку напрямів підготовки фахівців і в результаті сформулювати комплекс заходів для досягнення поставлених стратегічних завдань.	Відсутність можливості отримання кількісних результатів від проведення такого аналізу

специфіку кожного окремо взятого виду економічної діяльності, з подальшим узагальненням їх результатів на загальнодержавному рівні. При цьому слід враховувати потреби та інтереси основних суб'єктів ринків освітніх послуг та праці.

Основними суб'єктами взаємодії ринку освітніх послуг та професійного ринку праці виступають:

- держава (в особі центральних і місцевих органів влади);
- навчальні заклади усіх форм власності;

— роботодавці (підприємства, установи, організації, спілки роботодавців);

— окремі особи (абітурієнти, студенти, випускники, молоді фахівці, наймані працівники зі стажем роботи).

На думку О. М. Левченка, кожен з цих суб'єктів має власні цілі, які не завжди співпадають з інтересами інших суб'єктів, що, за умов відсутності комплексної системи узгодження їх цілей та дій на засадах збалансованості інтересів партнерства, призводить до негативних наслідків на професійних ринках праці (рис. 2) [5, с. 243].

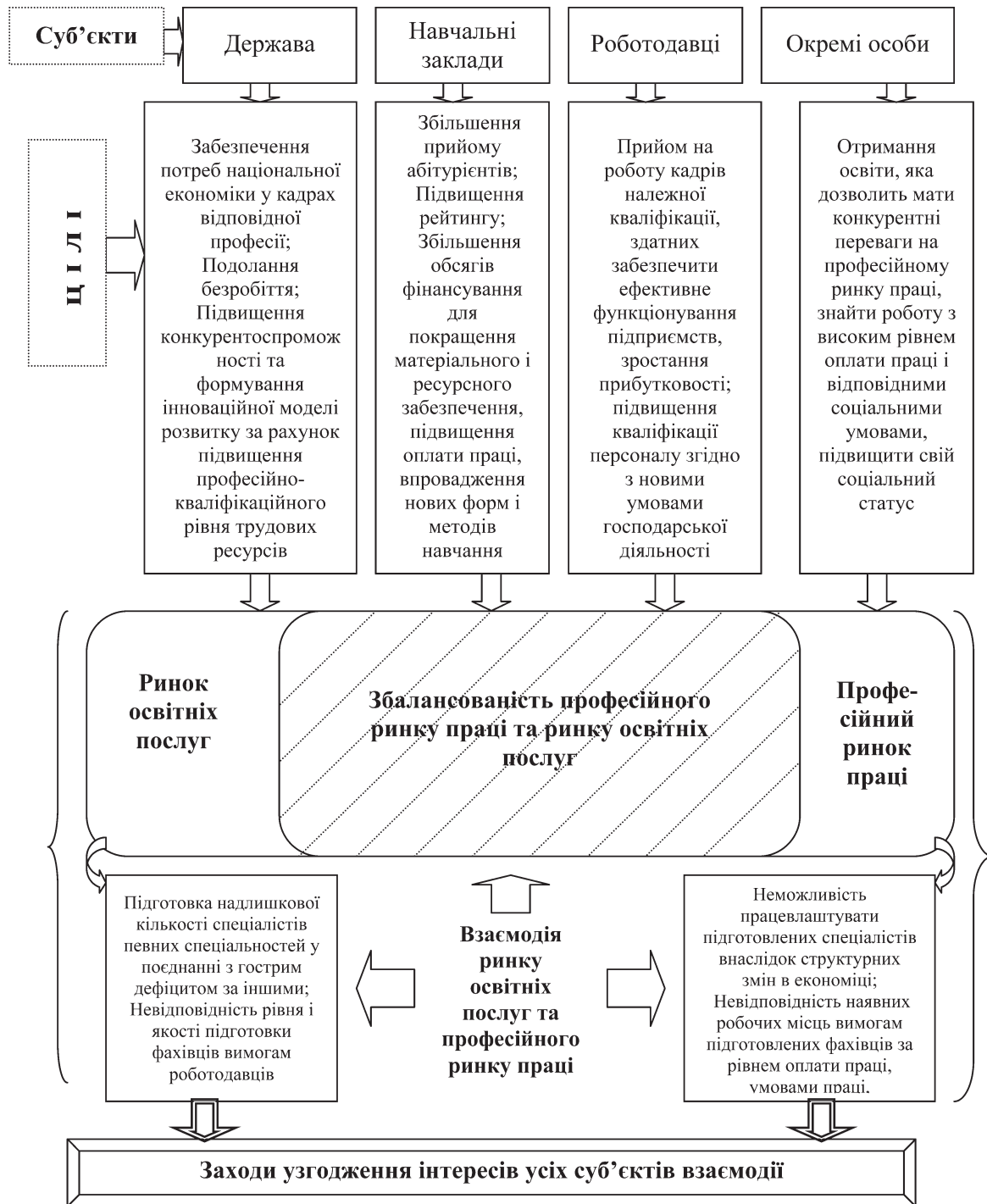

Рис. 2. Механізм збалансованості професійного ринку праці (розроблено автором за даними [5, с. 244])

Висновки. Окремі підприємства і організації не володіють повною інформацією щодо професійного ринку праці і не в змозі визначити реальну потребу у професійно-кваліфікованих кадрах з урахуванням таких факторів, як модернізація, структурна перебудова економіки, виникнення нових об'єктів у регіонах тощо. Тому з метою забезпечення збалансованості професійного ринку праці та системи професійної освіти необхідно, з одного боку, визначити прогностичну потребу професійного ринку праці у спеціалістах і робітниках різних професій, обсягах їх підготовки та перепідготовки з урахуванням демографічних тенденцій, а з іншого — мати систему національних та спеціальних професійних стандартів, що містять загальні кваліфікаційні вимоги до працівників.

Література

1. Ринок праці України в 2013 році : [аналітично-статистичний збірник]. — К. : ДЦЗ Міністерство соціальної політики України, 2014. — 266 с.
2. Григор'єва О. В. Методичні підходи до визначення потреби в спеціалістах з вищою освітою / О. В. Григор'єва, В. Б. Васюта, В. В. Васюта // Вісник Полтавської державної аграрної академії. — 2012. — № 3. — С. 148—152.
3. Томилов В. В. Маркетинг рабочей силы [Электронный ресурс] / В. В. Томилов, Л. Н. Семеркова // Энциклопедия

маркетинга. — Режим доступа : <http://www.marketing.spb.ru>.

4. Ушенко Н. В. Методичні засади прогнозування потреби у фахівцях із вищою освітою в Україні / Н. В. Ушенко, О. М. Левченко, О. В. Ткачук // Управління соціально-економічними системами [монографія] / за ред. Л. І. Антошкіної, Н. В. Ушенко. — Донецьк : Юго-Восток, 2013. — С. 36—43.

5. Левченко О. М. Професійний потенціал: регулярні механізми інноваційного розвитку: [монографія] / О. М. Левченко. — Кіровоград : КОД, 2009. — 375 с.

References

1. State Employment Service of Ukraine (2014). *Rinok praci Ukraïni v 2013 roci* [Labor market of Ukraine in 2013]. Kyiv, DTsZ Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy (in Ukr.).
2. Hryhorieva, O. V., Vasiuta, V. B., Vasiuta, V. V. (2012). *Metodichni pidhodi do viznachennya potrebi v specialistah z vishchoyu osvitoju* [Methodological approaches to the definition of the need for specialists with higher education]. *Visnyk Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, 3, 148—152 (in Ukr.).
3. Tomilov, V. V. & Semerkova, L. N. *Marketing rabochej sily* [Labor Marketing]. Retrieved from <http://www.marketing.spb.ru> (in Russ.).
4. Ushenko, N. V., Levchenko, O. M., Tkachuk, O. V. (2013). *Metodichni zasady prognozuvannya potrebi u fahivciah iz vishchoyu osvitoju v Ukraïni* [Methodical principles of forecasting the need for specialists with higher education in Ukraine]. In *Upravlinnia sotsialno-ekonomichnymi systemamy* [Management of socio-economic systems]. Donetsk, Yuho-Vostok, 36—43 (in Ukr.).
5. Levchenko O. M. (2009). *Profesiyni potentsial: rehuliarni mekhanizmy innovatsiinoho rozvytku* [Professional potential: regular mechanisms of innovation development]. Kirovograd, KOD (in Ukr.).

ШЕРИНГОВА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ ЯК СПОСІБ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ОБМЕЖЕНОСТІ РЕСУРСІВ ГРОМАДЯН

Анотація. Обмеженість ресурсів, погіршення економічного стану і добробуту населення зумовили виникнення нового напрямку — шерингової економіки. Її суть базується на скороченні витрат або отриманні прибутку від здачі власності в оренду іншій людині. Шерингова економіка застосовується не лише для матеріальних речей, а і послуг — райдшеринг (спільна поїздка на авто), платформи оренди житла та масові онлайн курси.

Ключові слова: шерингова економіка, спільне споживання, обмеженість ресурсів, економія.

Summary. Human needs are endless and resources are limited. It is a global economy problem that has been faced society for many centuries. In these conditions several decades ago, a new kind of economy began to develop. It was sharing economy that became from the word «share».

Key words: sharing economy, common consumption, limited resources, saving.

Постановка проблеми. Збереження рівня соціально-економічного добробуту населення України в умовах обмеженості ресурсів та економічної нестабільності в країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільше за останній час дослідження на тему шерингової економіки зробила міжнародна консалтингово-аудиторська компанія PricewaterhouseCoopers, у якому надано опис шерингової економіки в цифрах, перспективу даної індустрії, її привабливість для споживачів, доступ до шерингової економіки, бізнес побудований за допомогою економіки спільного споживання, а також переваги, які вона дає.

Мета статті — дослідження платформ шерингової економіки, які функціонують в Україні, їх поширення, а також переваги їх використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людські потреби безмежні, а ресурси є обмеженими — це глобальна економічна проблема, яка постає перед суспільством протягом багатьох століть.

Саме в таких умовах кілька десятиліть тому почав свій розвиток новий вид економіки — шерингова економіка, що походить від англійського слова «share» — «ділитися».

Шерингова економіка, або економіка спільного споживання, — це економіка, яка полягає у скороченні витрат (інколи навіть отриманні прибутку) за рахунок здачі частини власності, яка не

використовується, в оренду іншій людині. У свою чергу орендатор може зекономити кошти або навіть отримати вигоду.

У теорії перелік того, що можна здати в оренду, необмежений: від одягу до об'єктів нерухомості. Однак шерингова економіка включає не лише товари, а і послуги. Відомим всім прикладом є поїздка на автомобілі. Можна було б порівняти таку послугу з поїздкою на таксі, однак споживач підлаштовується під того, хто надає послугу, оскільки саме водій вказує дату та час поїздки, місце зустрічі та прибуття. Так, за бажання можна знайти кілька осіб, яким з вами по дорозі, та запросити їх в своє авто за певну плату, що дозволить вам компенсувати витрати на паливе.

Стрімких обертів шерингова економіка почала набирати в період світової кризи у 2008 році. Саме тоді почали з'являтися перші шерингові платформи і було введено саме поняття шерингової економіки.

Однак згодом, 2014 року Україна зазнала ще однієї кризи: інфляція, підняття курсу долара, суспільні зміни в країні, зміна влади, а також початок військового конфлікту на Сході — все це відобразилось на житті громадян та їх достатку.

За даними державної служби статистики, станом на 2016 рік в Україні лише 17,7 % громадян має середньодушові еквівалентні загальні доходи в розмірі 3720 грн. на місяць [8]. А навесні 2017 року представник Програми розвитку ООН в Україні Ніл Уокер заявив, що в Україні на сьогодні

© С. В. Поліщук, В. О. Шишкіна, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Поліщук С. В. Шерингова економіка в Україні як спосіб вирішення проблеми обмеженості ресурсів громадян / С. В. Поліщук, В. О. Шишкіна // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 23–26.

References (APA):

Polishchuk, S. V. & Shyshkina, V. O. (2017). *Sherynhova ekonomika v Ukraini yak sposib vyrishennia problemy obmezhenosti resursiv hromadian* [Sharing economy in Ukraine as a way of solving the problem of limited resources of citizens]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 23–26 (in Ukr.).

нішній день за межею бідності живе близько 60 % населення [7].

Виникає закономірне питання: як українцям задовольняти свої потреби, коли більше половини населення живе за межею бідності? Саме тут шерингова економіка стане в нагоді.

У кожного з нас є речі, котрі ми використовуємо рідко, і вони більшість часу лежать без діла, інколи нам потрібна якась річ лише одного разу за увесь рік.

Найвідомішим прикладом шерингової економіки є електродріль. Цей інструмент використовується в господарстві рідко, та і недовго за часом використання — усього 10–15 хвилин. І вам не потрібна сама електродріль, а вам потрібен лише отвір в стіні, тоді б чому не взяти її в оренду або не запропонувати орендувати, якщо маєте її вдома. Вказаний спосіб допоможе вам зекономити чимало грошей на купівлі дрелі або заробити на її здачі в оренду. Відносини в шеринговій економіці будуються за принципом «win-win», тобто кожен отримує з такої угоди свою вигоду [1, с. 315].

Може здатися, що такий підхід до використання речей подібний до ситуації, коли в громадах чи на дачних ділянках жителі на спільні кошти купують інструмент, а потім декілька поколінь власників використовують його за потрібної нагоди.

Але є принципова різниця між наведеним прикладом та предметами шерингової економіки: інструмент, куплений в складчину, залишається в колективній, тобто спільній власності, тоді як в економіці спільного споживання він залишається в приватній власності орендодавця.

На думку дослідниці шерингової економіки Рейчал Ботсман, шерингова економіка виникла і розвивається завдяки чотирьом головним рушійним силам [5]:

1. Пірингові соціальні мережі (тобто засновані на рівності всіх учасників) та технології реального часу, які радикально змінюють поведінку більшості населення.

2. Світова криза, від якої потерпає економіка й суспільство. Найвідоміші проекти в шеринговій економіці стартували невдовзі після кризи кінця 2008 року.

3. Екологічні проблеми.

4. Вроджена віра: люди стали більше довіряти одне одному і частіше допомагати ближньому.

Розглядаючи локальний рівень шерингової економіки в Україні, можна зазначити, що він не дуже відрізняється від міжнародного, оскільки в ньому також присутні глобальні тренди.

Найкраще при цьому розглянути представників шерингової економіки для з'ясування інтенсивності розвитку шерингової економіки в Україні.

Міжнародна платформа OLX, котра представлена у понад 40 країнах світу, прийшла в Україну в кризовий 2014 рік. За ці три роки вона стала однією з провідних платформ, за допомогою якої можна вигідно продати чи купити товари і послуги.

Ймовірно, в кожного є вдома речі, котрими ви більше не користуєтесь. Непотрібні для вас речі можуть бути неймовірно потрібними для інших людей. OLX з'єднує людей, які хочуть, з одного боку, продати, а з іншого, купити. Так, вживані речі не відправляються на смітник, не лежать вдома без діла, припадаючи пилюкою та займаючи місце, а приносять грошову вигоду продавцю та цінність необхідною речі покупцю.

Цей сервіс є дуже зручним і зрозумілим. Оголошення можна подати безкоштовно, однак якщо ви хочете бачити свій товар в топ пропозицій або збільшити кількість переглядів товару — тоді для вас є платні послуги сайту.

Декілька фактів про OLX дозволять зрозуміти, наскільки поширеним цей сервіс є в Україні [6]:

1. На платформі розташовано близько 11 млн. активних оголошень.

2. Нове оголошення публікується щосекунди.

3. Понад 8 млн. унікальних користувачів в Україні.

4. Щодня сервіс відвідують понад 40 тисяч продавців та 2 млн. покупців.

OLX не обмежується лише продажем товарів, хоча це і найпопулярніша категорія оголошень, на платформі можна знайти достатню кількість пропозицій щодо оренди та надання послуг. Спектр предметів, які можна як орендувати, так і купити, чималий — це може бути нерухомість, автомобілі, техніка, а також одяг, музичні інструменти та домашні тварини.

На сайті присутня досить цікава категорія оголошень — те, що люди пропонують віддати один одному задарма, тобто безкоштовно. Частіше всього це стосується вживаного одягу, взуття та книг. Хоча можна помітити й більш дорогі речі, такі як: музичний інструмент, антикварні й колекційні речі та електроніка.

Користувачі вказаного сервісу вміють раціонально використовувати кошти і не мають бажання переплачувати. А також в них є розуміння, що непотрібні для них речі знадобляться комусь іншому.

Таким чином, платформа OLX є класичним прикладом переваг існування шерингової економіки.

Говорячи про послуги в шеринговій економіці, необхідно згадати знайомий багатьом приклад сервісу BlaBlaCar.

BlaBlaCar — це спільне використання легкових автомобілів. Платформа з'єднує між собою водіїв та тих, хто подорожує. На сьогодні сервіс існує в 22 країнах світу і налічує понад 30 мільйонів користувачів.

BlaBlaCar дає можливість як подорожувати, так і спілкуватися з людьми, яким з вами по дорозі, тому подорож навряд-чи можна буде назвати нудною та занадто довгою.

Про глобальне поширення сервісу BlaBlaCar в Україні свідчать такі факти [6]:

1. Більше 1 млн. зареєстрованих користувачів за 2016 рік.
2. Мільйон тонн CO₂, зекономлених у 2015 році.
3. Середня відстань поїздки 310 км.
4. У середньому вільні 3 місця, які пропонують автовласники BlaBlaCar.

Райдшеринг активно розвивається як в Україні, так і в Європі протягом останніх двох років. Наша держава стала однією з провідних держав, що прогресують серед країн, які користуються цим сервісом. Більше мільйона нових користувачів зареєструвалися на платформі, і їх кількість щорічно невинно зростає.

За підсумками 2016 року, найпопулярнішими маршрутами BlaBlaCar стали [6]:

1. Київ — Львів;
2. Київ — Одеса;
3. Київ — Черкаси;
4. Львів — Івано-Франківськ;
5. Дніпро — Запоріжжя.

Згідно з результатами опитування користувачів сервісу більше 55 % людей використовують його для поїздки на відпочинок, а 49 % регулярно їздять до батьків чи родичів. Також велику частку в 42 % становлять ділові та робочі поїздки.

Для прикладу, беручи одні літні вихідні, водії за популярним напрямком Київ — Одеса запропонували понад 4 тис. місць у своїх автомобілях. Це близько 100 додаткових вагонів потяга.

Суттєвим показником поширеності сервісу є те, що близько 80 % користувачів надають перевагу сервісу BlaBlaCar перед іншим видом транспорту (потяг чи автобус), вказуючи, що це: зручніше, дешевше та швидше.

Спільне споживання знань стає дедалі популярнішим і звичнішим. Вікіпедія та MOOCs (Massive Open Online Courses) роблять доступ до знань у всьому світі простішим, дозволяючи слухати кращих викладачів нашого часу в режимі онлайн в будь-якому місці і в будь-який час.

В Україні існують свої локальні проекти в галузі освіти, які відомі не лише у нашій країні, але і за кордоном, до них належать Preply і Prometheus.

Preply є міжнародним сервісом для підбору приватних репетиторів. Проект вже запущений в таких країнах, як Україна, Польща, Мексика та Бразилія.

Сервіс дозволяє вибрати необхідного викладача не лише за місцем проживання учня, але і дає доступ до закордонних онлайн викладачів, займаючись з якими можна через відеодзвінки.

Нині на Preply зареєстровано більше 30 тис. репетиторів і 70 тис. учнів. Різноманіття пропонуванних послуг вражає — можна вивчати 27 мов, близько двох десятків шкільних предметів, музику, живопис та акторську майстерність.

Prometheus — це українська платформа масових онлайн курсів, котра містить безкоштовні онлайн курси від кращих викладачів найкращих вищих закладів країни: КНУ, КПП та Києво-Могилянської академії. Засновники пропонують не просто окремі курси, а взаємопов'язані цикли занять з найбільш актуальних для країни тем (бізнес, ІТ, іноземні мови, право, історія).

Окрім того, платформа Prometheus отримала дозвіл на переклад українською мовою декількох провідних курсів світу відносно програмування. Засновники переконані, що мовний бар'єр не повинен стати перешкодою для навчання.

Перенесення існуючих курсів у формат онлайн з офлайну дозволяє надати доступ до інформації великій кількості осіб одночасно. Перевагами такого виду навчання є відсутність мовного бар'єру, безкоштовність, доступність курсу в будь-який час, актуальність, ви не прив'язані до викладача та графіку занять.

Університети отримують піар серед абітурієнтів, що надає їм більше контрактників, викладачі стають відомими на загальнонаціональному рівні, а слухачі отримують безкоштовний доступ до найкращих курсів, що раніше були доступні лише одиницям.

Окрім стандартних послуг, у нас інколи можуть виникати запити, які не є поширеними і не мають існуючих платформ. Сервіс Kabanchik.ua дає змогу поділитись послугами та навичками з іншими, де люди можуть використати власні таланти, допомагаючи іншим.

Онлайн платформа Kabanchik.ua для послуг в побуті та бізнесі працює в Україні з 2012 року. Платформа також поширена в Росії, Білорусі та Казахстані. Назва платформи відображає швидке виконання замовлення.

Користувачі можуть розмістити замовлення на виконання будь-якого завдання у різноманітних сферах, а зареєстровані майстри та фахівці в різних сферах допоможуть у виконанні завдання.

Щодня через сервіс виконується близько 500 замовлень, а середня ціна замовлення становить \$15–20. Найбільше запитів припадає на виконання будівельних та ремонтних робіт, а також ІТ-розробок [6].

Український аналог платформи Airbnb був створений у Львові та носить назву Mushroom. Це онлайн майданчик для розміщення, пошуку і короткострокової оренди приватного житла. Проект стартував навесні 2015 року, однак великої популярності набув лише нещодавно. Нині сервіс пропонує гостям міста близько 500 квартир.

Платформа Плюшкін запустилась у 2014 році. Метою створення платформи стала необхідність обміну речами, котрими володіють люди, але вже не використовують. На сьогодні на платформі зареєстровано близько тисячі користувачів.

Головними чинниками розвитку шерингової економіки стали два фактори. Перший фактор — стрімкий розвиток інтернету, впродовж останніх років значно поширюється мережа 3G покоління, що дає людям швидкий та миттєвий доступ до інтернету і сервісів, що там представлені. Другим фактором стала поява економічної кризи, що, попри негативні наслідки, стало стимулом для людей витрачати свої гроші раціональніше і відмовлятися від надмірного споживання [4].

Висновок. Таким чином, шерингова економіка для світу — це зручний та доступний спосіб задовольнити свої потреби в продукті чи послуді, зберегти свої кошти та сприяти суспільній місії збереження обмежених ресурсів. Для України поняття шерингової економіки є дещо ширшим — це можливість задовольняти свої базові потреби, незважаючи на рівень доходів та суспільного стану споживача. Доступність та різноманітність сервісів стали запорукою для поширення шерингової економіки, адже люди, окрім заощадження коштів, долучаються до соціальної відповідальності, зберігаючи обмежені ресурси планети.

Література

1. Айзексон У. Инноваторы : как несколько гениев, хакеров и гиков совершили цифровую революцию / Уолтер Айзексон ; пер. с англ. И. Кагановой, Т. Лисовской и О. Храпцовой. — М. : АСТ ; Corpus, 2015. — 651, [1] с. : ил.
2. Фелпс Э. Массовое процветание. Как низовые инновации стали источником рабочих мест, новых возможностей и изменений / Эдмунд Фелпс; пер. с англ. Д. Кралечкина ; науч. ред. перевода А. Смирнов. — М. : Изд-во Института Гайдара ; Фонд «Либеральная Миссия», 2015. — 472 с.
3. Як спільне споживання змінить світ: Airbnb, Uber, хто наступний? [Електронний ресурс] // Inspired —

03.06.2015. — Режим доступу : <http://inspired.com.ua/sites/sharing-economy>.

4. All Eyes on the Sharing Economy [Electronic resource] // The Economist. — March 9th 2013. Access mode: <http://www.economist.com/news/technology-quarterly/21572914-collaborativeconsumption-technology-makes-it-easier-people-rent-items>.

5. Botsman, R. What's Mine Is Yours: Rise Of Collaborative Consumption [Electronic resource] / Rachel Botsman // Fast Company. — 11.21.2013. Access mode : <http://www.fastcoexist.com/3022028/the-sharing-economy>.

6. Who's who в українському шерингу? [Електронний ресурс] // Економічна правда. — 22 вересня 2016. — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/09/22/605870>.

7. Близько 60 % українців живуть за межею бідності — ООН [Електронний ресурс] // УНІАН. — 30 березня 2017. — Режим доступу : <https://www.unian.ua/society/1850746-blizko-60-ukrajintsiv-jivut-za-mejeyu-bidnosti-onn.html>.

8. Демографічна та соціальна статистика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

References

1. Aisekson U. (2015). *Innovatory. Kak neskolko geniev, hak-erov i gikov sovershuly tsifrovuyu revolyutsiu* [Innovators. How a several geniuses, hackers and giants made a digital revolution] (Trans. from English). Moscow, AST (in Rus).
2. Felps E. (2015). *Masovoe protsvetanie: Kak nizovye innovatsii stali istochnikom rabochih mest, novuh vozmozhnostei i izmenenii* [Massive prosperity: As grassroots innovations have become a source of jobs, new opportunities and changes] (Trans. from English). Moscow, Institute of Gaidar (in Rus).
3. How will the world change as a common use: Airbnb, Uber, who's next? (2015). Retrieved from <http://inspired.com.ua/sites/sharing-economy>.
4. The Economist (2015). All Eyes on the Sharing Economy. Retrieved from <http://www.economist.com/news/technology-quarterly/21572914-collaborativeconsumption-technology-makes-it-easier-people-rent-items>.
5. Botsman, R. What's Mine Is Yours: Rise Of Collaborative Consumption. Retrieved from <http://www.fastcoexist.com/3022028/the-sharing-economy>.
6. Economic truth (2016). Who's who in Ukraine sharing economy? Retrieved from <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/09/22/605870>.
7. UNIAN (2017). About 60 % of Ukrainians live below the poverty line — the UN. Retrieved from <https://www.unian.ua/society/1850746-blizko-60-ukrajintsiv-jivut-za-mejeyu-bidnosti-onn.html>.
8. Demographic and social statistics. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.

СУТНІСТЬ КОРПОРАТИВНИХ ВІДНОСИН У ОЛІЙНО-ЖИРОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Анотація. У статті розглянуто поняття, об'єкт, предмет і організаційну форму корпоративних відносин у олійно-жировій промисловості. Також надано основні ознаки корпорації та організаційно-управлінської структури корпоративного економічного об'єднання.

Ключові слова: корпорація, корпоративне управління, корпоративні відносини, олійно-жирова галузь.

Summary. The article deals with the concept, object, subject and organizational form of corporate relations in the oil and fat industry. The main features of the corporation and organizational and management structure of the corporate economic association are also provided.

Key words: corporation, corporate governance, corporate relations, oil-fat industry.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку світової та національної економіки засвідчує, що потенціал олійно-жирової промисловості може гарантувати не лише продовольчу безпеку, але й зробити Україну одним із найважливіших учасників глобального продовольчого ринку. Тому доцільно розглянути сутність та основні ознаки корпоративних відносин у олійно-жировій промисловості.

Формування корпоративного сектору із забезпеченням ефективного управління створеними корпораціями виступає однією з ключових проблем на сучасному етапі ринкових трансформацій в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У основі будь-якої системи економічних відносин лежить та чи інша форма власності, яка передбачає відповідну специфіку механізму господарювання й адекватну систему відносин. Корпоративна власність, яка має ознаки як індивідуально-приватної, так і колективної форми власності, є вихідною основою реалізації системи корпоративних відносин. Корпоративні відносини є складовою постприватизаційних відносин великих підприємств, а також складовою економічних відносин у інвестиційно-інтеграційному процесі [1].

Найважливіший внесок в осмислення загальних питань корпоративного управління, а також у дослідження основних моделей корпоративного управління в розвинених країнах і країнах з перехідною економікою внесли учені-економісти: Дж. Акерлоф, Е. Берглоф, А. Берлі, Р. Вішні, М. Дженсен, Р. Ла-Порта, Ф. Лопес-де-Сіланес,

Д. Лорш, Д. Мейер, М. Мізруші, Р. Мінз, Д. Сейлер, Дж. Тобін, М. Хессель, М. Хілб, А. Шлейфер та ін.

Питання корпоративного управління стали широко вивчатися на початку 90-х рр. XX століття такими вітчизняними ученими, як О. Амоша, Д. Баюра, В. Геєць, В. Голяков, Ю. Гончаров, В. Демет'єв, В. Євтушевський, Т. Момот, Г. Назарова, О. Поважний, Л. Птащенко, А. Сірко, Н. Супрун, Л. Тараш, Ю. Уманців, Л. Федулова.

Метою статті є аналіз сутності, видів та форм корпоративних відносин у олійно-жировій промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі узагальнення різноманітних підходів щодо дослідження корпоративного управління уточнено поняття «корпоративне управління». Корпоративне управління визначено як комплексну систему внутрішніх і зовнішніх механізмів, яка спрямована на оптимізацію структури агентських відносин з метою здійснення справедливого балансу інтересів усіх учасників корпоративних відносин, забезпечення стійкого економічного зростання, ефективного інвестиційного процесу, стійкого збільшення капіталізації та вартості компанії, вирішення питань, пов'язаних із захистом прав власності, та вирішення проблеми асиметричного розподілу інформації в корпорації [2].

Корпоративні відносини — сумісні (об'єднані, інтегровані), підпорядковані одній або декільком загальним цілям дії зацікавлених осіб (учасників), об'єднаних корпоративними зв'язками.

Учасники (суб'єкти) корпоративних відносин — фізичні особи (групи фізичних осіб),

© Н. В. Рунчева, Н. В. Охмат, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Рунчева Н. В. Сутність корпоративних відносин у олійно-жировій промисловості / Н. В. Рунчева, Н. В. Охмат // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 27–29.

References (APA):

Runcheva, N. V. & Okhmat, N. V. (2017). *Sutnist korporatyvnykh vidnosyn u oliino-zhyrovii promyslovosti* [The essence of corporate relations in the olive-living industry]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 27–29 (in Ukr.).

юридичні особи (групи юридичних осіб), фізичні і юридичні особи (групи фізичних і юридичних осіб), що вступили у корпоративні відносини або об'єднані між собою корпоративними зв'язками.

Корпоративні зв'язки — механізми і форми об'єднання учасників між собою.

Об'єктом корпоративних відносин є право власності, сумісні інтереси, зобов'язання або волевиявлення.

Предметом корпоративних відносин є спільна діяльність учасників, що вступили у корпоративні відносини.

Організаційна форма корпоративних відносин — система організації учасників корпоративних відносин і корпоративних зв'язків між ним, яка може мати чи не мати правового статусу в системі законодавства.

Організаційно-правова форма закріплена в законодавстві як спосіб ведення комерційної або некомерційної діяльності залежно від характеру корпоративних відносин. За законодавством України, в олійно-жировій промисловості можуть функціонувати корпоративні структури в таких формах, як агропромислові концерни, холдингові компанії, акціонерні товариства, виробничі кооперативи, господарські товариства та інші об'єднання, які створюються на основі об'єднання капіталів засновників.

Корпоративні відносини переважною мірою оформлюються в таку корпоративну організаційну форму, як корпорація.

Основні ознаки корпорації:

- кількість учасників корпорації більше одного (одна особа може бути лише засновником суб'єкта підприємництва);

- об'єднання майна учасників у грошовій товарній формі;

- наявність загального інтересу, який є основою корпорування;

- майно відособлене від учасників з метою об'єднання;

- загальна відповідальність учасників за зобов'язаннями корпорації переходить у відповідальність корпорації;

- управління справами корпорації відособлене від особистої волі учасників.

Одна зі специфіки формування корпоративних відносин полягає в тому, що в якості суб'єктів можуть виступати об'єднання юридичних осіб.

У економічній і юридичній літературі крім законодавчо закріплених груп, часто використовують такі:

- пул — розподіл речових результатів діяльності пулу між його учасниками проводиться згідно з обумовленими квотами (не є юридичною особою);

- альянс — певна угода між підприємствами за принципом горизонтальної кооперації з юридичним оформленням або без нього;

- корпоративна група — сукупність юридичних осіб, зв'язаних між собою корпоративними відносинами.

Структуру корпоративного економічного об'єднання на рівні групи визначає структура корпоративних відносин в ній.

Розрізняють два види організаційних структур побудови корпоративних об'єднань: організаційно-економічна структура і організаційно-управлінська структура.

Основними елементами організаційно-економічної структури корпоративного об'єднання у олійно-жировій промисловості є суб'єкти господарювання, що вступили у корпоративні відносини, такі як: група компаній (ГК) «Кернел», ГК «Каргіл», ГК «Креатив», компанія «Бунге Україна» та ін.

Функціональні зв'язки виступають у відносинах власності на долі, паї, акції, а також договірних стосунків між учасниками.

Організаційно-управлінська структура характеризує склад, взаємозв'язки та супідрядність організаційних одиниць. Контрольна структура (група структур) — ядро, яке повністю контролює дочірні (залежні) підприємства і відособлені підрозділи. Можна виокремити три способи створення організаційно-управлінської структури:

- формування основної і дочірньої структури зі створенням або без створення відособлених підрозділів;

- формування головної структури;

- укладення договорів про спільну діяльність.

Світовий досвід показав, що подолання негативних рис і наслідків розвитку корпоративних відносин найбільш доцільно здійснювати через систему державно-корпоративних відносин. Організаційно-правовою формою в такому випадку слід використовувати державно-приватне партнерство, яке регламентується Законом України «Про державно-приватне партнерство».

Існують такі форми інтеграційних перетворень, які застосовуються в процесі корпоратизації олійно-жирової промисловості:

- вертикальна інтеграція (холдинг «Кернел Груп», агрохолдинг Bunge, холдинг «Зерноторгова компанія Олсідз Україна», ВАТ «Креатив-Груп»). До складу «Кернел Груп» входять Полтавський олійно-екстракційний завод «Кернел Груп», Міловський завод рафінованих олій «Стрілецький степ», торгова компанія «Кернел-Трейд» з представництвами в 11 регіонах України, 28 елеваторів в Полтавській, Одеській, Черкаській, Миколаївській, Запорізькій, Дніпропетровській, Харківській, Луганській, Кіровоградській областях;

- горизонтальна інтеграція (група Конті, корпорація «Бісквіт-Шоколад», компанія «АВК»);

— змішана (конгломератна) інтеграція. Доцільним є поділ інтегрованих корпоративних структур на чотири основні групи:

1) інтегрована структура — носить симетричний, формально закріплений характер, суб'єкти інтеграції зберігають свою незалежність і права в повному обсязі;

2) перехресна структура — об'єднання частково залежних організацій, коли суб'єкти взаємодіють один з одним за окремими напрямками економічної діяльності;

3) асиметрична інтегрована структура — об'єднання залежних один від одного суб'єктів, коли, як правило, ліквідовуються дублювальні органи управління шляхом передання частини функції від одного суб'єкта іншому;

4) мережева інтегрована структура — сполучає в собі формальні й неформальні ознаки відносин і робить можливою гнучкішу систему відносин та управління економічними процесами [4].

Висновки. Корпоративні відносини виникають там, де суб'єкти олійно-жирової галузі починають об'єднуватись в інтегровані форми. Їх сутність у харчовій промисловості полягає у групуванні власників землі і майна, грошового капіталу за допомогою певної організаційно-правової форми. Найбільш розповсюдженою формою корпоративних відносин в Україні є підстави вважати інте-

грацію підприємств різного профілю в корпорації, які створюють кінцевий споживчий продукт.

Література

1. Самкова Е. Р. Організаційно-економічний механізм формування корпоративних структур / Е. Р. Самкова, Н. А. Куликова, О. М. Параскєєва // Наукові праці ДонНТУ — Вип. 100-2 — С. 68.
2. Венгер Л. А. Організаційно-економічні механізми корпоративного управління в промисловості України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Л. А. Венгер. — Київ, 2011. — 190 с.
3. Штерн Г. Ю. Корпоративне управління : навч. посібник для студентів спеціальності 8.050201 / Г. Ю. Штерн. — Харків : ХНАМГ, 2009. — 278 с.
4. Бритвенко А. С. Організаційно-економічний механізм корпоратизації масложирової промисловості / А. С. Бритвенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу — 2014. — № 4 (28). — С. 22–24.

References

1. Samkova, E. R. *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm formuvannia korporatyvnykh struktur* [Organizational and Economic Mechanism for the Formation of Corporate Structures]. Scientific works of DonNTU, 100-2, 68 (in Ukr).
2. Wenger, L. A. (2011). Organizational-economic mechanisms of corporate governance in the industry of Ukraine : PhD in Economic sciences dissertation. Kyiv (in Ukr).
3. Stern, G. Yu. (2009). *Korporatyvne upravlinnia* [Corporate Governance. Kharkiv, KSAME (in Ukr).
4. Brytvenko, A. S. (2014). *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm korporatyzatsii maslozhyrovoi promyslovosti* [Organizational-economic mechanism of corporatisation of oil and fat industry]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 4(28), 22–24 (in Ukr).

УДК 332.33

О. О. Трегубова

ЕКОЛОГІЧНА ОПТИМІЗАЦІЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ

Анотація. Сталый розвиток являє собою процес змін, коли експлуатація ресурсів, технологічного розвитку та інституційних змін залежать один від одного. Стійкість часто є основною метою планування землекористування. Поняття стійкості відноситься до певного типу розвитку суспільства. По суті, сталый розвиток являє собою процес змін, в якому експлуатація ресурсів, напрямки інвестицій, орієнтація технологічного розвитку та інституційні зміни знаходяться в гармонії. У статті розглядається стійкість як основна мета оптимізації планування землекористування.

Ключові слова: стійкість, екологічна оптимізація, екологостабілізуючі угіддя, критерій оптимальності.

Summary. Sustainable development is a process of change, when the exploitation of resources, technological development and institutional change are dependent from each other. Sustainable environmental management in agriculture starts with the organization of the territory — creating optimizing agricultural landscapes with ecological and economic justification and the appropriate ratio of farmland, woodland and land conservation. Environmental optimization of the structure of land means a set of measures on finding optimal land use options for use of land in eco-safe

© О. О. Трегубова, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Трегубова О. О. Екологічна оптимізація землекористування та сталый розвиток територіальних утворень / О. О. Трегубова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 29–32.

References (APA):

Trehubova, O. O. (2017). *Ekologichna optymizatsiia zemlekorystuvannia ta stalyy rozvytok terytorialnykh utvoren* [Ecological optimization of land use and sustainable development of territorial formations]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 29–32 (in Ukr.).

mode, conservation of degraded and marginal soils and croplands and transformation of degraded rangelands based on ecologically expedient use. This paper considers sustainability as the main goal of optimizing land use planning.

Key words: *sustainability, environmental optimization, land for ecological stability, optimality criterion.*

Постановка проблеми. Стійкість при розподілі землекористування може бути визначена як довгостроковий баланс між економічним розвитком, охороною навколишнього середовища, ефективним використанням ресурсів і соціальною справедливістю. Для досягнення цього балансу необхідна багатоцільова оптимізація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання використання, оцінки та дослідження розвитку земельних ресурсів є предметом дослідження багатьох вчених. Серед них значну увагу цим питанням приділяли і приділяють такі вчені: А. М. Третяк, В. М. Другак, С. І. Дорогунцов, О. С. Новоторов, Т. С. Ніколаєнко, О. М. Чечель, та багато інших. Значний вклад у вивчення питань екологічної оцінки землекористування зроблений Л. Я. Новаковським, Д. С. Добряком, М. В. Козловим, А. І. Мельником, Є. Л. Москальовим. Розвиток та реформування відносин землекористування, регіональний стан земельних ресурсів, суспільні земельні інтереси та земельні економічні відносини потребують подальшого розгляду й вивчення, що свідчить про актуальність теми і зумовлює вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Метою статті є пошук концепції екологічного планування в сільськогосподарському землекористуванні, що полягає у виявленні критеріїв для оцінки дослідження агроекологічного середовища та ефективних інструментів для досягнення цілей сталого розвитку, що поставлені державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рациональне природокористування у сільському господарстві починається з організації території — створення оптимізованого агроландшафту з екологічно та економічно обґрунтованим і доцільним співвідношенням сільськогосподарських угідь, лісових насаджень, земель захисного та природоохоронного призначення [7].

Для ефективного планування важливо знати кількість і якість наявних ресурсів, а також їх призначення. У зв'язку з цим прийнято вдаватися до зонування, щоб оцінити наявну площу земельних ресурсів і звести воедино екологічну інформацію. Сільськогосподарське зонування служить для визначення найкращого використання земельних ділянок відповідно до різної виробничої діяльності в сільській місцевості. Воно не нав'язує правила землекористування, але надає допомогу в процесі прийняття рішень. У цьому контексті екологічне зонування слід розуміти як інструмент просторового планування. Як інструмент еколо-

гічне зонування має включати екологічні аспекти в рамках просторового планування з тим, щоб діяльність людини, що буде проводитись в майбутньому в рамках конкретного простору, була життєздатною, беручи до уваги не тільки економічну та соціальну, а й екологічну точки зору.

Оптимізація землекористування територіальних утворень може бути виконана в дві стадії — екологічну та економічну. При екологічній оптимізації на базі критеріїв оптимальності проєктується вилучення з інтенсивного використання земельних ресурсів, що за своїми властивостями не можуть забезпечити стійкість агроєкосистем. Економічна оптимізація має на меті визначення на основі показників продуктивності ґрунтів такої структури сільськогосподарських угідь, в котрій гармонізовано будуть досягатися висока продуктивність, доходність та рентабельність сільського господарства.

Під екологічною оптимізацією структури земельних угідь слід розуміти комплекс заходів щодо знаходження оптимального варіанта землекористування на рівні ландшафту з метою використання земель в екологобезпечному режимі. Екологічна оптимізація структури земельних угідь передбачає консервацію деградованих і малородючих ґрунтів орних земель та трансформацію деградованих лукопасовищних угідь на засадах екологічнодоцільного використання [7]

Згідно з даними інституту економіки природокористування та сталого розвитку [3] стале використання природних ресурсів, зокрема земельних, пов'язане з трьома основними напрямками: збереження їх продуктивності, поступове підвищення економічної ефективності використання, вирішення соціальних проблем відповідних територій. Першим етапом для сталого розвитку є забезпечення макроекономічної стабільності і створення сприятливих умов для відновлення економічного зростання, а також перехід на світові стандарти екологічної безпеки в землекористуванні.

Характерною особливістю природокористування Полтавської області є інтенсивне сільськогосподарське та промислове використання території, яке не відповідає критеріям рационального природокористування. Із загальної площі області (2,875 млн. га) сільськогосподарські землі складають 2,224 млн. га, а це 77,3 %. Розораність території становить 61,7 %, що більше, ніж в середньому по Україні. Співвідношення екологічно сталих угідь до ріллі, що на теперішній час існує на території Полтавської області, є далеким від оптимального і негативно впливає на стійкість агроландшафту, що у свою

чергу призводить до погіршення екологічних умов та процесів ґрунтоутворення. У різному ступені деградовані більше половини сільсько-господарських угідь області (у тому числі близько 10 % — у значному ступені). Від негативної дії водної ерозії потерпають 369,3 тис. га, вітрової ерозії — 380 тис. га, що складає відповідно 16,6 % та 17,1 % від загальної площі сільсько-

господарських угідь (табл. 1). Починаючи з 60-х років минулого століття в ґрунтах Полтавщини відбувається поступове зменшення вмісту гумусу. Загальний об'єм ґрунту, еродованого з орних земель, щорічно перевищує 7 млн. тонн, а площа ярів становить 2,0 тис. га. Прогресують зсувні процеси, загальна площа поширення яких складає 63,9 кв. км, або 0,2 % площі області [4].

Таблиця 1

Модифікована шкала оцінки екологічного стану агроландшафтів (за методикою М. В. Козлова [5])

Тип агроландшафтної території	Питома вага угідь, % до їх сумарної площі		Екологічний стан
	Р	ЕСУ	
0	<20	>80	Оптимальний
I	20–37	63–80	Задовільний
II	37–54	46–63	Критичний
III	54–70	30–46	Кризовий
IV	>70	<30	Катастрофічний

Частка показників розраховується у відсотках від сумарної площі орних земель та екологостабілізуючих угідь за формулами:

$$P = \frac{P_L}{P_L + П + ЛП + ЛС + Б + В} \times 100,$$

$$ЕСУ = \frac{П + ЛП + ЛС + Б + В}{P_L + П + ЛП + ЛС + Б + В} \times 100,$$

де P — питома частка ріллі у групі угідь «рілля — ліс — луки й пасовища — вода», %; P_L — площа ріллі, га; $П$ — площа перелогів, га; $ЛП$ — площа луків і пасовищ, га; $ЛС$ — лісовкрита площа, га; $Б$ — площа боліт, га; $В$ — площа водних об'єктів, га; $ЕСУ$ — питома частка екологостабілізуючих угідь у групі угідь «рілля — ліс — луки й пасовища — вода», %.

Ми виявили, що Полтавська область має кризовий екологічний стан агроландшафтів за ступенем порушення екологічної рівноваги у співвідношенні ріллі (P) до сумарної площі екологостабілізуючих угідь ($ЕСУ$). Згідно з модифікованою шкалою, за даними Держгеокадастру [6] станом на 01.01.2016 р. співвідношення склало:

$$P: ЕСУ = 67\%: 33\%.$$

Підвищення екологічної рівноваги території Полтавської області можливе на основі зміни структури угідь. Оптимізація агроландшафтів досягається шляхом зміни співвідношення угідь (рілля, сіножаті, пасовища, лісові насадження тощо).

З метою оптимізації структури землекористування в Полтавській області проходить процес виведення з обробітку малопродуктивної та деградованої ріллі шляхом її залуження і заліснення. За період 1994–2014 роки площа ріллі зменшилась на 57,6 тис. га, водночас площа сіножатей і пасовищ збільшилась на 33,6 тис. га, лісів — на 21,1 тис. га. Процес виведення із інтенсивного

використання деградованих і малопродуктивних земель шляхом їх заліснення залишається одним із найбільш дієвих заходів у галузі охорони земель.

На сьогодні, згідно з даними Держгеокадастру, на території Полтавської області консервації потребують понад 37 тис. га деградованих та малопродуктивних рілних земель, рекультивації порушених земель — на площі понад 6 тис. га, поліпшення — майже 3 тис. га малопродуктивних земель. Полтавщина потребує значних фінансових ресурсів для впровадження заходів державної політики, спрямованих на раціональне використання земель, їх захист від деградації, забруднення та виснаження. Зокрема, в області необхідно здійснити: проведення консервації еродованих та малопродуктивних орних земель шляхом їх залуження чи заліснення; поліпшення кормових угідь (корінне чи поверхневе); створення лісових та захисних лісонасаджень (полезахисних, водорегулюючих, прияружних і прибалкових лісосмуг; суцільних лісових насаджень на пісках, по ярах і балках, по берегах річок і водойм); засипку та виположування ярів, освоєння схилів земель під багаторічні насадження і кормові угіддя, будівництво комплексів гідротехнічних споруд для захисту земель від шкідливого впливу водної ерозії, підтоплення, зсувів; корчування списаних лісових і багаторічних плодкових насаджень.

Необхідність охорони земельних ресурсів зумовлюється такими чинниками: економічно та екологічно необґрунтованим рівнем господарського освоєння території Полтавської області; землеємністю основних галузей економіки; відсутністю у більшості землекористувачів науково-обґрунтованих сівозмін, ґрунтозахисних технологій вирощування культур, необхідної кількості добрив, що призводять до виснаження та деградації земель, зменшення родючості ґрунтів; сти-

хійним формуванням нових типів землекористування шляхом оренди земельних часток (паїв), які характеризуються нестабільністю, дрібно-контурністю, черезсмужжям тощо; інтенсивним розвитком деградаційних процесів та наявністю значних площ деградованих земель; недостатністю земель природно-заповідного та іншого природоохоронного, рекреаційного, оздоровчого й історико-культурного призначення; наявністю значних площ земель, використання яких законодавчо обмежується (санітарно-захисні та охоронні зони підприємств промисловості, транспорту, зв'язку, оборони, об'єктів природно-заповідного фонду та історико-культурного призначення, курортів і водних об'єктів); недостатнім розвитком екологічної інфраструктури.

Формування екологічноорієнтованого землекористування зумовлює об'єктивну необхідність наукового, методичного, інформаційного та організаційного забезпечення, апробації передових технологій. Сутність екологічної оптимізації території полягає у тому, що ефективно господарське використання земель ведеться з урахуванням їх диференціації за агроекологічними групами, наявності природних і виробничих ресурсів, які забезпечують стійкість агроландшафту і відтворення ґрунтової родючості [2]. Критерієм екологічної оптимальності землекористування в нашому дослідженні обраний рівень співвідношень між сільськогосподарськими угіддями та іншими елементами ландшафту, що забезпечують екологічну рівновагу за наявної інтенсивності землекористування.

Висновки. Обґрунтоване розташування ресурсів має першорядне значення для досягнення стійкості при плануванні землекористування. Розподіл землекористування в напрямку сталого розвитку передбачає набір цілей сталого розвитку, пов'язаних з економікою, суспільством і навколишнім середовищем. У нашому дослідженні виявлено, що Полтавська область має кризовий екологічний стан агроландшафтів за ступенем порушення екологічної рівноваги у співвідношенні ріллі до сумарної площі екологостабілізуючих угідь. Досягнення екологічної рівноваги на території Полтавської області можливе на основі зміни структури угідь. Екологічний зміст оптимізації землекористування полягає в плануванні та вирішенні такої організації землекористування, що забезпечить відтворення природних механізмів саморегулювання агроєкосистем і сприятиме зміні природних функцій агроландшафтів для підвищення їх стійкості.

Література

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
2. Економіка землекористування : [навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни] / В. І. Павлов, О. М. Гарнага, Т. С. Веремеєнко, Ю. Г. Фесіна. — Рівне : Національний університет водного господарства та природокористування, 2012. — 188 с.
3. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона. — К. : Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України, 2012. — 72 с.
4. Обласна цільова програма комплексного розвитку лісового господарства «Ліси Полтавщини на період 2016–2025 роки» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oblrada.pl.ua/ses/7/7/7.pdf>.
5. Козлов М. В. Оптимізація сучасних систем землекористування на прикладі Чернігівської області: методичні рекомендації / М. В. Козлов, А. І. Мельник, Є. Л. Москальов ; за ред. В. П. Патики ; Укр. акад. аграр. наук, Ін-т агроєкології та біотехнології, Черкас. обл. держ. проектно-технол. центр охорони родючості ґрунтів та якості продукції. — К., 2004. — 19 с.
6. Форма № 6-зем. Довідка з державної статистичної звітності про наявність земель та розподіл їх за власниками земель, землекористувачами, угіддями.
7. Мартин А. Г. Економічні аспекти оптимізації структури землекористування із застосуванням методів математичного моделювання // А. Г. Мартин / Землепорядна наука, виробництво і освіта XXI століття : матеріали міжнародної науково-практичної конференції — К. : Інститут землеустрою УАН, 2001. — С. 191.

References

1. The Government of Ukraine (2014). State Strategy for Regional Development up to 2020. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF> (in Ukr.).
2. Pavlov, V., Harnaha, O., Veremeyenko, T., Fesina, Yu. (2012). *Ekonomika zemlekorystuvannya* [Land use economics]. Rivne, NUWM (in Ukr.).
3. Paton, B. Ye. (ed.). (2012). *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy* [National Paradigm of Sustainable Development of Ukraine]. Kyiv, Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine (in Ukr.).
4. Regional Council of Poltava (2016). Regional target program of integrated forestry development «Forests of Poltava region for the period 2016–2025». Retrieved from <http://oblrada.pl.ua/ses/7/7/7.pdf> (in Ukr.).
5. Kozlov, M., Melnyk, A., Moskalov, Ie., Palyka, V. (2004). *Optimizatsiia suchasnykh system zemlekorystuvannya na prykladi Chernihivskoi oblasti* [Methodical recommendations for optimization of modern land use systems on the example of Chernihiv region]. Kyiv, NAAS (in Ukr.).
6. A reference to the availability of land and their distribution among land owners and land users Ukraine (Statistical request form) (2016). Poltava, State Statistics Service of Ukraine (in Ukr.).
7. Martyn, A. (2001). *Ekonomichni aspekty optymizatsii struktury zemlekorystuvannya iz zastosuvanniam metodiv matematychnoho modelyuvannya* [Using methods of mathematical modeling for optimization of land use structure. Economic aspects]. International Scientific and Practical Conference, Land Management, Production and Education of the 21st Century (191). Kyiv, ILM of UAAS (in Ukr.).

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПРИВАТНИХ ВНЗ

Анотація. У статті розглядаються фактори, які впливають на конкурентоспроможність приватних ВНЗ. Пропонується варіант трактування цього поняття, а також визначаються напрями вимірювання конкурентоспроможності освітніх послуг взагалі. Розглянуто взаємозалежність між якістю підготовки фахівців та ціною освітньої послуги, а також роль розширення спеціалізації приватних навчальних закладів. Надано рейтингову оцінку ВНЗ за останні роки та наведено стратегію підвищення конкурентоспроможності закладів освіти.

Ключові слова: конкурентоспроможність, вищий навчальний заклад, освіта, державно-приватне партнерство, соціально-економічна безпека.

Summary. The article deals with factors influencing the competitiveness of private universities. The variant of interpretation of this concept is offered, and also directions of measurement of competitiveness of educational services in general are determined. The interdependence between the quality of training of specialists and the price of educational services is considered, as well as the role of expanding the specialization of private educational institutions. Ratings of universities have been given in recent years and a strategy for improving the competitiveness of educational institutions is given.

Key words: competitiveness, higher education institution, education, public-private partnership, socio-economic security.

Постановка проблеми. Головною тенденцією розвитку сучасного вітчизняного ринку освітніх послуг слід відзначити те, що він став платформою для розвитку підприємництва. Освітній бізнес приносить доходи, що зростають в умовах збільшеного попиту на освітні послуги, коли зростає значення економіки знань. Це й залучає на ринок нових учасників, зокрема приватної форми, які більш оперативно можуть розпочати освітню діяльність і мають фінансові можливості для цього. У результаті зростає рівень конкуренції між освітніми закладами і виникає потреба у знаходженні та розвитку конкурентних переваг. Такий стан справ вимагає від закладів вищої освіти розробляти конкурентні стратегії для отримання доходів, які дозволяють не лише фінансувати процес надання освітніх послуг, але й інвестувати в розвиток науково-освітнього потенціалу, підвищити рівень власної конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у висвітлення теоретичних і загальнометодичних питань підвищення конкурентоспроможності вищої освіти в процесі формування людського капіталу зробили такі вчені, як А. Н. Асаул, Б. М. Карпов [2], Л. В. Кулешова [1], Д. А. Шевченко [8] та інші.

Метою статті є дослідження факторів впливу на конкурентоспроможність ВНЗ, а також визначення напрямів її вимірювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками глобальна картина світу зазнала істотних змін, які торкнулися і вищої школи. Суб'єкти освітньої діяльності стали учасниками глобальної конкуренції, яка раніше їх не торкалася. Сьогодні заклади вищої освіти конкурують між собою — за студентів, викладачів, спонсорів, роботодавців для своїх випускників, гранти, фінансування. Також йде конкуренція в науковій і міжнародній діяльності, у системі перепідготовки і перекваліфікації кадрів.

Проте термін «конкурентоспроможність ВНЗ» до цього часу ще не отримав єдиного визнання серед вчених. Тому перш ніж перейти до аналізу рівня конкурентоспроможності стосовно діяльності приватних ВНЗ, необхідно визначити, що слід розуміти під конкуренцією в освітній галузі та конкурентоспроможністю навчального закладу.

Тому слід виокремити, як критерій конкурентоспроможності впливає на комерційну ефективність ВНЗ, під якою слід розуміти здатність залучати потенційного клієнта в конкуренції з іншими навчальними закладами, у тому числі за-

© Л. І. Антошкіна, Ю. В. Бортник, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Антошкіна Л. І. Конкурентоспроможність приватних ВНЗ / Л. І. Антошкіна, Ю. В. Бортник // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 33–38.

References (APA):

Antoshkina, L. I. & Bortnyk, Yu. V. (2017). *Konkurentospromozhnist pryvatnykh VNZ* [Competitiveness of private higher education]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 33–38 (in Ukr.).

рубіжними, що формує прибуткові показники комерційної діяльності.

У сфері вищої освіти конкурентоспроможність навчального закладу нами пропонується трактувати як сукупність показників, які характеризують конкурентні переваги над іншими суб'єктами освітньої діяльності, що дають можливість ефективно функціонувати на висококонкурентних освітніх ринках різних рівнів.

З позиції групування вся сукупність показників виміру конкурентоспроможності освітніх послуг ВНЗ нами зведена в чотири напрями:

— ступінь відмінності від освітніх послуг конкурентів за напрямками підготовки та іншими ВНЗ;

— рівень якості освітніх послуг;

— рівень відповідності вимогам споживачів освітніх послуг;

— перевага за визначальними критеріями якості освітніх послуг.

Результати досліджень вищої школи дозволили зробити висновок про наявність абсолютно певної стратегії розвитку у провідних університетів світу — університети різними способами виражають свою місію, прагнуть довести до суспільства свої конкурентні переваги та позиціонування на ринку освітніх послуг.

Кон'юнктура на ринку освітніх послуг ускладнюється з процесом притоку на нього недержавних освітніх установ, які активно використовують досвід зарубіжних університетів, працюючих в умовах конкуренції. Державні ВНЗ, які довгий час розвивалися в умовах жорсткого державного регулювання, і зараз не в змозі підпорядкувати конкуренцію ринковим умовам.

Аналіз, проведений міжнародною асоціацією університетів, показав основні відмінності в цільових установках університетів-лідерів (що мають високий рейтинг) і університетів «не лідерів» [1]. Цільові установки університетів-лідерів відрізняються, передусім, тим, що вони бачать себе співтворцями майбутньої професійної кар'єри своїх студентів, а «нелідери» традиційно прагнуть готувати студентів до життя взагалі. «Лідери» мислять категоріями глобальної економічної спільноти, а «нелідери» — категоріями суспільства. Відсутність чіткої перспективи того, якої нової якості набуде студент після курсу навчання у ВНЗ робить освітню установу менш привабливою для споживачів освіти.

У «лідерів» освітній «продукт» = «теоретичні знання» + «практика» + «кар'єра». Тільки ВНЗ з розвинутою системою ділових зв'язків, професійною орієнтацією, організацією виробничої практики і розподілом студентів можуть вирішувати певний комплекс освітнього продукту, що простіше досягнути приватним вишам, у яких менше бар'єрів та більше можливостей.

Профіль професорсько-викладацького складу університетів, працюючих «на прибуток», дуже відрізняється від профілю традиційного педагога у звичайному університеті [2].

В умовах щорічного зниження державного фінансування й наявності попиту на певні напрями освітніх послуг буде зростати відповідне фінансування за рахунок коштів домогосподарств. Тому можна прогнозувати, що частина з них буде звертатися до освітніх послуг приватних навчальних закладів за наявності у них кращих умов для вступу та навчання (рівень оснащення навчального процесу та стан приміщень, вартість послуг, цінова політика, додаткові можливості для наукової та студентської активності, рівень ВНЗ у рейтингах, вступний конкурс та ін.).

На цій підставі ми вважаємо, що вирішальну роль у визначенні конкурентоспроможності ВНЗ становлять якість підготовки фахівців і ціна освітньої послуги. Чим вище якість освітніх послуг і нижче їх ціна, тим вище конкурентоспроможність ВНЗ. Отже, конкурентоспроможність ВНЗ можна трактувати як перевагу освітніх послуг за ціною і якістю порівняно із суб'єктами в аналогічних сегментах ринку.

Крім того, в якості одного з потужних чинників розвитку конкурентоспроможності вищих навчальних закладів в Україні є розширення їх спеціалізації: перетворення з технічних, педагогічних, медичних в класичні університети, відкриття нових спеціальностей і напрямів підготовки, що користуються популярністю в суспільстві та попитом на ринку праці з боку роботодавців. Для приватних навчальних закладів це зробити набагато важче, ніж державним закладам, які до того ж можуть отримати для цього державну підтримку.

Співвідношення на ринку освітніх послуг в Україні між ВНЗ різних форм власності мало тенденцію до зростання приватних на тлі скорочення державних та комунальних (максимум у 2010 році — 22 %). У подальшому відбувається повільне скорочення — на теперішній час частка ВНЗ приватної форми власності становить близько 20 % (рис. 1).

Рівень конкуренції на ринку освітніх послуг між державним та приватним секторами можна визначити через показник контингенту студентів за формою власності ВНЗ. Кількість поданих заяв на вступ до ВНЗ є одним із чинників конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

З часів появи приватних ВНЗ чисельність студентів у них мала тенденцію зростання до 2005 р. (максимальний рівень — 15 %), у подальшому намітилася тенденція до зниження, яка триває і донині, в результаті чого контингент досяг 10 %. Основною причиною скорочення контингенту послугувало загальне скорочення чисельності вступників та політика преференцій міністерства державним вишам.

Як показує аналіз статистичних даних, практично 90 % приватних ВНЗ пропонують економіку, управління і право. Причому саме за цими напрямками йде найбільший набір студентів за контрактною формою навчання за даними Міністерства освіти і науки на вересень 2016 р. (рис. 1).

У ТОП-10 найбільш популярних серед контрактників спеціальностей є спеціальності, що також потрапили до рейтингу за найбільшою кількістю бюджетних місць. Одразу до обох рейтингів входять спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» — третя і п'ята

Рис. 1. ТОП-10 спеціальностей за кількістю контрактників за даними МОН (розраховано авторами за [3])

сходинки, 071 «Облік і оподаткування» — п'ята та восьма сходинки. Усього на контракті навчатимуться половина абітурієнтів, зарахованих на денну форму до ВНЗ у 2016 році [4].

Щороку Міністерство освіти та науки України проводить рейтингування у сфері вищої освіти, однією зі складових якого є рейтинг приватних закладів (табл. 1).

Таблиця 1

Кращі приватні навчальні заклади України в 2016 році (розраховано авторами за [5])

Назва навчального закладу	Місце	Місце у загальному рейтингу	Топ 200 Україна	Webometrics	Scopus	Підсумковий бал
Університет економіки та права «Крок»	1	72	59	59	124	242
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля	2	97	107	88	125	320
Київська школа економіки	3	102–103	201	81	55	337
Європейський університет	4	109	190	25	129	344
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	5	110–111	160	90	99	349
Київський міжнародний університет	6	112	62	161	129	352
Український католицький університет	7	117–119	201	33	129	363
Академія адвокатури України	8	132	118	152	129	399
Класичний приватний університет	9	133–134	115	156	129	400
Національна академія управління	10	136–137	73	203	129	405

У цілому позиціонування приватних закладів освіти в рейтингах ВНЗ України свідчить про те, що за рівнем конкуренції вони ще значно відстають від класичних вищих закладів. Проте для цього є об'єктивні обставини — класичні університети роками створювали матеріально-

технічну базу, формували науково-педагогічний штат, укладали договори на міжнародну діяльність та наукове співробітництво, напружували бази практики і т. ін., у той час як приватні мають порівняно з ними значно коротший період розвитку.

Конкуренція між державними та приватними ВНЗ у сфері підготовки багатьох технічних кадрів, зокрема інженерних, взагалі відсутня, оскільки приватні виші не мають відповідної матеріально-технічної бази, і кошти для її створення потрібні величезні, а термін окупності дуже великий.

Щодо швидкого розвитку конкурентних позицій приватних навчальних установ можна судити, якщо поширити суб'єктний склад для розгляду. Так, якщо взяти до аналізу ТОП-200, то в ньому після сотої позиції вже присутні 17 закладів, а двоє займають 59 і 62 місця (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтингова таблиця вищих навчальних закладів «ТОП-200 Україна» 2015–2016 н. р.
(розраховано авторами за [6])

Рейтинг	ВНЗ за напрямком діяльності	Регіон (область)	Навчальний заклад	Інп	ІН	ІМВ	ІЗ
59	економіка	Київська	Університет економіки та права «КРОК»	7,07	10,86	6,73	24,66
62	економіка	Київська	Київський міжнародний університет	5,19	10,96	8,31	24,46
106	економіка	Дніпропетровська	Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля	5,93	6,14	8,84	20,91
115	економіка	Запорізька	Класичний приватний університет	6,97	7,93	5,20	20,11
118	право	Київська	Академія адвокатури України	7,98	6,69	5,13	19,80
147	економіка	Рівненська	Міжнародний економіко-гуманітарний університет	7,28	5,25	4,61	17,13
152	економіка	Київська	Міжнародний університет фінансів	6,86	5,80	4,29	16,95
155	охорона здоров'я	Київська	Київський медичний університет УАНМ	7,65	4,13	4,88	16,66
160	економіка	Київська	Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»	5,23	6,59	4,24	16,06
164	економіка	Київська	Академія праці, соціальних відносин і туризму	5,69	5,15	4,38	15,23
165	технічна	Київська	Міжнародний науково-технічний університет	5,23	5,50	4,47	15,20
166	економіка	Київська	Київський університет туризму, економіки і права	5,27	4,59	5,15	15,00
173	гуманітарна	Харківська	Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»	5,21	4,57	4,83	14,61
190	економіка	Київська	Європейський університет	4,60	3,68	3,86	12,14
193	економіка	Київська	Університет сучасних знань	4,04	3,78	4,03	11,85
194	гуманітарна	Закарпатська	Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II	3,86	4,00	3,85	11,70
195	право	Івано-Франківська	Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького	3,98	3,87	3,76	11,61
196	економіка	Запорізька	Бердянський університет менеджменту і бізнесу	4,14	3,52	3,85	11,51
198	економіка	Запорізька	Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій	4,58	4,45	2,08	11,12
199	гуманітарна	Дніпропетровська	Дніпропетровський гуманітарний університет	4,12	3,39	3,22	10,73

Скорочення:

Інп — оцінка якості науково-педагогічного потенціалу,
ІН — оцінка якості навчання,

ІМВ — оцінка міжнародного визнання,
ІЗ — оцінка інтегрального показника діяльності ВНЗ.

Якщо порівняти перші ВНЗ в рейтингу державної та приватної форм власності, то за якістю науково-педагогічного потенціалу відставання йде в п'ять разів, за якістю навчання — у 2,5 рази, за рівнем міжнародного визнання — у чотири рази, інтегрального показника діяльності ВНЗ — у три з половиною рази.

Слід відмітити на додаток, що Міжрегіональна академія управління персоналом (МАУП) в 2014 році отримала престижну премію European Awards for Best Practices 2014 [7]. Академія працює в Україні 28 років, навчає студентів із 40 країн світу, забезпечує робочими місцями близько трьох тисяч осіб, більше 70 % НПП складають доктори

і кандидати наук. Оцінювання здійснювали європейські експерти за різними критеріями, у тому числі — інновації в навчанні, сучасні технології і культура освітнього процесу. Це єдиний приватний ВНЗ України, який отримав міжнародне визнання, проте в рейтинги, що розглянуто, він не потрапив.

Приватні ВНЗ в умовах конкуренції стали активніше, ніж державні використовувати нові освітні технології (наприклад, електронні курси, дистанційна освіта) та інформаційні системи. Ці ВНЗ використовують технології копіювання, набираючи на освітні програми з економіки, управління, права. Якість освіти в них може поступатися цілі утримати студентів будь-якою ціною, у тому числі і за рахунок зниження вимог, послаблення контролю знань і підвищення балів оцінювання.

Щорічне опитування студентів 1-го курсу свідчить про отримання інформації про ВНЗ і формування у свідомості абітурієнта позитивного образу ВНЗ відбувається на сайті — 90 %, для регіонів — в довідниках — 35–50 %, а також по таких каналах [8]:

- рекомендації друзів, що навчаються у ВНЗ, або його випускників, — від 22 до 35 %;
- рейтинги в Інтернет і ЗМІ — 17–23 %;
- відомий бренд ВНЗ — 15–18 %;
- ціна за навчання — 10–15 %;
- можливість працевлаштування після закінчення ВНЗ — 7–10 %;
- місце розташування ВНЗ — 7–10 %.

Слід зазначити, що до недавнього часу державні ВНЗ практично не приділяли уваги розробці своїх сайтів та наповненню їх оперативною інформацією, не надавали значення формуванню іміджу та активній рекламі в Інтернет і ЗМІ та ін. У той час як приватні ВНЗ ведуть агресивну рекламну політику по всіх каналах на ринку освітніх послуг.

Результати експертної оцінки рівнів конкурентоспроможності свідчать, що приватні навчальні заклади відстають від державних на 16 позицій, що є не дуже великим розривом.

За результатами проведеного аналітичного дослідження стратегія підвищення конкурентоспроможності закладів освіти, у тому числі приватних, нами пропонується за нижченаведеними напрямками (рис. 2).

Рис. 2. Стратегія підвищення конкурентоспроможності закладів освіти (розраховано авторами)

Отже, можна зробити висновок, що незважаючи на певні переваги отримання освітніх послуг у недержавному секторі вищої освіти основні переваги віддаються все ж державним ВНЗ. Це спонукає недержавні навчальні заклади докладати більше зусиль у конкуренції з державними вищими навчальними закладами та між собою. У цілому можна констатувати помітні зближення закладів різних форм власності у системі вищої освіти за останні десять років, зокрема за такими параметрами:

— регламентація освітнього процесу за однаковими освітніми стандартами;

— загальні форми контролю й оцінювання знань: ліцензування, атестація, акредитація;

— участь недержавних ВНЗ в конкурсах на підготовку фахівців.

Тому можна дійти висновку, що розвиток структури і якості вищої освіти сьогодні знаходиться у стані раціонального поєднання і високої конкуренції системи державних і приватних ВНЗ, що забезпечує можливість досить повноцінного вибору при здобутті вищої освіти. Так, на тлі зростання привабливості вищої освіти в цілому все ж переважає система державної вищої освіти, хоча престижність навчання в приватних закладах зростає.

Висновки. Динаміка зростання кількості приватних ВНЗ та контингенту студентів, що в них навчаються, свідчить про те, що люди готові платити гроші за якісну освіту. В цьому аспекті цікавим є висновок доктора Джеймса Тулі, який виявив, що батьки в найбідніших країнах світу (Гана, Індія, Китай) вважають за краще віддавати своїх дітей в приватні установи [9].

На наш погляд, держава повинна створювати сприятливі умови для розвитку ВНЗ всіх форм власності, сприяти поширенню приватних вишів, в тому числі за рахунок надання приватному бізнесу права викупу частини навчальних закладів державної власності шляхом акціонування. Акціонування дозволить притягнути ефективний менеджмент для раціонального управління вищими навчальними закладами.

Ефективний розвиток приватних навчальних закладів розширює можливості доступу населення країни до освіти, послабляє гостроту проблеми державного фінансування і підготовки кадрів для національної економіки. Крім того, функціонування приватного сегменту у сфері вищої освіти приведе до здорової конкуренції в цій галузі, що в кінцевому підсумку дозволить підвищити якість освіти в цілому.

Література

1. Кулешова Л. В. Підвищення конкурентоспроможності ВНЗ України з урахуванням світового еконо-

мічного розвитку / Л. В. Кулешова // Сайт співробітників вищої школи. — Режим доступу : http://professura.at.ua/publ/pidvishhennja_konkurentospromozhnosti_vnz_ukrajini_z_urakhuvannjam_svitovogo_ekonomichnogo_rozvitku/1-1-0-36.

2. Асаул А. Н. Управление высшим учебным заведением в условиях инновационной экономики / А. Н. Асаул, Б. М. Капаров ; под ред. д. э. н., проф. А. Н. Асаула. — СПб. : Гуманистика, 2007. — 280 с.

3. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. — Режим доступу : <http://mon.gov.ua/activity/education>.

4. Рейтинг МОН [Електронний ресурс] / Офіційний сайт НУХТ. — 16 серпня 2016. — Режим доступу : http://nuft.edu.ua/news/view/reitynh-mon_2016-08-16.

5. Консолідований рейтинг ВНЗ України 2016 року [Електронний ресурс] // Освіта.ua. — 10.07.2017. — Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/rating/51741>.

6. Офіційний сайт ГО Центр міжнародних проєктів «Євроосвіта». — Режим доступу : <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=3>.

7. European Society for Quality Research — ESQR (Європейське Суспільство Досліджень Якості) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.esqr.org>.

8. Шевченко Д. А. Конкурентоспособность вузов. Технология создания, сопровождения и продвижения сайта вуза [Электронный ресурс] // Блог Дмитрия Шевченко. — Май 8, 2013. — Режим доступа : <http://hischool.jofo.me/445003>.

9. Tooley, J. The Global Education Industry: Lessons from Private Education in Developing Countries / James Tooley. — London : Institute of Economic Affairs, 1999. — 189 p.

References

1. Kuleshova L. V. (2010). *Pidvishchennia konkurentospromozhnosti_vnz_ukrainy_z_urakhuvanniam_svitovoho_ekonomichnogo_rozvytku* [Increasing the competitiveness of Ukraine in the light of global economic development]. Retrieved from http://professura.at.ua/publ/pidvishhennja_konkurentospromozhnosti_vnz_ukrajini_z_urakhuvannjam_svitovogo_ekonomichnogo_rozvitku/1-1-0-36 (in Ukr).

2. Asaul A. N. & Kaparov B. M. (2007). *Upravlenye vusshym uchebnum zavedenyem v usloviakh ynnovatsyonnoi ekonomyy* [Management of higher education in the conditions of innovative economy]. St. Petersburg, Gumanistika (in Russ.).

3. Official site of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrieved from <http://mon.gov.ua/activity/education> (in Ukr).

4. Official site of NUKHT (2016). *Reitynh Ministerstva osvity i nauky* [Rating of the Ministry of Education and Science] (in Ukr).

5. Osvida.ua (2017). *Konsolidovanyi reitynh vuziv Ukrainy* [Consolidated rating of Ukrainian universities in 2016]. Retrieved from <http://osvida.ua/vnz/rating/51741> (in Ukr).

6. Ofitsiyni sait HO Tsentr mizhnarodnykh proektiv «Ievroosvita». [Official website of the Center of the Center for International Projects «Eurovision»]. Retrieved from <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=3> (in Ukr).

7. European Society for Quality Research — ESQR. [European Society for Quality Research — ESQR]. Retrieved from <http://www.esqr.org> (in Ukr).

8. Shevchenko, D. A. *Konkurentosposobnost vuzov. Tekhnologiya sozdaniya, soprovozhdeniya y prodvyzheniya saita vuzav* [Competitiveness of higher educational institutions. Technology of creation, support and promotion of the site of the university]. Retrieved from <http://hischool.jofo.me/445003> (in Russ.).

9. Tooley, J. (1999). *The Global Education Industry: Lessons from Private Education in Developing Countries*. London, Institute of Economic Affairs.

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ Й ФОРМАЛІЗАЦІЇ У ЗДІЙСНЕННІ КОНТРОЛІНГУ ЯК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. У статті виявлено, що у здійсненні контролінгу як системи управління культурно-мистецькими підприємствами й закладами, особливо комплексного надання відповідних послуг населенню сільських територій (клубами, будинками культури та ін.), вагоме значення має регламентація й формалізація процесів їх діяльності, особливо комерційної. Вони дозволяють значно оптимізувати їх швидкість, структуру, зменшити собівартість. У свою чергу, це підвищує якість послуг, зменшує ціну їх надання. При цьому в якості інструментів використовуються відповідні нормативно-законодавчі акти, інструктаж, програмне забезпечення, оцінка та діагностика фінансово-економічних результатів діяльності. У такому розумінні контролінг виконує не тільки оперативні управлінські функції, але має великий потенціал здійснення стратегічного управління перспективним розвитком культурно-мистецьких закладів і організацій.

Ключові слова: культурно-мистецькі підприємства, контролінг, регламентація, формалізація, надання послуг, сільські території, розвиток, стратегічне управління.

Summary. The article reveals that the regulation and formalization of the processes of their activity, especially commercial ones, are of great significance in controlling the system of management of cultural and artistic enterprises and institutions, especially the complex provision of the corresponding services to the population of rural areas (clubs, houses of culture, etc.). They allow you to greatly optimize their speed, structure, and reduce their cost. In turn, this increases the quality of services, reduces the cost of their provision. At the same time, as the tools, the relevant regulatory acts, instruction, software, evaluation and diagnostics of financial and economic results of the activity are used. In this sense, controlling performs not only operational management functions, but also has a great potential for strategic management of the perspective development of cultural and artistic institutions and organizations.

Key words: cultural-artistic enterprises, controlling, regulation, formalization, services, rendering, rural territories, development, strategic management.

Постановка проблеми. У сучасних умовах соціально-економічної і господарської діяльності велике значення має вибір та оптимізація систем організації й управління розвитком підприємств і організацій. Повною мірою це стосується закладів соціокультурної сфери на селі, особливо культурно-мистецького спрямування. Традиційно будучи дотаційними, без бюджетної та спонсорської фінансової й інвестиційної підтримки, за умов дефіциту фінансових та інших ресурсів місцевих громад вони виявилися на грані постійного виживання. Тому впровадження й використання контролінгу як системи управління їх розвитком з якісним моніторингом і обліком діяльності, визначенням центрів відповідальності та основних процесів діяльності, розрахунком планів і прогнозів стратегічного розвитку має вагоме теоретичне і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що контролінг як система управ-

ління у вітчизняній економічній науці вивчається найбільш активно останніми десятиріччями. Його імплементація більшою мірою є характерною для промислових та аграрних підприємств. Про це свідчать наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як М. Білуха, Н. Виговська, О. Гудзинський, Л. Дідківська, К. Жадько, Й. Завадський, І. Крюкова, Т. Мельник, Л. Нападівська, М. Огійчук, В. Пантелєєв, Р. Сагайдак, А. Шурміна, І. Юдіна та ін. Для підприємств соціокультурної сфери, культурно-мистецьких закладів системні дослідження у цьому напрямі практично не проводилися, що й потребує їх здійснення. Особливо це стосується організаційно-економічних та інноваційно-інвестиційних інструментів, а також методів і механізмів впровадження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні здійснення контролінгу та його інструментів — регламентації й формалізації процесів діяльності закладів культури і мистецтв на селі як важливих

© О. О. Атаманюк, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Атаманюк О. О. Обґрунтування та використання інструментів регламентації й формалізації у здійсненні контролінгу як системи управління розвитком культурно-мистецьких закладів сільських територій / О. О. Атаманюк // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 39–43.

References (APA):

Atamaniuk, O. O. (2017). *Obgruntuvannia ta vykorystannia instrumentiv rehlementatsii y formalizatsii u zdiisnenni kontrolinhu yak systemy upravlinnia rozvytkom kulturno-mystetskykh zakladiv silskykh terytorii* [Grounds and use of regulation and formalization instruments in controlling as a system of management by development of cultural and artistic institutions of agricultural territories]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 39–43 (in Ukr.).

організаційно-економічних засобів їх управління й забезпечення стійкого розвитку на перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Регламентація бізнес-процесів (далі — РБП) є невід’ємною частиною діяльності відділу або фахівця з контролінгу за умови впровадження його інструментів у діяльність підприємств і закладів культури і мистецтв та соціокультурної сфери загалом. Вона дозволяє не тільки підвищити ефективність прийняття управлінських рішень, але й ефективно здійснювати творчі та бізнес-процеси. При цьому вироблені регламентаційні документи стають дієвим засобом контролю за правильністю здійснення будь-якого з них [1, с. 352]. Проте регламентація виступає не тільки як кінцевий результат діяльності відділу контролінгу, але і використовується в самому його процесі, причому спочатку як засіб досліджень, а потім як засіб управління підприємством.

Оскільки творчі процеси мають різну природу відносно до бізнес-процесів, як уже зазначалося, хоча теж можуть бути певним чином формалізовані, на перспективу слід зупинитися саме на їх комерційній складовій. Так, регламентація бізнес-процесів сприяє розв’язанню різних недоліків у діяльності культурно-мистецьких підприємств і закладів шляхом: забезпечення адаптації нових працівників; усунення повторів бізнес-операцій; швидкого реагування на зміни зовнішніх чинників; підвищення прибутку і зменшення витрат та ін. Регламентація можливих бізнес-процесів культурно-мистецького підприємства викладена надалі на прикладі сільського будинку культури.

Процес РБП в структурі його діяльності повинен ґрунтуватися на нормативно-методичних документах, які б фіксували правила здійснення бізнес-процесів, а сам процес регламентації був частиною загального бізнес-процесу закладу [2, с. 47]. В організаційному плані він має полягати у роз’ясненні завдань, обставин, можливих труднощів. На підставі здійснених досліджень можна виокремити три основні інструменти для здійснення РБП: організаційно-адміністративні; нормування; інструктаж.

Розглянемо кожен інструмент з метою визначення його сутності та впливу на здійснення бізнес-процесів і на функціонування контролінгу. Організаційно-адміністративна регламентація полягає в розробці бізнес-процесів і процесів їхнього перетворення, а також в координації дій працівників. Вона здійснюється шляхом прямого впливу на підлеглих при здійсненні бізнес-процесів через накази, розпорядження, вказівки, що віддаються письмово або усно, контролю за виконанням. Вона забезпечує організаційну чіткість, дисципліну та злагодженість діяльності.

Отже, можна зазначити, що організаційно-адміністративна регламентація — це пряме за-

вдання і розпорядження керівних органів управління, які спрямовані на дотримання законів, постанов, наказів та інших регламентів з метою оптимізації бізнес-процесів. Основною її метою є правове регулювання відносин між керівником і підлеглими, зміцнення законності, захисту прав і законних інтересів дирекції та працівників відповідно до Господарського та Цивільного кодексів України та інших нормативно-законодавчих актів про працю, культуру, культурно-мистецькі заклади, підприємства, облікову політику, оподаткування, розвиток сільських територій, діяльність сільських громад, децентралізацію [3, с. 198].

Регламентація шляхом нормування здійснюється під організаційним впливом, який полягає в установленні нормативів по верхній і нижній межам, які служать орієнтирами для здійснення бізнес-процесів. При цьому нормування виражається в показниках, що показують залежності між елементами фінансової, виробничої й іншої діяльності закладу, вимоги до співвідношення витрат і результатів діяльності, а також розподілу ресурсів з метою регулювання бізнес-процесів та ухвалення управлінського рішення з урахуванням зовнішніх впливів. Нормування бізнес-процесів здійснюється через нормативи та відповідні норми, закони, положення, правила, інструкції та ін., нормативні документи щодо організації бізнес-процесів.

Інструктаж — організаційний вплив, зміст якого полягає в роз’ясненні норм, правил, порядку і способів виконання бізнес-процесів, а також при виявленні можливих помилок. Інструктаж може мати форму консультаційної, інформаційної і методичної допомоги працівникам у здійсненні бізнес-процесів. Інструктаж може здійснюватися за допомогою інтернету, телефону, скайпу, особистими контактами, індивідуально, колективно і може мати наочну форму. Проте при управлінні або при здійсненні бізнес-процесів у практиці управління можуть виникнути такі проблеми, які не укладаються в установлені акти, норми обмеження або не припускаються в бізнес-процесі.

Це призводить до відхилення і порушує планову програму розвитку діяльності у будинку культури і потребує обов’язкового активного втручання керівних органів закладу для термінового виправлення становища, яке склалося. Ситуації такого роду потребують конкретної роботи за кожним випадком [4, с. 142]. Слід зазначити, що перераховані інструменти можуть бути використані не тільки в рамках контролінгу, але і для всіх бізнес-процесів, здійснюваних у культурно-мистецькому закладі. Оскільки результатом процесу регламентації є певний нормативно-методичний документ тривалого користування, що фіксує його механізм, то процес регламентації є частиною загального бізнес-процесу підпри-

ємства. Будь-яка діяльність припускає також наявність певної системи нормативно-методичних документів, спрямованих не тільки на результати, але і на сам процес діяльності.

Отже, здійснення бізнес-процесів без нормативно-методичних документів не може бути, тому що будь-який нормативний документ є моделлю найбільш ефективної діяльності, іншими словами — зафіксоване уявлення про мету, засоби і результати діяльності. Так або інакше, норматив-

но-методичні документи є результатом певного процесу моделювання діяльності, але нормативно-методичні документи, — це не будь-яка модель діяльності, а модель, найбільш ефективна з точки зору керівників у певному випадку, будинку культури. Відповідно до цього висновку на рис. 1 показані основні нормативно-методичні документи, які можуть бути використані за будь-якого інструменту РБП.

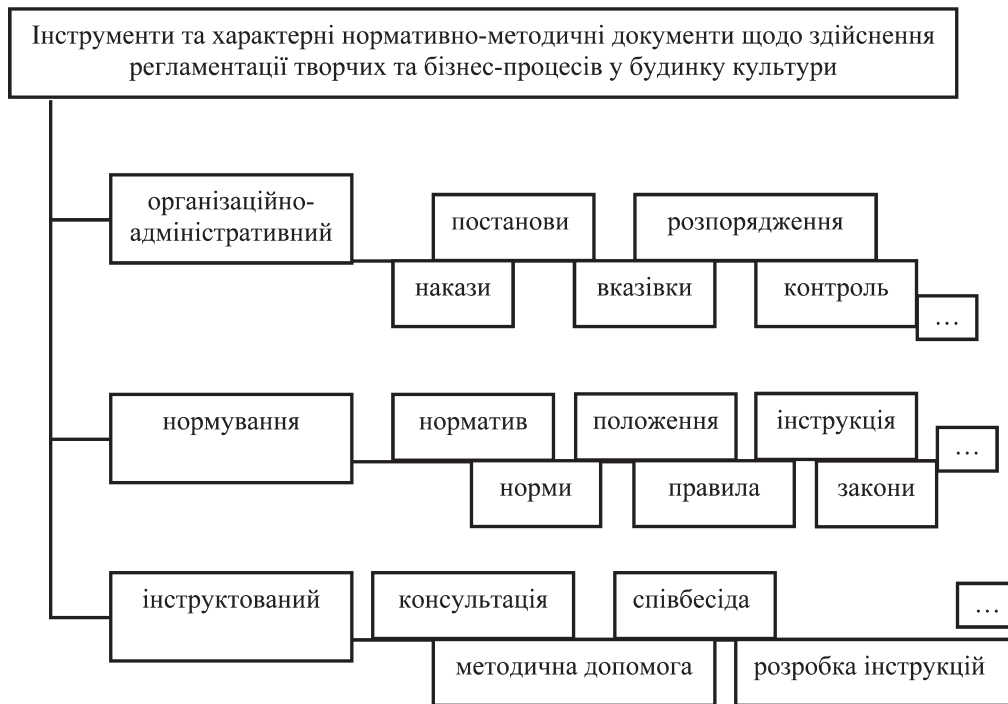

Рис. 1. Основні нормативно-методичні документи щодо здійснення регламентованих творчих та бізнес-процесів у сільському будинку культури

Проте при складанні нормативно-методичних документів і при здійсненні регламентованих творчих та бізнес-процесів за допомогою контролінгу нормативна документація може містити деякі помилки, а саме:

- використовуються неактуальні документи (бізнес-процеси виконуються, але не так, як описано в регламентах);

- бізнес-процеси описані неповно і некоректно (не закріплені зони відповідальності учасників, не прописані вимоги до ресурсів і термінів, а також критерії оцінки якості та способи контролю кінцевого/проміжного результату);

- регламенти не взаємопов'язані між собою, а іноді навіть містять суперечливі вимоги;

- відсутня уніфікація у побудові, викладі й оформленні нормативно-регламентованої документації.

Взагалі якість інформації в регламентах залишає бажати кращого: крім усього перерахованого, практично повсюдно порушуються процедури узгодження і затвердження документів. Це призводить до того, що вимоги, сформульовані

в регламентах, виконуються частково або взагалі не виконуються [5]. Вказані обставини обґрунтовуються тим, що початковий підхід до створення регламентованої системи управління, як правило, є формальним. Залежно від використання інструментів контролінгу можна прослідкувати процеси здійснення регламентації бізнес-процесів, які полягають в послідовній їх формалізації (рис. 2).

Суть системи взаємозв'язків регламентації бізнес-процесів у діяльності будинку культури, яка надана на рис. 2, полягає в послідовній їх формалізації засобами контролінгу залежно від зовнішніх чинників, які безпосередньо впливають на здійснення діяльності підприємства: формування організаційно-адміністративних регламентів; розробка нормативних регламентів; порядок та інструменти здійснення інструктажу. Результатом формалізації є положення про структурні підрозділи; положення про обов'язки фахівців, керівників, директора; показники, що характеризують діяльність закладу і власне механізми контролінгу; виявлення слабких місць, ризиків і ухвалення своєчасних заходів щодо оптимізації

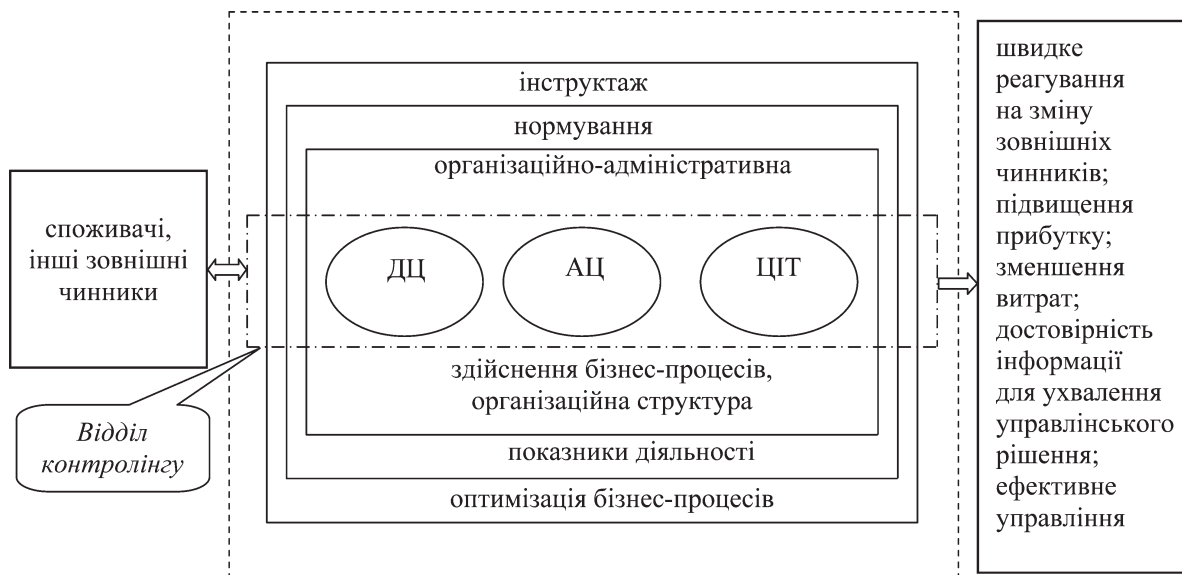

Рис. 2. Система взаємозв'язків регламентації бізнес-процесів в управлінні культурно-мистецьким підприємством (закладом)

бізнес-процесів, які безпосередньо впливають на діяльність підприємств у цілому.

Формалізація як основний інструмент регламентації творчих та бізнес-процесів сприяє швидкому реагуванню керівництва при отриманні інформації, зменшенню витрат, підвищує достовірність інформації при здійсненні творчих і бізнес-процесів для ухвалення управлінського рішення, що сприяють ефективному управлінню [6, с. 52]. При цьому формалізації підлягають ті процеси, які перейшли в постійні дії та які здатні до самоорганізації. Регламентація бізнес-процесів також здійснюється через певний порядок або регламент.

Регламент творчих та бізнес-процесів у будинку культури також повинен фіксувати зони повноважень і відповідальності, визначати способи взаємодії підрозділів у підприємстві. У регламенті встановлюються межі таких процесів у підрозділі: подія, що ініціюється; власне перебіг процесу; результат його виконання; тимчасові обмеження; відповідальні за бізнес-процеси; відповідальні за контроль виконання вимог регламенту. Регламентом встановлюються вимоги до виконання складових частин бізнес-процесів — бізнес-процедур (виконавець; вхід (подія, що ініціює, використовувані дані); дії, що виконуються виконавцем; вихід (результат і напрями використання). Також йдеться про тимчасові обмеження виконання процедур і можливі винятки (варіанти виконання дій). Регламент бізнес-процесів повинен задовольняти як керівників будинку культури, так і працівників на всіх ієрархічних рівнях (рис. 3).

Слід визнати, що зайва деталізація робить регламенти творчих та бізнес-процесів важкими для сприйняття, й керівники підрозділів втрачають можливість правильно, без помилок і за-

йвих трудовитрат передати підлеглим постійні управлінські дії. Тим самим вивільняється час для більш важливої роботи із системного управління діяльністю. Для опису бізнес-процесів з метою їх регламентації в сучасних умовах використовується багато нотацій або програмних мов опису. Найчастіше використовуються такі нотації, як крос-функціональна, IDEF 0 / IDEF 3, VAD, eEPC та BPM [7, с. 20].

Висновки. Сучасні регламенти та формалізація процесів діяльності культурно-мистецьких закладів на селі мають спиратися на новітні програмні моделі, нотації і продукти. Дані нотації можуть використовуватися відділом інформаційних технологій та інновацій. Проте слід зауважити, що вони створювалися не для бізнес-процесів, а для цілісного моделювання діяльності підприємств із подальшою її автоматизацією. Здавалося, їх використання для регламентації мало би бути не зовсім коректним, проте практика показує зворотне, а отже, їх значні перспективи.

Література

1. Зоріна О. А. Організація контролінгу в Україні: питання теорії та практики / О. А. Зоріна // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». Менедж. та підприємництво в Україні: етапи становлення і пробл. розв. — 2009. — № 647. — С. 350–355.
2. Шило В. П. Роль контролінгу в системі управління підприємством / В. П. Шило, С. Б. Ільїна, І. Ю. Меньша // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — № 1. — С. 45–50.
3. Нагула Н. М. Механізм контролінгу як інструмент сучасного управління підприємством / Н. М. Нагула // Наукові праці НУХТ. — 2010. — № 35. — С. 197–201.
4. Гудзинський О. Д. Контролінг в системі менеджменту: [монографія] / О. Д. Гудзинський, М. М. Аксентюк, О. М. Демініна; за заг. ред.: О. Д. Гудзинський; Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України. — К.: ІПКДОЗУ, 2009. — 225 с.
5. Рудницький В. С. Теоретичні аспекти контролінгу та його використання в системі управління підприємством

Рис. 3. Вимоги до регламенту бізнес-процесів у закладах культури і мистецтв

[Електронний ресурс]/ В. С. Рудницький. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vlca_Ekon/2011_35/70.pdf.

6. Говорушко Т. А. Проблемні аспекти впровадження контролінгу в Україні / Т. А. Говорушко, Д. О. Кроніковський // Економічний часопис XXI. — 2011. — № 1/2. — С. 51–53.

7. Тарасюк М. В. Генезис концепції контролінгу та перспективи її розвитку / М. В. Тарасюк // Інвестиції: практика та досвід. — 2008. — № 17. — С. 18–23.

References

1. Zorina, O. A. (2009). *Orhanizatsiya kontrolinhu v Ukraini: pytannya teorii ta praktyky* [Controlling Organization in Ukraine: Issues of Theory and Practice]. *Visn. Nats. un-tu «Lviv. Politehnika». Menedzh. ta pidpryyemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennya i probl. rozv.*, 647, 350–355 (in Ukr.).

2. Shylo, V. P. Ilyina, S. B. & Mensha, I. YU. (2011). *Rol kontrolinhu v systemi upravlinnya pidpryyemstvom* [The role of controlling in the enterprise management system]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 1, 45–50 (in Ukr.).

3. Nahula, N. M. (2010). *Mekhanizm kontrolinhu yak instrument suchasnoho upravlinnya pidpryyemstvom* [Controlling mechanism as an instrument of modern enterprise management]. *Naukovi pratsi NUKHT*, 35, 197–201 (in Ukr.).

4. Hudzynsky, O. D. Aksentyuk, M. M. & Demenina, O. M. (2009). *Kontrolinh v systemi menedzhmentu* [Controlling in the management system]. Kyiv, IPKDOZU (in Ukr.).

5. Rudnysky, V. S. (2011). *Teoretychni aspekty kontrolinhu ta yoho vykorystannya v systemi upravlinnya pidpryyemstvom* [Theoretical aspects of controlling and its use in the enterprise management system]. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vlca_Ekon/2011_35/70.pdf. (in Ukr.).

6. Hovorushko, T. A. & Kronikovskyy, D. O. (2011). *Problemni aspekty vprovadzhennya kontrolinhu v Ukraini* [Problematic aspects of implementation of controlling in Ukraine]. *Ekonomicnij casopis XXI*, 1/2, 51–53 (in Ukr.).

7. Tarasyuk, M. V. (2008). *Henezys kontseptsyi kontrolinhu ta perspektyvy yiyi rozvytku* [Genesis of Controlling Concept and Prospects for its Development]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 17, 18–23 (in Ukr.).

УДК 338.26

А. С. Бритвенко,

Є. В. Журавльов

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТІ СТРАТЕГІЧНОГО МАРКЕТИНГОВОГО ПЛАНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті наведено результати дослідження сутності стратегічного маркетингового планування на підприємствах олійно-жирової галузі та чинники вироблення ефективної маркетингової стратегії, включаючи обґрунтування напрямів її вдосконалення. Проаналізовано конкурентоспроможність олійно-жирової продукції на вітчизняному ринку.

Ключові слова: маркетинг, маркетингове дослідження, маркетингова стратегія, олійно-жирова галузь.

Summary. The article presents the results of research of the essence of strategic marketing planning at oil and fat industry enterprises and the factors of development of an effective marketing strategy, including substantiation of directions of its improvement, are presented. The competitiveness of oil and fat products in the domestic market is analyzed.

Key words: marketing, marketing research, marketing strategy, oil and fat industry.

Постановка проблеми стосується тих процесів, які мають безпосередній вплив на формування і подальші умови ведення ефективної діяльності підприємств різних форм власності. Сучасні умови господарювання і перехід до ринкового регулювання обумовлює самостійне здійснення підприємством усього комплексу планової роботи. Це дозволяє підприємствам отримати більш широкі права щодо визначення та реалізації виробничої програми, мотивації праці, шляхів розвитку виробництва, а також усвідомити важливість безперервного вивчення ринку та готовність нести відповідальність за кінцеві результати виробничої діяльності.

Стратегічне управління є надзвичайно важливим для підприємств олійно-жирової промисловості і полягає у використанні принципово нових напрямків її розвитку [1]. Необхідним є зосередження уваги на внутрішньому стані справ підприємства і використання довгострокової стратегії поведінки. Крім того, проведення аналізу діючої маркетингової стратегії та планування змін до неї допоможе віднайти не тільки нові цільові сегменти ринку, а й налагодити систему збутової діяльності, необхідної для зовнішньої торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість цієї тематики підкреслюється й тим, що значна кількість наукових праць вітчизняних та закордонних економістів присвячена проблемам і дослідженню питань стратегічного планування. Серед них такі, як Ю. А. Аванесов, Р. З. Акбердин,

Л. Ю. Карась, А. Н. Клочко, З. П. Румянцева, Н. В. Рунчева [2], Н. А. Соломатін, М. С. Тімохов, В. В. Черніков та багато інших.

Метою статті є визначення і аналіз стратегічних альтернатив та умов розробки і реалізації маркетингової стратегії олійно-жирових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маркетинг стратегії є основою планування й управління підприємством. Однак як дійовий інструмент агробізнесу він використовується недостатньо. До важливих складників ринкового механізму формування маркетингових стратегій належить управління та господарювання у виробництві олійно-жирової продукції [2].

Серед основних чинників, що підвищують значущість вироблення ефективної стратегії управління харчовою промисловістю, слід визначити такі:

- зростання масштабів виробництва продуктів харчування і якісні зрушення в економіці в цілому;
- ускладнення соціально-економічних зв'язків в національній економіці;
- прискорення науково-технічного прогресу;
- розширення кооперації і комбінування у виробництві;
- перехід від екстенсивних до інтенсивних форм сільського господарювання;
- розширення можливостей менеджменту завдяки загальному зростанню рівня освіти, використанню комп'ютерної техніки;

© А. С. Бритвенко, Є. В. Журавльов, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Бритвенко А. С. Теоретичні засади дослідження суті стратегічного маркетингового планування підприємств олійно-жирової галузі / А. С. Бритвенко, Є. В. Журавльов // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 44–46.

References (APA):

Brytviienko, A. S. & Zhuravlov, Ye. V. (2017). *Teoretychni zasady doslidzhennia suti stratehichnoho marketynhovoho planuvannia pidpriemstv oliino-zhyrovoi haluzi* [Theoretical principles of research the essence strategic marketing planning enterprises of the oil and fat industry]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 44–46 (in Ukr.).

— зміна змісту і організації управлінської діяльності із використанням наукових методів управління;

— розвиток і ускладнення корпоративних відносин;

— перехід від прямого державного управління сільським господарством до непрямого, зміна пропорцій централізованого і децентралізованого регулювання;

— зміни в характері праці в сільській місцевості — заміна фізичної праці використанням техніки, автоматизація процесів.

Таким чином, олійно-жирова галузь як об'єкт управління має специфічні особливості як соціально-економічного, так і організаційно-технічного характеру.

Також слід зазначити, що стратегія управління корпоративним сектором в сучасних умовах повинна будуватися за принципом взаємозалежності. Це обумовлено тим, що виробництво кінцевої продукції олійно-жирової галузі залежить ще і від інших галузей.

Визначено проблеми діяльності підприємств олійно-жирової промисловості щодо збуту та посилення конкуренції, необхідність в орієнтації на споживача, вихід на світовий зерновий ринок, нестабільність виробництва олійно-жирової продукції, невідповідність її пропозиції існуючому попиту. Особливого значення при цьому набуває потреба в збутовій та маркетинговій концепції. Проте через фінансові, психологічні та інші причини досить повільно відбувається формування маркетингових служб на всіх рівнях економіки.

Ефективної системи вітчизняного агромаркетингу не існує через несистемність та випадковість окремих досліджень, що негативно впливає на рівень конкурентоспроможності олійно-жирової продукції. Формування відповідних маркетингових стратегій і особливостей маркетингової діяльності визначається особливостями виробництва (спеціалізація господарства, обсяг виробництва продукції, виробничі зв'язки тощо) і споживанням конкретного виду продукції, а в кожному підприємстві вони мають ще і свій індивідуальний характер. Саме вони здійснюють вирішальний вплив на особливості маркетингу.

Необхідні розробка відповідної системи цін, перевірка її ефективності та обґрунтування напрямів її вдосконалення, організація маркетингових служб та управління виробництвом, формування стратегічних маркетингових планів, забезпечення контролю і управління маркетингом. Аналіз ситуації на вітчизняному ринку олійно-жирової продукції свідчить про його слаборозвиненість та недостатню конкуренцію. У результаті існуючий попит на олію і продукти її переробки практично не ставлять перед їх виробниками особливих проблем щодо якості продукції, її відповідності

певним вимогам споживачів, а це відволікає увагу виробників від формування відповідних параметрів якості олійно-жирової продукції, що поставляється на ринок.

Поряд із цим підвищені вимоги існують у гуртових споживачів, зокрема у переробних підприємств, що і скеровує виробників до приділення все більшої уваги параметрам якості олії. Зростання питомої ваги виробництва олії в господарствах населення вимагає створення таких каналів його розподілу, які б відповідали існуючій організаційній побудові харчової промисловості. За цих умов товаровиробники користуються різнорідними маркетинговими каналами, які певною мірою залежать від безпосереднього товаровиробника, розвитку ринкової інфраструктури тощо. Найважливішим елементом кожної моделі в реалізації олійно-жирової продукції є перший етап в маркетинговому ланцюгу, а саме контакт між виробником і особою, яка у нього купує продукцію. При цьому всі маркетингові канали умовно можна поділити на дві частини: канал, що пов'язує виробників зі сферою переробки; канал, що пов'язує переробку продукції зі сферою споживання. Відповідно до наведеного, може мати місце застосування декількох маркетингових каналів, пов'язаних із реалізацією продуктів олійно-жирової промисловості:

1. Товаровиробник → безпосередній продаж (ринки, оптові ринки, реалізація з господарства, придорожній продаж, фірмова торгівля). Цей канал є найкоротшим, за якого виробник безпосередньо встановлює ціну, яку готовий заплатити споживач. Але обмеженість цього каналу обумовлена тим, що він використовується для реалізації невеликих партій товару і, як правило, для дрібних товаровиробників.

2. Товаровиробник → посередник (заготівельні кооперативи, приватні організації тощо) → переробні підприємства. Цей канал придатний теж для дрібних товаровиробників.

3. Товаровиробник → переробні підприємства (державні, приватні, акціонерні). Цей тип маркетингового каналу також досить поширений, особливо для спеціалізованих господарств.

4. Товаровиробник → заставні закупівлі → подальший продаж, переробка, експорт.

5. Товаровиробник → біржова торгівля, оптові ринки (ярмарки, гуртові центри) → вторинний гурт, роздріб, переробка, експорт.

Останні два канали є перспективними і власними для ринкової економіки. Цілком очевидно, що переваги великих заготівельних організацій (включаючи переробні підприємства) базуються на тому, що вони мають в наявності великі виробничі потужності, відповідно налагоджені зв'язки. Тому і для товаровиробників цей канал є більш надійним. Можуть мати місце й інші маркетин-

гові канали реалізації, адже у розвитку оптової і роздрібної торгівлі зберігаються і, очевидно, на найближчі роки зберуться негативні тенденції. Серед них: диспаритет цін, обмеженість фінансових ресурсів і кредитування, розширення реалізації продукції через бартерні угоди, збільшення обсягів реалізації продукції на стихійних ринках, зменшення товарообігу оптової торгівлі через відсутність відповідної інфраструктури та перехід населення і територій до самозабезпечення [2].

Виходячи з цих і наведених раніше міркувань, що основними товаровиробниками олії в Запорізькій області зокрема, є особисті селянські господарства, і тому на цій формі господарювання слід концентрувати увагу. А саме, виробництво продукції в малих господарствах є низькоефективним, а тому вітчизняний товаровиробник виробляє дорогу продукцію і, як часто з'ясовується, не тієї якості, яку очікує ринок.

Висновки. Маркетингові стратегії підвищення конкурентоспроможності олійно-жирової продукції мають бути спрямовані насамперед на забезпечення її гарантованого збуту за прийнятними цінами. Вони передбачають насамперед організацію моніторингу олійно-жирового ринку, формування обслуговуючих (збутових) кооперативів для дрібнотоварних приватних виробників олії, обласного маркетингово-логістичного центру як об'єднувальної збутової структури (оптові ринки, товарні біржі, агроторгові дома), операторо-

ра олійно-жирового ринку. Це дозволить значно зменшити витрати на реалізацію продукції та інвестувати вивільнені кошти у інтенсивний розвиток галузі.

На сучасному етапі формування інтеграційних структур у олійно-жировій галузі України важливим є міжнародний досвід інтеграційних процесів, який об'єднує досягнення маркетингу, сучасних інформаційних технологій, логістики, нових моделей управління, відповідає тенденціям розвитку економіки. Щоб створити ефективне виробництво, необхідно налагодити системний розвиток та розв'язати проблеми зростання вітчизняної харчової промисловості, підвищення конкурентоспроможності продуктів харчування та переробки сировини на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Література

1. ПОЕЗ Кернел Груп [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://l.ocvita.com.ua/ekonomika/733/index.html>.
2. Рунчева Н. В. Формування конкурентоспроможності та підвищення ефективності зерновиробництва : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Н. В. Рунчева. — Бердянськ, 2011. — 203 с.

References

1. POEZ Kernel Hrup. [POSE Kernel Group]. Retrieved from <http://l.ocvita.com.ua/ekonomika/733/index.html> (in Ukr).
2. Runcheva, N. V. (2011). *Formation of competitiveness and increase of grain production efficiency PhD dissertation (Economic sciences)*. Berdyansk University of Management and Business, Berdiansk (in Ukr).

УДК 330.34.01

О. Л. Горяча,

В. В. Резніченко

КОМП'ЮТЕРНИЙ ІНЖИНІРИНГ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ БІЗНЕСУ

Анотація. Виявлено особливості, тенденції та проблеми підвищення ресурсного потенціалу бізнесу. Надано визначення терміна «комп'ютерний інжиніринг», запропоновано типологію визначення й розглянуто його вплив на виробничий, збутовий та інші процеси на підприємстві. Крім того, розглянуто взаємозалежність між комп'ютерним інжинірингом і підвищення ресурсного потенціалу бізнесу.

Ключові слова: інжиніринг, комп'ютерний інжиніринг, інжиніринговий підряд, ресурсний потенціал.

Summary. The features, tendencies and problems of increase of resource potential of business are revealed. The definition of the term «computer engineering» is given, the typology of determination is offered and its influence on production, sales and other processes at the enterprise is considered. In addition, the interdependence between computer engineering and increased resource potential of the business is considered.

Key words: engineering, computer engineering, engineering in a row, resource potential.

© О. Л. Горяча, В. В. Резніченко, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Горяча О. Л. Комп'ютерний інжиніринг як засіб підвищення ресурсного потенціалу бізнесу / О. Л. Горяча, В. В. Резніченко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 46–49.

References (APA):

Horiacha, O. L. & Reznichenko, V. V. (2017). *Kompiuternyi inzhynirynh yak zasib pidvyshchennia resursnoho potentsialu biznesu* [Computer engineering as a means of growth of resource potential of business]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 46–49 (in Ukr).

Постановка проблеми. Невідкладним завданням підвищення ресурсного потенціалу бізнесу є введення комп'ютерного інжинірингу, тому доцільним є науково-теоретичне обґрунтування цього поняття та дослідження інноваційних програмних продуктів з метою забезпечення формування сектору послуг у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме поняття «інжиніринг» досить багатозначне, тому єдиного визначення досі немає. Внаслідок цього існують різні класифікаційні ознаки для їх систематизації. Так, деякі вітчизняні вчені обґрунтували теоретичні концепції та підходи до розгляду комп'ютерного інжинірингу. Серед них такі вчені, як Л. В. Запашук [1], О. Є. Кузьмін [2], А. А. Кондратюк, І. М. Манаєнко [3].

Метою статті є надання теоретичного обґрунтування застосування комп'ютерного інжинірингу як засобу підвищення ресурсного потенціалу бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тяга до отримання максимально можливого прибутку в умовах жорсткої обмеженості ресурсів спонукає підприємства до перегляду наявного виробничо-економічного потенціалу, пошуку додаткових резервів підвищення доходності своєї діяльності та переоцінки власних можливостей. Тому проблема кількісного вимірювання якісної оцінки та оптимізації управління передусім виробничим потенціалом привертає до себе підвищену увагу як з боку представників усіх без винятку підприємницьких структур, так і з боку вчених-економістів.

За такого підходу, початковим етапом утворення безпосередньо виробничого потенціалу слід вважати операції взаємодії чинників виробництва, результативність кожної з яких (тобто операції) буде прямо залежати від здатності взаємозв'язаних і взаємодіючих чинників виробництва щодо забезпечення утворення певного обсягу якісної продукції (з прийнятними витратами ресурсів) [1].

На стан економічного і соціального розвитку держави в цілому і на її місце на світовій зовнішньоекономічній та політичній аренах суттєво впливає ефективність використання виробничого потенціалу промислових підприємств.

Динамічність і нестабільність оточення є основною ознакою сучасного функціонування вітчизняних промислових підприємств, змушуючи їх не тільки вести постійний пошук прихованих власних резервів, але й докладати значних зусиль до збереження придатності своєї ресурсної бази. У постіндустріальному суспільстві, для якого характерне перевищення цінності нематеріальних активів над матеріальними, загострюється проблема нарощування інноваційного потенціалу, пов'язаного передусім із застосуванням інноваційних технологій.

Проте тотальне фізичне та моральне зношування виробничого устаткування переважної більшості українських промислових підприємств вражає суперечить невблаганним вимогам сьогодення. Тому саме інформаційні технології стали стимулом розвитку економіки в цілому.

Сьогодні неможливо йти вперед, не створюючи інформаційний спосіб виробництва, не будуючи інформаційне суспільство. Як інструментарій такої побудови ми розглядаємо комп'ютерний інжиніринг.

Комп'ютерний інжиніринг — одна з виявлених перспективних тематик, що є одним із ключових напрямів державної промислово-технологічної політики. Завдання спільної роботи — запуск проєктів з розробки затребуваних українським виробничим сектором програмних продуктів для формування сектору послуг в галузі комп'ютерного інжинірингу і промислового дизайну.

Комп'ютерний інжиніринг вважається перспективним напрямом технологічної політики, орієнтованої на підвищення конкурентоспроможності виробничого сектору.

Очевидний його потенціал імпортозаміщення в сегменті спеціалізованих інструментів для комп'ютерного інжинірингу, напрямах робіт зі створення конкурентоспроможних в Україні і за кордоном програмних продуктів, що забезпечують потреби виробничого сектору в проєктуванні, інжинірингу і супроводі життєвого циклу продукції.

Крім того, слід звернути увагу на існування системних проблем ринку комп'ютерного інжинірингу, які необхідно вирішувати одночасно з реалізацією конкретних проєктних ініціатив.

Галузеві споживачі інженерного програмного забезпечення висувують основні очікування відносно спеціалізованих програмних продуктів — як існуючих, так і потенційних. Зрозуміло, що основне завдання підприємств-лідерів галузей — висунути вимоги, а потім стати експериментальною базою для тестування нового програмного забезпечення.

В умовах виникнення необхідності реалізації інжинірингових проєктів доцільно виокремити необхідність інжинірингу, який зумовлений попитом (ринком) або пропозицією (підприємством). У першому випадку замовник інжинірингових послуг вдається до них в першу чергу через те, що цього вимагають споживачі, конкуренти посилюють свої позиції тощо. Якщо ж необхідність удосконалення виробництва — ініціатива керівництва чи власників (хоча і так на ринку підприємство є конкурентоспроможним), — це інжиніринг, зумовлений пропозицією.

Вивчення міжнародної практики дозволяє зробити висновок про те, що на міжнародному рівні виокремлюють консультаційний, техноло-

гічний, будівельний (загальний) і комплексний інжиніринг.

У цьому випадку також спостерігається виокремлення різновидів інжинірингу за відмінними ознаками типізації, зокрема, врахування комплексного підходу до цього переліку. Відрізняють інжиніринг «під ключ» та «під готову продукцію». Перший передбачає системну інтеграцію послуг від структурування проекту та фінансування до створення й експлуатації об'єкта. Інжиніринговий підряд — це надання замовнику платних інжинірингових послуг. Організування інвестування та створення об'єкта під фінансове забезпечення і майбутній грошовий потік є основним змістом інжинірингу «під готову продукцію». Недоліком цього підходу до систематизації інжинірингу є відсутність ознаки типізації.

Узагальнення теоретичного й практичного досвіду інжинірингу дає змогу також здійснити його типологію за масштабом змін, які передбачаються під час реалізації інжинірингового проекту. За цією ознакою слід виокремлювати інжиніринг, що передбачає незначні, середні і значні зміни виробництва. У першому випадку можуть, наприклад, покращуватись окремі технологічні операції, впроваджуватись нове устаткування тощо. Прикладом середніх змін виробництва може бути, зокрема, реструктуризація технологічного процесу, його адаптування до сучасних вимог, зміна організаційної структури тощо.

Значні зміни можуть стосуватись техніко-технологічних параметрів системи виробництва, впровадження нових технологічних процесів тощо. Інжиніринг, який передбачає радикальні зміни виробництва, можна вважати реінжинірингом. Доцільно здійснювати його типологію за рівнем індивідуалізації інжинірингового проекту як індивідуального і стандартного.

Так, стандартний інжиніринг характеризується тим, що акцент зроблений на виявлення можливих стандартних проблем і пропозицію типових шляхів їхнього вирішення. У цьому випадку замовник інжинірингових послуг здебільшого не впевнений, що йому потрібно, тому його мета — зробити щось для удосконалення виробництва, для чого він звертається до інжинірингової компанії, яка повинна вказати на проблеми і шляхи їх подолання. Для цього в інжинірингового підприємства є розроблені стандартні технології та методики, за межі яких вийти воно не береться.

Вартість послуг інжинірингових суб'єктів господарювання такого типу здебільшого є нижчою, ніж в інших інжинірингових компаній, і вони використовують працю менш кваліфікованого персоналу.

Для зниження собівартості послуг стандартного інжинірингу застосовуються такі інструмен-

ти, як стандартні шаблони, методології, засоби автоматизації тощо. На відміну від стандартного, індивідуальний інжиніринг передбачає персональний підхід до кожного замовника. У цьому випадку інжинірингове підприємство має змогу не тільки виявити існуючі проблеми, а й запропонувати креативний підхід до їхнього вирішення.

Індивідуальний інжиніринг пов'язаний не із типовими проектами, а із унікальними. Висококваліфікований персонал дає змогу це зробити, відтак, вартість такого типу інжинірингових проектів буде значно вищою, ніж у першому випадку. З прикладної точки зору важливим є типізація інжинірингу за рівнем взаємодії із замовником як інжинірингу із високим і низьким рівнями взаємодії.

Доволі часто трапляється так, що замовнику недостатньо просто одержати вирішення наявних у нього проблем. Він хоче зрозуміти, які у нього альтернативи, що інжинірингове підприємство робить на тому чи іншому етапі, які причини призвели до проблем, які симптоми наявні, що слід робити зараз, а що можна згодом і т. д. І за це він готовий платити більшу винагороду. У цьому випадку рівень взаємодії із замовником буде високим.

Якщо ж керівництво суб'єкта господарювання не так цікавиться шляхами вирішення проблем, як самим результатом, тоді мова йде про інжиніринг із низьким рівнем взаємодії із замовником. Наступною ознакою, яку пропонується ввести для типології інжинірингу, є рівень цілей і завдань, що вирішуються. За цією ознакою пропонується виокремлювати стратегічний і тактичний інжиніринг.

Стратегічним інжиніринг є тоді, якщо він орієнтований на довготривалий період часу і його завданням є не так вирішення існуючих проблем, як запровадження різних дій для забезпечення стійких конкурентних позицій у довготривалій перспективі. Якщо ж інжинірингові проекти реалізуються перш за все із думкою про покращення виробництва зараз і меншою мірою зорієнтовані на майбутнє, такий інжиніринг є тактичним [2].

Слід акцентувати увагу на існування трьох ключових груп вимог виробничого сектору до програмного забезпечення:

- 1) підвищення доступності ліцензованих версій через зниження їх вартості;
- 2) відповідність програмного забезпечення усьому комплексу запитів споживачів;
- 3) створення імпортонезалежного програмного продукту у модульному виконанні.

Інжинірингові послуги надають спеціальні компанії, чисельність яких неухильно зростає. Так, станом на 2016 рік у США успішно діють понад 30 тис. фірм, у країнах ЄС — близько 15 тис., причому найбільша їх кількість знаходиться у Німеччині та Австрії. Майже 95 % експорту

інжинірингових послуг припадає на фірми високорозвинених країн. Основними імпортерами інжинірингових послуг виступають країни, що розвиваються (80 % світового імпорту). Найбільшими ринками інжинірингових послуг в розвинених країнах є Азіатсько-Тихоокеанський (53 % експорту інжинірингових послуг) та Європейський (38,2 %) [3].

Сьогодні більшість вітчизняних виробничих підприємств використовують зарубіжні програмні продукти. У зв'язку з цим ключовим питанням державного рівня стає вибудовування грамотної стратегії інформаційної безпеки. У першу чергу, необхідна розробка додатків для інженерних програмних рішень, які нівелюють загрози, пов'язані з безпекою.

Незважаючи на консенсус загальноприйнятої думки щодо низки ключових напрямів, багато позицій належить погоджувати. Це стосується таких питань, як:

- функціональність програмного продукту,
- архітектура системи,
- джерела фінансування проєктів,
- ключові суб'єкти реалізації ініціатив.

Актуальним також є:

— підтримка виведення вітчизняних розробників інженерного програмного забезпечення на зарубіжні ринки;

— створення платформи управління даними з відкритим інтерфейсом;

— проведення заходів зі стимулювання застосування чисельного моделювання в конструкторських бюро;

— створення механізмів, що сприяють пріоритетному використанню вітчизняного програмного забезпечення;

— централізована організація обміну вимогами між підприємствами і розробниками.

Висновки. Таким чином, ефективність використання виробничого потенціалу у бізнесі обумовлена необхідністю впровадження всіх проце-

сів на основі інформаційних технологій, зокрема комп'ютерного інжинірингу, що забезпечить формалізацію і можливості оптимізації та зростання ефективності використання кожного ресурсу зокрема й отримання синергетичного ефекту в цілому.

Запропонована типологія інжинірингу дає змогу скласти уявлення про різноманіття його видів та спростити вибір під час прийняття різних управлінських рішень. Зокрема, така типологія є доцільною як для потенційних замовників інжинірингових послуг, так і для самих підприємств, які отримуватимуть інформацію про різні можливості своєї діяльності й розвитку.

Література

1. Запашук Л. В. Методичні підходи до оцінки виробничого потенціалу промислового підприємства / Л. В. Запашук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. — 2010. — № 3(53). — С. 60–63.
2. Кузьмін О. Є. Типологія інжинірингу та змістова характеристика його видів / О. Є. Кузьмін, Н. А. Городиська // Економіка та держава. — 2013. — № 7. — С. 14–15.
3. Кондратюк А. А. Розвиток міжнародного інжинірингу: світові тенденції та вітчизняні реалії [Електронний ресурс] / А. А. Кондратюк, І. М. Манаєнко // Збірник наукових праць молодих вчених факультету менеджменту та маркетингу КПП ім. І. Сікорського «Актуальні проблеми економіки та управління». — 2017. — № 11. — Режим доступу : <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/102775/97854>.

References

1. Zapashchuk, L. V. (2010). *Metodychni pidkhody do otsinky vyrobnychoho potentsialu promyslovoho pidpriemstva* [Methodical approaches to the estimation of the industrial potential of an industrial enterprise]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 3(53), 60–63 (in Ukr.).
2. Kuzmin, O. E. (2013). *Typolohiia inzhynirynhu ta zmistova kharakterystyka yoho vydiv* [Typology of engineering and content characteristics of its species]. *Ekonomika ta derzhava*, 7, 14–15 (in Ukr.).
3. Kondratiuk, A. A. (2017). *Rozvytok mizhnarodnoho inzhynirynhu: svitovi tendentsii ta vitchyzniani realii* [Development of international engineering: world tendencies and domestic realities]. *Zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh fakultetu menedzhmentu ta marketynhu KPI im. I. Sikorskoho «Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia»*, 11. Retrieved from <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/102775/97854>.

УДК 334.72:338

М. М. Ігнатенко,

Л. О. Мармуль

НАДАННЯ ПОСЛУГ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ ФЕРМЕРСЬКИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ З МЕТОЮ ЗДІЙСНЕННЯ ЇХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ТА ПІДВИЩЕННЯ ДОХОДНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті висвітлюються питання надання послуг сільського зеленого туризму підприємствами агросфери на засадах диверсифікації. Обґрунтовано їх доцільність, джерела ресурсів та можливості. Здійснено оцінку переваг і ризиків. Визначено напрями імплементації послуг та вклад у забезпечення фінансово-економічної стійкості фермерських господарств. Виявлено засоби позитивного впливу на розвиток сільських територій у цілому.

Ключові слова: фермерські господарства, доходність, диверсифікація, діяльність, послуги, сільський зелений туризм, імплементація, напрями, управління.

Summary. The article deals with the issues of providing rural green tourism services to agrosphere enterprises on the basis of diversification. Their feasibility, sources of resources and opportunities are substantiated. An assessment of the benefits and risks. The directions of implementation of services and contribution to ensuring financial and economic stability of farms are determined. The means of positive influence on the development of rural areas as a whole are revealed.

Key words: farms, profitability, diversification, activity, services, rural green tourism, implementation, directions, management.

Постановка проблеми. Останнє десятиріччя суспільної життєдіяльності в Україні, незважаючи на відомі загрози на рівні національної та фінансово-економічної безпеки, характеризується зростанням обсягів та розширенням напрямів і видів надання туристичних послуг населенню. Тому зростання попиту на послуги сільського зеленого туризму, яке також спостерігається останніми роками, призводить до переконання, що туристичні функції можуть бути важливою частиною раціонального використання природних і трудових ресурсів у процесі функціонування не тільки спеціалізованих підприємств, але й малих та дрібних аграрних і домогосподарств, передусім фермерських та селянських. При цьому значний туристичний потенціал практично всіх сільських територій їх розміщення оцінюється як значний та різноманітний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно зазначити, що проблеми вивчення туристичної діяльності, сільського зеленого туризму знаходяться у полі зору провідних науковців-економістів: Н. Гордецької, Ф. Заставного, Ю. Зінько, О. Єрмакова, М. Костриці, Л. Лендела, В. Липчука, Л. Мармуль, І. Романюк, М. Рутин-

ського, О. Сарапіної, Л. Чернюк, Б. Фіногеева та ін. У їх працях розглядаються питання змісту й функцій туристичної діяльності, у т. ч. на рівні сільських територій, рентабельності послуг сільського зеленого туризму, їх структури та напрямів надання. Так само і навіть значно більше уваги з огляду на виробничо-економічну значимість надається дослідженню фермерських та особистих селянських домогосподарств населення. Вони розглядаються як основа формування середнього класу на селі, значні виробники продовольства, учасники аграрного ринку.

Але варто розглянути питання, яким чином і якою мірою туризм може стати функцією соціально-економічної діяльності в традиційних аграрних регіонах з метою збільшення зайнятості населення, використання вільних ресурсів агроформувань та підвищення їх доходності на засадах диверсифікації. Це тим більше слушно, що послуги сільського зеленого туризму зменшують ризики й чинники невизначеності основного виробництва, його сезонність, господарське навантаження на природу. Також вони сприяють виконанню важливих соціальних функцій із забезпечення відпочинку населення за помірними

© М. М. Ігнатенко, Л. О. Мармуль, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Ігнатенко М. М. Надання послуг сільського зеленого туризму фермерськими господарствами з метою здійснення їх диверсифікації та підвищення доходності діяльності / М. М. Ігнатенко, Л. О. Мармуль // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 50–53.

References (APA):

Ihnatenko, M. M., Marmul, L. O. (2017). *Nadannia posluh silskoho zelenoho turyzmu fermerskymy hospodarstvamy z metoiu zdiisnennia yikh dyversyfikatsii ta pidvyshchennia dokhidnosti diialnosti* [Providing rural green tourism services to farms in order to diversify them and increase the profitability of activities]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 50–53 (in Ukr.).

цінами в умовах звичного погодно-кліматичного середовища.

Метою статті є обґрунтування розширення діяльності (диверсифікації) й доходності фермерських та особистих селянських господарств населення за рахунок впровадження послуг сільського зеленого туризму, а також виявлення додаткових можливостей і рекомендацій на перспективу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фермерські й особисті господарства країни відіграють особливо важливу роль у виробництві сільськогосподарської та продовольчої продукції (табл. 1).

Як свідчать дані табл. 1, фермерські та особисті господарства здійснюють досить вагомий вклад у виробництво зернових і технічних культур, а також картоплі, плодів, овочів, баштанних культур. Також останнім періодом їх зусилля є досить помітними в органічному й нішевому виробництві. У останньому випадку, це виробництво квітів, лікарських трав, прянощів, насінництва, бджільництва, ставкове рибництво, кролівництво, органічне плодівництво та ягідництво. Вказані напрями діяльності знаменують собою внутрішньогалузеву диверсифікацію діяльності,

Таблиця 1

Обсяги та динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Україні різними агроформуваннями

Агроформування	Сільськогосподарська продукція		У тому числі			
			продукція рослинництва		продукція тваринництва	
	млн. грн	у відсотках до підсумку	млн. грн	у відсотках до підсумку	млн. грн	у відсотках до підсумку
Усі категорії господарств	239467,3	100,0	168439,0	100,0	71028,3	100,0
Сільськогосподарські підприємства, у тому числі	131918,6	55,1	99584,7	59,1	32333,9	45,5
державні сільськогосподарські підприємства	2124,6	0,9	1709,0	1,0	415,6	0,6
недержавні сільськогосподарські підприємства	129794,0	54,2	97875,7	58,1	31918,3	44,9
з них фермерські господарства	18909,3	7,9	17565,4	10,4	1343,9	1,9
Господарства населення	107548,7	44,9	68854,3	40,9	38694,4	54,5

тобто на рівні окремих галузей сільськогосподарського виробництва.

У випадку розвитку підрозділів або функціонально-виробничих ланок первинної доробки, переробки (виробництво муки і круп, сирів, ковбасно-м'ясних виробів, олії, хлібобулочної та плодоовочеконсервної продукції тощо) йдеться про міжгалузеву диверсифікацію виробництва. Також мова може йти про розвиток народних промислів і ремесел, виробництво витворів ужитково-прикладного мистецтва та ін. Тоді розуміється диверсифікація соціально-економічної діяльності [1, с. 139]. Проте найбільш доцільного з економічної точки зору втілення вони зазнають при одночасному розвитку послуг сільського зеленого туризму, отримуючи ринок збуту й реалізації для всіх видів товарів і продуктів.

При цьому для розміщення туристів, їх харчування й транспортування не потрібно особливих додаткових інвестицій. Так, для розміщення можна використовувати житловий фермерський будинок, агрооселю або невеликий готель у разі його наявності на території чи у структурі фермерського господарства. Харчування також може бути здійснюване за рахунок продовольчої продукції фермерських господарств. При цьому йдеться про екологічно чисту, свіжу та якісну їжу. Для трансферу туристів також використовується або може бути використаний особистий тран-

спорт фермерів. У разі розширення діяльності до цього можна залучати працівників не лише із числа членів фермерської або селянської родини, але й сторонніх працівників.

Це дозволить використати додаткову продукцію для реалізації, надавати додаткові послуги з оздоровлення й відпочинку, пізнавально-освітнього й екологічного, спортивного й гастрономічного туризму тощо [2, с. 142]. Що стосується послуг сільського зеленого туризму або агротуризму, тобто здійснення яких безпосередньо пов'язане з аграрним виробництвом, то тільки середнє за всіма показниками фермерське господарство може надати їх понад 30 видів. Це участь у різних сільськогосподарських роботах, спортивних змаганнях та перегонах, святах і подіях, збиранні грибів, ягід, лікарських трав та ін.

Крім того, для сільського зеленого туризму можна використовувати туристичні атракції й дестинації заповідних або природоохоронних територій, культурно-історичні надбання сільських поселень, найближчих містечок та міст, туристичні маршрути місцевого, національного й міжнародного значення. Це можуть бути атракції, пов'язані із життям і діяльністю видатних людей тієї або іншої місцевості, державних діячів, митців, спеціалістів, винахідників, науковців та ін. Такий підхід дозволить значно знизити ризики й підвищити фінансово-економічні ре-

зультати функціонування аграрних підприємств [3, с. 66].

При цьому імплементація послуг сільського зеленого туризму в аграрні підприємства на засадах диверсифікації вимагає відповідного організаційно-економічного механізму (рис. 1).

Як свідчить рис. 1, для імплементації послуг сільського зеленого туризму важливе значення матиме їх нормативно-законодавче, тобто інституційне, забезпечення, податкова й цінова політика, конкуренція, форми й напрями здійснення [4, с. 91]. Вагому роль відіграють традиції гостинності та гастрономії, здатність сільських родин їх використовувати й впроваджувати. Важливе значення має здійснення фахової підготовки працівників для готельно-ресторанної діяльності хоча б на рівні відповідних курсів, тренінгів, тематичних подій. Це сприятиме стабілізації сільської економіки, зайнятості населення, особливо жінок та молоді, відродженню соціальної інфраструктури сільських територій та їх розвитку загалом.

З іншого боку, воно може сприйматися як вагомий прояв соціальної відповідальності агробізнесу перед суспільством у вирішенні суспільно-економічних проблем сільських громад [5, с. 67]. У районах надмірного господарського на-

вантаження на природне середовище сільський зелений туризм сприяє його зменшенню, дозволяє урізноманітнювати ландшафти, а предметом їх використання виступає не продуктивність, а краса і мальовничість. Для зайнятості сільського населення, вирівнювання деформації структури ринку праці цей вид діяльності є справжнім джерелом додаткових вакансій [6, с. 97]. Тому сільська економіка також буде більш диверсифікованою та стійкою.

Висновки. Впровадження послуг сільського зеленого туризму у діяльність малих агроформувань на засадах диверсифікації є вагомим джерелом збільшення ефективності, конкурентоспроможності й доходності їх розвитку. Воно зменшує ризики основного виробництва у зоні нестійкого землеробства, скорочує його сезонність, дозволяє використовувати існуючі резерви й пожвавлює функціонування сільських громад. Для підвищення їх ефективності в короткі терміни доцільним буде звернення до зарубіжного досвіду країн Європейського Союзу у цій сфері.

Література

1. Биркович В. І. Сільський зелений туризм — пріоритет розвитку туристичної галузі України. Стратегічні пріоритети /

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм надання послуг сільського зеленого туризму у фермерських та в особистих селянських господарствах

В. І. Биркович // Науково-аналітичний щоквартальний збірник. — 2008. — № 1 (6). — С. 138–143.

2. Рутинський М. Й. Сільський туризм / М. Й. Рутинський, Ю. В. Зінко. — К.: Знання, 2008. — 271 с.

3. Лизогуб В. А. Можливості впливу сільського зеленого туризму на функціонування соціальної інфраструктури агропромислового комплексу / В. А. Лизогуб, О. В. Перов // Вісник юридичної академії України ім. Я. Мудрого. — 2010. — № 3. — С. 64–68.

4. Бондар В. В. Агротуризм як вид диверсифікаційного розвитку сільськогосподарського підприємництва / В. В. Бондар, Я. Л. Ганжа // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. — 2014. — № 56. — С. 89–95.

5. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки: [монографія] / М. М. Ігнатенко. — Херсон: Айлант, 2015. — 470 с.

6. Мармунь Л. О. Ринок праці та зайнятість населення сільських територій: теорія і практика регулювання: [монографія] / Л. О. Мармунь, І. А. Романюк. — Херсон: Айлант, 2015. — 266 с.

References

1. Byrkovich, V. I. (2008). *Silskyi zelenyi turizm — priorytet rozvytku turystychnoi haluzi Ukrainy. Stratehichni priorytety* [Rural

green tourism is a priority of the development of the tourism industry in Ukraine. Strategic Priorities]. *Naukovo-analitychnyi shchokvartalniy zbirnyk*, 1 (6), 138–143 (in Ukr.).

2. Rutynskiy, M. Y. & Zinko, YU. V. (2008). *Silskyi turizm* [Rural tourism]. Kyiv, Znannya (in Ukr.).

3. Lyzohub, V. A. & Perov, O. V. (2010). *Mozhlyvosti vplyvu silskoho zelenoho turizmu na funktsionuvannya sotsialnoi infrastruktury ahropromyslovoho kompleksu* [Possibilities of the influence of rural green tourism on the functioning of the social infrastructure of the agro-industrial complex]. *Visnyk yurydychnoi akademii Ukrainy im. Ya. Mudroho*, 3, 64–68 (in Ukr.).

4. Bondar, V. V. & Hanzha, YA. L. (2014). *Ahroturizm yak vyd dyversyfikatsiinoho rozvytku silskohospodarskoho pidpriemnytstva* [Agricultural tourism as a type of diversification development of agricultural entrepreneurship]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, 56, 89–95 (in Ukr.).

5. Ihnatenko, M. M. (2015). *Stratehii ta mekhanizmy upravlinnia rozvytkom sotsialnoi vidpovidalnosti subiektiv hospodariuvannia ahrrarnoi sfery ekonomiky* [Strategies and mechanisms for managing the development of social responsibility of economic entities of the agrarian sector of the economy]. Kherson, Aylant (in Ukr.).

6. Marmul, L. O. & Romanyuk, I. A. (2015). *Rynok pratsi ta zainiatist naselennia silskykh terytorii: teoriia i praktyka rehulivannia* [Labor market and rural population employment: theory and practice of regulation]. Kherson, Aylant (in Ukr.).

УДК 631.153.5: 636.2

V. A. Kovtun

STAGES OF BEEF PRODUCTION CONTROL

Анотація. Оцінюються чинники, які визначають ефективність контролю за виробництвом яловичини, особливості його розвитку в сучасних умовах та вплив на ефективність різних його компонентів. Розглянуто основні фактори забезпечення ефективного внутрішнього контролю виробництва продукції яловичини в умовах ринкової економіки. Систематизовано особливості збору інформації та етап проведення аналізу контролю виробництва продукції м'яса з точки зору забезпечення його ефективності. Обґрунтовано вплив галузевих особливостей операцій з поточними біологічними активами м'ясної худоби на систему внутрішнього контролю, наведено структуру об'єктів та суб'єктів контролю, сформувано завдання та склад інформаційного забезпечення процесу управління.

Ключові слова: етапи контролю, виробництво м'яса, м'ясне тваринництво, ефективність, витрати, інформація, поточні біологічні активи, інвентаризація, окупність, підприємства.

Summary. The factors that shape the effectiveness of beef production control, the specifics of its development in modern conditions, and the influence on the efficiency of various of its components are estimated. The main factors of providing of effective internal control of production of beef in the conditions of market economy are considered. The peculiarities of information gathering and the stage of conducting the beef production control analysis from the standpoint of ensuring its efficiency are systematized. The influence of branch features of operations with current biological assets of meat cattle breeding on the internal control system is substantiated, the structure of objects and subjects of control is outlined, the tasks are formulated and the composition of the information provision of the control process is defined.

Key words: control stages, beef production, meat cattle breeding, efficiency, costs, information, current biological assets, inventory, payback, enterprises.

© B. A. Kovtun, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Ковтун В. А. Етапи контролю виробництва яловичини / В. А. Ковтун // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 53–57.

References (APA):

Kovtun, V. A. (2017). *Etapy kontroliu vyrobnytstva yalovychnyny* [Stages of beef production control]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 53–57 (in Ukr.).

Formulation of the problem. Sectorial features of agriculture significantly affect the construction of accounting and control. To such specific objects of accounting are current biological assets of livestock breeding. In the process of their cultivation, biological transformations take place, animals grow at the expense of receiving a litter, purchasing livestock, animals giving rise, changing sex-production groups, etc. It is the definition of the stage of control of the formation of effective beef production causes the relevance of the study, given in this article.

Analysis of recent research and publications. The question of the effective organization of control over the production of products of current biological assets of livestock of agrarian enterprises is investigated in the works of many Ukrainian scientists, the most famous of which can be called such as M. F. Ogichichuk, V. G. Andriychuk, V. Y. Mesel-Veselyak, V. M. Zhuk, S. P. Azizov, P. T. Sabluk, V. M. Panasyuk, T. F. Plakhtiy, T. I. Perepelitsa, L. G. Stolyar, V. M. Yatsenko and others. According to the Methodological Recommendations on Accounting for Current Livestock Biological Assets, «the purpose of internal control is to provide sufficient management confidence in achieving the appropriate level of economy, efficiency and effectiveness in accordance with the objectives; Reliability of financial, statistical and managerial reporting; Performance of the established rules and regulations; Proper protection of assets against losses» [1].

In the opinion of V. M. Yatsenko's state of internal control in agrarian enterprises of Ukraine is unsatisfactory. Violations such as abuse of office, non-performance or poor performance of official duties, misconception of procurement, production or implementation operations in terms of expediency and profitability are the most frequent [2]. Plakhtiy T. F. And Perepelytsya T. I. Believe that the main objects of internal control of agro enterprises are: organizational structure, communication systems and its management; The process of planning and valuation of costs and other indicators of its financial and economic activity. Current biological assets of animal husbandry as an element of the property of the enterprise are part of its resource potential; An important system of financial sustainability and solvency and the provision of its own working capital. The

subject of internal control is the structural unit of the enterprise or its staff member. [3].

The purpose and tasks of the study. The purpose of the article is to assess the stage of effective control of the production of meat cattle breeding. The task of the study is to systematize the stage of effective control of beef production. The internal control of agrienterprises in the field of meat cattle breeding is carried out in order to successfully increase the profitability, maintain and increase the current biological assets, competitiveness of products, obtain the minimum of risks.

Materials and methods of researching the internal control of beef production is the process of gathering and analyzing the information necessary for making managerial decisions. Objectives of control can be searches: collecting preliminary data that highlights the problem and helps to develop a hypothesis; Descriptive: they provide a description of individual phenomena; Experimental: check the causes and effects and their interconnections. In view of the information requests of the subjects of internal control, organization and methods of conducting internal control of operations with the current biological assets of meat cattle, it is necessary to carry out taking into account the sectoral peculiarities of the activities of enterprises.

Research results. It is necessary to identify the kind of information that interests you, or the availability of this information. Information is divided into: primary — is collected for a certain purpose and directly by the participants of the control; Secondary — information that already exists and was collected for other purposes. The longest phase of the study is the collection of information, where desk and field studies are applied. Desk studies are used to collect secondary sources of information, and fields — provide for the collection of primary information [4].

When conducting internal control of the current biological assets of meat cattle breeding it is necessary: to approve orders, regulations, instructions, and to ensure compliance with their employees of the enterprise. Organization of internal control, assigned to the head and chief accountant of the enterprise. Sources of information on internal control of operations with current biological assets of livestock are reflected in the author's drawing 1.

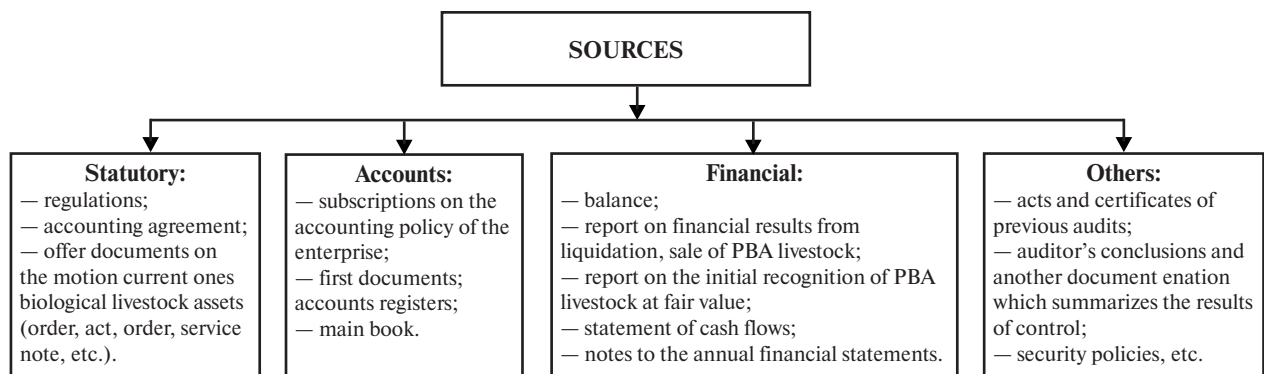

Fig. 1. Information sources for control of beef production

For thorough and periodic studies, three methods of operational analysis of costs are used: in terms of work cycles; For robots that combine a set of technological operations and a collaborative analysis. Operational cost analysis meets the requirements of farm management and can be used to organize cost accounting for centers of responsibility [4].

Analysis of the collected information is the discovery from the aggregate of the collected data of the most important information and results. The obtained data are reduced to a table, and their analysis is carried out using statistical methods. At the last stage, a report on the results of the control is compiled on the basis of the received data. Figure 2 schematically shows the stages of beef production control.

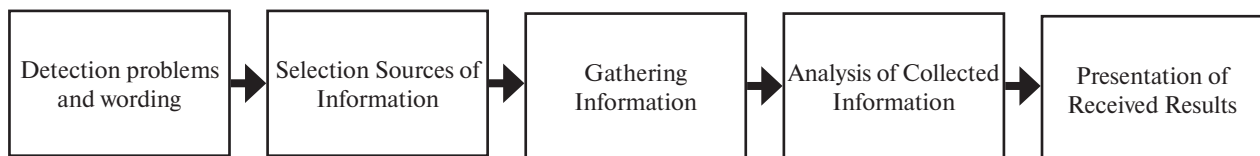

Fig. 2. Stages of control of production of meat cattle breeding

the total cost of each individual animal group fed into this center of responsibility, which will improve cost control. All variable costs need to be studied daily, and costs that are one-time in accordance with the requirements of technology should be allocated to an independent object of analysis and study in the process of implementation [5].

Current biological assets — biological assets that can produce products or additional biological assets, bring in a different way economic benefits for a period not exceeding 12 months, as well as animals in growing and fattening. Current BAs obtained as a result of a litter are accounted for at fair value less estimated on-site costs. These costs include part of sales costs directly related to the sale of asthma and agro-products in the active market. Transport and other sales costs are not included in sales costs.

The determination of fair value is based on the prices of the active market. In the presence of sev-

The center for meat cattle costs is accountable only for expenses, while it is necessary to keep records and analysis. Establishing the causes of costs will allow the identification and development of measures to reduce unproductive costs and losses. The purpose of cost accounting is the accumulation of cost data for each operation of the technological process for attributing overcosts to the responsible person.

Dependent expenses must be regulated by the manager, the sphere of responsibility of which is connected with it (the norms of expenses of materials, labor, etc.). Independent expenses are expenses that do not depend on the type of activity (depreciation rates, deductions in a single social fund, prices, etc.). It is necessary to substantiate the factors that affect

eral active markets for current biological assets, their valuation is based on data from the market in which the entity intends to sell such current biological assets. Methods for determining the fair value of the PBA, in the absence of an active market, are shown in Figure 3 [5].

An enterprise can independently determine the methodology for analyzing sources of information in order to establish the fair value of current biological assets.

Control over the growth of live weight of young cattle is determined on the basis of selective weighing. The zootechnik, together with the farm manager or the foreman, selects and weighs a certain number of typical heads of each age group. After that, the average live weight of one weighted head is calculated by dividing the total live weight of the livestock weighed by the number of weighed animals, and then the average weight of one head is multiplied by the total number of

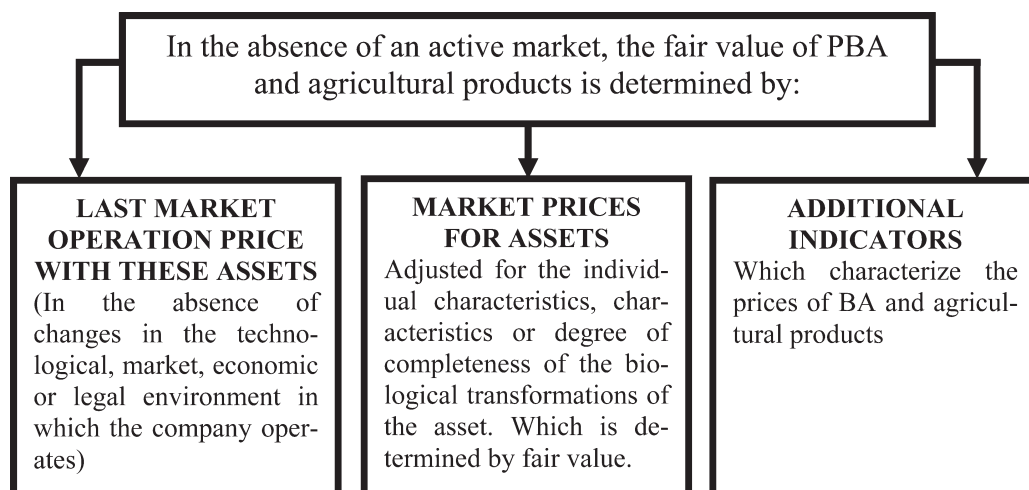

Fig. 3. Methods for determining the fair value of biological assets

heads of a certain age group of cattle, setting the live weight of the animals of this group at the end of the reporting Period. In case of impossibility of weighing, or incorrect results, the live weight of animals is taken at the last weighing. Growth of live weight is determined on the basis of the calculation of the growth rate.

In calculating the amount of mass increment to the live weight of a certain group of animals at the end of the reporting period, the live weight of cattle that left this age group during the reporting period (including dead animals) is added, and from the result the weight of the livestock that arrived in this age group is added. For the relevant reporting period, and the live weight of livestock and poultry that was in the group at the beginning of the reporting period.

The calculation of the growth of living mass can be determined by the formula:

$$G = Wg.y + WW - WR - WR.y, \quad (1)$$

where G — growth of living mass; $Wg.y$ — weight of animals at the end of the year; WW — weight of animals that were released during the year (including weight of case); WR — weight of the litter and livestock that was received during the year; $WR.y$ — weight of the livestock at the beginning of the year.

The resulting result will be the growth of the live weight of animals of a particular accounting group that was growing during the reporting period with a materially responsible person.

To determine the average daily increment, it is necessary to divide the gain received by group for the reporting period by the number of steering days in this period. Which is determined by multiplying the average number of animals during the reporting period by the number of days of the period. The calculation of the growth of live weight, together with the report on the movement of livestock on the farm, is passed on to the accounting department and is the basis for the posting of the gain and the payment of wages to the workers of the farm [6].

Inventory of current biological stockpiles of meat cattle breeding is the most effective method of monitoring the presence, movement and cost of PBA. The purpose of the inventory is to identify the actual availability of current biological assets, to identify their surplus or shortage; Verification of conditions of detention, etc.

For the annual inventory of current biological assets, accounting data on their balances is required. Before the beginning of the inventory, in the presence of the commission, the materially responsible persons draw up a report on the latest performed transactions, reflect them in the warehouse accounting and, together with the description of the documents under the receipt, handed over to the accounting department. The state of the weighing inventory is checked — accuracy of weight, weight and other equipment.

Data on the availability of current biological assets of meat cattle, indicating the name, distinctive

features, including the nomenclature number, units of measure and the number of actually detected natural units, are recorded in the inventory description.

Inventory of young animals on cultivation is carried out on a monthly basis, it is included in the inventory description separately, indicating the number, sex, nicknames, breeds, etc. Inventory descriptions are based on species of animals on farms and on financially responsible persons. In accounting, agro enterprises make appropriate accounting entries according to the decisions of the inventory commission and acts on determining the value of animals [3].

As part of the young animals of cattle, cattle are constantly changing, their number increases due to the resulting offspring from their own mother stock, purchase on the side, rejection of livestock from the main herd and fattening, as well as the transfer of animals from one group to another, moving from a farm On the farm, an increase in live weight due to its growth, an increase in the cost of animals due to the cost of their maintenance. From the enterprise animals are eliminated in order of sale, a significant proportion of young animals are used to form their own main herd, part of the animals are slaughtered for meat [6].

Monitoring of current biological stockpiles of livestock may reveal that when making economic operations for the purchase of young animals from the population, sometimes abusers associated with weighing and livestock, and falsification of documents are allowed.

When establishing an inventory of sex reassortment of young cattle, it is necessary to identify the causes of their formation. When detecting forged documents for the purchase of cattle from the population, it is necessary to obtain written explanations of officials and those who sold cattle, to draw up an act about it and to demand compensation for damage caused to the economy.

The control over the accuracy of the definition and profitability of the growth of animals of animal husbandry is carried out continuously. Specialists There are cases of increments in order to increase the earnings of employees, to cancel overage of feed and to identify cases of understatement of increment in separate accounting groups of cattle as a result of which creates a reserve weight of a stock, and at the slaughter, write off animals with a significantly lower slaughter weight. To establish these reasons, we need information on weighing of animals And calculations of the definition of increment check with calculations for the payment of wages to meat cattle workers [6].

Effective control is the comparison of data on the growth of one or another group of animals in adjacent periods, which allows to detect registrations of growth. From the farm, the young cattle of the cattle exits as a result of its implementation, slaughter, death and for other reasons. The implementation of livestock is one of the main reasons for the reduction of livestock,

therefore, in checking operations on the sale of cattle, establish the legality, expediency, fidelity of registration and reflection of these operations in the register. Implementation is legal if it is conducted in accordance with the business plan or the decision of the management. The expediency of cattle breeding is determined by the identification of cases of uncontrolled sale of livestock, the sale of livestock of low weight and fattening, resulting in loss of cattle, and the enterprise receives less proceeds from sales and profits. During the inspection, it is necessary to check the documents on slaughter of cattle in the household, this will determine the causes of slaughter, release of products to the standards, completeness and timeliness for production of meat products and the correct use of them.

The control of the facts of the forced slaughter of animals is carried out through the inspection of the acts of the abandonment of the livestock, the diagnosis of the diseases that were the result of the case. The consequences of unsatisfactory maintenance and feeding of animals, the need to establish guilty officials, determine the amount of losses from cattle. At the same time, based on the acts of disposing of animals, it is necessary to make a cumulative record, which allows a comprehensive analysis of the causes of losses. In addition, the correctness of the drawing up of acts on the disposal of animals is checked (filling in details, signatures, specified types and quantity of products received and its appointment, approval of acts by the head of the agrarian enterprise).

It is necessary to conduct a control inventory of animals, to check how animals are preserved, to establish the permissible facts of their robberies, incomplete incomes and other abuses, and combines it with a survey of the state of livestock farms. Prior to inventory, the farm manager or other financially responsible person must make, based on available documents, a record in the Livestock Tracking Book and deduce the remainder of the stock on the day of inventory. Recording animals at the same time are the subject of control and the material responsible person. In case of data discrepancy, recalculation is used. The work should be organized in such a way that the listed livestock could not be brought back to the inventory and taken into account several times. The results of the control inventory of animals are issued by an act, which is signed by the members of the inventory commission and material responsible person.

Conclusions. According to the results of the research, the influence of branch features of operations on current biological assets of meat cattle on the internal control system was substantiated, the structure of objects and subjects of control was outlined, the tasks were formulated and the composition of the information support of the control process was de-

termined. Sources of information controlling the growth of cattle are statutory, accounting, financial and other documents.

Depending on the research's thoroughness, three methods of operational analysis of costs should be applied: in terms of work cycles; For robots that combine a complex of technological operations; Collaborative analysis. For proper implementation of internal control, obtaining reliable data, the most effective method of monitoring the presence, movement and cost of PBA meat cattle is the inventory.

Література

1. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів, затверджені Наказом Міністерства України № 1315 від 29.12.2005 р. // Бухгалтерський облік і аудит. — 2006. — № 5. — С. 28–35.
2. Яценко В. М. Внутрішній контроль на підприємствах України: проблеми розвитку та шляхи їх вирішення / В. М. Яценко, Н. О. Пронь // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. — 2009. — №2 (22). — С. 3–7.
3. Плахтій Т. Ф. Поточні біологічні активи тваринництва: особливості відображення в обліку [Електронний ресурс] / Т. Ф. Плахтій, Т. І. Перепелиця // Publishing house Education and Science s.r.o. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/9_KPSN_2011/Economics/7_82863.doc.htm.
4. Столяр Л. Г. Організація внутрішнього контролю [Електронний ресурс] / Столяр Л. Г. — Режим доступу : <http://intkonf.org/stolyar-lg-organizatsiya-vnutrishnogo-kontrolyu>.
5. Панасюк В. М. Витрати виробництва: управлінський аспект / В. М. Панасюк. — Тернопіль : Астон, 2005. — 288 с.
6. Жук В. М. Методологічний супровід застосування П(С)БО 30 «Біологічні активи» [Електронний ресурс] / В. М. Жук // Облік і фінанси АПК : бухгалтерський портал. — Режим доступу : <http://magazine.faaf.org.ua/metodologichniy-suprovod-zastosuvannya-p-s-bo-30-biologichni-aktivi.html>.

References

1. Ministry of Finance of Ukraine (2008). *Metodichni rekomendacii z buchgalterskogo obliku biologichnykh aktiviv* [Methodological recommendations on the accounting of biological assets approved by Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated December 29, 2006 № 1315]. Accounting and Audit, 5, 29–31 (in Ukr.).
2. Yatsenko, V. M. & Pron, N. O. (2009). *Vnutrishnii kontrol na pidpryemstvah Ukrainy : problemy rozvytku ta shlyahy yih vyrishennya* [Internal control at Ukrainian enterprises: problems of development and ways of their solution]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky*, 2(22), 3–7 (in Ukr.).
3. Plakhtiy T. F. & Perepelytsya T. I. (2011). *Potochni biologichni aktyvy tvarynnystva: osoblyvosti vidobrazhennja v obliku* [Current biological assets of livestock: features of the mapping in the account] / *Agrarian Economics*, 3, 21–26 (in Ukr.).
4. Stolyar, L. G. *Organizatsiya vnutrishnogo kontrolyu* [Organization of internal control]. Retrieved from <http://intkonf.org/stolyar-lg-organizatsiya-vnutrishnogo-kontrolyu> (in Ukr.).
5. Panasyuk V. M. (2005). *Vytraty vyrobnyctva: upravlinjskyj aspekt* [Production costs: managerial aspect]. Ternopil, Aston (in Ukr.).
6. Zhuk V. M. (2008). *Metodologichiy suprovod zastosuvannya P(C)BO 30 «Biologichy aktyvy»* [Methodological support for the application of P(C)BO 30 «Biological Assets»]. Accounting and Finance of the APK. Retrieved from <http://magazine.faaf.org.ua/metodologichniy-suprovod-zastosuvannya-p-s-bo-30-biologichni-aktivi.html> (in Ukr.).

УДК 338.24

Ю. М. Кривець,

А. А. Постол

КОНЦЕНТРАЦІЯ РЕСУРСІВ, СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ, ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті виявлено особливості функціонування аграрних підприємств країни, які полягають у дуже нерівномірній концентрації земельних ресурсів, переважанні частки рослинницьких галузей у структурі виробництва, значних його обсягах за нерівномірної урожайності та рентабельності. Серед форм організації домінують середні акціонерні й великі корпоративні, а також малі фермерські й особисті домашні господарства. Малою є кількість державних сільськогосподарських підприємств. У перспективі велике значення має досягнення раціональних структурних зрушень в організації виробництва, концентрації ресурсів, спеціалізації, зростання обсягів і рентабельності діяльності.

Ключові слова: аграрні підприємства, ефективність, діяльність, земельні ресурси, концентрація, спеціалізація, фінансово-економічна стійкість, рентабельність, перспективи, управління.

Summary. The article reveals features of functioning of agricultural enterprises of the country. They consist of a very uneven concentration of land resources, the predominance of a part of the crop production in the structure of production, its significant volumes at uneven yields and profitability. Among the forms of organization dominated by medium-sized joint-stock companies and large corporate, as well as small farmers and private households. Small is the number of state-owned agricultural enterprises. In the long run, it is important to achieve rational structural changes in the organization of production, concentration of resources, specialization, volumes and profitability of the activity.

Key words: agrarian enterprises, efficiency, activity, land resources, concentration, specialization, financial and economic stability, profitability, prospects, management.

Постановка проблеми. Аграрні підприємства є важливою складовою сільської економіки. Від їх ефективності й конкурентоспроможності, функціонального стану в прямій залежності знаходиться продовольча безпека та незалежність держави, розвиток внутрішнього й зовнішнього аграрного та продовольчого ринків, а отже, і рівень життя населення [1, с. 112]. Тому важливе теоретичне й практичне значення має постійний моніторинг та оцінка їх фінансово-економічної стійкості, ефективності функціонування, спеціалізації й концентрації виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідно вказати, що проблеми ефективності функціонування аграрних підприємств знаходяться в полі зору переважної більшості науковців економістів-аграрників — В. Г. Андрійчука, О. Ю. Єрмакова, П. М. Макаренка, Л. О. Мармоль, Л. Л. Мельника, Л. Ю. Мельника, В. Я. Месель-Веселяка, О. Ю. Лупенка, Н. В. Рунчевої, П. Т. Саблука та ін. Саме ефективність та конкурентоспроможність в умовах ринкового механізму господарювання є і метою, і результатом здійс-

нення виробничої діяльності. Тому їх чинники, прояви та індикатори й показники потребують уточнення з метою коригування та підвищення, враховуючи екологічні, соціальні й економічні інтереси ринкових суб'єктів.

Метою статті є виявлення взаємозв'язків між концентрацією земельних ресурсів, розмірами аграрних підприємств, їх спеціалізацією й рентабельністю та іншими кількісними проявами ефективності і конкурентоспроможності з урахуванням можливостей уникнення ризиків, забезпечення коригування планів та визначення засобів підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За попередніми розрахунками, у 2015 р. частка сільського господарства (включаючи мисливство та лісове господарство) у загальному обсязі валової доданої вартості усіх галузей економіки склала 9,1 %. Обсяг продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств у фактичних цінах становив 308,1 млрд. грн. Одним із основних факторів розвитку підприємств аграрної сфери є земля. За даними земельного обліку, загальна площа сіль-

© Ю. М. Кривець, А. А. Постол, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Кривець Ю. М. Концентрація ресурсів, спеціалізація, фінансово-економічна стійкість та ефективність діяльності аграрних підприємств / Ю. М. Кривець, А. А. Постол // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 58–64.

References (APA):

Kryvets, Ju. M. & Postol, A. A. (2017). *Koncentracija resursiv, specializacija, finansovo-ekonomichna stijkistj ta efektyvnistj dijalnosti aghrarnykh pidpryjemstv* [Concentration of resources, specialization, financial economic stability and efficiency of agricultural enterprises activity]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 58–64 (in Ukr.).

ськогосподарських угідь у країні на початок 2016 р. становила 41,5 млн. га (69 % території України), з яких 32,5 млн. га — площа ріллі. Із загальної площі сільськогосподарських угідь 49,2 % припадало на сільськогосподарські підприємства, 38,4 % — на господарства громадян, 10,9 % — на землі запасу та землі, не надані у власність і постійне користування, 1,5 % — на інших користувачів.

У 2015 р. виробництвом сільськогосподарської продукції займалося 45 тис. підприємств

різних організаційно-правових форм господарювання, якими використовувалося близько 22 млн. га сільськогосподарських угідь. Більше половини цих угідь (11,2 млн. га) зосереджено в господарських товариствах, 15,6 % — у приватних підприємствах, 3,2 % — у виробничих кооперативах, 20,4 % — у фермерських господарствах, 2,5 % — у державних підприємствах, 6,7 % — у підприємствах інших форм господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість та динаміка діючих сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами господарювання (розраховано автором за даними Державної служби статистики України, 2016 р.)

Види агропідприємств	Роки						2015 р. у % до 2010 р.	у % до загальної кількості
	2010	2011	2012	2013	2014	2015		
Усього	56493	56133	49415	49046	46199	45379	80,33	100,00
Господарські товариства	7769	7757	8235	8245	7750	7721	99,38	17,01
Приватні підприємства	4243	4140	4220	4095	3772	3627	85,48	7,99
Виробничі кооперативи	952	905	848	809	674	596	62,61	1,31
Фермерські господарства	41726	41488	34035	34168	33084	32303	77,42	71,18
Державні підприємства	322	311	296	269	228	241	74,84	0,53
Підприємства інших форм господарювання	1481	1532	1781	1460	691	891	60,16	1,96

У 2015 р. середній розмір підприємства з урахуванням фермерських господарств та середній розмір підприємства без урахування фермерських господарств майже не змінилися і відповідно становили 391 га сільськогосподарських угідь та 1163 га. На 1 листопада 2015 р. налічувалось майже 32 тис. фермерських господарств, у власності та користуванні яких знаходилося 4,5 млн. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 4,3 млн. га ріллі. У 2013 р. відбулося подальше укрупнення фермерських господарств: на одне господарство в середньому припадало 109,2 га сільськогосподарських угідь (на 1,2 % більше, ніж у попередньому році) та 105,8 га ріллі (на 1,1 % більше). Орендовані землі фермерських господарств станом на 1 листопада 2013 р. склали 81,8 % загальної площі землі в їх користуванні.

Групування сільськогосподарських підприємств за розмірами сільськогосподарських угідь дозволяє стверджувати, що на кінець 2015 р. понад 1/2 всіх підприємств (53,9 %) мали площу до 50,0 га. На них припадало лише 2,7 % земельних ресурсів країни. Група малих підприємств (площею 50,1–500,0 га) кількістю 11,7 тис. од. або 28,0 % зосереджувала 10,3 % угідь. Середні підприємства 1-го порядку площею 500,1–5000,0 га території у кількості 6,81 тис. од. або 16,2 % зосереджували 55,0 % земель, середні агроформування 2-го порядку площею 5000,1–10000,0 га (0,422 тис. од. або 1,0 %) займали 14,2 % сільськогосподарських угідь. Нарешті, 161 (0,4 % загальної кількості) великих підприємств розміром понад 10000,0 тис. га концентрували 17,7 % сільськогосподарських земель (табл. 2).

Таблиця 2

Групування сільськогосподарських підприємств за розмірами сільськогосподарських угідь, 2015 р. (розраховано автором за даними Державної служби статистики України, 2016 р.)

Види агропідприємств	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. га	у % до загальної площі сільськогосподарських угідь
Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя, у т. ч. площею, га	42052	92,7	19922,7	100,0
до 5,0	3872	9,2	12,8	0,1
5,1–10,0	3001	7,1	24,2	0,1
10,1–20,0	4129	9,8	64,9	0,3
20,1–50,0	11911	28,3	453,9	2,3
50,1–100,0	4827	11,5	351,9	1,8
100,1–500,0	6919	16,5	1695,4	8,5
500,1–1000,0	2467	5,9	1757,9	8,8

Продовження таблиці 2

Види агропідприємств	Кількість підприємств		Площа сільськогосподарських угідь	
	одиниць	у % до загальної кількості	тис. га	у % до загальної площі сільськогосподарських угідь
1000,1–2000,0	2446	5,8	3510,3	17,6
2000,1–3000,0	1099	2,6	2659,1	13,3
3000,1–4000,0	516	1,2	1785,9	9,0
4000,1–5000,0	282	0,7	1259,8	6,3
5000,1–7000,0	281	0,7	1646,4	8,3
7000,1–10000,0	141	0,3	1172,3	5,9
більше 10000,0	161	0,4	3527,9	17,7
Підприємства, що не мали сільськогосподарських угідь	3327	7,3	х	х

Отже, мікро- та малі суб'єкти господарювання агросфери (78,3 % всіх агроформувань) мали у користуванні лише 12,6 % угідь, а середні і великі — 21,7–83,3 % земель сільськогосподарського призначення. За рівнем забезпеченості сільськогосподарськими угіддями (0,94 га на одного жителя) та ріллі (0,73 га на одного мешканця) Україна випереджає всі країни Європи. При цьому осно-

вний фонд ріллі формують родючі чорноземи високих бонітетів (більше 60,0 %), що свідчить про великий агресурсний конкурентний потенціал, який має країна у виробництві основних сільськогосподарських культур [2, с. 92].

Водночас, у фактичному виробництві сільськогосподарської продукції загалом ситуація є дещо іншою (табл. 3).

Таблиця 3

Обсяги та динаміка виробництва валової сільськогосподарської продукції суб'єктами господарювання в Україні, тис. грн. (розраховано автором за даними Державної служби статистики України, 2016 р.)

Показники	2005	2010	2013	2014	2015
Усі категорії господарств					
Валова продукція — усього	179605,8	194886,5	233696,3	223254,8	252859,0
Сільськогосподарські підприємства					
Валова продукція — усього	72764,7	94089,0	121053,7	113082,3	136590,9
Фермерські господарства					
Валова продукція — усього	8177,5	11965,8	16192,5	14111,1	19091,4
Господарства населення					
Валова продукція — усього	106841,1	100797,5	112642,6	110172,5	116268,1
Вироблено сільгосппродукції всіма категоріями господарств					
на одну особу, грн.	3813	4249	5113	4897	5559
на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	471,0	523,7	629,4	601,5	681,3

Так, у 2005 р. сільськогосподарські підприємства створили 40,5 % валової продукції сільського господарства, фермерські господарства — лише 4,6 %. У 2015 р. ситуація змінилася — у сільськогосподарських підприємствах було вироблено вже 54,0 % валової продукції сільського господарства, у той час як фермерські господарства збільшили свою частку лише на 3 в. п. Значним виробником сільськогосподарської продукції залишаються господарства населення, які в 2015 р. забезпечували 46,0 % обсягів валової агропродовольчої продукції.

За попередніми розрахунками, у 2015 р. частка сільського господарства (включаючи мисливство та лісове господарство) у загальному обсязі валової доданої вартості усіх галузей економіки склала 9,1 %. Обсяг продукції у фактичних цінах становив 308,1 млрд. грн., а її приріст — 13,7 %. У

2015 р. у сільському господарстві отримано 13,3 % приросту загального обсягу продукції (табл. 4).

Загальні обсяги продукції збільшилися як у сільськогосподарських підприємствах (на 20,7 %), так і в господарствах населення (на 6,4 %). Значний приріст обсягів у підприємствах підвищив їх частку у загальному виробництві продукції сільського господарства до 53,8 % у 2015 р. (проти 50,7 % у 2014 р.). Вклад господарств населення у загальне виробництво аграрної продукції проти 2014 р. скоротився на 3,1 в. п. і склав 46,2 %.

У сучасних умовах господарювання сільськогосподарські товаровиробники орієнтуються на виробництво продукції рослинництва, як більш рентабельної [3, с. 17]. У 2015 р. частка продукції рослинництва в усіх категоріях господарств зростає на 2,6 в. п. і склала 69,4 %. Саме досягнення значних приростів продукції у галузі рослин-

Таблиця 4

**Ефективність функціонування аграрного виробництва в Україні
(розраховано автором за даними Державної служби статистики України, 2016 р.)**

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	Відхилення 2015 р. до 2014 р. у %, (+,-)
Валова продукція сільського господарства, млн. грн.	197935,9	194886,5	233696,3	223254,8	252859,0	113,3
у т. ч. продукція рослинництва	129908,3	124554,1	162436,4	149233,4	175895,2	117,9
питома вага, %	65,6	63,9	69,5	66,8	69,6	2,8
продукція тваринництва	68027,6	70332,4	71259,9	74021,4	76963,8	104,0
питома вага, %	34,4	36,1	30,5	33,2	30,4	-2,8
Рівень рентабельності виробництва с.-г. продукції, %	13,8	21,1	27,0	20,5	11,2	-9,3
у т. ч. продукції рослинництва	16,9	26,7	32,3	22,3	11,1	-11,2
продукції тваринництва	5,5	7,8	13,0	14,3	11,3	-3,0
Вироблено валової продукції, тис. грн.: — на одного працівника	63,2	63,0	68,9	63,9	70,7	110,6
— 100 га с.-г. угідь	530,9	523,7	629,4	601,5	681,3	113,3
— на 100 грн. основних засобів	1,3	1,3	1,2	1,3	1,2	92,3

ництва у 2015 р. обумовило загальну позитивну тенденцію зростання обсягів виробництва у сільському господарстві. Проти 2014 р. виробництво продукції рослинництва збільшилось на 18,1 %, у т. ч. в сільськогосподарських підприємствах — на 25,2 %, господарствах населення — на 9,3 %. Частка аграрних підприємств склала 58,4 % загального обсягу продукції рослинництва. Рівень виробництва продукції рослинництва перевищено в 23 регіонах країни (від 0,2 до 55,0 %).

У загальному обсязі валової продукції за 2015 р. частка продукції тваринництва склала 30,6 %. Проти 2014 р. обсяг виробництва продукції тваринництва збільшився на 4,8 %, у т. ч. в аграрних підприємствах — на 8,8 %, у господарствах населення — на 1,8 %. Частка останніх у загальному обсязі тваринницької продукції скоротилась на 1,6 в. п. і склала 56,6 %.

Наведені в табл. 5 статистичні дані дають можливість зробити висновки, що валове виробництво

Таблиця 5

**Обсяги та динаміка виробництва основних сільськогосподарських культур аграрними підприємствами
(розраховано автором за даними Державної служби статистики України, 2016 р.)**

Культура	Роки				
	2000	2010	2013	2014	2015
Валовий збір, тис. т					
Зернові та зернобобові культури	24459,0	39270,9	56746,8	46216,2	63051,3
Цукрові буряки (фабричні)	13198,8	13749,2	18740,5	18438,9	10789,4
Соняшник	3457,4	6771,5	8670,5	8387,1	11050,5
Картопля	19838,1	18704,8	24247,7	23250,2	22258,6
Овочі	5821,3	8122,4	9832,9	10016,7	9872,6
Плоди та ягоди	1452,6	1746,5	1896,3	2008,7	2295,3
Урожайність, ц/га					
Зернові та зернобобові культури	19,4	26,9	37,0	31,2	39,9
Цукрові буряки (фабричні)	176,7	279,5	363,3	410,8	398,9
Соняшник	12,2	15,0	18,4	16,5	21,7
Картопля	121,6	132,5	168,0	161,0	159,7
Овочі	112,3	173,6	195,0	199,2	199,9
Плоди та ягоди	38,4	78,2	84,9	89,9	103,5
Посівна площа, тис. га					
Зернові та зернобобові культури	13646	15090	15724	15449	16210
Цукрові буряки (фабричні)	856	501	532	458	280
Соняшник	2943	4572	4739	5194	5051
Картопля	1631	1412	1443	1444	1394
Овочі	519	468	504	503	494
Плоди та ягоди	378	223	223	223	222

основних сільськогосподарських культур за досліджуваний період має тенденцію до зростання, або є не досить стійким (щодо цукрових буряків (фабричних)). Загальна посівна площа сільськогосподарських культур під урожай 2015 р. порівняно з 2014 р. збільшилась на 1,9 % і становила 28,3 млн. га за рахунок її розширення у господарствах населення на 2,5 % (8,5 млн. га, або 30 % загальної площі), в аграрних підприємствах — на 1,6 % (19,8 млн. га, або 70 % загальної площі).

У 2015 р. проти 2014 р. розширення посівних площ зафіксовано під зерновими культурами — на 4,9 % (було відведено 16,2 млн. га, або 57,3 % загальної площі) та під технічними культурами — на 0,2 % (було відведено 7,9 млн. га, або 27,9 % загальної площі), у т. ч. під олійними культурами — на 2,7 % (7,6 млн. га) за рахунок збільшення посівів ріпаку в 1,8 р. б. (1,0 млн. га). Водночас площа під кормовими культурами скоротилась на 7,5 % (ними було зайнято 2,3 млн. га, або 8,1 % загальної посівної площі), під картоплею та овочевобаштанними культурами — на 3,1 % (1,9 млн. га, або 6,7 %).

Площі під посівами цукрових буряків у 2015 р. скоротились порівняно з 2014 р. на 39,0 % і становили 280 тис. га. Частка озимих культур у зерновому кліні складала 48,8 % (7,9 млн. га), з яких під пшеницею було зайнято 6,5 млн. га (82 % площ), ярих культур — 51,2 % (8,3 млн. га). Серед ярих зернових культур найбільш поширеними були кукурудза (59 % площ посівів, або 4,9 млн. га, що на 5,8 % більше, ніж у 2014 р.) та ячмінь (27 %). У сільськогосподарських підприємствах переважну частку посівів займали зернові (60,3 %) та технічні культури (34,0 %), тоді як у господарствах населення під зерновими знаходилось 50,0 % посівів, під картоплею та овочевобаштанними — 22,1 %, під кормовими культурами — 14,5 %.

У 2015 р. виробництвом зернових і зернобобових культур займались 37,2 тис. аграрних підприємств, соняшнику — 22,7 тис., цукрових буряків — 0,9 тис., сої — 7,7 тис., ріпаку озимого — 5,0 тис. підприємств. Ними вироблено 49,7 млн. т зернових і зернобобових культур, у середньому по 43,0 ц з 1 га зібраної площі, 9,4 млн. т соняшнику (по 22,8 ц з 1 га), 9,1 млн. т цукрових буряків (по 419,4 ц з 1 га), 2,6 млн. т сої (по 20,7 ц з 1 га), 2,2 млн. т ріпаку озимого (по 24,1 ц з 1 га). Слід зазначити, що продуктивність великотварних підприємств досить висока: 2,5 тис. виробників зернових і зернобобових культур з обсягом виробництва понад 5,0 тис. т кожен отримали з одного гектара по 54,8 ц збіжжя проти 30,3 ц в аграрних підприємствах з обсягом виробництва до 5,0 тис. т. Господарствами населення у 2015 р. вирощено 97 % картоплі, 92 % баштанних культур, 88 % овочів, 81 % плодів і ягід, 21 % зерна, 15 % соняшнику та 16 % цукрових буряків [4, с. 241].

Господарствами усіх категорій у 2015 р. одержано врожай зернових і зернобобових культур — 63,1 млн. т (у вазі після доробки), передусім за рахунок підвищення їхньої врожайності до середньосвітового рівня. Порівняно з 2014 р. виробництво зерна збільшилось на 36,4 % при зростанні врожайності зернових культур на 8,7 ц з 1 га (або на 27,9 %) та розширенні площі збирання на 1,0 млн. га (або на 6,8 %). Виробництво продовольчих зернових культур у 2015 р. збільшилось на 37,3 % і становило 23,4 млн. т (37 % загального обсягу), фуражних зернових — на 35,9 %.

Валовий збір цукрових буряків, призначених для переробки, порівняно з 2014 р. зменшився на 41,5 % (10,8 млн. т) переважно за рахунок скорочення площі збирання на 39,7 %. У 2015 р. зібрано найвищий за всі роки спостереження врожай соняшнику — 11,1 млн. т (у вазі після доробки), або на 31,8 % більше проти 2014 р., що зумовлено значним підвищенням урожайності культури (на 5,2 ц з 1 га, або на 31,5 %). Виробництво ріпаку збільшилось порівняно з 2014 р. у 2,0 рази і склало 2,4 млн. т, що зумовлено як розширенням зібраних площ (у 1,8 р. б.), так і збільшенням урожайності на 1,6 центнера (на 7,3 %). За рахунок зростання урожайності на 3,4 ц з 1 га (на 19,9 %) проти 2012 р. більше на 15,1 % зібрано сої — 2,8 млн. т.

Скорочення площі збирання спричинило загальне зниження виробництва картоплі — на 4,3 %, овочів — на 1,4 %; підвищенням урожайності зумовлено зростання виробництва плодово-ягідної продукції — на 14,3 %, винограду — на 26,2 %. У 2015 р. склалися досить високі показники виробництва продукції рослинництва на одну особу, зокрема, зернових культур вироблено 1386 кг, соняшнику — 243 кг, фруктів і ягід — 50 кг, винограду — 13 кг.

На 1 січня 2016 р. в країні нараховувалось 4534,0 тис. голів великої рогатої худоби, що на 111,9 тис. голів, або на 2,4 %, менше порівняно з початком 2015 р., у т. ч. у господарствах населення — 3096,5 тис. голів (на 42,9 тис. голів, або на 1,4 %, менше). У сільськогосподарських підприємствах поголів'я великої рогатої худоби скоротилось на 69 тис. голів (на 4,6 %). Поголів'я корів в аграрних підприємствах (565,4 тис. голів) зменшилось на 1,7 %, у господарствах населення (1943,4 тис. голів) — на 1,8 %, що зумовило загальне скорочення показника на 1,8 %, або на 45,5 тис. голів. У 2015 р. поголів'я свиней збільшилось на 4,6 % і на кінець року становило 7922,2 тис. голів, у т. ч. в аграрних підприємствах — на 9,1 % (3878,9 тис. голів), у господарствах населення — на 0,6 % (4043,3 тис. голів).

Загальне поголів'я птиці всіх видів порівняно з початком 2015 р. зросло на 7,6 %, або на 16,2 млн. голів (становило 230,3 млн. голів), у т. ч. у сільськогосподарських підприємствах — на

12 %, або на 14,2 млн. голів (132,1 млн. голів), у господарствах населення — на 2,1 %. У структурі поголів'я птиці у сільськогосподарських підприємствах майже 98 % загальної чисельності припадає на курей та півнів, у господарствах населення

частка цього виду птиці становила 81,8 %, качки — 11,8 %, гуси — 4,9 %. Дещо скоротилось (на 0,2 %, або на 3 тис. голів) поголів'я овець та кіз за рахунок зменшення стада в аграрних підприємствах на 6,3 % (табл. 6).

Таблиця 6

Обсяги та динаміка виробництва основних видів продукції тваринництва аграрними підприємствами (розраховано автором за даними Державної служби статистики України, 2016 р.)

Види продукції	Роки					
	1990	2000	2010	2013	2014	2015
М'ясо (у забійній вазі), тис. т	4357,8	1662,8	2059,0	2143,8	2209,6	2389,4
у т. ч.: яловичина та телятина	1985,4	754,3	427,7	399,1	388,5	427,8
свинина	1576,3	675,9	631,2	704,4	700,8	748,3
м'ясо птиці	708,4	193,2	953,5	995,2	1074,7	1168,3
баранина та козлятина	45,8	17,2	21,0	19,6	19,7	18,7
кролятина	30,2	13,9	13,5	14,0	14,2	14,2
конина	11,7	8,3	12,1	11,5	11,7	12,1
Молоко, тис. т	24508,3	12657,9	11248,5	11086,0	11377,6	11488,2
Яйця, млн. шт.	16286,7	8808,6	17052,3	18689,8	19110,5	19614,8
Вовна, т	29804	3400	4192	3877	3577	3520
Мед, т	50858	52439	70873	70311	70134	73713

Здійснена всебічна оцінка концентрації земельних ресурсів, обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, його структури та фінансово-економічних результатів господарювання дозволила зробити важливі висновки про домінування в організації виробництва великих агроформувань. Забезпечуючи його велику ефективність, вони, проте, не приймають належної участі у вирішенні соціальних проблем села на засадах соціальної відповідальності, державно-приватного партнерства, конкурентних переваг [5, с. 214]. Звертає на себе увагу згортання діяльності державних підприємств. Їх частка у загальній структурі становить лише 0,5 %, що може бути розцінено як пряму загрозу національній продовольчій безпеці. Адже саме державні сільськогосподарські підприємства могли бути гарантами і наповнення бюджетів, і експортного потенціалу, і соціально орієнтованої стратегії діяльності та розвитку на аграрних ринках, і доступності продуктів харчування для малозабезпечених верств населення, а також забезпечення зайнятості сільського населення [6, с. 94].

Висновки. У структурі виробництва домінують виробництва рослинницького циклу, що свідчить про його недостатню структурну ефективність. Крім того, значні коливання значень рентабельності вказують на ризикованість діяльності підприємств агробізнесу та загрози їх фінансово-економічній стійкості. Звуження спеціалізації та домінування рослинництва викликає ризики й виробничо-екологічного характеру — недотримання науково обґрунтованих сівозмін, виснаження природної родючості ґрунтів, нераціональне природокористування.

У результаті недостатнього розвитку тваринництва не вистачає добрив органічного походження, що в масштабах країни є великою проблемою для розвитку екологічно чистого виробництва. Одночасно можна говорити про значні резерви й щодо оптимізації аграрних формувань у напрямках і ресурсокористування, і ефективності та конкурентоспроможності діяльності, її спеціалізації та диверсифікації.

Література

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, практика, аналіз : [монографія] / В. Г. Андрійчук. — К. : КНЕУ, 2005. — 292 с.
2. Макаренко П. М. Економічний потенціал різних форм аграрних підприємств / П. М. Макаренко Л. Л. Мельник // Економіка АПК. — 2011. — № 7. — С. 89–97.
3. Месель-Веселяк В. Я. Оптимальні розміри сільськогосподарських формувань промислового типу в Україні / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2008. — № 3. — С. 13–20.
4. Островський П. І. Стратегія діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах ринкового середовища / П. І. Островський, Т. П. Добрунєк // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2003. — Вип. 15. — С. 239–243.
5. Ігнатенко М. М. Стратегії та механізми управління розвитком соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки : [монографія] / М. М. Ігнатенко. — Херсон : Айлант, 2015. — 470 с.
6. Мармуть Л. О. Ринок праці та зайнятість населення сільських територій: теорія і практика регулювання : [монографія] / Л. О. Мармуть, І. А. Романюк. — Херсон : Айлант, 2015. — 266 с.

References

1. Andriychuk, V. H. (2005). *Efektivnist dijajlnosti aghrarnykh pidpryemstv: teorija, metodyka, praktyka, analiz* [Efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, methodology, practice, analysis]. Kyiv, KNEU (in Ukr.).
2. Makarenko, P. M. & Melnyk, L. L. (2011). *Ekonomicznyy potentsial ryznykh form aghrarnykh pidpryemstv* [Economic potential of different forms of agrarian enterprises]. *Ekonomika APK*, 7, 89–97 (in Ukr.).

3. Mesel-Veselyak, V. YA. (2008). *Optymalni rozmyry sil's'koghospodars'kykh formuvanj promyslovogho typu v Ukraini* [Optimal sizes of agricultural formations of industrial type in Ukraine]. *Ekonomika APK*, 3, 13–20 (in Ukr.).

4. Ostrovskyy, P. I. & Dobrunik, T. P. (2003). *Strateghija dijal'nosti sil's'koghospodars'kykh pidpryjemstv v umovakh rynkovogho seredovyshha* [Strategy of activity of agricultural enterprises in the conditions of a market environment]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, 15, 239–243 (in Ukr.).

5. Ihnatenko, M. M. (2015). *Strateghiji ta mekhanizmy upravlinnja rozvytkom social'noji vidpovidal'nosti sub'ektiv ghospodarjuvannja aghrarnoji sfery ekonomiky* [Strategies and mechanisms for managing the development of social responsibility of economic entities of the agrarian sector of the economy]. Kherson, Aylant (in Ukr.).

6. Marmul, L. O. & Romanyuk, I. A. (2015). *Rynok pratsi ta zainiatist naselennia sil's'kykh terytorii: teoriia i praktyka rehuliuvannia* [Labor market and rural population employment: theory and practice of regulation]. Kherson, Aylant (in Ukr.).

УДК 351.82:338

Н. П. Новак,

А. С. Бритвенко

ЧИННИКИ ПРІОРИТЕТНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

Анотація. Виявлено чинники, особливості, тенденції та проблеми розвитку аграрного господарювання. Обґрунтовано в якості механізмів погодження й реалізації його державних та місцевих пріоритетів раціональне використання ресурсного потенціалу, транскордонне співробітництво, державний протекціонізм, розв'язання екологічних проблем, нівелювання диспропорцій в розвитку аграрного виробництва та соціальної інфраструктури сільських територій.

Ключові слова: чинники, аграрна сфера, державні та місцеві пріоритети, транскордонне співробітництво, обсяги виробництва, сільські території, соціальний захист, населення, екологічні проблеми, регулювання, розвиток.

Summary. The factors, features, trends and problems of development of agrarian economy. Justified as mechanisms of coordination and implementation of state and local priorities rational use of resource potential of cross-border cooperation, state protectionism, the solution of environmental problems, leveling disparities in the development of agricultural production and social infrastructure in rural areas.

Key words: factors, agrarian sector, state and local priorities, cross-border cooperation, production, rural areas, social protection, population, environmental issues, regulation, development.

Постановка проблеми. Невідкладним завданням практики господарювання в аграрній сфері економіки в умовах проголошеної децентралізації влади є розробка методологічного інструментарію вдосконалення державного регулювання та управління. Вирішення цього завдання пов'язане з дослідженням організаційних, економічних та фінансових аспектів функціонування аграрного виробництва, забезпечення дієвості та ефективності місцевого самоврядування, формування теорії та методології державної регіональної політики. Необхідність та актуальність наукового пізнання управління з урахуванням ринкових механізмів господарювання обумовлюється потребою раціоналізації життєдіяльності з метою задіяння територіальних резервів для вирішення завдань

економічного і соціального розвитку, якісної трансформації аграрної економіки держави.

Необхідність детального дослідження потребує ситуація з погодженням державних та місцевих пріоритетів щодо функціонування аграрного виробництва і соціальної сфери сільських територій, системи розселення, використання складників природно-ресурсного потенціалу, становлення ринкових механізмів управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різний час вирішенню різних питань управління й державного регулювання аграрної сфери економіки та її трансформаційних процесів були присвячені наукові праці В. Г. Андрійчука, М. П. Бутка, В. Г. Гейця, О. Д. Гудзинського, Л. В. Дейнеко, В. С. Загорського, С. М. Кваші, І. І. Лукінова,

© Н. П. Новак, А. С. Бритвенко, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Новак Н. П. Чинники пріоритетного розвитку аграрної сфери економіки / Н. П. Новак, А. С. Бритвенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 64–67.

References (APA):

Novak, N. P. & Brytvenko, A. S. (2017). *Chynnyky priorytetnoho rozvytku aghrarnoi sfery ekonomiky* [Factors of priority development of the agriculture sector economics]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 64–67 (in Ukr.).

Ю. О. Лупенка, Л. О. Мармоль, М. Й. Маліка, П. М. Макаренка, О. М. Могильного, О. Є. Навікова, О. М. Онищенко, П. Т. Саблука, М. П. Сахаського, О. Г. Шпикуляка, В. В. Юрчишина та ін.

Метою статті є визначення чинників та обґрунтування механізмів погодження й реалізації державних і місцевих пріоритетів розвитку аграрної сфери економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Децентралізація, як глобальний процес трансформації економічних відносин в розвинутих країнах, повинна бути орієнтиром під час формування й реалізації стратегії і тактики подальших вітчизняних ринкових трансформацій в аграрній сфері економіки. Динаміка розвитку регіонів як результат свідомої децентралізації державного менеджменту може потенційно удосконалити процес оновлення суспільних відносин взагалі та економічних зокрема [1, с. 64]. Отже, регіональний розвиток — це структурно виражена модифікація виробничої та соціальної функції регіону в процесі територіального поділу праці на ринкових принципах з метою поліпшення якості життя населення з обов'язковим врахуванням і поєднанням геополітичних, макроекономічних, загальнонаціональних, галузево-функціональних та регіональних інтересів.

Регіональний розвиток аграрної сфери економіки спричинюється інтегральною дією цілої низки чинників, основними серед яких є: врахування та обов'язкове використання переваг і можливостей геополітичного становища регіону; раціональне задіяння природно-ресурсного та виробничо-економічного потенціалу регіону на основі інтенсифікації складників і чинників зростання, а також переваг процесів ринкового реформування відносин власності; поліпшення умов та середовища життєдіяльності сільського населення, особливо щодо розв'язання проблеми зайнятості, подолання негативних демографічних тенденцій, збереження екологічно безпечного стану навколишнього природного середовища.

Враховуючи, що більшість регіонів країни (19 з 25) є прикордонними, важливою є їх участь у багатосторонніх єврорегіональних утвореннях асоціативного типу [2, с. 24]. Життєвість та перспективність єврорегіональних утворень залежить від договірно-правового оформлення взаємодії сторін-учасниць, особливо щодо гарантій безпеки, інвестицій та вільного трансферу прибутків, спрощення митного контролю, пересування робочої сили на прикордонних територіях, консорціального фінансування об'єктів спільного використання, лібералізації ринків праці стосовно сезонної міграції. Участь окремих регіонів України в подібних єврорегіональних утвореннях перспективна в західному (у зв'язку з наближенням кордонів ЄС) та південно-західному напрямку

(експлуатація ресурсів і логістичних мереж Чорного моря та пониззя Дунаю).

Важливим резервом стимулювання регіональних аспектів розвитку аграрної сфери економіки є активізація участі регіонів у зовнішньоекономічній діяльності через реалізацію місцевих інтересів з виходом на закордонні ринки товарів і послуг, координацію функціонування підприємницьких структур, що зорієнтовані на територіальні ресурси виробничих засобів, робочої сили, сировини і матеріалів, кінцева продовольча продукція яких є експортоорієнтованою [3, с. 14].

Посилення регіонального інтересу до зовнішньоекономічних аспектів розвитку аграрного виробництва досягається через реалізацію спільного алгоритму в діяльності загальнодержавних та місцевих органів влади в таких напрямках:

- преференційно-стимульоване відношення щодо економічного співробітництва у сфері використання регіональних ресурсів або ж під час орієнтації на розв'язання місцевих проблем з розвитку об'єктів спільного підприємництва, технологічних інновацій, довгострокових інвестицій соціальної інфраструктури сільських територій;

- стимулювання прикордонного співробітництва через зниження оподаткування експорту та у разі відмови від бартерного характеру економічних зв'язків між суб'єктами підприємництва прилеглих регіонів країн-сусідів, сприяння фінансово-платіжному обслуговуванню сторін прикордонного співробітництва у валютах країн-учасниць;

- реалізації, державної протекціоністської підтримки технологічного експорту, в т. ч. частковий перерозподіл державних доходів від цієї діяльності на користь регіонів;

- створення об'єктів та ареалів спільного підприємництва всередині України з метою притоку інвестицій в регіональний розвиток сільського господарства;

- надання гарантій рівної конкуренції в галузі підрядно-будівельної діяльності з розвитку комунікаційних мереж та об'єктів регіональної інфраструктури між вітчизняними та зарубіжними суб'єктами підприємництва.

Природно-ресурсний потенціал є матеріальною базою розвитку й розміщення продуктивних сил у аграрній сфері [4, с. 39]. Його необхідно розглядати як сукупність усіх видів природних ресурсів з урахуванням їх якості, транспортно-експлуатаційної доступності та економічної доцільності господарського використання. Природні ресурси, перш за все агрокліматичні та земельні, визначають спеціалізацію аграрної регіональної економіки і виступають чинниками спеціалізації та кооперації виробництва. Якісні і кількісні параметри водних, земельних, кліматичних та рекреаційних ресурсів мають визначальне значення в процесах просторового розміщення об'єктів аграрного господарю-

вання, а саме, формування функціональної структури сільського господарства, параметрів розвитку системи розселення, розвитку виробничої та соціальної інфраструктури сільських територій.

Використання місцевого природно-ресурсного потенціалу безпосередньо пов'язане з виробничо-господарською та соціально-демографічною ситуацією сільських територій регіонів [5, с. 65]. Завдання розширення та зміцнення фінансово-економічних засад регіональних органів влади неминуче потребує впорядкування фінансово-бюджетних аспектів задіяння природних ресурсів, підвищення зацікавленості регіонів у раціональному ресурсокористуванні. Основою застосування принципів платності у сфері експлуатації природних ресурсів є стимулювання раціонального використання та попередження економічних втрат суспільства (держави і регіонів) від зменшення запасів або погіршення якості земель.

Важливим є законодавче визначення економічного змісту подібних платежів, оптимальне їх ранжування за рівнями бюджетної системи, врахування особливостей підприємництва у сільськогосподарських підприємств [6, с. 176]. Тому із запровадженням подібних платежів за експлуатацію земельних ресурсів головним методологічним критерієм є рентний їх характер, тобто отримання переваг у виді розширення доходної бази місцевих бюджетів для населення регіону.

Використання коштів, що отримуються, раціонально здійснювати за двома напрямками: 1) на фінансування компенсаційних заходів з охорони та оздоровлення оточуючого природного середовища; 2) на фінансування інвестицій в соціальні програми для населення. Для підвищення результативності регіонального розвитку в аграрній сфері економіки потрібне постійне вдосконалення існуючих та застосування або впровадження нових технологій (ноу-хау). Технологічний аспект розвитку — це поєднання наукових результатів і технічних розробок із задіянням ефективних організаційних структур, що забезпечують переваги якісного менеджменту [7, с. 246]. Сучасні управлінські технології вимагають раціонального врахування етнічних особливостей, менталітету та життєвих орієнтирів сільського населення регіону.

Успішний регіональний розвиток аграрної сфери економіки як стійкий процес можливий під час підкріплення трудового і технологічного чинників надходженням на стабільній основі інвестицій в обладнання, матеріальні та сервісні інфраструктурні об'єкти. Основоположним компонентом розвитку є пануючі в суспільстві економічні відносини. Найбільше значення у їх структурі мають: вільне підприємництво, регулювання економічної діяльності інституційними методами, система індикативного планування та програмного узгодження в ринковому середовищі інтересів держави, бізнесу,

регіонів, сільських громад [8, с. 151]. Актуальним теоретичним завданням і практичною проблемою, що потребує невідкладного розв'язання, є розробка ефективних організаційно-правових та фінансово-економічних механізмів регіонального аграрного розвитку, інструментарію економічних відносин різних рівнів управління.

Механізми регіонального розвитку аграрної сфери економіки мають ринкову природу через: забезпечення верховенства права; гарантію економічних свобод; економічну рівність суб'єктів підприємництва; досягнення принципу регіонального самофінансування; об'єктивний вплив на перерозподільчі відносини через бюджетну систему; лінію на партнерство в реалізації регіонального потенціалу; створення умов для конкуренції всіх форм і видів власності [9, с. 134]. Регіональні чинники активізації економічного зростання у сільському господарстві за своєю природою мають загальносуспільне значення, оскільки впливають на низку суттєвих процесів: зростання реальної заробітної плати, збільшення можливостей споживання товарів і послуг, приріст фінансування інвестицій у будівництво житла та інше. Це важливо і з точки зору національної безпеки держави, оскільки результативність реформ посилює тенденції соборності.

Висновки. Зміцненню унітарних засад української державності сприяє ефективна регіональна політика в аграрній сфері економіки. Формування регіональної аграрної політики вимагає чіткого визначення концептуальних принципів розвитку регіонів, що здійснюється на загальнодержавному рівні. Обумовлюється це необхідністю нівелювання наявних диспропорцій в розміщенні та розвитку сільськогосподарського виробництва, інфраструктури та систем розселення, розв'язання екологічних проблем та потребою в раціоналізації аграрного природокористування, розширення фінансово-економічної самостійності аграрних структур, децентралізації у вирішенні питань соціального розвитку, що відносяться до місцевої компетенції.

Концепція регіональних трансформацій аграрної сфери економіки має обов'язково містити ідеї регіональної політики держави, формулювати його мету та пріоритети на тактичну і стратегічну перспективу, а також основні проблеми та алгоритм їх розв'язання. Насамперед, це розробка, впровадження та правове обґрунтування механізмів функціонування аграрної сфери на регіональному рівні в умовах децентралізації — організаційного, нормативно-правового, економічного, фінансового та соціального.

Література

1. Андрійчук В. Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В. Г. Андрійчук, М. В. Зубець, В. В. Юрчишин. — К.: Аграрна наука, 2005. — 140 с.

2. Дейнеко Л. Сталість соціально-економічного розвитку за умов суспільних трансформацій / Л. Дейнеко, Є. Хлобистов // Регіональна економіка. — 2005. — № 4. — С. 22–30.

3. Бутко М. Передумови трансформації та механізми регулювання регіональних економік / М. Бутко // Економіка і право. — 2003. — № 5. — С. 10–18.

4. Макаренко П. М. Аграрна політика держави у земельних відносинах на селі / П. М. Макаренко, Ю. О. Литвин, А. П. Макаренко // Академічний огляд. — 2009. — № 1. — С. 37–46.

5. Мармунь Л. О. Державне регулювання інвестиційної діяльності переробних підприємств АПК / Л. О. Мармунь // Економіка АПК. — 2008. — № 12. — С. 62–69.

6. Новіков О. Є. Державне регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрній сфері / О. Є. Новіков // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 2. Т. 1. Економічні науки. — 2011. — С. 174–178.

7. Могильний О. М. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / О. М. Могильний. — К. : ІПК ДЗСУ, 2006. — 490 с.

8. Шпичак О. М. Економічні механізми державного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та їх проблеми / О. М. Шпичак // Економіка АПК. — 2011. — № 2. — С. 150–155.

9. Черевко Г. В. Державне регулювання економіки АПК / Г. В. Черевко. — К. : Знання, 2006. — 339 с.

References

1. Andrijchuk, V. H., Zubets, M. V. & Yurchyshyn, V. V. (2005). *Suchasna ahrarna polityka: problemni aspekty* [Modern agricultural policy: problems]. Kyiv, Ahrarna nauka (in Ukr.).

2. Dejnego, L. & Khlobystov, Ye. (2005). *Stalist sotsialno-ekonomichnoho rozvytku za umov suspilnykh transformatsij* [Stability of socio-economic development in conditions of social transformations]. *Rehionalna ekonomika*, 4, 22–30 (in Ukr.).

3. Butko, M. (2003) *Peredumovy transformatsii ta mekhanizmy rehuliuвання rehionalnykh ekonomik* [Background for the transformation and the mechanisms of regulation of regional economy]. *Ekonomika i pravo*, 5, 10–18 (in Ukr.).

4. Makarenko, P. M., Lytvyn, Yu. O. & Makarenko, A. P. (2009). *Ahrarna polityka derzhavy u zemelnykh vidnosynakh na seli* [The agrarian policy of the state in land relations in the countryside]. *Akademichnyi ohliad*, 1, 37–46 (in Ukr.).

5. Marmul, L. O. (2008). *Derzhavne rehuliuвання investytsiynoi diialnosti pererobnykh pidpriemstv APK* [State regulation of investment activities of processing enterprises of agroindustrial complex]. *Ekonomika APK*, 12, 62–69 (in Ukr.).

6. Novikov, O. Ye. (2011). *Derzhavne rehuliuвання innovatsiynno-investytsiynoi diialnosti v ahrarnii sferi* [State regulation of innovative-investment activity in the agrarian sphere]. *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, 2, 174–178 (in Ukr.).

7. Mohylnyj, O. M. (2006). *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky* [State regulation of the economy]. Kyiv, IPK JSU (in Ukr.).

8. Shpychak, O. M. (2011). *Ekonomichni mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання rynkiv silskohospodarskoi produktsii ta ikh problemy* [Economic mechanisms of state regulation of markets of agricultural products and their problems]. *Ekonomika APK*, 2, 150–155 (in Ukr.).

9. Cherevko, H. V. (2006). *Derzhavne rehuliuвання ekonomiky APK* [State regulation of economy APK]. Kyiv, Znannia (in Ukr.).

УДК 338.48:333.101.3

І. А. Романюк,

В. Ф. Яровий

ФОРМУВАННЯ МОТИВІВ ЗДІЙСНЕННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Анотація. У статті висвітлено мотиви здійснення підприємницької туристичної діяльності агроформуваннями. Виявлено їх чинники, напрями й форми прояву, здійснення та застосування. Визначено залежності мотивів та їх характеру (як внутрішні й зовнішні) від проблем і пріоритетів аграрних підприємств, які надають туристичні послуги. Обґрунтовано перспективи такої діяльності та можливі мотиви й резерви на майбутнє принаймні у трьох площинах — виробничій (економічній), соціальній, психологічній.

Ключові слова: аграрні підприємства, туристична діяльність, мотиви, внутрішні, зовнішні, здійснення, управління.

Summary. The article highlights the reasons for implementing entrepreneurial tourism activity by agribusiness. Their factors, directions and forms of manifestation and implementation and application are revealed. Certain dependencies of motives and their nature (both internal and external) on problems and priorities of agrarian enterprises, which render tourist services. Reasonable perspectives of such activity and possible motives and reserves for the future in at least three planes — industrial (economic), social, psychological.

Key words: agrarian enterprises, tourism activity, motives, internal, external, implementation, management.

© І. А. Романюк, В. Ф. Яровий, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Романюк І. А. Формування мотивів здійснення туристичної діяльності аграрними підприємствами / І. А. Романюк, В. Ф. Яровий // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 67–70.

References (APA):

Romaniuk, I. A. & Yarovi, V. F. (2017). *Formuvannia motyviv zdiisnennia turystychnoi diialnosti ahrarnymy pidpriemstvamy* [Forming reasons of realization of tourist activity by agrarian enterprises]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 67–70 (in Ukr.).

Постановка проблеми. Питання розвитку підприємництва та підприємницької активності в Україні, особливо в структурі сільської економіки, агросфери, сільського зеленого туризму, залишаються одними з актуальних як у теоретичному, так і в практичному соціально-економічному вимірах. Це пояснюється невирішеними проблемами формування середнього класу на селі, значним рівнем безробіття, занепадом сільських територій та зменшенням соціального статусу сільських жителів. Тому важливе значення має виявлення причин та ризиків такого становища, з одного боку, а також можливостей та резервів їх усунення й збільшення активності підприємницької діяльності — з іншого.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Всебічний аналіз наукових публікацій у сфері аграрної економіки, економіки підприємств за видами економічної діяльності й у суміжних галузях показує на те, що на процеси підприємницької активності сільського населення суттєво впливають, з одного боку, ринкове й інституційне середовище, механізми державної регуляторної політики в аграрній сфері, сфері сільських територій, а з іншого — стан ділової організаційної культури, освіти, масової свідомості, традиції, що знаходить відображення в пріоритетах сільського способу життя, мотивації праці та зайнятості (В. Г. Андрійчук, П. І. Гайдуцький, В. В. Зіновчук, І. І. Лукінов, М. Й. Малік, Л. О. Мармоль, В. Я. Месель-Веселяк, І. А. Романюк, П. Т. Саблук, О. М. Шпичак, В. В. Юрчишин та ін.).

Якщо ці питання на рівні сільськогосподарського виробництва є достатньо вивченими у аспектах формування місії агроформувань, мети їх функціонування, забезпеченості ресурсами, впровадження інновацій, то на рівні диверсифікації основної діяльності й доповнення не менш рентабельними додатковими, насамперед послугами сільського зеленого туризму, залишаються поза увагою широкого наукового загалу. Отже, виявлені проблеми потребують поглиблених наукових і практичних розробок та їх впровадження.

Метою статті є обґрунтування мотивації організації й надання послуг сільського зеленого туризму та здійснення туристичної діяльності аграрними підприємствами з метою підвищення прибутковості функціонування, посилення соціальної відповідальності перед сільськими громадами щодо вирішення екологічних і соціально-економічних проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як правило, сільські товаровиробники створюють підприємства з метою рентабельного виробництва найбільш «ходових» на аграрному ринку сільськогосподарських культур. Зменшення їх урожайності й рентабельності у несприятливі за погодними умовами роки призводить до розуміння необхідності диверсифікації виробництва і

спонукає до неї на внутрішньо- й міжгалузевому рівні. І вже зовсім рідко йдеться про організацію на соціально-економічному рівні нових видів діяльності — санаторно-курортного й готельно-ресторанного господарства, туристичних послуг у напрямі сільського зеленого, освітньо-пізнавального, екологічного туризму, фірмової торгівлі, народних промислів і ремесел тощо.

У процесі дослідження було виявлено, що власники й менеджмент агробізнесу досить скептично відносяться до перспектив розширення діяльності на основі диверсифікації [1, с. 80]. Між тим європейський досвід переконує, що глобалізований світ прагне унікальних вражень від мальовничої природи сільських територій, простої, але якісної органічно чистої їжі і відповідних напоїв, традиційного способу життя, який далекий від прискорених темпів великих мегаполісів. Тому послугами саме сільського зеленого туризму користується вже кожен третій турист у США та Європі. І якщо в країнах ЄС його малі підприємства користуються всебічною державною підтримкою й рахуються на десятки тисяч, то в Україні цей показник є на порядок менший.

Здійснене дослідження показує наявність декількох причин такого становища: традиційно прибуткове аграрне виробництво й відсутність мотивів його доповнення навіть через можливі економічні вигоди; погана інфраструктура й доступність туристичних атракцій на селі; обмеження власного природного й соціокультурного оточення; дефіцит фінансово-інвестиційних та інших ресурсів; незнання інститутів державної підтримки й регулювання; зневіра у власних силах, лінь і небажання працювати [2, с. 244]. Також є переконання, що зелений туризм вимагає спеціалізації та потребує зосередження всіх зусиль фермерських або селянських родин саме на ньому. Про це свідчать агрооселі, які надають туристичні послуги у Карпатах та Передкарпатті, на Поділлі, Херсонщині та в інших регіонах.

Отже, з метою активізації цього виду діяльності необхідна обізнаність сільських жителів про напрями здійснення, вартість і форми надання туристичних послуг на селі, їх види, очікувані фінансово-економічні результати. Щоб їх спонукати до цього виду діяльності, потрібні відповідні мотиви, їх моніторинг, оцінка й діагностика [3, с. 302]. Соціологічні опитування власників і менеджерів аграрних підприємств, що надають послуги сільського зеленого туризму, які проводяться час від часу, вказують на пріоритет матеріальних інтересів — збільшення доходності своїх господарств і вже потім — досягнення вищого соціального статусу, особистісне зростання, діяльність в інтересах сільських громад тощо.

Не заперечуючи проти таких мотивів в умовах децентралізації управління й ринкового ме-

ханізму господарювання, доцільно інформувати місцевих підприємців та членів сільських громад загалом і про інші переваги від утвердження туристичної діяльності на селі. Насамперед, це дійсно зростання зайнятості як безпосередньо у підприємствах-надавачах туристичних послуг, так і супутніх підприємствах, які можуть бути організовані на їх доповнення; розвиток інфраструктури загального й спеціального користування; покращення благоустрою сільських територій [4].

Виняткове значення має особистісне зростання сільських жителів у процесі здійснення туристичної діяльності, яке має якісні виміри. Це і освітньо-пізнавальні навички й уміння, участь у культурному обміні, моральне задоволення від корисності людям, від участі у вирішенні екологічних і соціальних проблем, суспільно-значимої діяльності, волонтерства та ін. До своєрідних мотивів можна віднести й думку та повагу односельців, сусідів, громадськості. Так, для більшості опитаних — 92,5 % (185 осіб з 200) — підприємницька туристична діяльність являє собою в першу чергу джерело додаткового доходу. На другому місці (84,5 % опитаних) позиціонується підприємництво як спосіб самореалізації особистості.

Вагоме значення, крім економічних та соціальних, мають психологічні мотиви здійснення сільського зеленого туризму. У цьому випадку йдеться про почуття незалежності, підприємницької свободи, значимості, наявності вільного часу, задоволення керівних амбіцій. Нарешті, це успішність, визнання родини, вдячність близьких тощо [5, с. 143]. Також до занять туризмом як видом підприємництва спонукає відносна невибагливість до наявності значних додаткових інвестицій, обігових грошових коштів, спеціальної підготовки кадрів. Туристичною атракцією або дестинацією може бути вся сільська територія, як і все майно господаря може залучатися до туризму.

При цьому конкурентними перевагами, які можуть перетворюватися навіть на мотиви здійснення сільського зеленого туризму у разі відсутності інших, є близькість аграрних підприємств до значимих природоохоронних територій, заповідників і заказників, національних та інших природних парків, до місць з унікальними історичними подіями, місцями та іншими явищами, до місць проведення або організації сучасних свят, заходів, розваг, оздоровлення та ін. Вагомими є й унікальні туристичні маршрути, унікальні ужитково-прикладні речі, інші культурні надбання, які цікавлять туристів і справляють незабутнє враження на відпочивальників [6, с. 49].

Проте будь-які внутрішні мотиви — матеріально-економічні, моральні, соціальні й психологічні мають бути підтримані мотивами зовнішніми. Йдеться про підтримку державними

органами влади у формі всіляких податкових пільг, державно-приватного партнерства; регіональною владою у формі залучення до виконання програм і проектів регіонального розвитку; сільськими громадами й засобами масової інформації з визнанням як підприємства або людини року, почесного громадянина села, публікаціями в пресі, електронних ЗМІ та ін. При цьому, на наше глибоке переконання, і диверсифіковані аграрні підприємства, які надають додаткові туристичні послуги, і спеціалізовані туристичні підприємства на селі мають свої ринкові ніші, споживачів, попит та можуть бути прибутковими.

Висновки. Мотиви здійснення підприємницької туристичної діяльності агроформуваннями мають внутрішній і зовнішній характер, напрями прояву та форми надання. Вони проявляються у будь-який момент часу функціонування підприємств і залежать від рівня їх розвитку і можливих ризиків, фінансово-економічної стійкості та безпеки, специфіки бізнес-процесів, умов і ресурсів сільських територій. Також вони формуються під впливом світогляду й культури їх власників та працівників, етнічних особливостей і культурно-історичних традицій місць розміщення, попиту туристів та інших споживачів, ставлення державних і громадських інститутів.

На наше глибоке переконання, туристична діяльність агроформувань на селі є не тільки виробничо-економічною, але й творчою та конструктивною. Вона заслуговує на всіляку підтримку. Її додаткові мотиви можуть надати обґрунтовані системи управління, стратегії маркетингу та організаційно-економічні механізми господарювання, які використовуються на підприємствах.

Література

1. Кужель В. В. Проблеми розвитку підприємств зеленого сільського туризму / В. В. Кужель // Теорія, практика та інновації розвитку туристичної та готельно-ресторанної індустрії : зб. тез наук.-практ. конф. — Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві». — 2015. — С. 79–81.
2. Ігнатенко М. М. Соціально-економічні аспекти активізації агротуристичної діяльності / М. М. Ігнатенко // Участь молоді в розвитку економіки та суспільства України : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 10 березня 2010 р. — К. : НАКККиМ, 2010. — С. 243–246.
3. Романюк І. А. Розвиток сільського зеленого туризму в умовах необхідності диверсифікації сільської економіки / І. А. Романюк // Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки України : [колективна монографія] / за заг. ред. А. В. Руснак. — Херсон : ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2017. — С. 299–307.
4. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : [навч. посіб.] / В. Ф. Кифяк. — Чернівці : Книги-XXI, 2003. — 300 с.
5. Мармуль Л. О. Ринок праці та зайнятість населення сільських територій: теорія і практика регулювання : [монографія] / Л. О. Мармуль, І. А. Романюк. — Херсон : Айлант, 2015. — 266 с.
6. Шимечко Г. І. Агротуризм як напрям підприємництва: теорія і практика : монографія / Г. І. Шимечко, Г. В. Черевко. — Львів : Ліга-Прес, 2009. — 206 с.

References

1. Kuzhel, V. V. (2015). *Problemy rozvytku pidpryyemstv zelenoho silskoho turyzmu* [Problems of development of enterprises of green rural tourism]. Scientific-practical conference, Theory, practice and innovations of development of tourist and hotel-restaurant industry, 79–81. Uman, Publishing-printing center «Vizavi» (in Ukr.).
2. Ihnatenko, M. M. (2010). *Sotsialno-ekonomichni aspekty aktyvizatsiyi ahroturystychnoyi diyalnosti* [Socio-economic aspects of activation of agro-tourism activity]. All-Ukrainian scientific and practical conference, Participation of young people in the development of economy and society of Ukraine. Kyiv, NAKKKiM, 243–246 (in Ukr.).
3. Romanyuk, I. A. (2017). *Rozvytok silskoho zelenoho turyzmu v umovakh neobkhidnosti dyversyfikatsiyi silskoyi ekonomiky* [Development of rural green tourism in the conditions of necessity of diversification of rural economy]. In A. V. Rusnak (Ed.) *Stratehichni napryamy sotsialno-ekonomichnoho rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy* [Strategic directions of socio-economic development of agrarian sector of economy of Ukraine]. Kherson, LLC «VKF» STAR» LTD, 299–307 (in Ukr.).
4. Kyfyak, V. F. (2003). *Orhanizatsiya turystychnoyi diyalnosti v Ukraini* [Organization of tourism activity in Ukraine]. Chernivtsi, Books XXI (in Ukr.).
5. Marmul, L. O. & Romanyuk, I. A. (2015). *Rynok pratsi ta zaynyatist naseleennya silskykh terytoriy: teoriya i praktyka rehulyuvannya* [Labor market and rural population employment: theory and practice of regulation]. Kherson, Aylant (in Ukr.).
6. Shymechko, H. YI. & Cherevko, H. V. (2009). *Ahroturyzm yak napryam pidpryyemnytstva: teoriya i praktyka* [Farm tourism as a business direction: theory and practice]. Lviv, Liga-Press (in Ukr.).

УДК 338.43:633.1 (477.72)

S. I. Samaichuk

ECONOMIC EFFICIENCY OF GRAIN PRODUCTION IN AGRICULTURAL ENTERPRISES

Анотація. Досліджено сучасний стан зерновиробництва в Херсонській області. Проаналізовано ефективність виробництва зернових культур в сільськогосподарських підприємствах, запропоновано шляхи її підвищення.

Ключові слова: зерновиробництво, економічна ефективність, урожайність, собівартість, прибуток, рівень рентабельності.

Summary. The present state of grain production in the Kherson region is studied. The efficiency of production of grain crops in agricultural enterprises is analysed, ways of its increase are suggested.

Key words: Grain production, economic efficiency, yield, prime cost, profit, profitability level.

Relevance of the problem. At the current stage of development, food security of any country depends to a large extent on the effective functioning of grain production as the main source of food supply to the population, as well as the livestock sector as the supplier of feed.

To meet the needs of the state for the necessary amount and range of grain, systematic and balanced production, storage, processing and use of grain resources should be established, and a complete modification of the state grain production management sys-

tem should be undertaken. It is about the formation of new connections between producers and consumers of grain on the basis of mutual interest, which will promote the growth of production volumes and optimal use of products.

Analysis of recent research and publications. The works of well-known scientists and economists are devoted to studying the problems of efficient functioning of grain production: V. G. Andriychuk [1], S. S. Bakay, Y. D. Bilyk, V. I. Boykj, P. I. Gaidutsky, Y. V. Holubkova [2], M. V. Zaburannoi [3], M. G. Lobas, P. M. Ma-

© С. І. Самайчук, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Самайчук С. І. Економічна ефективність виробництва зерна на сільськогосподарських підприємствах / С. І. Самайчук // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 70–74.

References (APA):

Samaichuk, S. I. (2017). *Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva zerna na silskohospodarskykh pidpryyemstvakh* [Economic efficiency of grain production in agricultural enterprises]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 70–74 (in Ukr.).

karenko, P. T. Sabluk, V. F. Saiko, V. P. Sytnyk, L. M. Khudolii, I. I. Chervena, O. M. Shpychak and others. However, a number of aspects of this problem remain poorly studied and require in-depth research. In particular, there is a series of issues related to establishing economic relations between producers and consumers of grain, formation of supply and demand in the region, increasing economic efficiency of grain production in agricultural enterprises in the region, and developing regional market infrastructure. All this testifies to the relevance of the topic of the research and determines its choice.

The purpose of the paper is to study the current state of grain production in the Kherson region and the factors that influence the economic efficiency of grain crops production in agricultural enterprises.

Presentation of the main research material. The main direction of the development of the agrarian sector of economy of the Kherson region is the formation of a highly efficient grain product subcomplex. Occupying 4,7 % of the territory and having 2,5 % of the population of the state, Kherson region produced 4,4 % of the total gross grain production in Ukraine in 2015. At the same time, the share of the region in the collected area of grain and leguminous crops of

all categories of farms was 5,3 %, but the crop capacity (33,6 ts/ha) was lower than the average level (41,1 ts/ha) by 7,5 ts/ha or by 18,2 %.

Grain production in the Kherson region occupies a special place among other branches of plant growing, as it satisfies to a large extent the needs of the population in food products, influences the state and financial conditions of reproduction in the agro-industrial complex, and is the main source of income of producers. The historically formed set of natural climatic conditions, large massifs of fertile lands, centuries-old cultivating skills, favorable geographic location of the region have a positive impact on the development of the grain production. In recent years, there has been a tendency in the development of grain production in the field of plant growing in the Kherson region, which mainly ensured the profitability of the entire industry, as well as the whole agro-industrial complex. This was facilitated by the improvement of technical re-equipment of agroformations, intensive production technologies, favorable weather and climatic conditions.

The analysis of production of main types of plant products in recent years has shown an increase in production per capita (Table 1).

Table 1

Dynamics of production of basic types of plant products per one person, kg (calculated according to data [4])

Plant products	Years							
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Grain crops, % to 2000	974 100,0	1359 139,5	1389 142,6	2290 235,1	976 100,2	1569 161,0	2015 206,9	2462 252,8
Potatoes, % to 2000	247 100,0	183 74,1	229 92,7	243 98,4	255 103,2	253 102,4	260 105,3	270 109,3
Vegetables, % to 2000	352 100,0	465 132,1	771 219,0	1037 294,6	1191 338,4	1080 306,8	1198 340,8	1175 333,8
Fruits and berries, % to 2000	55 100,0	52 94,5	54 98,2	80 145,5	74 134,5	76 138,2	70 127,3	61 110,9

The volume of grain production in 2015 compared to 2000 has increased by more than 2,5 times, vegetable production — by more than 3,3 times, fruit and berries production increased by 10,9 %, potatoes — by 9,3 %.

The transformation of economic conditions and the organizational and legal field in agrarian relations in the state and region caused a change in the «balance

of power» among different forms of organization and ownership in the agricultural sector of the Kherson region. At present, a significant role in regional agricultural production belongs to households (Table 2).

The table indicates that in 2015 their share in gross agricultural production was 47,0 % (in 2000 — 52,3 %). This includes crop production — 44,7 %

Table 2

Share of households in the production of agricultural products in the Kherson region, % [4]

Products	Years							
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Agricultural products	52,3	59,8	55,4	51,6	55,8	53,2	50,8	47,0
Plant products	38,2	48,8	48,7	45,6	48,3	50,2	49,5	44,7
Grain crops	15,5	41,3	39,1	44,8	40,5	44,0	45,8	39,2
Sunflower	13,6	40,7	36,1	26,0	35,9	21,1	13,2	15,4
Potatoes	99,2	97,9	93,4	91,5	94,3	92,7	92,3	92,3
Vegetables	61,3	69,1	67,8	55,0	68,6	70,7	64,1	67,1
Fruits and berries	79,3	67,7	51,7	67,9	50,2	67,1	66,4	53,5
Grapes	16,6	15,9	26,3	21,4	28,4	34,3	30,2	13,8

Continuation table 2

Products	Years							
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Livestock products	82,1	88,5	79,1	78,0	79,7	63,0	54,8	55,3
Meat (live weight)	73,0	89,4	82,7	83,1	82,3	81,4	74,1	64,0
Milk	69,2	92,1	91,5	90,7	92,3	88,8	87,1	86,8
Eggs	73,5	68,6	40,5	37,6	38,6	16,1	10,8	12,1
Wool	20,7	37,1	51,5	49,4	47,7	57,6	55,6	56,1

(in 2000 — 38,2 %), livestock products — 55,3 % (in 2000 — 82,1 %). The agricultural enterprises of the region in 2015 retained leading positions only in the production of grain crops (60,8 %), sunflower (84,6 %) and grapes (86,2 %). The production profile of farm households was determined by the cultivation of potatoes, vegetables and fruit and berry plantations.

The value of gross agricultural production in the Kherson region has increased over the last five years. In 2015 it amounted to 10836,1 mln hrn, which is 8,7 % more than in 2011 and 5,0 % more than in the previous year (Table 3).

The value of gross production of grain crops in 2015 compared to 2011 has increased by 137,2 thous.

Table 3

Composition of gross agricultural output in Kherson region (in all categories of farms, at constant prices in 2010, mln hrn) [4]

Gross output	Years					2015 in % to	
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2014
Agricultural products	9964,3	8334,2	9811,1	10315,4	10836,1	108,7	105,0
Plant products	8113,4	6351,3	7490,8	7729,5	8520,2	105,0	110,2
grain crops	2576,8	1143,2	1798,1	2247,1	2714,0	105,3	120,8
technical crops	2098,6	1527,2	2020,2	1759,5	2351,2	112,0	133,6
potatoes, vegetables, melons	2794,0	3272,0	3050,6	3301,3	3240,5	116,0	98,2
fruits and berries, grapes	445,6	352,1	439,8	387,0	309,9	69,5	80,1
fodder crops	128,1	81,6	85,4	89,6	106,0	82,7	118,3
other products and changes in volumes of work in progress	70,3	24,8	96,7	−55,0	−201,4	—	366,2
Livestock products	1850,9	1982,9	2320,3	2585,9	2315,9	125,1	89,6
cattle and poultry	806,8	825,4	932,7	941,1	784,1	97,2	83,3
Milk	758,2	779,5	775,5	760,5	753,4	99,4	99,1
Eggs	222,9	252,4	559,0	840,2	734,2	329,4	87,4
Wool	0,7	0,6	0,6	0,6	0,5	71,4	83,3
other products	62,3	125,0	52,5	43,5	43,7	70,1	100,5

hrn or by 5,3 %, industrial crops — by 252,6 thous. hrn or by 12 %, potatoes, vegetables and melons — by 446,5 thous. hrn or by 16 %. The production of fruits and berries and grapes has significantly decreased by 135,7 thous. hrn or 30,5 %, fodder crops — by 22,1 thous. hrn or by 17,3 %. Livestock production for the years studied varied. In 2015 it amounted to 2315,9 mln hrn, which is 25,1 % more than in 2011 and 10,4 % less than in the previous year.

Crops occupy 60 % of the overall sown area in Kherson region and provide the main part of income of agricultural enterprises.

The largest gross production and yield of crops in agricultural enterprises of the region were recorded in 2015 — 1574,0 thous. ha and 35,4 ts/ha respectively (Table 4).

On average, in 2000–2015, the gross grain harvest amounted to 1044,6 thous. tons. The harvested area in 2015 was 445,2 thous. ha which is 11,2 % higher than in 2014. Assessing the tendency towards the dynamics

of grain yield, we can conclude that in the Kherson region, there were basically favorable conditions for the development of branches of the crop field. In relation to 2000, we have seen a positive trend regarding the grain crop yield level.

Sales of the produced products is one of the main aspects of the economic activity of agricultural enterprises and the final stage of the full cycle of production assets circulation. In the process of implementation, an enterprise returns in value terms the funds spent on production and sales [5]. The level of grain marketability in agricultural enterprises of the Kherson region despite significant fluctuations during 2000–2015 still remains at a relatively high level, on average 68,3 % (Table 5).

However, although the level of marketability is declining, it still remains at a relatively high rate, on average, 42,4 %. This indicates that grain production is one of the few profitable agricultural products for which producers receive funds.

Table 4

Dynamics of sown areas, gross crop output and crop yields in agricultural enterprises of the Kherson region (calculated according to data [4])

Years	Harvested area			Gross output			Yield		
	Thous. ha	In % to		Thous. tons	In % to		Ts/ha	In % to	
		2000	Previous year		2000	Previous year		2000	Previous year
2000	592,6	100,0	100,0	985,0	100,0	100,0	17,2	100,0	100,0
2005	413,6	69,8	69,8	903,2	91,7	91,7	21,8	126,7	126,7
2010	416,8	70,3	100,8	922,8	93,7	102,2	22,1	128,5	101,4
2011	422,6	71,3	101,4	1369,7	139,1	148,4	32,4	188,4	146,6
2012	262,7	44,3	62,2	488,0	49,5	35,6	18,6	108,1	57,4
2013	383,6	64,7	146,0	944,6	95,9	193,6	24,6	143,0	132,3
2014	400,3	67,5	104,4	1169,1	118,7	12,8	29,2	169,8	118,7
2015	445,2	75,1	111,2	1574,0	159,8	134,6	35,4	205,8	121,2

Table 5

Dynamics of the level of grain marketability in agricultural enterprises of the Kherson region (calculated according to data [4])

Years	Gross output, thous. tons	Commodity products, thous. tons	Level of marketability, %
2000	985,0	553,8	56,2
2005	903,2	563,3	62,4
2010	922,8	727,0	78,8
2011	1369,7	806,1	58,9
2012	488,0	458,2	93,9
2013	944,6	644,9	68,3
2014	1169,1	880,0	75,3
2015	1574,0	1078,5	68,5

An important stage in the analysis of the development of grain production is the analysis of indicators of economic efficiency, since efficiency as an economic category reflects the relationship between the results obtained and the resources spent on their achievement.

We analysed the economic efficiency of grain crops production in agricultural enterprises of the Kherson region for the last five years (Table 6). According to table 6, we can conclude that in recent years market conditions and price situation have changed

dramatically, which resulted in the profitability of the grain industry being extremely unstable. In 2013, a loss of 69,8 mln hrn was obtained from the production of grain crops, the profitability level was negative and amounted to minus 7,3 %. This was caused by adverse natural and climatic conditions. For the rest of the time, grain production was profitable. In 2015, compared to 2011, profit increased by more than 4,5 times, and compared to 2014 — by almost 3,6 times, due to which profitability increased by 21,2 and 27,1 percentage points respectively

Table 6

Economic efficiency of production of grain crops in agricultural enterprises of the Kherson region (calculated according to data [4])

Indexes	Years					2015 in % to	
	2011	2012	2013	2014	2015	2011	2014
Harvested area, thous. ha	422,6	262,7	383,6	400,3	445,2	105,3	111,2
Yield, ts/ha	17,2	18,6	24,6	29,2	35,4	205,8	121,2
Gross output, thous. ts	1369,7	488,0	944,6	1169,1	1574,0	114,9	134,6
Cost of 1 c of grain, hrn	88,08	153,32	134,34	135,31	162,12	184,1	112,4
Grain total, thous. ts	806,1	458,2	644,9	880,0	1078,5	133,8	122,6
Commodity level, %	58,9	93,9	68,3	75,3	68,5	+9,6 в. п.	-6,8 в. п.
Cost of sold products, mln hrn	1053,2	767,3	889,9	1642,8	3040,9	288,7	185,1
Average selling price of 1 ts of grain, hrn	130,65	167,47	138,00	186,70	281,96	215,8	151,0
Commercial cost of 1 ts of grain, hrn	103,92	155,59	148,83	155,85	191,93	184,7	123,2
Profit, mln. hrn	215,5	54,4	-69,8	271,4	971,0	450,6	357,8
Profitability level, %	25,7	7,6	-7,3	19,8	46,9	+21,2 в. п.	+27,1 в. п.

Conclusion. Despite the positive dynamics of development and positive results, so far, no radical changes have taken place in grain production. An important reason for this situation is the extensive method of managing grain production in the region. Therefore, the necessary qualitative changes in the production of grain are boundlessly connected with the transition to an intensive way of development of this branch of agrarian production.

Under existing economic conditions, agricultural enterprises need to identify internal reserves, increase financial stability, strengthen control over the use of raw materials and use high-yielding crops of intensive type, thereby increasing the economic efficiency of production by obtaining highly profitable, environmentally friendly and high-quality products.

Література

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : монографія / В.Г. Андрійчук — К. : КНЕУ, 2005. — 292 с.
2. Голубков Є. В. Організаційно-економічні основи аграрної політики та напрями підвищення ефективності аграрних підприємств / Є.В. Голубков // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки» : зб. наук. пр. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — 2015. — №3. — С. 420–429.
3. Забуранна Л. В. Економічна ефективність виробництва зерна та шляхи її підвищення в сільськогосподарських підприємствах / Л. В. Забуранна // Економіка АПК. — 2014. — № 3. — С. 55–61.
4. Статистичний щорічник Херсонської області за 2015 рік / за ред. В. А. Вознюка. — Херсон : Головне управління статистики у Херсонській області, 2016. — 488 с.
5. Литвинова О. М. Аналіз факторів підвищення ефективності виробництва зерна в сільськогосподарських підприєм-

ствах Харківської області / О. М. Литвинова, В. В. Олійник // Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки» : зб. наук. пр. / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. — 2013. — №7. — С. 135–144.

6. Христенко Г. М. Розвиток та напрями підвищення ефективності зернової галузі / Христенко Г. М. // Вісник НТУ «ХПІ». Серія : Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. — 2013. — №53 (1026). — С. 182–188.

References

1. Andriichuk, V. G. (2005). *Efektivnist diialnosti ahrarnykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, analiz* [Efficiency of activity of agrarian enterprises: theory, methodology, analysis] (monograph, KNEU). Kyiv, KNEU (in Ukr.).
2. Holubkov, Y. V. (2015). *Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy ahrarnoi polityky ta napriamy pidvyshchennia efektyvnosti ahrarnykh pidpriemstv* [Organizational-economic bases of agrarian policy and directions of increase of efficiency of agrarian enterprises]. *Visnyk KhNUU. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, 3, 420–429 (in Ukr.).
3. Zaburanna, L. V. (2014). *Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva zerna ta shliakhy yii pidvyshchennia v silskohospodarskykh pidpriemstvakh* [Economic efficiency of grain production and ways of its increase in agricultural enterprises]. *Ekonomika APK*, 3, 55–61 (in Ukr.).
4. Vozniuk, V. A. (ed.) (2016). *Statystychnyi shchorichnyk Khersonskoi oblasti za 2015 rik* [Statistical yearbook of Kherson region for 2015]. Kherson, Main department of statistics in Kherson region (in Ukr.).
5. Lytvynova, O. M. (2013). *Analiz faktoriv pidvyshchennia efektyvnosti vyrobnytstva zerna v silskohospodarskykh pidpriemstvakh Kharkivskoi oblasti* [Analysis of the factors of increasing the efficiency of grain production in agricultural enterprises of the Kharkiv region]. *Visnyk KhNAU. Seriiia «Ekonomichni nauky»*, 7, 135–144 (in Ukr.).
6. Khrystenko, H. M. (2013). *Rozvytok ta napriamy pidvyshchennia efektyvnosti zernovoi haluzi* [Development and directions of increasing the efficiency of the grain industry]. *Visnyk NTU «KhPI». Seriiia: Aktualni problemy upravlinnia ta finansovo-hospodarskoi diialnosti pidpriemstva*, 53 (1026), 182–188 (in Ukr.).

УДК 658:62:658.

І. А. Сільченко,

К. І. Геращенко,

О. А. Острожна

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розглянуто основні тенденції формування системи управління інноваційною діяльністю підприємства. Наведені принципи управління інноваційною діяльністю рекомендуються до використання інноваційною системою будь-якого рівня.

Ключові слова: інноваційна діяльність, стратегія інноваційного розвитку, інструменти інноваційної політики, маркетинг, тактика, стратегічні принципи.

Summary. The basic tendencies of forming of control system by innovative activity of enterprise are considered. Presented principles of management innovative activity are recommended to the use of any level the innovative system.

Key words: innovative activity, strategy of innovative development, instruments of innovative policy, marketing, tactic, strategic principles.

Постановка проблеми. Забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції вимагає від підприємств упровадження інновацій, зокрема оновлення технологічного обладнання, яке було б більш енергоощадним і дозволяло виробляти високотехнологічну продукцію. Виконання цього завдання вкрай ризикове, оскільки потребує значного обсягу інвестицій і постійного вивчення зміни попиту споживачів. За всі роки незалежності України не більше 17 % промислових підприємств впроваджували інновації, що вказує на те, що більшість підприємств не має досвіду з формування систем управління інноваційною діяльністю, а також не володіє особливостями оцінювання ефективності цих систем, що є причиною проблематичності прискорення інноваційного розвитку підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі значну увагу приділено проблемам управління інноваційним розвитком та інноваційним потенціалом підприємств. У цьому напрямку відомими є праці І. Алексеєва, Л. Антоноука, Ю. Буренікова, В. Власенка, В. Геєця, В. Гончарова, М. Єрмошенка, В. Гриньова, В. Занька, С. Ілляшенка, І. Карпуня, С. Князя, Н. Краснокутської, Є. Крикавського, О. Кузьміна, О. Лапко, О. Мельник, П. Перерви, О. Петухової, Ж. Поплавської, Н. Прокопенка, М. Римара, К. Савенко, Г. Сілакової, О. Собко, В. Соловійова, В. Стадника, Л. Федулової, Н. Чухрай, Ю. Шипуліної, П. Харіва та інших.

Особливостями інвестиційного забезпечення реалізації інноваційних проєктів підприємств займалися такі науковці, як Г. Возняк, А. Кузнєцова, Е. Забарная, О. Коюда, В. Колесніченко, П. Микитюк. Праці А. Загороднього, В. Іжевського, П. Корда, В. Костевка, В. Коюди, Л. Лисенка, Й. Петровича, Р. Скалюка, М. Чорної, О. Шпикуляк присвячені методичним підходам до оцінювання економічної ефективності інноваційної діяльності підприємств.

Незважаючи на велику кількість наукових праць в галузі управління інноваційним розвитком залишаються питання, які є постійним об'єктом дискусій: побудова моделей моніторингу параметрів, які характеризують ефективність системи управління інноваційною діяльністю підприємства; вибір методичного підходу до прийняття рішення щодо застосування методу розвитку інноваційної діяльності на підприємстві; перелік і зміст показників, які характеризують ефективність системи управління інноваційною діяльністю підприємства тощо.

Значною мірою протиріччя виникають через фрагментарність концептуальних засад формування й оцінювання системи управління інноваційною діяльністю підприємств.

Метою статті є дослідження процесу формування системи управління інноваційною діяльністю підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному геополітичному просторі нагальний, а

© І. А. Сільченко, К. І. Геращенко, О. А. Острожна, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Сільченко І. А. Формування системи управління інноваційною діяльністю підприємства / І. А. Сільченко, К. І. Геращенко, О. А. Острожна // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 75–79.

References (APA):

Silchenko, I. A., Herashchenko, K. I., Ostrozhna, O. A. (2017). *Formuvannya systemy upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu pidpriemstva* [Forming of system management by innovative activity of enterprise]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 75–79 (in Ukr.).

також реальний шлях поступального розвитку підприємства — інновація. Виходячи з того, що для кожного суб'єкта господарювання існує потреба зростання продуктивності праці, яку можна задовольнити за рахунок безперервної інноваційної діяльності, велику кількість наукових досліджень присвячено інноваціям та їх ролі у подальшому розвитку світового господарства. При розгляді новаций слід розрізняти поняття «нововведення» та «інновації». Під терміном «нововведення» розуміють оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок експериментальних робіт у певній сфері діяльності з підвищення її ефективності [1, с. 56]. Учені-економісти, які займаються вивченням інновацій, формулюють своє бачення цього терміна, саме тому поняття «інновації» має свої варіації. Слід зазначити, що термін «інновація» як економічну категорію ввів у широкий ужиток Й. Шумпетер, зазначивши, що це не просто дефініція, а будь-яке нововведення, нова функція виробництва [2, с. 4].

Сьогодні кожне підприємство функціонує в конкурентних умовах. Ринки машинобудівної продукції є насиченими і різноманітними, саме тому кожна організація намагається не тільки втримати свої позиції (частка ринку, обсяги продажів, розмір прибутку), а й певним чином їх покращити за рахунок зміни кадрової, товарної, цінової, інвестиційної, маркетингової стратегій і тактик. Досить значних результатів у забезпеченні конкурентоспроможності досягають ті підприємства, які впроваджують інновації. Інноваційна діяльність передбачає розроблення, створення, доведення до комерційного використання інновацій.

Загалом інноваційна діяльність охоплює: перейняття передового досвіду провідних вітчизняних і зарубіжних підприємств у розв'язанні виробничо-господарських проблем, отримання технологій і прав на виробництво нових видів продукції і використання якісно нових матеріалів на ліцензійних, франчайзингових, лізингових та інших умовах; розроблення креативних ідей, перетворення їх у прототипи, зразки інноваційної продукції, технології; налагодження експериментального і, залежно від виду продукції, одиничного, серійного або масового виробництва інноваційної продукції; поширення на ринку інноваційних продуктів, технологій, інновацій управлінського характеру, а також ліцензій і ноу-хау [3].

Використання інновацій дозволяє з високим рівнем вірогідності збільшити тривалість життєвого циклу як підприємства загалом.

Також використання підприємством інновацій дає можливість забезпечити стійкі позиції на ринку, знизити собівартість виготовленої продукції і наданих послуг, збільшити обсяг реалізова-

ної продукції. Інноваційний розвиток організації часто супроводжується використанням енергоощадного устаткування, нових матеріалів, які за якісними параметрами кращі за традиційні, автоматизацією технологічних процесів виготовлення готової продукції. Інновації допомагають підприємству оптимізувати витрати, досягти зниження ринкової ціни товарів та послуг.

Тобто підприємство, яке впроваджує інновації, має більші шанси набути високого рівня конкурентоспроможності порівняно з іншими підприємствами. Тут важливим є вибір тієї інновації, яка забезпечить підприємству найбільшу ефективність. «Радикальні інновації є одним із таких шляхів, який приводить до економічного зростання за рахунок створення нових напрямків бізнесу, які приносять у світ нові характеристики товарів і послуг на ринок і можуть привести до створення абсолютно нових ринків» [4].

Розвиток інноваційної діяльності зумовлює підвищення рівня поінформованості працівників підприємства про цілі організації, стратегічні і тактичні плани розвитку, тенденції у галузі, проблеми інженерно-технологічного та управлінського характеру. Інноваційна діяльність спонукає керівників системи управління підприємства до чітко спланованих дій щодо управління процесами акумулювання інноваційних ідей, створення інноваційних продуктів і технологій, комерціалізації інновацій, у тому числі їх трансферу і дифузії. Управління інноваційною діяльністю вимагає обґрунтування впровадження всіх інновацій, особливо тих, які в перспективі мають бути найбільш успішними. Таке оцінювання нововведень дає змогу економістам та менеджерам вибрати і впровадити ту інновацію, яка створить підприємству конкурентні переваги на ринку, а також забезпечить такий рівень доходу, який перевищуватиме витрати на її реалізацію.

З позиції функціонального підходу управління інноваційною діяльністю є конкретною функцією менеджменту підприємства, яка реалізовується через загальні функції управління, а саме: планування, організування, мотивування суб'єктів управління до розроблення і впровадження інноваційних ідей, контролювання і регулювання процесу виконання побудованих планів інноваційного розвитку.

Прийняття рішення про впровадження інновації вимагає ретельного дослідження місткості ринку, визначення цільового сегменту, встановлення стадій життєвого циклу нового товару, аналізування витрат, прогнозування цін, обсягу виробництва і продажу продукту, розрахунку економічного ефекту від використання нововведень, оцінювання економічної вигоди підприємства від вкладання коштів у інноваційну діяльність порівняно з доходами, які вона йому забезпечить, і ви-

тратами, які будуть понесені. Якщо рішення про впровадження інновації економічно обґрунтоване, то необхідно здійснювати моніторинг дифузії інновації, відстежити зміну рівня інноваційності запропонованого продукту. Моніторинг необхідний для виявлення рівня реакції споживачів на цінову політику, якість інноваційної продукції, її сервісне і гарантійне обслуговування.

Підприємства використовують різні підходи до управління інноваційною діяльністю, зокрема системний, маркетинговий, функціональний, відтворювальний, нормативний, комплексний, інтеграційний, процесний, кількісний та якісний, адміністративний, поведінковий, ситуаційний тощо.

В управлінні інноваційною діяльністю найефективнішим є системний підхід, адже він дозволяє: знайти можливі альтернативні рішення складних проблем і задач та вибрати найефективніший з них; розробити і впровадити в організації постійно діючі традиції і правила розвитку; ідентифікувати причинно-наслідкові зв'язки між вже досягнутим і очікуваним станом технологій, якості продукції, професійності кадрів; передбачає можливість відсутності стандартних рішень складних ситуацій і пошук нових — нестандартних; приводити до більш ефективного використання всіх ресурсів підприємства; набувати конкурентних переваг шляхом впровадження змін в управлінні.

Системний підхід в управлінні інноваційною діяльністю застосовують для того, щоб виконувати такі першочергові завдання:

- встановлення чітких цілей функціонування системи управління інноваційною діяльністю, які повинні оновлюватись у часі і не суперечити загальним цілям підприємства;

- визначення кількісних і якісних параметрів, які виражають цілі певної системи: розмір прибутку, обсяг реалізації продукції (послуг), частка ринку, підвищення іміджу і конкурентоспроможності підприємства загалом;

- вибір найкращих шляхів досягнення цілей;

- поширення достовірної інформації за малий проміжок часу;

- швидке пристосування елементів системи до змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі системи управління інноваційною діяльністю і організації загалом;

- забезпечення прямого і зворотного зв'язку для виявлення й усунення відхилення в інноваційній діяльності та запобігання виникненню таких відхилень.

Управління інноваційною діяльністю дає можливість підприємству забезпечувати стійкий розвиток і міцні конкурентні позиції. Конкуренція сьогодні дедалі більше стає боротьбою ідей, а не боротьбою ресурсів. На ринку перемагають

компанії, що постійно пропонують нові інноваційні рішення. При цьому надзвичайного значення набуває швидкість практичного втілення ідей.

Метою формування системи управління інноваційною діяльністю підприємства є побудова системи управління, яка забезпечує економічну ефективність вкладення коштів у інновації та раціональність інженерно-технічних процесів виробництва, а також процесів управління на високому організаційному рівні.

Кожна система управління формується під дією певних економічних законів.

На формування системи управління інноваційною діяльністю підприємства найбільший вплив здійснюють закони розвитку економічної організації. До цих законів належать: 1) закон синергії; 2) закон цілісності; 3) закон пропорційності; 4) закон поетапного розвитку; 5) закон самозбереження; 6) закон зростання інформованості; 7) закон економії часу [5, с. 575].

Основні завдання, які мають бути досягнуті при формуванні системи управління інноваційною діяльністю підприємства, це: чіткість формулювання цілей інноваційної діяльності підприємства та їх зрозумілість для команди; співробітництво членів команди; оптимальне інформаційне забезпечення; обмін ідеями й інформацією між членами команди; участь кожного члена команди в процесі досягнення цілей інноваційної діяльності, усвідомлення своєї значущості; раціональний розподіл і кооперація праці, спеціалізація робіт; неприпустимість нав'язування ідей керівника членам команди; спрямованість інновацій на підвищення прибутковості коштів, вкладених у застосування нових технологій і створення інноваційних продуктів.

Існують принципи формування системи управління інноваційною діяльністю, використання яких є необхідною умовою ефективного функціонування підприємств (табл. 1).

Для формування та ефективного функціонування механізму управління інноваційною діяльністю науковці передбачають здійснення таких основних кроків: [7]

- визначення найбільш ризикованих напрямів діяльності підприємства;

- використання різноманітних джерел новаторських ідей;

- визначення кількісних цілей, на досягнення яких спрямований інноваційний проект;

- визначення основних етапів роботи з реалізації інноваційного проекту, при цьому перехід до наступного етапу є неможливим, доки не закінчений попередній.

Висновки. В умовах обмеженості перспектив економічного розвитку суб'єкти господарювання змушені застосовувати інновації. Такі обставини дозволяють підприємствам якісно вдосконалюва-

Системи управління інноваційною діяльністю [6]

Принципи формування системи управління ІД	Характеристика принципів
Системності	Передбачає врахування усіх елементів, компонентів, чинників, взаємозв'язків та взаємодії між ними у процесі формування системи управління інноваційною діяльністю та здійснення її оцінювання
Інтегрованості	Характеризує нерозривність зв'язків системи управління інноваційною діяльністю з іншими системами організації
Цілеспрямованості	Репрезентує погодження цілей системи управління інноваційною діяльністю з цілями загальної системи управління підприємством
Комплексності	Взаємообумовлений і пропорційний взаємоузгоджений розвиток системи повинен відбуватися як єдине ціле, що забезпечує зв'язок усіх компонентів системи
Доцільності та ефективності	Передбачає досягнення високого рівня використання наявних ресурсів і раціоналізацію всіх процесів під час формування й оцінювання системи управління інноваційною діяльністю
Адекватності та динамічності	У процесі пристосування до зміни умов функціонування системи адаптаційні процеси повинні характеризуватися високою динамічністю
Повноти інформаційного забезпечення	Від повноти інформаційного забезпечення підприємств у системі управління інноваційною діяльністю залежить оперативність і раціональність прийнятих рішень
Систематичності	Усі дії, пов'язані з формуванням і оцінюванням системи управління інноваційною діяльністю, повинні виконуватися в певній послідовності, яка є певною технологією досягнення очікуваних результатів
Забезпечення оновлення знань	Усі потенційні та дійсні елементи системи управління повинні безперервно оновлювати свої знання і вміння для того, щоб забезпечити ефективне формування і функціонування системи управління інноваційною діяльністю
Дисциплінованості	Узгодження і своєчасне виконання відповідальними особами всіх рішень, які пов'язані з формуванням, функціонуванням і оцінюванням системи управління, можливі лише тоді, коли ієрархія управління базується на певній системі субординації відносин між керівниками і підлеглими
Перманентності моніторингу	Контролювання всіх процесів, пов'язаних із формуванням та оцінюванням системи управління інноваційною діяльністю повинно здійснюватися безперервно для уникнення будь-яких можливих відхилень
Критеріальності	У процесі оцінювання системи мають бути визначені певні критерії, з якими буде порівнюватись реальний стан системи
Зворотність зв'язків	Наявність зворотного зв'язку в системі управління є необхідною умовою для ефективного функціонування системи, адже інформація повинна рухатись, як від управлінців до виконавців, так і від виконавців до управлінців. На етапі формування системи управління інноваційною діяльністю окремі її елементи здійснюють певний вплив на інші елементи системи. Взаємний вплив та цілеспрямованість усієї сукупності елементів забезпечує досягнення необхідного стану системи

ти використовувати технології, готову продукцію, управлінські процеси. Розроблення й провадження інновацій є високоризиковою діяльністю, тому управління інноваційною діяльністю вимагає застосування системного підходу. Системам управління інноваційною діяльністю характерна низка властивостей, моніторинг за станом яких важливий з огляду на ефективне функціонування цих систем. Підприємствам, що обрали інноваційний шлях розвитку, слід більш суттєво переглянути свої стратегічні наміри, а також навчитися правильно управляти інноваційним розвитком та пам'ятати, що передові технології — це майбутнє, котре потрібне не тільки державі, але й підприємству, оскільки вони є одним із головних чинників у ефективному економічному механізмі розвитку України.

Література

1. Економіка та організація інноваційної діяльності : підручник / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан. — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 662 с.
2. Механік О. В. Інновації, історія їх виникнення, суть та значення для підвищення конкурентоспроможності країни / О. В. Механік // Формування ринкових відносин в Україні. — 2006. — № 2. — С. 3–10.
3. Алексєєв І. В. Інноваційний розвиток підприємств регіону та його фінансове забезпечення / І. В. Алексєєв, С. В. Паранчук, О. С. Червінська // Регіональна економіка. — 2012. — № 2 (64). — С. 99–108.
4. Савенко К. С. Морфологічна класифікація інновацій з урахуванням запропонованих ознак / К. С. Савенко // Бізнес Інформ. — 2012. — № 12. — С. 93–96.
5. Економічна енциклопедія : у 3 т. Т. 1. / редкол. С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К. : Академія, 2000. — 864 с.
6. Завальнюк В. В. Принципи управління інноваційною діяльністю / В. В. Завальнюк // Вісник Хмельницького національного університету. — 2013. — № 5. — Т. 1. — С. 182–185.

7. Воробійова С. Управління інноваціями: чотири ключові правила / С. Воробійова // Маркетолог. — 2007. — № 10. — С. 91–92.

References

1. Volkov, O. I., Denysenko, M. P., Hrechan, A. P. (2007). *Ekonomika ta orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti* [Economics and organization of innovation activities]. Kyiv, Tsentr navchalnoi literatury (in Ukr.).
2. Mekhanik, O. V. (2006). *Innovatsii, istoriia yikh vynyknennia, sut ta znachennia dlia pidvyshchennia konkurentospromozhnosti krainy* [Innovations, the history of their emergence, the essence and significance for increasing the competitiveness of the country]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, 2, 3–10 (in Ukr.).
3. Aliksieiev, I. V., Paranchuk, S. V., Chervinska, O. S.

(2012). *Innovatsiinyi rozvytok pidpriemstv rehionu ta yoho finansove zabezpechennia* [Innovative development of enterprises of the region and its financial support]. *Rehionalna ekonomika*, 2 (64), 99–108.

4. Savenko, K. S. (2012). *Morfolohichna klasyfikatsiia innovatsii z urakhuvanniam zaproponovanykh oznak* [Morphological classification of innovations taking into account the proposed features]. *Business Inform*, 12, 93–96.
5. Mochernyi, S. V. & others (eds.) (2000). *Ekonomichna entsyklopediia* [Economic Encyclopedia]. Kyiv, Akademiia (in Ukr.).
6. Zavalniuk, V. V. (2013). *Pryntsypy upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu* [Principles of management innovative activity]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 5-1, 182–185.
7. Vorobiova, S. (2007). *Upravlinnia innovatsiiami: chotyry kliuchovi pravyla* [Innovation Management: Four Key Rules]. *Marketoloh*, 10, 91–92.

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ РЕГІОНІВ

Анотація. Проаналізовано основні фактори, що формують рівень економічної безпеки в регіонах, за статистичними матеріалами регіонального розвитку України, зокрема за показниками: обсяг валового внутрішнього продукту на душу населення, сальдо експорту/імпорту, індикатори соціальної складової СЕБ (середньомісячна зарплата одного штатного працівника, наявний дохід у розрахунку на одну особу, рівень забезпеченості житлом). Проведено порівняльний аналіз показників СЕБ із аналогічними показниками закордонних країн та у перерахунку на доларовий еквівалент.

Ключові слова: безпека регіонів, соціально-економічна, валовий продукт, сальдо експорту/імпорту, середньомісячна зарплата, дохід на одну особу, забезпеченість житлом.

Summary. The main factors shaping the level of economic security in the regions, based on the statistical materials of the regional development of Ukraine, in particular, are indicators: gross domestic product per capita, export / import surplus, indicators of the social component of the SEB (average monthly salary of one full time employee, available income in calculation per person, level of housing provision). A comparative analysis of the indicators of the SEB with similar indicators of foreign countries and in terms of dollar equivalents is carried out.

Key words: regional security, socio-economic, gross product, balance of export / import, average monthly salary, income per person, housing supply.

Постановка проблеми. Економічна безпека як категорія суттєво змінювалася у своєму становленні і набувала на кожному етапі розвитку суспільства все більш соціальний аспект. У теперішній час вона розуміється як наявність потенційних умов для збереження стабільності, стійкого розвитку і застосовується для характеристики різних процесів і явищ. При цьому економічна соціально-економічна безпека націлена на фіксацію найбільш характерних ознак і сфер життєдіяльності людини і суспільства, які допомагають виживати як дрібним, так і великим соціальним системам: особистості, суспільству, території, державі. Забезпечення СЕБ регіону є одним із основних умов прогресивного розвитку його промислової, соціальної сфери та громадянського суспільства [9]. До лексики дослідників давно увійшли визначення різних складових системи СЕБ. Це макроекономічна, виробнича, фінансова, зовнішньоекономічна, інноваційна, інвестиційна, енергетична, соціальна, екологічна підсистеми і низка інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні питання соціально-економічної безпеки актуальні (як гарантія безпеки країни у цілому) й активно вивчаються вітчизняними та за-

рубіжними науковцями, такими як: В. П. Горбулін [4], Є. С. Мітяков [9], А. Н. Тищенко [15], С. А. Ушацький [16].

Метою статті є проведення аналізу основних факторів, які формують економічну безпеку в регіонах, зокрема за такими показниками, як обсяг валового внутрішнього продукту на душу населення, сальдо експорту/імпорту, індикатори соціальної складової СЕБ (середньомісячна зарплата одного штатного працівника, наявний дохід у розрахунку на одну особу, рівень забезпеченості житлом). Проведено порівняльний аналіз показників СЕБ із аналогічними показниками закордонних країн та у перерахунку на доларовий еквівалент.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, укрупнено розглядаючи безпеку як характеристику, що описує взаємодію системи і середовища, стає очевидним значення соціальних факторів у системі СЕБ поряд із макроекономічними, зовнішньоекономічними, виробничими та іншими найважливішими факторами. Необхідно відзначити, що в кожній підсистемі СЕБ є чинники, або показники, які виконують роль ключових та найбільш наочно виражають стан безпеки кож-

© В. К. Антошкін, О. І. Мороз, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Антошкін В. К. Аналіз факторів, що визначають соціально-економічну безпеку регіонів / В. К. Антошкін, О. І. Мороз // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 80–86.

References (APA):

Antoshkin, V. K. & Moroz, O. I. (2017). *Analiz faktoriv, shcho vyznachaiut sotsialno-ekonomichnu bezpeku rehioniv* [Analysis of the factors determining the social and economic security of the region]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 80–86 (in Ukr.).

ної з названих сфер. Ці показники служать базою для розрахунку цілої низки вторинних, хоча й не менш суттєвих показників. Важливо, щоб ключові показники входили в систему моніторингу, прийняту в країні та регіонах, яка, крім вимоги ґрунтуватися на статистичних даних, має бути складена таким чином, щоб найбільш повно і в усіх напрямках відображати стан СЕБ регіону на кожному часовому відрізку.

Найбільш важливим з плеяди економічних чинників дослідники вважають рівень економічного розвитку, який визначається для регіону обсягами виробленого валового регіонального

продукту (ВРП) та його розмірами на душу населення. За усталеною і багаторазово підтвердженою думкою, від величини ВРП залежать: рівень і якість життя населення, рівень освіти та охорони здоров'я, можливості виконання регіоном соціальних зобов'язань, розвиток культури, мистецтва, спорту, науки і т. ін. [8]. Саме цей показник закладений в методику ВЕФ для визначення Індексу глобальної конкурентоспроможності, його величина визначає ранжування країн за рівнем розвитку [9].

Дані табл. 1 показують, що регіони України мають низький рівень за таким найважливішим

Таблиця 1

Обсяг валового внутрішнього продукту на душу населення в регіонах України (розробка авторів за [14])

Регіони	2013	дол. США	Ранг	2015	дол. США	Ранг
Україна	34042	4004	-	46413	2109	-
Вінницька	21547	2543	19	37270	1694	12
Волинська	20476	2408	22	30387	1381	18
Дніпропетровська	47498	5588	2	65897	2995	3
Донецька	41387	4869	4	26864	1221	21
Житомирська	20799	2446	21	30698	1395	17
Закарпатська	18181	2138	25	22989	1045	23
Запорізька	32614	3836	6	50609	2300	5
Івано-Франківська	24871	2926	14	33170	1507	15
Київська	43069	5066	3	60109	2732	4
Кіровоградська	23494	2764	16–17	39356	1789	10
Луганська	27608	3248	9	10778	490	25
Львівська	25942	3052	13	37338	1697	11
Миколаївська	26426	3108	11	41501	1886	8
Одеська	28798	3388	8	41682	1895	7
Полтавська	40876	4808	5	66390	3017	2
Ровенська	20060	2360	23	30350	1380	19
Сумська	23111	2718	18	37170	1690	13
Тернопільська	17705	2082	26	24963	1135	22
Харківська	31883	3750	7	45816	2082	6
Херсонська	19057	2242	24	30246	1375	20
Хмельницька	21190	2492	20	31660	1439	16
Черкаська	26129	3074	12	40759	1853	9
Чернівецька	15453	1818	27	20338	924	24
Чернігівська	23502	2764	16–17	35196	1600	14
м. Київ	103649	12194	1	155904	7087	1

показником безпеки, як ВРП на душу населення. У розвинених країнах величина цього показника перевищує 17 тис. дол. У міжнародній практиці існує поділ країн за рівнем розвитку економіки на факторно орієнтовані, орієнтовані на ефективність та інноваційно орієнтовані з пороговим значенням цього показника відповідно в 2 тис. дол., 3–9 тис. дол. та понад 9 тис. дол. у розрахунку на душу населення. Самодостатніми економічними суб'єктами, в яких цей показник перевищує пороговий рівень, є 10 регіонів, включаючи м. Київ. Крім останнього, ще 9 регіонів долають пороговий рівень ВРП на душу населення, 3 регіони

близькі до цього, інші регіони, за градацією ВЕФ, можна віднести тільки до економічних суб'єктів, які мають факторно орієнтований рівень розвитку економіки, тобто орієнтований на видобуток сировини або виробництво продукції низьких переділів [15]. Необхідно також констатувати значну дивергенцію в економічному розвитку регіонів, що виражається у великому розкиді значень цього показника СЕБ.

У 2015 році мало місце зростання показника у національній валюті, проте значні темпи інфляції та різке зростання курсу долару призвели до нівелювання цього росту на тлі міжнародних значень

та погіршення ситуації по регіонах у частині такого показника безпеки, як ВРП на душу населення.

З пришвидшеною інтеграцією економіки України в глобальну економіку посилилася гострота аспекту зовнішньоекономічної безпеки, забезпечення якої необхідно для повноправної участі регіонів у міжнародному процесі поділу праці, отримання гарантованого захисту від можливих коливань фінансово-валютних ринків, протидії іншим глобальним викликам. Зовнішньоекономічну складову СЕБ дослідники вважають достатньо самостійною частиною матеріальної бази економіки регіону, всієї системи його безпеки.

Гармонійний та безпечний розвиток регіональної економіки вимагає дотримання певного балансу між обсягами внутрішнього і зовнішньо-

го регіональних ринків, покликаною захистити ключові інтереси регіонального виробника та населення території. Вище було відзначено, що зовнішньоекономічна безпека регіону полягає в його здатності протистояти зовнішнім загрозам та реалізовувати свої економічні інтереси в нестабільному зовнішньому середовищі, на внутрішньому і зовнішніх ринках. У числі зовнішніх економічних загроз найбільш істотні імпортна залежність і втрата у зв'язку з цим внутрішніх ринків, відтік валютних коштів і збільшення зовнішнього боргу. Для оцінки одного з ключових параметрів зовнішньоекономічної складової СЕБ пропонуємо розглянути показник «сальдо експорту/імпорту» регіонів та його динаміку по граничних роках з 2004 по 2013 рр. (табл. 2).

Таблиця 2

Сальдо експорту/імпорту по регіонах України, млн. дол. (розробка авторів за [12; 14])

Регіони	2004	Ранг	2013	Ранг	2016	Ранг
Україна	3676,3	—	−13651,9	—	−2888,1	—
Вінницька	175,5	10	183,2	11	0,7	18
Волинська	7,9	20	−460,1	22	−518,9	23
Дніпропетровська	3074,5	2	4448,8	2	2421,3	1
Донецька	6164,8	1	8354,3	1	2320,0	2
Житомирська	118,3	14	222,3	10	148,0	10
Закарпатська	−9,0	22	−762,4	23	78,5	13
Запорізька	1143,6	4	1918,6	3	1294,4	3
Івано-Франківська	390,3	6	−1 06,5	19	167,8	9
Київська	−448,2	26	−2761,0	26	−1246,5	24
Кіровоградська	115,5	15	614,7	7	243,4	7
Луганська	1532,9	3	1694,1	5	78,3	14
Львівська	−87,1	24	−1364,1	24	−423,8	21
Миколаївська	326,0	7	1246,2	4	980,6	4
Одеська	119,6	13	−1810,2	25	289,1	6
Полтавська	904,5	5	1543,0	6	593,3	5
Рівненська	−21,7	23	154,5	12	63,3	15
Сумська	283,9	8	279,2	8	105,3	11
Тернопільська	25,8	18	15,3	14	19,4	17
Харківська	−113,1	25	−292,1	21	−461,6	22
Херсонська	145,6	11	94,4	13	80,2	12
Хмельницька	19,4	19	4,7	15	−13,2	19
Черкаська	175,9	9	273,4	9	183,1	8
Чернівецька	−0,3	21	−32,7	18	23,6	16
Чернігівська	36,6	16	−30,8	17	−41,1	20
м. Київ	−2338,7	27	−14331,3	27	−7568,2	25

З наведених даних випливає, що за цим показником спостерігається суттєва дивергенція регіонів, причому в ряді регіонів сальдо має негативний знак, а позитивне сальдо частини регіонів має зовсім незначну величину. Формальний погляд виявляє, що в 22-х регіонах з 25 дотримується основна умова, виконання якої необхідно для імпоротної незалежності: співвідношення експорту до імпорту більше або дорівнює 1. Однак, як ми вважаємо, ця умова передбачає виживання, а не

стійке зростання. Можна висловити думку, що в 2004 р. з 25 регіонів економіка лише 5-ти відрізнялася достатньо високою конкурентоспроможністю, щоб підтримати стійке економічне зростання і захист інтересів регіонального виробника у зовнішньоекономічній сфері.

У 2013 р. результати зовнішньоекономічної діяльності регіонів ще погіршилися. У зоні негативного сальдо зовнішньої торгівлі виявилися вже 11 регіонів. Причому значно виріс не-

гати́вний максимум (г. Київ, сальдо дорівнює 14331 млн. дол.), також знизився позитивний максимум (Донецький регіон, сальдо дорівнює 8354 млн. дол.). У 2016 році ситуація стабілізувалася — лише 7 регіонів залишилися в зоні негативного сальдо зовнішньої торгівлі. Також в два рази знизився негативний максимум (м. Київ — до 7568,2 млн. дол.), проте в 4 рази також знизився і позитивний максимум (Дніпропетровська область — 2421,3 млн. дол.). У цілому по країні у всіх регіонах відбулося зниження рівня конкурентоспроможності, що значно загальмувало економічне зростання.

Істотні коливання зовнішньоекономічних параметрів кожного з регіонів протягом досліджуваного періоду свідчать про значну нестійкість в економічному розвитку, виявляють недостатній захист регіональних інтересів у зовнішньоекономічній сфері, можливі помилки в управлінській діяльності, нездатність протистояти несприятливому зовнішньому середовищі і т. д. Вважаємо, однак, що у регіонів можуть бути компенсаторні механізми для посилення цієї складової безпеки, що ще раз підкреслює необхідність комплексної

оцінки СЕБ з урахуванням усіх складових та їх взаємозв'язків.

Серед факторів соціальної складової доцільно звернутися до тих, які найвиразніше і наочно повідомляють про соціальне самопочуття суспільства, пов'язане із життєзабезпеченням громадян. Це індикатори доходів населення, забезпечення житлом і т. д. Нині як вітчизняними, так і міжнародними організаціями проводиться безліч різних досліджень, мета яких — визначення реального рівня бідності в країнах пострадянського простору, зокрема в Україні. Якщо звернутися до досліджень міжнародних організацій, можна навести дані ООН про Україну, згідно з якими 28 % населення живе за межею бідності [4]. Державною службою статистики України ведеться моніторинг низки індикаторів, які прямо або побічно можуть служити показниками рівня доходів населення в регіонах: середньомісячна заробітна плата за методикою МОП, показник рівня реальних доходів населення в розрахунку на душу населення, частка населення із середньодушовими загальними доходами на місяць нижче прожиткового мінімуму та ін. (табл. 3).

Таблиця 3

**Динаміка індикаторів соціальної складової СЕБ регіонів України
(розробка авторів за [4; 7; 10; 14])**

Регіони	Середньомісячна з/п одного штатного працівника, грн.				Наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн./місяць			
	2013	на 01. 2017	Ранг 2013	Ранг 2017	2013	2016	Ранг 2013	Ранг 2016
Вінницька	2651	5097	18	15	1893	2406	14	9
Волинська	2580	5028	21	17	1624	2019	24	20
Дніпропетровська	3336	5905	5	4	2495	3200	3	2
Донецька	3755	6503	2	2	2498	1716	2	24
Житомирська	2561	4871	22	20	1788	2254	19	14
Закарпатська	2553	5191	23	13	1491	1807	27	23
Запорізька	3142	5831	6	5	2373	2962	4	3
Івано-Франківська	2679	5218	17	12	1746	2146	22	19
Київська	3351	6160	3	3	2230	2767	5	4
Кіровоградська	2608	4919	20	19	1782	2219	20	16
Луганська	3337	5385	4	9	2099	1240	8	25
Львівська	2789	5372	14	10	1885	2398	15	10
Миколаївська	3094	5743	8	6	1974	2382	11	11
Одеська	2947	5666	11	7	2090	2629	9	5
Полтавська	2988	5466	9	8	2080	2604	10	7
Рівенська	2844	5214	13	13	1726	2163	23	18
Сумська	2702	5097	15	15	1916	2484	13	8
Тернопільська	2359	4641	27		1583	1940	25	21
Харківська	2975	5263	10	11	2185	2622	7	6
Херсонська	2464	4867	26	21	1778	2256	21	14
Хмельницька	2641	5027	19	18	1869	2377	16	12
Черкаська	2682	5055	16	16	1788	2186	18	17
Чернівецька	2484	4717	25	23	1562	1928	26	22
Чернігівська	2504	4758	24	22	1964	2307	12	13
м. Київ	5007	9292	1	1	4410	6316	1	1

Необхідно відзначити, що значення показників, які вказують на доходи громадян, публікуються в непорівнянних розмірностях, що ускладнює безпосереднє порівняння показників доходів і вимагає застосування економетричних методів розрахунку при оцінці СЕБ.

Наведені дані щодо середньої заробітної плати і реальних доходів громадян по регіонах прямо вказує на диференціацію регіонів як за першим, так і за другим показником. Тобто регіон проживання є дуже важливим фактором, що впливає на нерівність в Україні й може бути значущим негативним індикатором СЕБ. Як відомо, основні виробничі потужності в Україні сконцентровано у східних та північних районах. Західні регіони мають, переважно, рекреаційний та туристичний потенціал, який використовується недостатньо. Очевидно, що реальні доходи помітно нижче заробітної плати, тобто наявність у сім'ї дітей та громадян пенсійного віку істотно знижує доход на душу населення, який у ряді регіонів ненабагато перевищує розмір встановленого в країні прожиткового мінімуму (1108 грн. на людину з 1 січня 2013 р. та 1544 грн. з 1.01.2017 р.). Необхідно відзначити й обмеженість споживчого кошика, на підставі якого розраховується прожитковий мінімум в Україні, відсутність в ньому низки життєво важливих товарів і послуг (споживчий кошик не включає в себе сучасні засоби гігієни і побутової хімії, витрати на лікування та освіту, страхівку, розваги, мобільний зв'язок та ін.) [3].

Як видно з табл. 3, офіційні джерела публікують дані про досить низьку в Україні та її регіонах частку осіб з малими доходами, що не досягають прожиткового мінімуму. Проте, за даними ООН, бідними можна назвати не менше 28 % українців, інші міжнародні джерела називають набагато більші цифри [2; 17]. Бідність як категорія тісно пов'язана із забезпеченістю житлом. Ці дві категорії тісно переплетені. Експерти за-

значають, що характер бідності, властивий українському населенню, суттєво відрізняється від її характеру в більшості розвинених країн. Так, у Європі та США бідними вважаються люди, що живуть на соціальні виплати, в основному безробітні.

В Україні, навпаки, при відносно невисокому рівні зареєстрованого безробіття існує прошарок людей з постійною роботою, але невисокими доходами. При цьому більшість цих людей являє собою кваліфіковану робочу силу. Така ситуація не допускає реальної можливості вирішити житлові проблеми для більшості населення, що працює. Рівень забезпеченості житлом українців надзвичайно низький, якщо порівнювати його зі стандартами розвинених країн. Так, у США на 1 особу припадає близько 70 м. кв., у Німеччині та Нідерландах — понад 40 м. кв., у Австрії та Франції — близько 38 м. кв., Фінляндії — 36 м. кв., Естонії — близько 28 м. кв. У той же час в Україні рівень забезпеченості житлом значно нижче. Не можна переоцінити значення цієї проблеми для розвитку суспільства, оскільки вона призводить до зниження рівня життя, депопуляції населення, міграції, зниження якості і розмірів людського потенціалу і в цілому до зниження СЕБ території.

За розрахунками вітчизняних дослідників, через явно недостатні доходи і низьку платоспроможність, забезпечити себе житлом самостійно можуть 5–8% населення країни. Мінімальний рівень забезпечення житловою площею, встановлений ООН, становить 30 м² на людину. Згідно з критеріями Статистичного комітету ЄС, якщо на кімнату припадає більше однієї людини, житло вже входить в розряд перенаселених. Однак в Україні є значна кількість громадян, які не мають власного житла, близько 18,5 % населення проживають в будинках аварійного та передаварійного стану, а також у комунальних квартирах або гуртожитках, в орендованому житлі (табл. 4) [2; 16].

Таблиця 4

Рівень забезпеченості житлом в регіонах України (розробка авторів за [6; 12; 13; 17])

Регіони	Забезпеченість житлом, м. кв. на 1 особу						Введення житла, м. кв. на особу/рік			
	2004	Ранг	2012	Ранг	на 1.01.2017	Ранг	2012	Ранг	2015	Ранг
Вінницька	19,3	24	26,8	2	29,8	2	0,20	13	0,25	11
Волинська	17,7	27	20,7	25	23,0	17	0,29	9	0,32	8
Дніпропетровська	21,8	3	23,5	11	24,2	14	0,08	25	0,11	18
Донецька	21,4	6	22,9	17	12,1	22	0,07	27	0,01	21
Житомирська	21,2	9	24,8	7	27,2	5	0,14	19	0,17	14
Закарпатська	20,0	18	23,1	15	24,3	13	0,29	10	0,35	7
Запорізька	20,4	14	22,6	19	23,5	16	0,11	22	0,06	20
Івано-Франківська	19,8	19	24,1	9	26,3	7	0,39	5	0,62	2
Київська	23,6	1	32,1	1	35,8	1	0,68	1	1,1	1
Кіровоградська	21,4	7	24,7	8	26,1	8	0,13	20	0,1	19
Луганська	23,1	2	23,9	10	8,6	23	0,08	26	0,01	21

Регіони	Забезпеченість житлом, м. кв. на 1 особу						Введення житла, м. кв. на особу/рік			
	2004	Ранг	2012	Ранг	на 1.01.2017	Ранг	2012	Ранг	2015	Ранг
Львівська	18,1	25	21,5	22	23,0	17	0,20	14	0,46	3
Миколаївська	20,5	11	21,8	21	22,4	19	0,10	23	0,15	16
Одеська	19,7	22	22,3	20	22,5	18	0,32	8	0,26	10
Полтавська	21,1	10	24,9	6	25,3	11	0,12	21	0,19	12
Рівенська	17,9	26	21,2	24	22,2	20	0,21	12	0,31	9
Сумська	20,2	15	23,4	12	25,6	10	0,17	16	0,14	17
Тернопільська	20,1	17	23,1	16	25,9	9	0,38	6	0,45	4
Харківська	21,2	8	23,2	13	24,1	15	0,14	18	0,14	17
Херсонська	21,6	5	23,2	14	24,1	15	0,16	17	0,11	18
Хмельницька	19,6	23	25,3	5	27,0	6	0,27	11	0,37	6
Черкаська	21,7	4	26,4	3	27,9	4	0,10	24	0,16	15
Чернівецька	19,8	20	22,9	18	24,6	12	0,45	4	0,42	5
Чернігівська	20,5	12	25,9	4	28,3	3	0,18	15	0,18	13

Половина сімей, за розрахунками фахівців, має менше 13,65 м. кв. житлової площі на члена сім'ї, третина сімей — від 7,5 до 13,65 м. кв., кожна десята сім'я — менше ніж 7,5 м. кв. Більше половини сімей живуть в умовах, коли на одну людину припадає менше однієї кімнати. Крім того, вельми низькі обсяги введеного житла не дозволяють Україні досягти середньоевропейських показників у цьому напрямку раніше, ніж через 60 років [2; 16]. Адже, відповідно до міжнародних норм, річний обсяг будівництва має бути не менше 1 м. кв. на людину. В Україні ж на рік на одну людину в більшості регіонів будується 0,1–0,3 м. кв., що значно нижче аналогічних показників інших пострадянських країн. Необхідно відзначити і такий негативний факт, що зростання показника середньої площі житла на одну людину відбувається в основному не за рахунок введення житлового фонду, а за рахунок скорочення чисельності населення країни щорічно на 300–400 тис. [2].

Таким чином, існуюча демографічна ситуація в країні є однією з найнебезпечніших внутрішніх загроз СЕБ регіонів. Необхідно заголосити увагу на тому факті, що нерівномірність розвитку територій і низькі соціальні стандарти є тим ґрунтом, на якому здатна виникати і розвиватися соціальна напруженість, що є прямою загрозою СЕБ.

Висновки. Таким чином, в розвитку регіонів України спостерігається суттєва дивергенція, внутрішньорегіональний розвиток відрізняє крайню нерівномірність, що підтверджується зміною рангів практично всіх регіонів за роками в розрізі кожного з індикаторів. Проведені дослідження окремих ключових індикаторів СЕБ регіону підтверджують складність і неоднозначність ситуації в СЕБ, взаємопроникнення і взаємозалежність багатьох вирішальних факторів, що дозволяє

зробити висновок про необхідність комплексної оцінки СЕБ для прийняття необхідних управлінських рішень.

Література

1. Ванюшкин А. С. К вопросу об установлении оптимального уровня открытости экономики путем выявления баланса между показателями конкурентоспособности и экономической безопасности национального хозяйства / А. С. Ванюшкин, В. Б. Борунов, А. О. Рудницкий // Вестник Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. — 2009. — С. 101–107.
2. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь / Е. М. Лібанова, О. М. Гладун, Л. С. Лісогор та ін. — К., 2013. — 50 с.
3. Вот такая она — потребительская корзина [Електронный ресурс] // Robinzon.tv. — Режим доступа : <http://robinzon.tv/usernews/6677>.
4. Доходи та витрати населення України за 2016 рік [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державного комітету статистики України. — Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dvn_kv16_u.htm.
5. Економічна регіональна статистика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Житловий фонд на 1 січня 2017 року / Державна служба статистики України // Експрес-випуск. — 27.06.2017 № 261/0/05.5вн-17. — 3 с. — С. 2.
7. Заробітна плата у січні 2017 року / Державна служба статистики України // Експрес-випуск. — 28.02.2017 № 78/0/09.3вн-17. — 5 с. — С. 5.
8. Методика расчета экономической безопасности Украины, утвержденная Приказом Министерства экономики Украины № 60 от 02.03.2007 г. [Електронний ресурс]. — Режим доступа : me.gov.ua.
9. Митяков Е. С. Классификация математических моделей устойчивого развития и экономической безопасности / Е. С. Митяков // Экономика, статистика и информатика. — 2012. — № 1. — С. 128–131.
10. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України / за заг. ред. К. А. Кононенка. — К. : НІСД, 2013. — 64 с.
11. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу / за ред. Е. М. Лібанової. — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2012. — 404 с.
12. Регіони України, 2005 : статистичний збірник. — К. : Держкомстат України, 2005. — Ч. 1 — 810 с.
13. Регіони України, 2013 : статистичний збірник / за ред. І. М. Жук. — К. : Держстат України, 2013. — Ч. І. — 783 с.

14. Статистичний збірник «Регіони України», 2014 / за ред. О. Г. Осауленка. — К. : Державний комітет статистики України, 2014. — Ч. 1. — 299 с.

15. Тищенко А. Н. Конкурентоспособность территорий как основа региональных стратегий / А. Н. Тищенко // Конкурентоспособность: проблемы науки та практики : монографія. — Х. : ФОП Либурикіна Л. М. ; ВД «ІНЖЕК», 2010. — С. 132–148.

16. Ушацький С. А. Організаційно-економічні основи формування та розвитку ринку доступного житла : монографія / С. А. Ушацький, А. В. Сердюк. — Вінниця : ВНТУ, 2011. — 176 с.

17. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2017 року. — К. : Державна служба статистики України, 2017. — 83 с. — С. 5.

References

1. Vaniushkyn, A. S. (2009). *K voprosu ob ustanovlenii optimal'nogo urovnia otkritosti ekonomiky putem vyiavleniya balansa mezhdu pokazatelyami konkurentosposobnosti y ekonomicheskoi bezopasnosti natsionalnogo khoziaistva* [On the question of establishing the optimal level of openness of the economy by finding a balance between indicators of competitiveness and economic security of the national economy]. *Bulletin of the Taurian National University named after V. Y. Vernadskyi*, 101–107 (in Russ.).

2. Libanova, E. M., Hladun, O. M., Lisohor, L. S. & others (2013). *Vymiriuvannya yakosti zhyttia v Ukraini. Analitichna dopovid*. [Measurement of the Quality of Life in Ukraine. Analytical Report]. Kyiv (in Ukr).

3. Robinzon.tv (2013). *Vot takaia ona — potrebytelskaia korzyna* [Here is such a consumer basket]. Retrieved from <http://robinzon.tv/usernews/6677> (in Russ.).

4. State Statistics Service of Ukraine (2016). *Dokhody ta vytraty naselennia Ukrainy za 2016 rik* [Income and expenditure of the population of Ukraine for 2016]. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/gdn/dvn_ric/dvn_ric_u/dvn_kv16_u.htm (in Ukr).

5. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Ekonomichna rehionalna statystyka* [Economic regional statistics]. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukr).

6. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Zhytlovyy fond na 1 sichnia 2017 roku* [Housing Fund as of January 1, 2017]. *Ekspres-*

vypusk, 261/0/05.5vn-17, 2 (in Ukr).

7. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Zarobitna plata u sichni 2017 roku* [Wages in January 2017] *Ekspres-vypusk*, 78/0/09.3vn-17, 5 (in Ukr).

8. Ministry of Economy of Ukraine (2007). *Metodyka rascheta ekonomicheskoi bezopasnosti Ukrainy, utverzhdenaia prykazom Mynysterstva ekonomiky Ukrainy* [Methodology of calculation of economic security of Ukraine, approved by the order of the Ministry of Economy of Ukraine]. Retrieved from me.gov.ua (in Ukr).

9. Mytiakov, E. S. (2012). *Klassyfykatsiya matematycheskykh modelei ustoiyivoho razvytiya y ekonomicheskoi bezopasnosti* [Classification of Mathematical Models of Sustainable Development and Economic Security]. *Ekonomika, statistika i informatika*, 1, 128–131 (in Russ.).

10. Kononenko, K. A. (ed.) (2013). *Mizhnarodne bezpekove seredovyshche: vykylyky i zahrozy natsionalnoi bezpetsi Ukrainy* [International security environment: challenges and threats to the national security of Ukraine]. Kyiv, NISD (in Ukr).

11. Libanova, E. M. (ed.) (2012). *Nerivnist v Ukraini: masshtaby ta mozhlyvosti vplyvu* [Inequality in Ukraine: Scale and Impact]. Kyiv, Instytut demohrafiy ta sotsialnykh doslidzhen imeni M. V. Ptukhy NAN Ukrainy (in Ukr).

12. State Statistics Service of Ukraine (2005). *Rehiony Ukrainy*. [Regions of Ukraine]. Kyiv, Derzhkomstat Ukrainy (in Ukr).

13. Zhuk, I. M. (ed.) (2013). *Rehiony Ukrainy* [Regions of Ukraine]. Kyiv, Derzhkomstat Ukrainy (in Ukr).

14. Osaulenko, O. H. (ed.) (2013). *Rehiony Ukrainy* [Regions of Ukraine]. Kyiv, Derzhkomstat Ukrainy (in Ukr).

15. Tyshchenko, A. N. (2010). *Konkurentosposobnost terrytorii kak osnova rehionalnykh stratehiy* [The Competitiveness of Territories as the Basis of Regional Strategies]. In *Konkurentosposobnost: problemy nauky ta praktyky* [Competitiveness: problems of science and practice]. Kharkiv, FOP Lyburkina L. M., 132–148 (in Ukr).

16. Ushatskyi, S. A. (2011). *Orhanizatsiino-ekonomichni osnovy formuvannia ta rozvytku rynku dostupnogo zhytla* [Organizational and Economic Basis for the Formation and Development of Affordable Housing Market]. Vinnitsa: VNTU (in Ukr).

17. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Chyselnist naviavnoho naselennia Ukrainy na 1 sichnia 2017 roku* [The number of available population of Ukraine as of January 1, 2017]. Kyiv, Derzhkomstat Ukrainy, 5 (in Ukr).

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ИСТОРИИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПОСЯГАТЕЛЬСТВА НА РЫБНЫЕ РЕСУРСЫ НА ТЕРРИТОРИИ ВОЙСКА ЗАПОРОЖСКОГО

Анотація. Стаття присвячена дослідженню історичних документів у сфері охорони рибних ресурсів на території Війська Запорізького з метою з'ясування процесу становлення правотворчості у цій сфері.

Ключові слова: Запорізька Січ, заборона, захист, козаки, риба, річки, море, володіння, покарання, наказ, відповідальність.

Summary. This article devoted to research of historical documents in sphere of protection in the fishined resources at the territory of the Zaporozhye Army to find out process foundation law creation in this sphere.

Key words: Zaporozhye Sich, ban, cossacks, fish, rivers, sea, possessions, penalty, order, responsibility.

Постановка проблеми. Актуальность экономической целесообразности правовой защиты рыбных ресурсов нашего государства в качестве предмета всестороннего научного исследования выдвигает применение сравнительно-исторического метода, который «позволяет достигнуть важных выводов о роли и месте уголовного права в истории человеческой цивилизации, проследить формирование основных тенденций в уголовной политике, обобщить опыт криминализации и декриминализации некоторых деяний, выявить причины отмены одних наказаний и введения других» [1, с. 45]. Исследуя в ретроспективном плане особенности становления и развития уголовной ответственности за данный вид посягательства во времена исторически сложившегося на территории Украины административного образования — Запорожской Сечи, авторы преследуют цель установления преемственности развития данного уголовноправового института на фоне развития экономических отношений в современном украинском обществе.

История Украинского государства неразрывно связана с историей Запорожского казачества, существовавшего на территории современной Украины в XV—XVIII веках, являвшегося, по меткому выражению известного историка О. Субтельного, «символом нового общества» [2, с. 140]. Задолго до вышеупомянутого автора известный российский учёный Н. И. Костомаров очень тонко отметил, что «в народе южнорусском поддерживался бодрый воинственный дух, несовместимый с рабским состоянием, на которое осуждал его польский общественный строй» [3, с. 499].

Первоначально казаки традиционно селились по берегам рек, что обуславливало необходимость добычи рыбы в качестве источника питания. По мере разрастания территории Войска Запорожского её пересекали многочисленные реки, озёра, лиманы, гирла и т. д., границы войска омывались Черным и Азовским морями что, в конечном итоге, возводило добычу рыбных ресурсов в одну из основных сфер интересов запорожского казачества.

Выступая в качестве предмета не только экономических, но, подчас, и политических отношений, рыбные ресурсы становились объектом защиты от противоправных посягательств как со стороны внешних, подчас недружественных, соседей, так и в результате внутривойсковых классовых противоречий, неизбежно присущих любой общественно-экономической формации. Все эти факторы выдвигали к вновь созданной административной структуре необходимые требования защиты указанных ценностей. Учитывая отмеченные факторы, вопросы становления и развития ответственности за общественно опасные посягательства на рыбные ресурсы в области Войска Запорожского и составляют предмет настоящего исследования.

Анализ последних исследований и публикаций. Историческими научными исследованиями в области регламентации и ответственности в сфере охраны рыбных ресурсов на территории Войска Запорожского занимались в разное время такие учёные, как Ю. Процан, В. Голобуцкий, В. Щербак и другие, которые в целом всесторонне охарактеризовали особенности существования и раз-

© В. И. Педан, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Педан В. І. Економічний аспект історії становлення та розвитку кримінальної відповідальності за посягання на рибні ресурси на території Війська Запорізького / В. І. Педан // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 87–91.

References (APA):

Pedan V. I. (2017). *Ekonomiczny aspekt istorii stanovlennia ta rozvytku kryminalnoi vidpovidalnosti za posiahannia na rybni resursy na terytorii Viiska Zaporizkoho* [Economic aspect of the history of formation and development of criminal responsibility for affairs on fish resources in the territory of the Zaporozhsky Force]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 87–91 (in Ukr.).

вития рыбного промысла в Запорожской Сечи. Вместе с тем в работах вышеуказанных авторов, на наш взгляд, уделялось недостаточно места вопросам становления правовой ответственности за посягательства на указанные природные ресурсы.

Целью статьи является анализ исторических документов, в которых содержатся сведения о своевременных и неотложных мерах по экономической целесообразности охраны рыбных ресурсов на территории Войска Запорожского, выяснение закономерностей развития данного правового института.

Изложение основного материала исследования. Исследуя вопросы становления и развития Запорожского казачества, известный историк Д. Яворницкий отмечал, что «накануне падения Сичи (1775 г. — авт.) границы вольностей запорожских казаков определились следующим образом. От реки Бахмута ниже «старой» украинской линии, учреждённой в 1733 году и тянувшейся до устья реки Орели, к верховью Северного Донца до реки Буга, в длину 600 вёрст, от устья Берд до «старой» украинской линии, в ширину 350 вёрст; на востоке с Землёй Войска Донского; на юге и западе с землёй турецкой — Очаковом и Крымом, а против Кубани — по Азовское море» [4, с. 51]. Из данных географических описаний следует, что территория Войска Запорожского в целом существовала в системе огромного водного бассейна, который составляли многочисленные реки и водоёмы, а также Черное и Азовское моря. Вместе с тем ещё Н. И. Костомаров отмечал, что «под 1499 г. уже упоминаются казаки, которые ходили Днепром на промыслы до Черкасс и далее» [3, с. 533]. Таким образом, само существование Войска Запорожского и сопряжённые с ним необходимые вопросы добычи рыбных ресурсов имели место на протяжении нескольких столетий.

Относительно довольно широкого ассортимента рыбных богатств, водившихся в водных бассейнах на территории Войска Запорожского, Д. Яворницкий отмечал, что здесь в больших количествах имелись «белуга, иногда до трёх сажен длины; осетры, севрюга, стерлядь, сомы, сазаны, иначе коропы, судаки или сула, окуни, щука, тарань, скумбрия, вырезуб, рыбец, бычки, камбала, иначе полурыбица, язи, чилики, марена, лещи, сельди, белизна, сабли, плотва, караси, раки и проч. Для рыбной ловли запорожские казаки располагались зимой в особых заводах, летом во временных тростниковых шалашах, по берегам рек, озёр и лиманов» [4, с. 81]. Таким образом, различные виды рыб служили в качестве одних из основных пищевых ресурсов в жизни запорожских казаков, что, в конечном итоге, вызывало необходимость в осуществлении их промыслового лова, то есть осуществления предпринимательской деятельности.

«Рыболовство было развито у запорожских казаков в самых широких размерах». «Главными местами рыбных ловель в Запорожье были Днепр и Буг с их лиманами, косами и озерами; кроме того, речки Самарь, Орель, Домоткань, Самоткань; Азовское море с его заливами и косами, каковы: Калмиусская, Бердянская, Белосарайская и Ейская; сверх того, за границей запорожских вольностей — на косах Кинбурне, Тендере, на реках — Кубани, Днестре и Тилигуле». «Но из всех рыболовных мест, без сомнения, самым лучшим местом был Днепр». «Главными орудиями лова рыбы у запорожских казаков были неводы, косяки, мережи и самоловы; кроме того, обыкновенные большие и мелкие, всем известные, рыболовные сети» [4, с. 403, 404, 405]. Таким образом, рыболовство было развито практически на всей территории Войска Запорожского, что обуславливало его развитие, а также усовершенствование орудий и средств лова.

Относительно «гачення гребель», т. е. о возведении прудов, плотин в качестве мест вылова рыбы упоминается в Конституции Пилипа Орлика (1710 г.) [5, с. 10]. В 80-х годах XVI ст. польский шляхтич Зборовский упоминал о численности людей, занятых в процессе вылова рыбы, в частности, что «200 казаков речных, которые только зверей и рыбу ловят иным на живность». Указывалось, что они имеют старшего и место, куда прячутся, и где проводят свои общие собрания [6, с. 543]. Таким образом, запорожские казаки имели довольно стабильную систему организации, регулирования и охраны водного рыбного промысла.

Рыбная ловля являлась одним из средств существования запорожских казаков, а поэтому, в соответствии с установившимся в те времена природным правом, они охраняли свои права при помощи оружия. Так, польский историограф Мартин Бельский писал, что казаки «на Низу совместно занимаются ловлей рыб, там же её на солнце без соли сушат и тем лето живут, а на зиму до городов близких расходятся, как до Киева, Черкасс, так и других, лодки свои на острове в безопасном месте на Днепре, где, оставшись на кореню, как они говорят, при стрельбе, потому что имеют и дела (пушки — авт.) свои, которые на турецких замках набрали и у татар отняли» [3, с. 534].

Отметим, что весьма высокий уровень судостроительства и судостроения у запорожских казаков также вызывал необходимость в усовершенствовании орудий рыбной ловли, механизмов переработки и хранения рыбных запасов, не только с целью их последующего употребления в пищу, но и как предмета торговых отношений, как на внутреннем, так и на внешнем рынках.

В частности, среди разнообразия предлагаемых для сбыта товаров «предметами вывоза со стороны запорожских казаков в Турцию были —

...рыба, икра» [4, с. 414], в Польшу — «рыба, рыбий жир». «Иногда через Польшу запорожские купцы и торговцы добывались и во Львов; там они продавали солёную и вяленую рыбу...» [4, с. 418]. О масштабах такой торговли указывает следующий факт. Так, в 1755 году Запорожский Кош указывал, что «противъ того собственныхъ промысловъ изъ запорожской Сечи в Малую Россію в одинъ годъ в отпускъ было: рыбы черверныхъ возовъ — 1500» [4, с. 418].

Географическое соседство земель Войска Запорожского с землями Войска Донского, а также некоторые политические противоречия вызывали неоднократные, подчас вооружённые конфликты между их представителями. Так, в жалобе запорожского войска на донских казаков (1745 г.), что являлось следствием указанных противоречий, были указаны цены на основные рыбные товары — «осетров 27 штук 8 рублей или 50 штук 17 руб., жиру осетрового 1 пуд 60 копеек, сомов 200 штук 10 руб., белуги 1500 штук 6 рублей (один раз 1 белуга 1 рубль), сулы 2000 штук 10 руб., корофов 8000 штук 560 руб., чабака 2000 штук 10 руб., 5000 штук 30 руб., 12000 штук 42 рубля, 30000 штук 300 рублей, селёдок сотня 50 копеек [4, с. 426].

В своём замечательном труде об истории Запорожской Сечи В. Голобуцкий отмечает, что «наряду с мелким рыболовством, экономический эффект от которого... был незначителен, на Запорожье существовало рыболовство предпринимательское. Часто такими промыслами... владели несколько лиц — «односумов» [7, с. 267]. В связи с этим широко использовался наёмный труд, в ходе которого представители более зажиточных слоёв казачества нанимали группы людей с целью добычи и первичной переработки рыбного улова. Вышеупомянутый автор в своей работе приводит в качестве примера правила о фактах просьб на выдачу разрешений на рыбную ловлю в лимане в районе Очакова полковником Герасимом Малым 06 февраля 1775 г. [7, с. 261]. В частности, для охраны особо важных рыбных промыслов высылались, как указывает этот автор, большие команды [7, с. 262]. Перераспределение рыбных угодий между куренями, точнее, между казаками-рыбопромышленниками отдельных куреней производилось ежегодно путём жеребьёвки...» [7, с. 263]. Наиболее прибыльным занятием являлся промысел рыбы. Престиж рыбацкой профессии обосновывался также тем, что рыболовецкие снасти были на то время весьма дорогостоящими предметами. Кроме того, в данной работе упоминается также об организованных мероприятиях Войска Запорожского по защите рыбаков от посягательств соседей-татар.

Высокий уровень развития добычи, переработки и торговли рыбными ресурсами на территории Войска Запорожского требовал установления

мер по регулированию и защите указанных общественных отношений. В связи с этим отметим, что в Запорожской Сечи в качестве средства регулирования общественных отношений, в основном применялось обычное право. Д. Яворницкий указывает, что запорожцы не признавали литовских и магдебургских законов, «как не согласных с духом малороссийского народа, и заменили писанные польские законы «здравым рассуждением и введенными обыкновениями» [4, с. 188]. Нормы (правила) поведения в Сечи принимались общим собранием (Кошем). Вместе с тем положения обычного права зачастую были закреплены в нормативных документах, которыми являлись универсалы, условия, приказы.

Охрана прав и вольностей украинского, в т. ч. запорожского, казачества нашли своё отражение в различных исторических правовых документах того времени. В рамках настоящей работы мы рассмотрим источники правового регулирования охраны рыбных ресурсов, присущих собственно Запорожской Сечи, а не другие правовые источники, вошедшие в жизнь украинского казачества в разные исторические периоды — Магдебургское право, право Московского государства.

Автор настоящей статьи не разделяет высказанную точку зрения, в соответствии с которой «со стороны казачества осуществлялись некоторые «эпизодические» меры, которые, по нашему мнению, нельзя считать такими, которые могут свидетельствовать о целенаправленной природоохранной, в том числе и право творческой деятельности представительских институций государства» [8, с. 40]. Абстрагируясь от исторического периода, условий существования и выживаемости запорожских казаков в окружающей их недружественной среде, следует отметить, что вопросы охраны рыбных ресурсов, как одних из основных природных богатств, носили в Войске Запорожском не эпизодический, а, скорее, постоянный характер, что обуславливалось потребностями того времени, уровнем развития европейского правотворчества в целом. Тем более, что в контексте данного исторического периода вообще нельзя говорить о какой-либо «целенаправленной природоохранной, в том числе и правотворческой деятельности» со стороны Войска Запорожского. Выполняя свойственные ему политические, экономические и социальные функции, Войско Запорожское вместе с тем постоянно принимало меры, в том числе правового характера, по регулированию и охране общественных отношений в сфере добычи, переработки и использования рыбных ресурсов. В связи с этим уместно привести научную точку зрения о том, что «ориентации на правовое регулирование взаимоотношений были составляющей того комплекса требований, которые казачество и православное

дворянство выдвигало перед польской стороной с момента возникновения противоречий между этими социально-политическими субъектами в пределах политической системы Речи Посполитой» [6, с. 203].

Итак, проанализируем отдельные исторические памятники исследуемой эпохи в сфере регулирования добычи и охраны рыбных ресурсов на территории Войска Запорожского. Прежде всего, обратимся к его внешнеполитическим соглашениям. В частности, Д. Яворницкий указывает, что в 1681 году, когда «шёл вопрос о Бахчисарайском перемирии между Россией и Турцией, запорожским и городовым казакам, промышленным людям для рыбной ловли было разрешено Днепром и всеми степными речками обеих сторон Днепра до самого устья Чёрного моря плавать вольно» [Яв. С. 28], что благоприятствовало осуществлению рыбного промысла запорожскими казаками. Аналогичный нормативный источник, а именно Условия Запорожского Войска, переданные через Захария Хмельницкого и Андрея Мокрського Яну Казимиру (около 5 (15) ноября 1648 г.), в п. 5 содержат положение о том, «чтобы можно было выходить в море, когда захотят и в любом количестве» [9, с. 46].

Далее в контексте нашего исследования рассмотрим нормативные источники Войска Запорожского внутривойсковой характеристики. В частности, данные общественные отношения регулировались следующими документами: Универсалом Богдана Хмельницкого о разрешении Киевскому Пустынному Никольскому монастырю ловить рыбу в Днепре (11 (21) марта 1649 г.) [с. 90]; Универсалом Б. Хмельницкого о запрете препятствовать монахам Киевского Межигорского монастыря во владении Харковецким прудом и мельницей (1651, мая 24 (июня 3) [9, с. 119–120]; Универсалом Б. Хмельницкого о подтверждении прав Киевского Пустынного Никольского монастыря беспрепятственно ловить рыбу в Днепре (30 (9) апреля 1652 г.) [9, с. 126].

О защите права собственности Войска Запорожского на рыбные ресурсы также свидетельствуют следующие документы того времени: 1648 г. июля 20 (30), Паволоч — Универсал Б. Хмельницкого о защите владений Владислава Доминика Заславского [с. 81]; 1650, ноябрь — Просьба Б. Хмельницкого в делах Запорожского Войска, переданная королю Яну Казимиру и сенату [9, с. 59]; 1654, февраля 17 (27). — Просьба Б. Хмельницкого к Алексею Михайловичу о подтверждении прав и привилегий украинского народа [9, с. 64]; 1651, мая 15 (25), — Табор под Зборовом — Универсал Б. Хмельницкого о запрете нарушать владения Максаковского Спасо-Преображенского монастыря [9, с. 118]; 1653, декабря 20 (30), Корсунь — Универсал Б. Хмельницкого о предоставлении Киевскому Межигорскому мона-

стырю села Чернин [9, с. 137–138]; 1654, июля 9 (19), Лагерь под Фастовом — Универсал Б. Хмельницкого о подтверждении прав Козелецкого Георгиевского монастыря на земельные владения [9, с. 150]; 1655, мая 15 (25), Чигирин — Универсал Б. Хмельницкого о подтверждении прав Прилуцкого Густинского Троицкого монастыря на владения [9, с. 165]; 1656, января 9 (19), Чигирин — Универсал Б. Хмельницкого о предоставлении Киевскому Братскому монастырю сёл Ксавери, Мухоеды, Плисецкое, Черногородка и Сарновицы, Обиходы и Базар [9, с. 176–177]; 1656, марта 31 (апреля 10), Чигирин — Универсал Б. Хмельницкого о подтверждении прав на владения любецкого сотника Савы Унучки, Артёма Красковского да иных шляхтичей, которые служат в Запорожском Войске [9, с. 184].

В частности, о противодействии захвату ставок со стороны государственных чиновников идёт речь в Приказе послам от Войска Запорожского к его королевской милости, «пана нашего милостивого. 1648 июня 2 (12) «Ставки ... силою отбирают...». ... А кто ловит рыбу, должен и для пана полковника наловить» [9, с. 75].

О защите прав запорожского казачества на осуществление рыбной ловли также свидетельствует ордер Коша гардовому полковнику от 16 мая 1772 г., «из которого видно, что гардовая старшина нарушила ынструкцию Коша, в соответствии с которой рыбные паи распределялись между казаками и старшиной в определённом соотношении». В этом же документе предусмотрена санкция за допущенные нарушения, а именно: «повелеваем, чтобы за принадлежащие полковнику з старшиною три, войсковые же старшинам четыре паколитолкое число денег, поскольку паколи рыбы досталось взять, собрав гну полковнику Великому отдать» [9, с. 322].

О необходимости применения наказания с целью обеспечения гетманских требований о запрете рыбной ловли упоминается, кроме того, в Приказе Б. Хмельницкого киевскому полковнику наказывать своевольников, вылавливающих рыбу в урочищах Киевского Выдубецкого монастыря (25 мая (4 июня) 1654 г.) [9, с. 147]. Данные законодательные положения свидетельствуют о принятии необходимых мер по установлению необходимых гарантий соблюдения правил, утверждённых казачьим верховенством в сфере охраны рыбных ресурсов на территории Запорожской Сечи. Кроме того, путём анализа вышеупомянутых документов можно отметить и становление законотворческой техники в Войске Запорожском, а именно оформление правовых норм в соответствии с их законодательной структурой (гипотеза, диспозиция, санкция).

Касаясь вопросов отправления правосудия в Войске Запорожском, приведём выдерж-

ку Д. Яворницького, который отмечает, что «из преступлений гражданского судопроизводства важнейшими считались дела по ... разного рода шкодам или потравам» [4, с. 199]. Данный факт является подтверждением того, что охрана рыбных ресурсов являлось одной из основных функциональных задач Войска Запорожского, в том числе задач осуществления правосудия.

Выводы. На основании проведенного исследования можно сделать следующие выводы. На протяжении существования Запорожской Сечи в ней постоянно происходил процесс становления правовой ответственности за посягательства на рыбные природные ресурсы. Данный процесс был обусловлен следующими факторами. Во-первых, существование Войска Запорожского и сопряженные с ним необходимые вопросы добычи рыбных ресурсов существовали на протяжении нескольких столетий. Во-вторых, различные виды рыб служили в качестве одних из основных пищевых ресурсов в жизни запорожских казаков, что, в конечном итоге, вызывало необходимость в осуществлении их промыслового лова в качестве одного из факторов экономической деятельности. В-третьих, рыболовство было развито практически на всей территории Войска Запорожского, что обуславливало его развитие и усовершенствование, в том числе и предпринимательского промысла и торговли. В-четвертых, защита указанных общественных отношений вызывало необходимость создания необходимых правовых гарантий с целью соблюдения указанных правил и усовершенствования порядка отправления правосудия, что проявилось в создании множественных нормативных документов, направленных на экономическое регулирование и охрану рыбных ресурсов на территории Войска Запорожского.

Література

1. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : монографія / М. І. Хавронюк. — К. : Юрисконсульт, 2006. — 1048 с.
2. Субтельный О. Украина. История / О. Субтельный. — К. : Либідь, 1994. — 736 с.
3. Костомаров Н. И. Русская история в жизнеописаниях её главнейших деятелей. — М. : Эксмо, 2004. — 1024 с.
4. Яворницький Д. І. Історія Запорізьких козаків : у 3 т. /

редкол. : П. С. Сохань (відп. ред.) та ін. — К. : Наук. думка, 1990—1991. — (Пам'ятки іст. думки України). — Текст укр. та рос. мовами. Т. 1 — 592 с.

5. Молдован В. В. Конституційне право. Опорні конспекти : навч. посібник для студентів юрид. вузів та факультетів / В. В. Молдован, В. Ф. Мелашенко. — К. : Юмана, 1996. — 272 с.

6. Історія українського козацтва. Нариси : у 2 т. / редкол. : В. А. Смолій (відп. ред.) та ін. — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — Т. 1 — 800 с.

7. Голобуцький В. О. Запорізька Січ в останні часи свого існування. 1734—1775 / В. О. Голобуцький ; АН Української РСР. — К. : Вид-во АН УРСР, 1961. — 415 с.

8. Процан Ю. Г. Історико-правовий аналіз становлення і розвитку державної і правової політики у сфері охорони рибних ресурсів [Електронний ресурс] / Ю. Г. Процан // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України : зб. наук. пр. Серія : Право / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — 2014. — Вип. 197(2). — С. 243-251. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnuu_prav_2014_197%282%29_40.

9. Універсали Богдана Хмельницького 1648-1657 / упорядк. : І. Крип'якевич, І. Бутич ; ред. кол. : В. Смолій (голова), Г. Борjak, І. Бутич та ін. ; НАН України. Інститут історії України, Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського. — К. : Вид. дім «Альтернативи», 1998. — 416 с.

References

1. Khavroniuk, M. I. (2006.) *Kryminalne zakonodavstvo Ukrainy ta inshykh derzhav kontynentalnoi Yevropy: porivnialnyi analiz, problemy harmonizatsii* [Criminality law of Ukraine of the other powers of continental Europe: portivnyal analiz, problems of harmony]. — Kyiv, Yuryskonsult (in Ukr).
2. Subtel'nyy O. (1994). *Ukraina. Istoriya* [Ukraine. History]. Kyiv, Lybid (in Ukr).
3. Kostomarov N. I. (2004). *Russkaya istoriya v zhizneopisaniyakh eyeo glavneyshikh deyateley* [Russian history in the biographies of its most important figures]. Moscow, Eksmo (in Ukr).
4. Yavornytskyi, D. I. (1991). *Istoriia Zaporizkykh kozakiv* [History of the Zaporozhian Cossacks]. Kyiv, Naukova dumka (in Ukr).
5. Moldovan, V. V. & Melashchenko, V. F. (1996). *Konstytutsiine pravo. Oporni konspekty* [The constitutional right. Reference notes]. Kyiv, Yumana (in Ukr).
6. Smolii, V. A. (ed.) (2006). *Istoriia ukrainskoho kozatstva. Narysy* [History of the Ukrainian Cossacks. Sketches]. Kyiv, Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiiia», vol. 1 (in Ukr).
7. Holobutskyi V. O. (1961). *Zaporizka Sich v ostanni chasy svoho isnuvannia. 1734—1775* [Zaporizhzhya Sich in the last days of its existence. 1734-1775]. Kyiv, Vydavnytstvo AN URSR (in Ukr).
8. Protsan, Yu. H. (2015). *Istoryko-pravovyi analiz stanovlennia i rozvytku derzhavnoi i pravovoi polityky u sferi okhorony rybnykh resursiv* [Historical and legal analysis of the formation and development of state and legal policy in the field of fishery resources protection]. *Yevropeiski perspektyvy*, 4, 38—43.
9. Krypiakevych, I. Butych, I. (eds.) (1998). *Universaly Bohdana Khmelnytskoho 1648—1657* [Universals Bogdan Khmelnit-sky 1648-1657]. Kyiv, Vydavnychiy dim «Alternatyvy» (in Ukr).

УДК 331.16

Н. О. Попова,

А. Ю. Коваль

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА СТРУКТУРНИХ ВІДМІННОСТЕЙ ВАЛОВОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОДУКТУ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. У статті досліджуються прийоми і методи статистичної оцінки структурних зрушень та відмінностей. Проведено статистичний аналіз структурних зрушень та відмінностей валового регіонального продукту за видами економічної діяльності Запорізької області за період 2012–2014 рр.

Ключові слова: структура, структурні зрушення, структурні відмінності, інтенсивність структурних зрушень, валовий регіональний продукт.

Summary. In the article probed receptions and methods of statistical estimation of structural changes and distinctions. The statistical analysis of structural changes and distinctions of gross regional product is conducted on the types of economic activity of the Zaporozhye region for period of 2012–2014.

Key words: structure, structural changes, structural distinctions, intensity of structural changes, gross regional product.

Постановка проблеми. Соціально-економічні явища і процеси мають властивість змінюватися у часі. Ці зміни, як правило, носять структурний характер. Тому велике практичне значення має вивчення структури в динаміці, оцінка структурних зрушень та відмінностей.

Статистичні прийоми та методи аналізу дозволяють проводити дослідження структури визначених економічних явищ і процесів, оцінювати структурні відмінності та структурні зрушення, що полягає передусім у їхній точній кількісній оцінці, виявленні пропорцій і закономірностей змін. Наявні кількісні методи оцінки структурних відмінностей зводяться до оцінок окремих їх властивостей, таких як інтенсивність, швидкість, спрямованість, якість та ефективність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою інтегральних зведених показників структурних зрушень займаються такі видатні вчені статистики, як: Л. С. Казинець, К. Гатев, В. М. Рябцев, А. Салаї та ін. Вивченню теоретичних і практичних проблем структурних зрушень в економіці присвячені наукові праці відомих українських вчених: В. Бесєдіна, В. Гейця, А. Головача, А. Єріної, С. Єрохіна, Б. Кваснюка, В. Коломойцева, І. Крючкової, І. Манцурова, О. Осауленка, Л. В. Шинкарука та інших.

Мета статті полягає в проведенні аналізу структурних зрушень та структурних відмінностей валового регіонального продукту за видами економічної діяльності Запорізької області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення структури, структурних зрушень та змін займає важливе місце в статистиці, оскільки соціально-економічні явища і процеси характеризуються внутрішньою структурою, яка з часом може змінюватися. Структурні зрушення викликають зміну внутрішнього змісту досліджуваних об'єктів та їх економічну інтерпретацію, призводять до зміни причинно-наслідкових зв'язків.

У статистиці під структурою розуміють взаємне розташування груп, зв'язки між якими визначають специфіку досліджуваної сукупності. Структурні відмінності (зрушення) являють собою розбіжність відносних показників частки груп певної сукупності в загальному обсязі сукупності [1, с. 140].

Для вимірювання структурних зрушень в статистиці використовуються спеціальні методи, розраховуються специфічні показники.

У той же час в дослідженнях структурних відмінностей і зрушень залишаються невирішені питання [2, с. 478–479]:

— немає чіткого розмежування понять «структурні зрушення», «структурні зміни», «структурні відмінності»;

— існує достатня кількість статистичних показників у сфері вимірювання структурних зрушень, але при цьому не визначено меж застосування кожного з них. Зокрема, немає чітких рекомендацій, який із критеріїв застосовувати в конкретній ситуації і для яких цілей;

© Н. О. Попова, А. Ю. Коваль, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Попова Н. О. Статистична оцінка структурних відмінностей валового регіонального продукту Запорізької області / Н. О. Попова, А. Ю. Коваль // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 92–96.

References (APA):

Popova, N. O. & Koval, A. Yu. (2017). *Statystychna otsinka strukturnykh vidminnostei valovoho rehionalnogo produktu Zaporizkoi oblasti* [Statistical estimation of structural differences of the gross regional product of the Zaporozhye region]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 92–96 (in Ukr.).

— майже всі показники структурних зрушень не мають шкали трактування значень;

— показники структурних зрушень в основному не відображають ні спрямованості, ні інтенсивності змін економічних явищ і процесів, для яких вони розраховуються.

Структурно-динамічний аналіз полягає у визначенні двох груп показників структурних зрушень: індивідуальних та узагальнювальних.

У першій групі виокремлюють індивідуальний показник абсолютних і відносних структурних зрушень (зі змінною і постійною базою порівняння). При цьому абсолютні показники структурних зрушень показують швидкість зміни питомої ваги окремих показників сукупності за будь-який відрізок часу. Відносні показники структурних зрушень показують інтенсивність зміни питомих важелів окремих частин цілого. Проте ці показники недостатньо повно показують ступінь зміни структури за певний період, а також при порівнянні сили структурних зрушень у різних системах або за різні періоди. Для цієї мети використовують узагальнювальні показники, які показують зведену оцінку абсолютних і відносних структурних зрушень. Сила структурних зрушень залежить від варіації показників абсолютних приростів і темпів зростання питомої ваги. Чим більше варіація абсолютних приростів, тим сильніше абсолютні структурні зрушення. Чим вище варіація темпів зростання, тим сильніше відносні структурні зрушення. Для вимірювання сили структурних відмінностей у системі за період часу або при порівнянні однорідних структур можуть бути використані абсолютні та відносні показники варіації.

Для узагальненого аналізу структурних відмінностей в абсолютному виразі Л. С. Казинець запропонував коефіцієнти [1, с. 141]:

1) лінійний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень:

$$S_d = \frac{\sum_1^k |d_1 - d_0|}{k}, \quad (1)$$

де d_1, d_0 — частка окремих категорій у структурах, які порівнюються; k — число категорій сукупності;

2) квадратичний коефіцієнт абсолютних структурних зрушень:

$$S_\sigma = \sqrt{\frac{\sum_1^k (d_1 - d_0)^2}{k}}. \quad (2)$$

Ці показники показують середню зміну питомої ваги (у відсоткових пунктах). За відсутності змін коефіцієнти дорівнюють нулю. Чим більше структурні зміни, тим вище значення коефіцієнтів.

Квадратичний коефіцієнт відносних структурних зрушень — це узагальнювальний показ-

ник, який базується на зваженому середньому квадратичному відхиленні:

$$\sigma_\sigma = \sqrt{\frac{\sum (d_1 - d_0)^2}{d_0}} \times 100. \quad (3)$$

Цей коефіцієнт показує, наскільки в середньому відхиляються коефіцієнти (темпи) зростання окремих частин сукупності від їх середнього значення, взятого за одиницю, або 100 %.

Розглянуті вище коефіцієнти структурних зрушень дають зведену кількісну оцінку структурних зрушень. За їхньою допомогою неможливо встановити, зокрема, напрямок, в якому відбуваються структурні зрушення, тобто неможливо дати відповідь на питання, покращилась чи погіршилась структура досліджуваної сукупності. Основне призначення вищерозглянутих зведених показників — охарактеризувати інтенсивність структурних зрушень загалом [3, с. 110–111].

У статистичній практиці застосовуються також різні інтегральні показники структурних відмінностей, які дають оцінку суттєвості відмінностей: двох структур соціально-економічних процесів у регіонах, структури одного і того ж явища в окремому регіоні за два порівнюваних періоди, а також оцінку відмінності існуючої регіональної структури від структури, прийнятої за еталонну.

Болгарський вчений-статистик, доцент К. Гатев у своїй статті «Статистичне оцінювання відмінностей між структурами сукупностей», опублікованій у 1979 р., запропонував два зведені показники структурних зрушень: нормований коефіцієнт структурних зрушень та інтегральний коефіцієнт структурних зрушень [4, с. 35]. Більш розповсюдженим є інтегральний коефіцієнт структурних зрушень:

$$K_{int} = \sqrt{\frac{\sum (d_1 - d_0)^2}{\sum d_1^2 + \sum d_0^2}}. \quad (4)$$

Він враховує інтенсивність відмінностей часток за окремими групами і питому вагу двох груп, які порівнюються, в досліджуваних структурах.

Більш чутливим до структурних відмінностей у розподілах є інтегральний коефіцієнт структурних відмінностей А. Салаї:

$$I_c = \sqrt{\frac{\sum (d_1 - d_0)^2}{(d_1 + d_0)^2}} \cdot k. \quad (5)$$

Він враховує інтенсивність відмінностей часток окремих груп, питому вагу двох груп, які порівнюються, і загальну кількість відокремлених категорій.

До недоліків коефіцієнта можна віднести залежність його величини від числа відокремлених градацій і завищення структурних змін.

Інтегральні коефіцієнти структурних відмінностей Гатєва і Салаї володіють більш досконалими аналітичними властивостями, ніж лінійні та квадратичні коефіцієнти, вони варіюють у межах 0 і 1. Чим ближче до 0, тим менше розходження між структурами, чим ближче до 1, тим відчутніше відмінності у структурі.

Індекс відмінності двох структур — індекс В. М. Рябцева:

$$I_R = \sqrt{\frac{\sum (d_1 - d_0)^2}{\sum (d_1 + d_0)^2}} \quad (6)$$

Індекс В. М. Рябцева визначається як відношення фактичної міри розбіжностей значень часток двох структур з їх максимально можливим значенням. Перевагою цього критерію є те, що він не залежить від числа градацій статистичної сукупності і має шкалу оцінки міри суттєвості відмінностей структур.

Важливою перевагою цього показника є наявність шкали оцінок його значень, яка наведена в табл. 1.

Для вирішення завдання аналізу спрямованості структурних зрушень необхідно залучення додаткової інформації, крім даних про її динаміку. Ця інформація може бути залучена, наприклад, шляхом створення певної структури (зовнішньої, еталонної, нормативної тощо), що дозволяє аналізувати динаміку структурних відмінностей між поточною структурою та створеною. Рішення завдання аналізу спрямованості структурних зрушень дозволяє отримати оцінку якості структури (наприклад, відстань від поточної структури до еталонної) у кожний досліджуваний момент часу, тобто оцінити як сам масштаб якості, так і його динаміку.

Динаміка структури економіки призводить до зміни сформованих взаємозв'язків і тенденцій. У зв'язку з цим дослідження структури і структурних зрушень в регіональному економічному розвитку займає важливе місце в статистичному аналізі.

На регіональному рівні узагальнювальним показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону, є валовий регіональний про-

Таблиця 1

Шкала оцінки міри суттєвості відмінностей структур за індексом Рябцева (I_R) [3, с. 113]

Інтервали значень (I_R)	Характеристика міри структурних відмінностей
0,000–0,030	Ідентичність структур
0,031–0,070	Вельми низький рівень відмінностей
0,071–0,150	Низький рівень відмінностей
0,151–0,300	Суттєвий рівень відмінностей
0,301–0,500	Значний рівень відмінностей
0,501–0,700	Вельми значний рівень відмінностей
0,701–0,900	Протилежний тип структур
0,901 та більше	Повна протилежність структур

дукт (ВРП). Валовий регіональний продукт у ринкових цінах визначається як сума валової доданої вартості усіх видів економічної діяльності, включаючи чисті податки на продукти. Валова додана вартість розраховується як різниця між випуском та проміжним споживанням кожного виду економічної діяльності, зменшена на величину оплати послуг фінансових посередників. Вона містить у собі первинні доходи, що створюються учасниками виробництва [5].

У структурі валової доданої вартості (ВДВ) Запорізької області в 2012–2014 рр. ключовими видами економічної діяльності, що забезпечують її основний обсяг, є: переробна промисловість; оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів; сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство; водопостачання; каналізація, поводження з відходами. У 2014 р. їх частка у ВДВ становила відповідно 28,6 %, 12,1 %, 11,8 %, 9,1 %. Значну питому вагу складали також операції з нерухомим майном (5,9 %), державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування (5,6 %), освіта (5,2 %).

Для оцінки структурних зрушень валової доданої вартості Запорізької області і визначення міжрегіональних відмінностей структури ВДВ за період 2012–2014 рр. на основі даних Держкомстату були проведені розрахунки інтегрального показника структурних відмінностей — індексу Рябцева.

Дані табл. 2 свідчать про те, що в 2012–2014 рр. за суміжні періоди часу зміни у структурі ВДВ за видами економічної діяльності Запорізької області характеризуються як вельми низькі та низькі. Найбільш помітні структурні зміни відбувалися в 2013 р. порівняно з 2012 р.

Наведені у табл. 3 та на рис. 1 результати оцінки за індексом Рябцева територіальних структурних відмінностей в економіці за 2014 р. свідчать про таке:

— структура валової доданої вартості за видами економічної діяльності Запорізької області мала істотний рівень відмінностей порівняно зі структурою в цілому по Україні (індекс Рябцева — 0,272);

— серед областей України найвищі значення індексу Рябцева у Запорізької області з Чернівецькою та Херсонською областями (значення 0,432 та 0,403 відповідно);

Таблиця 2

Оцінка суттєвості змін структури валової доданої вартості за видами економічної діяльності Запорізької області у 2012–2014 рр. за індексом Рябцева (розраховано автором за даними [6])

Період	Індекс Рябцева	Інтерпретація
2013–2012	0,088	Низький рівень відмінностей
2014–2013	0,039	Вельми низький рівень відмінностей
2014–2012	0,069	Вельми низький рівень відмінностей

Таблиця 3

Розподіл областей України за рівнем структурних відмінностей структури валової доданої вартості за видами економічної діяльності від структури Запорізької області в 2014 р. за індексом Рябцева (розраховано автором за даними [6])

Інтервали значень ()	Інтерпретація	Області
0,151–0,300	Суттєвий рівень відмінностей	Луганська (0,213), Донецька (0,221), Харківська (0,236), Черкаська (0,246), Київська (0,258), Закарпатська (0,266), Миколаївська (0,275), Сумська (0,299)
0,301–0,500	Значний рівень відмінностей	Рівненська (0,308), Волинська (0,316), Дніпропетровська (0,318), Житомирська (0,320), Львівська (0,329), Хмельницька (0,328), Вінницька (0,346), Івано-Франківська (0,333), Чернігівська (0,334), Полтавська (0,366), Кіровоградська (0,348), Тернопільська (0,371), Одеська (0,394), Херсонська (0,403), Чернівецька (0,432)

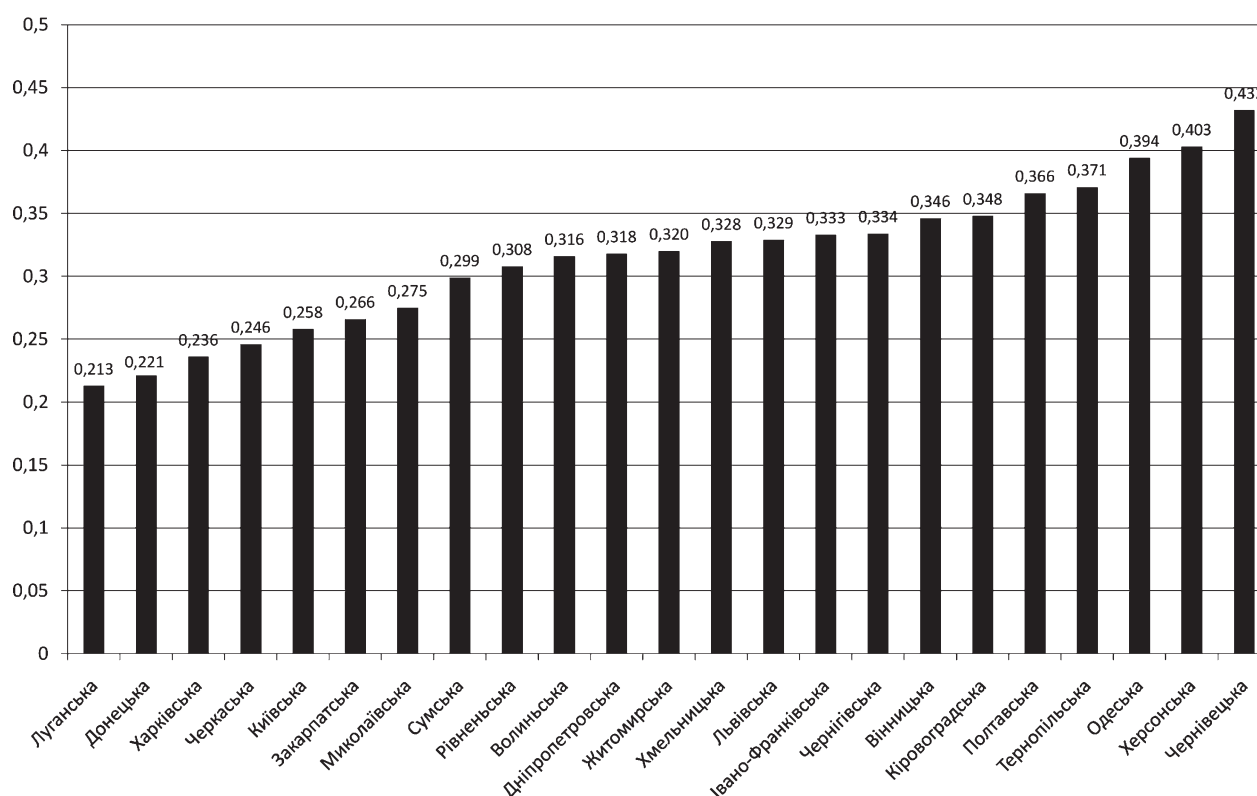

Рис. 1. Оцінка суттєвості відмінностей структури валової доданої вартості за видами економічної діяльності Запорізької області та областей України (індекс Рябцева)¹

— найбільш близькими до Запорізької області за структурою економіки є Луганська і Донецька області (значення 0,213 та 0,221 відповідно).

Висновки. Проведений аналіз показав, що у аналізованому періоді 2012–2014 рр. в економіці Запорізької області не відбувалося інтенсивних

¹ Побудовано автором за даними табл. 3.

структурних зрушень ВРП за видами економічної діяльності. Виявлено наявність істотного рівня структурних відмінностей між економікою Запорізької області та України в цілому. Міжрегіональне зіставлення структури ВРП за видами економічної діяльності виявило вісім областей із суттєвим рівнем відмінностей та 16 областей зі значним рівнем відмінностей. В Україні відсутні області, які мають рівень відмінностей структури ВРП з Запорізькою областю нижчий, ніж «суттєвий рівень відмінностей».

Література

1. Методологические основы статистики [Электронный ресурс] // Энциклопедия статистических терминов : в 8 т. Т. 1. / Федеративная служба государственной статистики. — М., 2011. — Режим доступа : http://www.gks.ru/free_doc/new_site/rosstat/stbook11/tom1.pdf.
2. Перстенёва Н. П. Критерии классификации показателей структурных различий и сдвигов [Электронный ресурс] / Н. П. Перстенёва // Фундаментальные исследования. 2012. — № 3-2. — Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-klassifikatsii-pokazateley-strukturnykh-razlichiy-i-sdvigov>.
3. Маслій В. Методика аналізу структури прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] / В. Маслій // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. — 2013. — Вип. 18. — С. 106–115. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Un_msm_2013_18_15.
4. Чеботовський Е. В. Еволюція видів відносних статистичних показників та їх класифікації [Електронний ресурс] // Відносні статистичні показники: історія та теорія. Ч. III / Е. В. Чеботовський // Статистика України. — 2014. — № 1. — С. 33–37. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2014_1_7.
5. Валовий регіональний продукт. Методологічні пояснення [Електронний ресурс] // Сайт Запорізького управління

статистики. — Режим доступу : http://www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/metod_vrp2012.pdf.

6. Валовий регіональний продукт за 2014 рік : статистичний збірник / за ред. І. М. Нікітіної. — К. : Державна служба статистики України, 2016. — 135 с.

References

1. Federal State Statistics Service of Russia (2011). *Metodologicheskiye osnovy statistiki* [Methodological basis of statistics]. In *Entsiklopediya statisticheskikh terminov T. 1.* [Encyclopedia of statistical terms. Vol. 1]. Moscow. Retrieved from http://www.gks.ru/free_doc/new_site/rosstat/stbook11/tom1.pdf (in Russ.).
2. Persteneva, N. P. (2012). *Kriterii klassifikatsii pokazateley strukturnykh razlichiy i sdvigov* [Criteria for classifying indicators of structural differences and shifts]. *Fundamental'nyye issledovaniya*, 3–2. Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/kriterii-klassifikatsii-pokazateley-strukturnykh-razlichiy-i-sdvigov> (in Russ.).
3. Maslii, V. (2013). *Metodyka analizu struktury priamykh inozemnykh investitsii za vydamy ekonomichnoi diialnosti* [The method of analysis of the structure of foreign direct investment by types of economic activity]. *Ukrainska nauka: mynule, suchasne, maibutnie*, 18, 106–115. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Un_msm_2013_18_15 (in Ukr.).
4. Chekotovskyi, E. V. (2014). *Evoliutsiia vydiv vidnosnykh statystychnykh pokaznykiv ta yikh klasyfikatsii* [Evolution of the types of relative statistical indicators and their classification]. In *Vidnosni statystychni pokaznyky: istoriia ta teoriia. Chastyna III* [Relative statistical indicators: history and theory. Part III]. *Statystyka Ukrainy*, 1, 33–37. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/su_2014_1_7 (in Ukr.).
5. Main Department of Statistics in Zaporizhzhya Oblast *Valovyi rehionalnyi produkt. Metodolohichni poiasnennia* [Gross Regional Product. Methodological explanations]. Retrieved from http://www.zp.ukrstat.gov.ua/images/stories/metod_vrp2012.pdf.
6. Nikiitina I. M. (ed.) (2016). *Valovyi rehionalnyi produkt za 2014 rik* [Gross regional product for 2014]. Kyiv, Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (in Ukr.).

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНКИ РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ ПРАВ ВИМОГИ ЗА ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Анотація. У статті запропоновано уніфіковані механізми оцінки прав вимоги за дебіторською заборгованістю, що виникла внаслідок здійснення банком господарської діяльності. Запропонований алгоритм оцінки відповідає вимогам чинного законодавства щодо здійснення професійної оціночної діяльності в Україні, національним і міжнародним стандартам оцінки та вимогам положень Національного банку України про порядок визначення розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Обґрунтовано застосування методу непрямой капіталізації доходу (дисконтування грошового потоку) без визначення вартості реверсії під час проведення оцінки ринкової вартості прав вимоги за дебіторською заборгованістю. Запропонована модель оцінки дозволяє визначити не тільки вартість прав вимоги зобов'язань за конкретною дебіторською заборгованістю, але і за сформованим портфелем дебіторської заборгованості за мінімальних витрат та в умовах недостатньої інформації відносно об'єкта оцінки.

Ключові слова: ринкова вартість, дебіторська заборгованість, оціночні процедури, підхід до оцінки, ставка дисконтування, принципи оцінки, експозиція під ризиком, ймовірність дефолту, середньоочікувана частка витрат коштів у випадку дефолту.

Summary. The article proposes unified mechanisms for assessing claims rights for accounts receivable that arose as a result of the bank's economic activity. The proposed evaluation algorithm meets the requirements of the current legislation on the implementation of professional valuation activities in Ukraine, national and international valuation standards, and the requirements of the National Bank of Ukraine on the procedure for determining the amount of credit risk under active banking operations. The application of the method of indirect capitalization of income (discounting of cash flow) without determining the value of a reversal, when assessing the market value of claims for receivables is substantiated. The proposed model of estimation allows to determine not only the value of rights of the requirement of obligations on a specific receivable, but also on the formed portfolio of receivables, at minimal expenses and in conditions of insufficient information regarding the object of evaluation.

Key words: market value, receivables, valuation procedures, approach to valuation, discount rate, valuation principles, exposure at default, probability of default, loss given default.

Постановка проблеми. Погіршення фінансово-економічної ситуації в Україні, а також подальше виведення Нацбанком з ринку неплатоспроможних банків (у три банки введена тимчасова адміністрація, дев'яносто банків перебувають у стадії ліквідації) вимагає розробки уніфікованої методики оцінки ринкової вартості прав вимоги за дебіторською заборгованістю комерційного банку.

В теперішній час не існує загальноприйнятої методики аналізу та оцінки дебіторської заборгованості, незважаючи на те, що існує досить великий попит на цю послугу з боку організацій всіх форм власності. Рекомендації із вказаної проблеми, що зустрічаються в економічній літерату-

рі, носять, як правило, загальний характер і не можуть бути використані для проведення аналітичної роботи і кількісної оцінки заборгованості конкретного дебітора.

Використання під час аналізу та оцінки дебіторської заборгованості міжнародного досвіду також практично неможливо, тому що в розвинених країнах проблема неплатежів стоїть не так гостро, як в Україні. Боргові зобов'язання іноземних компаній існують, як правило, у формі векселів, облігацій та інших цінних паперів, здатних вільно обертатися на біржовому і позабіржовому ринках. Проблема оцінки дебіторської заборгованості, таким чином зводиться головним чином, до оцінки цінних паперів.

© Д. М. Артеменко, 2017

Бібліографія ДСТУ:

Артеменко Д. М. Розвиток методичного забезпечення проведення оцінки ринкової вартості прав вимоги за дебіторською заборгованістю комерційного банку / Д. М. Артеменко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 97–104.

References (APA):

Artemenko, D. M. (2017). *Rozvytok metodychnoho zabezpechennia provedennia otsinky rynkovoї vartosti prav vymohy za debitorskoїu zaborhovanistiu komertsiihoho banku* [Development of methodological providing of assessment of market value of the rights of requirements for the debt registration of commercial bank]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 97–104 (in Ukr.).

Отже, проблема оцінки дебіторської заборгованості та застосовуваних для вирішення цього завдання аналітичних процедур на сьогодні в Україні практично не розроблена. Це обумовлюється й тим, що боргові зобов'язання боржника перед кредитором є особливим видом активів, основою яких є права на здобуття певних економічних благ. Вартість права вимоги є результатом аналізу безлічі чинників, при цьому сума заборгованості — один із основних, але не єдиний чинник вартості права вимоги заборгованості. Недивлячись на наявність публікацій з цієї проблематики, що висвітлюють загальні методичні основи оцінки певного об'єкта, в сучасній оцінній практиці залишається безліч невирішених питань. Насамперед, в умовах банківської кризи необхідно розробити модель визначення вартості права вимоги дебіторської заборгованості комерційного банку, що виникла внаслідок його господарської діяльності у специфічних умовах, пов'язаних з метою оцінки, статусом кредитора (банка) і відсутністю достатньої інформації відносно об'єкта оцінки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фінансовий оцінці боргових зобов'язань присвятили наукові праці низка таких вітчизняних вчених та практиків: Н. Зудіна, С. Кузнецова, Ю. Дехтяренко, Л. Черненко, В. Ларцев, Н. Лебідь, Я. Маркус, О. Мендрул, С. Сівець, С. Скринько, Ф. Пузій, а також зарубіжних — А. Дамодаран, В. Грибовський, А. Грязнова, А. Грегори, Ф. Еванс, Ю. Козир, В. Михайлець, О. Стоянова, Т. Харрісон, П. Лазарев.

З метою мінімізації відхилень розрахункової вартості боргу від її реальної величини С. А. Кузнецова [9] запропонувала комплексний підхід до оцінювання дебіторської заборгованості, що базується на коригуванні первісної вартості дебіторської заборгованості відповідно до коефіцієнта часу.

П. Ю. Лазарев запропонував модель на основі лінійного регресійного рівняння, яка описує залежність між факторами ризику та ймовірністю повернення боргу [10]. Але оскільки реальні економічні взаємозв'язки набагато складніші, то

припущення про наявність універсальних залежностей не відповідає дійсності. Тому для кожного масиву даних потрібно будувати окрему регресійну модель, що на практиці дуже ускладнює розрахунки.

Враховуючи значний внесок вчених у формування методичного забезпечення фінансової оцінки майнових прав, варто зауважити про недостатність розкриття питання оцінки права вимоги дебіторської заборгованості, що виникає внаслідок здійснення банком господарської діяльності у специфічних умовах, пов'язаних з метою оцінки, статусом кредитора (банка) і браком достатньої інформації відносно об'єкта оцінки.

Метою статті є обґрунтування та апробація уніфікованих механізмів оцінки вартості права вимоги дебіторської заборгованості комерційного банку за мінімальних витрат часу та в умовах недостатньої кількості інформації відносно об'єкта оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед, потрібно з'ясувати сутність поняття «дебіторська заборгованість». У наш час існують різні підходи до визначення сутності цього поняття. Так, Н. Ю. Зудіна визначає поняття «дебіторська заборгованість» як право організації на поступлення фінансових і нефінансових активів, яке виникає із зобов'язань юридичних та фізичних осіб в процесі господарської діяльності. Л. В. Черненко вважає, що дебіторська заборгованість є правами (вимогами), що належать продавцю (постачальнику) як кредитору на отримання боргів контрагентами, та фінансовим ресурсом, що тимчасово вилучений із кругообігу і підлягає поверненню в майбутньому [11, с. 24–36].

Т. В. Момот ототожнює дебіторську заборгованість із безвідсотковою позикою контрагентам.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» (далі — П(С)БО 10) — це один із основних документів, нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, що розкриває поняття «дебіторська заборгованість», дає основні визначення (табл. 1), визначає методологічні засади її

Таблиця 1

**Основні терміни та їх визначення згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»
(Положення № 237 від 08.10.1999 р., поточна редакція від 09.08.2013 р.).**

Терміни	Визначення
Безнадійна дебіторська заборгованість	поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності
Дебітори	юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів
Дебіторська заборгованість	сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
Сумнівний борг	поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником
Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості	сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів

визнання та оцінки. Економічно обґрунтована класифікація понять — важлива складова ефективного прийняття рішень. Правильно побудована класифікація відображає найбільш суттєві зв'язки між об'єктами поняття, допомагає орієнтуватися в множині цих об'єктів, дає можливість встановити властивості, що є важливими для використання в теорії та на практиці.

Варто зауважити, що згідно з П(С)БО 10 дебіторська заборгованість — це актив. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» дають таке визначення поняттю «актив»: ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому [6]. Щодо активів відомо дві концепції — ресурсна і правова, які були досліджені В. В. Галасюком. За першою, активи розглядаються як ресурси, за другою — як права на ці ресурси. В. В. Галасюк висловлює думку, що активи є правами на ресурси, а не ресурсами. Автор пропонує модифікувати визначення активів, замінивши у ній формулювання «ресурси» на формулювання «права на ресурси». Таким чином, доцільно говорити про права вимоги за дебіторською заборгованістю.

Облікова політика банку спрямована на дотримання мінімальних та обґрунтованих розмірів дебіторської заборгованості, достовірної оцінки її стану та своєчасне створення резервів під нестандартну заборгованість, організацію чіткого бухгалтерського обліку і контролю за її станом, достовірне її відображення у фінансовій звітності, вивільнення коштів, відвернутих у таку заборгованість, та своєчасне визнання витрат банку за принципом відповідності.

При визначенні методологічного підходу до оцінки прав вимоги необхідно враховувати наявність і достовірність потрібних для цього вихідних даних та іншої інформації. Саме тому, на нашу думку, порівняльний підхід не може бути застосований для оцінки вартості права вимоги з таких міркувань:

— по-перше, виконавцеві недоступна інформація про ринок продажу прав вимоги зобов'язань

за дебіторською заборгованістю у подібних ринкових умовах;

— по-друге, інтерпретація даних про аналогічні угоди вимагає залучення великого обсягу інформації про об'єкти порівняння (щодо строку заборгованості, ступеня ризику, строку прострочення виконання зобов'язання і т. ін.), яку практично неможливо в достатньому обсязі отримати, не будучи пов'язаною з учасниками аналогічних угод особою (з цієї причини ймовірним учасникам угоди, що моделюється в процесі оцінки, така інформація теж, напевне, не була б доступна).

Природа боргових зобов'язань обумовлює відсутність чинників їх зносу і не передбачає витрат на відтворення. Тому використання витратного підходу для оцінки боргових зобов'язань зводиться до визначення їх балансової величини з коректуванням на суму зобов'язань, за якими закінчився термін позовної давності тощо. З урахуванням вказаного вище витратний підхід в процесі визначення вартості права вимоги зобов'язання не використовується.

Доходний підхід забезпечує можливість отримання корисного, в контексті визначення вартості оцінюваного майна, орієнтиру, а саме доходності яку може отримати потенційний інвестор. Метод дисконтування грошових потоків в рамках дохідного підходу дозволяє визначити вартісний вираз потенційних вигод, що можуть бути отримані покупцем майнових прав.

Також цей підхід єдиний з усіх загальновизнаних підходів дозволяє побудувати модель оцінки, що враховує специфіку об'єкта оцінки та наявні обтяження оцінюваних майнових прав. З цієї причини лише в межах дохідного підходу можуть бути отримані реалістичні орієнтири щодо ринкової вартості оцінюваних майнових прав. Під час застосування дохідного підходу використовується метод непрямої капіталізації доходу (дисконтування грошового потоку) без визначення вартості реверсії.

У процесі оцінки дебіторської заборгованості проводиться розподіл заборгованості на фінансову та господарську дебіторські заборгованості. Розподіл проводиться відповідно до суті операції та обліку операції в банку (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація дебіторської заборгованості за об'єктами, щодо яких вона виникла¹

Вид дебіторської заборгованості	Номери рахунків відповідно до Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України
Фінансова дебіторська заборгованість	1811, 1812, 1819, 2800, 2801, 2802, 2809, 3540, 3541, 3548, 3570, 3578, 3579, 3710
Господарська дебіторська заборгованість	3510, 3519, 3550, 3551, 3552, 3559

¹ Джерело: Рішення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб № 2707 від 08 грудня 2016 року «Про затвердження Методики оцінки активів банку, віднесеного до категорії проблемних або неплатоспроможних».

Ринкову вартість прав вимоги за дебіторською заборгованістю доцільно розраховувати за нижченаведеним алгоритмом:

1. Розраховується кількість календарних днів прострочення боргу за фінансовою дебіторською заборгованістю та кількість календарних днів визнання дебіторської заборгованості за господарською діяльністю в балансі банку. Розрахунок кількості календарних днів прострочення боргу за заборгованістю, яка обліковується за балансовими рахунками групи «Дебетові суми до з'ясування», починається з п'ятого робочого дня після дня спи-

сання коштів з рахунку банку [5]. Якщо за фінансовою дебіторською заборгованістю прострочки немає, то розраховується строк від дати оцінки до дати погашення боргу, передбаченої договором або правилами здійснення операцій/розрахунків, установлених законодавством України та внутрішньобанківськими положеннями.

2. Визначається ймовірність дефолту (PD_f) за непростроченою фінансовою дебіторською заборгованістю боржників — юридичних та фізичних осіб на підставі класу боржників згідно з табл. 3 та 4.

Таблиця 3

Діапазони значень коефіцієнта PD_f боржника-юридичної особи¹

№ з/п	Клас боржника-юридичної особи	Діапазони значень коефіцієнтів PD_f
1	1	0,005–0,009
2	2	0,01–0,019
3	3	0,02–0,03
4	4	0,04–0,06
5	5	0,07–0,10
6	6	0,11–0,17
7	7	0,18–0,32
8	8	0,33–0,59
9	9	0,60–0,99
10	10	1

Таблиця 4

Діапазони значень коефіцієнта PD_f боржника-фізичної особи¹

№ з/п	Клас боржника-фізичної особи	Діапазони значень коефіцієнта PD_f	
		грн.	ін. вал.
1	1	0,005–0,15	0,005–0,17
2	2	0,16–0,40	0,18–0,44
3	3	0,41–0,76	0,45–0,80
4	4	0,77–0,99	0,81–0,99
5	5	1,0	1,0

Процес визначення класу боржника — юридичної та фізичної особи детально розкрито у роботі [12].

3. Визначається ймовірність дефолту (PD_e) за простроченою фінансовою дебіторською заборгованістю та господарською дебіторською заборгованістю боржників — юридичних та фізичних осіб на підставі строку прострочки/визнання заборгованості згідно з табл. 5.

Як бачимо з табл. 5, діапазон значень показника ймовірності дефолту (PD_e) за простроченою фінансовою дебіторською заборгованістю та господарською дебіторською заборгованістю, строк прострочки/визнання яких становить до трьох місяців, знаходиться у значному діапазоні від 0 до 0,99. Тому постає завдання побудови неперервної функціональної залежності коефіцієнта ймовірності дефолта від строку прострочення/визнання

Таблиця 5

Діапазони значень коефіцієнта PD_e за простроченою фінансовою дебіторською заборгованістю та господарською дебіторською заборгованістю боржників — юридичних та фізичних осіб¹

№ з/п	Кількість календарних днів прострочення боргу за фінансовою дебіторською заборгованістю/кількість календарних днів визнання дебіторської заборгованості за господарською діяльністю в балансі банку	Діапазони значень коефіцієнтів PD_e
1	від 0 до 90	0,00–0,99
2	понад 90	1

¹ Джерело: розроблено автором з урахуванням рекомендацій Постанови Національного банку України № 351 від 30 червня 2016 року «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями».

дебіторської заборгованості. Видається можливим аналітично задати цю залежність взагалі таким виразом:

$$PD_e = th(T) = \frac{e^T - e^{-T}}{e^T + e^{-T}} = \frac{e^{2T} - 1}{e^{2T} + 1}, \quad (1)$$

де th — гіперболічний тангенс; T — строк прострочення/визнання дебіторської заборгованості; $e = 2,71828$ (const).

Враховуючи, що значення цієї функції на відрізьку від 0 до 90 днів повинні лежати в межах від 0 до 0,99, додатково введемо коефіцієнт масштабування.

Цей коефіцієнт обрахуємо за допомогою програми Microsoft Excel методом простої ітерації. Отже, вираз (1) з урахуванням коефіцієнта масштабування набуде виду:

$$PD_e = th\left(\frac{T}{34}\right) = \frac{e^{\frac{T}{34}} - e^{-\frac{T}{34}}}{e^{\frac{T}{34}} + e^{-\frac{T}{34}}} = \frac{e^{\frac{2T}{34}} - 1}{e^{\frac{2T}{34}} + 1}. \quad (2)$$

Для перевірки якості апроксимації за допомогою вбудованої функції Microsoft Excel розрахуємо коефіцієнт кореляції для множин значень, порохованих за допомогою апроксимаційної функції з певним коефіцієнтом масштабу та дискретно заданих значень відповідно до Положення про порядок формування й використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затвердженого Постановою Правління Національного банку України № 23 від 25.01.2012 р. [7] (табл. 6).

Таблиця 6

Перевірка апроксимаційної функції за допомогою коефіцієнта кореляції (розраховано автором)

Кількість календарних днів прострочення боргу	Значення показника ймовірності дефолту (PD_e)		Коефіцієнт кореляції
	Дискретно задане	Пороховане	
0	0	0	0,999095
30	0,2	0,199971	
90	0,5	0,542794	
180	0,8	0,838534	

Для наочності якості апроксимації, дані табл. 6 покажемо графічно на рис. 1.

Варто зазначити, що Постанова Правління Національного банку України № 23 від 25.01.2012 р. втратила чинність 01.01.2017 р., тому її дані використовуються тільки з метою перевірки якості апроксимаційної функції.

Як бачимо, апроксимаційна функція майже співпадає з дискретно заданою.

4. Оцінюється середньоочікувана частка втрат коштів у випадку дефолту (LGD) за дебіторською заборгованістю боржників — юридичних та фізичних осіб відповідно до даних табл. 7.

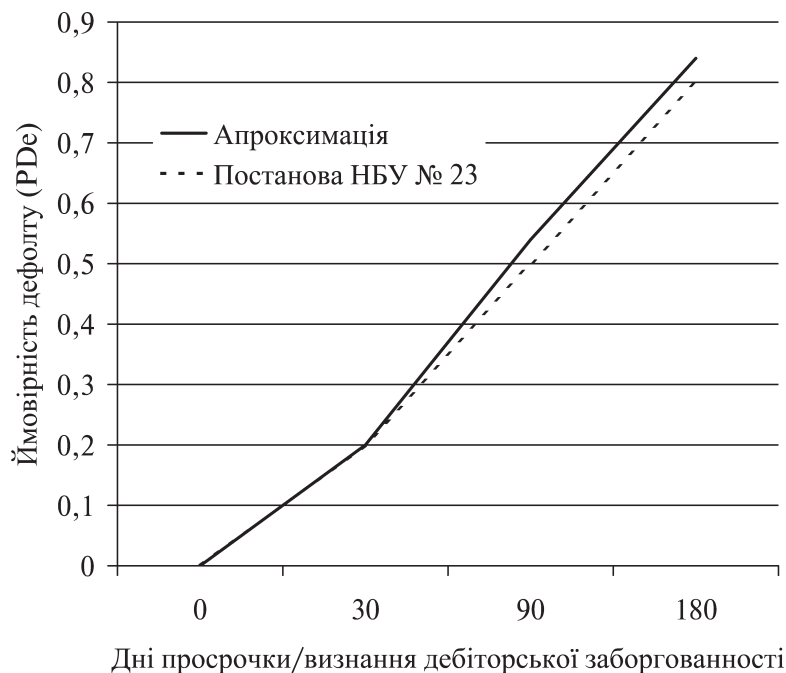

Рис. 1. Дискретно задана та апроксимаційна функції залежності ймовірності дефолту (PD_e) від строку прострочення/визнання дебіторської заборгованості (T) (авторське дослідження)

Таблиця 7

Діапазони значень коефіцієнта LGD боржників — юридичних та фізичних осіб¹

Діапазони значень коефіцієнта LGD для боржників-юридичних осіб		Діапазони значень коефіцієнта LGD для боржників-фізичних осіб	
грн.	ін. вал.	грн.	ін. вал.
0,85–0,95	0,91–1,00	0,80–0,95	0,85–1,00

5. Виходячи з накопиченого досвіду, пропонується ринкову вартість прав вимоги за непростроченою фінансовою дебіторською заборгованістю розраховувати за формулою:

$$V_m = \frac{D(1 - LGD \times PD_f)}{(1 + DR_c)^{t_f}}, \quad (3)$$

де V_m — ринкова вартість боргових зобов'язань; D — балансова вартість дебіторської заборгованості з урахуванням пені і штрафів; t_f — період дисконтування — період, впродовж якого очікуються надходження грошових потоків (строк від дати оцінки до дати погашення боргу, передбаченої договором або правилами здійснення операцій/розрахунків, установлених законодавством України та внутрішньобанківськими положеннями); PD_f — ймовірність дефолту за непростроченою фінансовою дебіторською заборгованістю боржників — юридичних та фізичних осіб на підставі класу боржника згідно з табл. 3 та 4; LGD — середньоочікувана частка втрат коштів у випадку дефолту, звичайно розраховується у відсотках від розміру боргу відповідно до табл. 7; DR_c — відсоткова ставка депозитних корпорацій за новими депозитами, оприлюднена на офіційному сайті НБУ за останній місяць до дати оцінки з урахуванням валюти боргу. Варто зазначити, що вибір ставки дисконту на рівні доходності депозитів обумовлений тим, що ризики, характерні для оцінюваної дебіторської заборгованості, враховуються при визначенні ймовірності дефолту.

6. Виходячи з накопиченого досвіду та даних пункту 2 цієї статті, пропонується ринкову вартість прав вимоги за простроченою фінансовою

дебіторською заборгованістю та господарською дебіторською заборгованістю розраховувати за формулою:

$$V_m = \frac{D(1 - LGD \times th(T/34))}{(1 + DR_c)^{t_e}}, \quad (4)$$

де V_m — ринкова вартість боргових зобов'язань; D — балансова вартість дебіторської заборгованості з урахуванням пені і штрафів; DR_c — відсоткова ставка депозитних корпорацій за новими депозитами, оприлюднена на офіційному сайті НБУ за останній місяць до дати оцінки з урахуванням валюти боргу; LGD — середньоочікувана частка втрат коштів у випадку дефолту, звичайно розраховується у відсотках від розміру боргу відповідно до табл. 7; th — гіперболічний тангенс; T — строк прострочення/визнання дебіторської заборгованості; t_e — період дисконтування — період, впродовж якого очікуються надходження грошових потоків, залежно від стану претензійної діяльності (табл. 8).

Прогнозування графіку грошових потоків (очікуваних надходжень кредитора) за простроченою фінансовою дебіторською заборгованістю та господарською дебіторською заборгованістю доцільно робити за станом претензійної діяльності (табл. 8).

Для оцінки вартості портфеля дебіторської заборгованості проводиться нижченаведена послідовність дій.

1. Портфель дебіторської заборгованості поділяється на два модифікованих підпортфеля:

— непростроченої фінансової дебіторської заборгованості;

— простроченої фінансової дебіторської заборгованості та господарської дебіторської заборгованості.

Таблиця 8

Строки отримання коштів, що залежать від стану претензійної діяльності (розроблено автором)

Претензійна процедура та її тривалість	Етап претензійної роботи	Строк отримання коштів, міс.
Направлення претензії (від початку прострочки 1–1,5 міс.)	Претензійна робота не проводилась	10–20
Очікування відповіді та подання до суду (1–2 міс.)	Направлені претензійні заяви та витримані строки для відповіді	9–18
Судовий розгляд справи (3–6 міс.)	Є рішення суду та розпочате виконавче провадження ДВС	6–12
Виконавче провадження ДВС (6–12 міс.)	—	0–6

¹ Джерело: розроблено автором з урахуванням рекомендацій Постанови Національного банку України № 351 від 30 червня 2016 року «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями».

2. У кожному підпортфелі обирається найбільша дебіторська заборгованість (20 % від загальної балансової вартості підпортфеля).

3. Визначаються вартості цих заборгованостей за формулами (3) та (4) відповідно до кожного підпортфеля.

4. За виокремленими дебіторськими заборгованостями розраховуються коефіцієнти співвідношення ринкової вартості до їх балансової вартості.

5. Для заборгованості, яка залишилась (не перераховувалась), ринкова вартість розраховується шляхом множення отриманих коефіцієнтів на їх балансову вартість.

6. Окремо розраховується безнадійна дебіторська заборгованість — заборгованість, яка відповідає ознакам, встановленим п. п. 14.1.11, п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України:

а) заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності;

б) прострочена заборгованість померлої фізичної особи, за відсутності у неї спадкового майна, на яке може бути звернено стягнення;

в) прострочена заборгованість осіб, які у судовому порядку визнані безвісно відсутніми, оголошені померлими;

г) прострочена заборгованість фізичної або юридичної особи, не погашена внаслідок недостатності майна зазначеної особи, за умови, що дії щодо примусового стягнення майна боржника не призвели до повного погашення заборгованості;

д) заборгованість суб'єктів господарювання, визнаних банкрутами у встановленому законом порядку або припинених як юридичні особи у зв'язку з їх ліквідацією. Така безнадійна дебіторська заборгованість оцінюється в одну гривню відповідно до п. 24 Постанови Кабінету Міністрів України №1440 від 10.09.2003 р. «Про затвердження Національного стандарту №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» — «...У разі коли за результатами розрахунків вартість ліквідації становить від'ємну величину, її значення встановлюється у розмірі 1 гривні» [1].

Висновки. Метод дисконтування грошових потоків без розрахунку вартості реверсії в рамках доходного підходу — єдиний з усіх загальновизнаних методів, який дозволяє побудувати модель оцінки прав вимоги за дебіторською заборгованістю комерційного банку, що враховує специфіку об'єкта оцінки та наявні обтяження оцінюваних майнових прав.

Необхідно обов'язково розглядати формування грошових потоків у часі з урахуванням ймовірності дефолту — розміру кредитного ризику, що відображає ймовірність припинення виконання боржником/контрагентом своїх зобов'язань та рівня втрат (збитків) унаслідок цього дефолту, які врешті решт і формують їх вартість.

Обґрунтований вибір ставки дисконту на рівні доходності депозитів тому, що ризики, характерні для оцінюваної дебіторської заборгованості, враховуються при визначенні ймовірності дефолту.

Обґрунтовано застосування апроксимаційної функції гіперболічного тангенсу з коефіцієнтом масштабу для побудови неперервної функціональної залежності коефіцієнта ймовірності дефолта від строку прострочення/визнання дебіторської заборгованості.

Розглянуті підходи та методи оцінки відповідають чинному законодавству щодо здійснення професійної оціночної діяльності в Україні, а також національним і міжнародним стандартам оцінки і задовольняють вимогам положень Національного банку України про порядок розрахунку значення показника кредитного ризику.

Запропонована модель оцінки дозволяє визначити не тільки вартість прав вимоги зобов'язань за конкретною дебіторською заборгованістю, але і за сформованим портфелем дебіторської заборгованості, за мінімальних витрат та в умовах недостатньої інформації відносно об'єкта оцінки.

Література

1. Постанова КМ України № 1440 від 10.09.2003 р. «Про затвердження Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав»» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF>.
2. Методичні рекомендації до оцінки права вимоги зобов'язання, що виникає внаслідок здійснення банком кредитних операцій : Наказ № 1426 від 30.09.2011 р. [Електронний ресурс] / Фонд державного майна України. — 2011. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN68337.html.
3. Порядок оцінки права вимоги за зобов'язанням, що виникає внаслідок здійснення кредитної операції : Наказ № 866 від 29.05.2017 р. [Електронний ресурс] / Фонд державного майна України. — 2017. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0765-17>.
4. Методика оцінки активів банку, віднесеного до категорії проблемних або неплатоспроможних : Рішення № 2707 від 08.12.2016 р. [Електронний ресурс] / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. — 2017. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0066-17/page>.
5. Постанова Національного банку України «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» № 351 від 30.06.2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.
6. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» (Положення № 237 від 08.10.1999 р., поточна редакція від 09.08.2013 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.help/law/237>.
7. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затверджене Постановою Правління Національного банку України № 23 від 25.01.2012 р. зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>.
8. Міжнародні стандарти оцінки. Восьме видання / Международный Совет по стандартам оценки ; пер. з англ. С. О. Пузенка. — К. : АртЕк, 2008. — 432 с.
9. Кузнецова С. А. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в умовах антикризового регулювання стану підприємств

емств (на прикладі машинобудівних підприємств Запорізької області) : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.04 / С. А. Кузнецова ; Терноп. акад. нар. госп.-ва. — Тернопіль, 2002. — 23 с.

10. Лазарев П. Ю. Аналіз та оцінка дебіторської заборгованості в умовах антикризового управління : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.12 / П. Ю. Лазарев ; МГУ ім. М. В. Ломоносова. — Москва, 2006. — 24 с.

11. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств / М. Д. Білик // Фінанси підприємств. — 2003. — № 12. — С. 24–36.

12. Артеменко Д. М. Особливості визначення ринкової вартості прав вимоги за зобов'язаннями, що виникають внаслідок здійснення банком кредитних операцій з урахуванням розміру їх кредитного ризику / Д. М. Артеменко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 1 (37). — С. 84–93.

References

1. The Government of Ukraine (2003). On approval of the National Standard number 1 «General Principles of valuation of property and property rights». Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF> (in Ukr.).
2. The State Property Fund of Ukraine (2011). Guidelines for assessment of the claim liabilities arising as a result of bank lending operations. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN68337.html (in Ukr.).
3. The State Property Fund of Ukraine (2017). The procedure for assessing the right to claim the obligation arising out of a credit transaction. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0765-17> (in Ukr.).
4. Deposit Guarantee Fund (2016). Methodology for valuation of bank assets classified as problematic or insolvent. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0066-17> (in Ukr.).
5. The National Bank of Ukraine (2016). On approval of the

definition of banks in Ukraine credit risk from active banking operations. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16> (in Ukr.).

6. Ministry of Finance of Ukraine (1999). Accounting Standards (Standard) 10 «Accounts Receivable». Retrieved from <https://zakon.help/law/237> (in Ukr.).

7. The National Bank of Ukraine (2012). Regulation on the procedure for the formation and use by banks of Ukraine of reserves for reimbursement of possible losses through active banking operations. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12> (in Ukr.).

8. International Valuation Standards Council (2008). *Mizhnarodni standarty otsinky. Vosme vydannia* [International Valuation Standards. Eighth edition] (Trans. from English). Kyiv, Artek (in Ukr.).

9. Kuznetsova, S. A. (2002). Accounting and analysis of receivables under the conditions of crisis management of the state of enterprises (for example, machine-building enterprises of Zaporizhzhia oblast). Extended abstract of PhD dissertation (Economic sciences). Ternopil Academy of National Economy, Ternopil, Ukraine (in Ukr.).

10. Lazarev, P. Y. (2006). Analysis and estimation of accounts receivable under the conditions of crisis management. Extended abstract of PhD dissertation (Economic sciences). Moscow State University, Moscow (in Russ.).

11. Bilyk, M. (2003). *Upravlinnya debitors'koyu zaborhovanistyu pidpryyemstv* [Debt management of enterprises]. *Finansy pidpryyemstv*, 12, 24–36 (in Ukr.).

12. Artemenko, D. (2017). *Osoblyvosti vyznachennya rynkovoyi vartosti prav vymohy za zobov'язannamy, shcho vynykayut vnaslidok zdiysnennya bankom kredytnykh operatsiy z urakhuvanniam rozmiru yikh kredytnoho ryzyku* [Features determine the market value of claims for liabilities arising as a result of bank lending operations given the size of their credit risk], *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (37), 84–93. (in Ukr.).

УДК 336.71

О. Д. Вовчак,

І. А. Канцір

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ В КОНТЕКСТІ МІНІМІЗАЦІЇ СИСТЕМНИХ РИЗИКІВ

Анотація. В умовах трансформаційних перетворень фінансовий сектор перебуває під впливом системних ризиків. Темпи стабілізації та підвищення його стійкості знаходяться у прямій залежності від спроможності держави упередити та мінімізувати вплив зовнішніх ризиків. Перспективним варіантом реструктуризації фінансового сектору виступає удосконалення інституційних та організаційних інструментів державного регулювання й забезпечення стабільності.

Ключові слова: фінансовий сектор, системні ризики, стабільність, стійкість.

Summary. In a transformational transformation, the financial sector is under the influence of systemic risks. Stabilization rates and increase of its stability are directly dependent on the state's ability to prevent and minimize the impact of external risks. A promising option for restructuring the financial sector is the improvement of institutional and organizational instruments for state regulation and stability.

Key words: financial sector, systemic risks, stability.

© О. Д. Вовчак, І. А. Канцір

Бібліографія ДСТУ:

Вовчак О. Д. Забезпечення стійкого розвитку фінансового сектору в контексті мінімізації системних ризиків / О. Д. Вовчак, І. А. Канцір // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2017. — № 3 (39). — С. 104–107.

References (APA):

Vovchak, O. D. & Kantsir, I. A. (2017). *Zabezpechennia stiikoho rozvytku finansovoho sektoru v konteksti minimizatsii systemnykh ryzykiv* [Provision of sustainable development of the financial sector in the context of system risk minimization]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 3 (39), 104–107 (in Ukr.).

Постановка проблеми. Фінансова криза та нестабільне фінансово-політичне становище держави спричинили реформування фінансової архітектури і, як наслідок, зниження рівня економічного зростання. В умовах трансформаційних перетворень фінансовий сектор перебуває під впливом ендегенних та екзогенних чинників впливу, які вимагають мобілізації усіх ресурсів з метою мінімізації негативного впливу та забезпечення стійкого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стабільність фінансового сектору виступає предметом численних досліджень у наукових колах, зокрема, серед зарубіжних вчених-представників економічної думки проблематику фінансової стабільності досліджували Дж. Стігліц, Д. Блейк, С. Фішер, П. Мауро, Д. Остри, М. Фут. Серед вітчизняних науковців можна виокремити О. І. Барановського, В. М. Гейця, А. А. Чухна, В. В. Коваленко, О. Д. Василика, І. О. Лютого, В. І. Міщенко, С. В. Науменкову, С. В. Міщенко, Т. Є. Унковську, В. М. Шелудько та інших. Проте, незважаючи на численні надбання науковців та практиків, трансформаційні перетворення, які відбуваються у всіх сферах національної економіки, вимагають системного аналізу та імплементації інструментарію протидії ризикам фінансового сектору.

Мета статті полягає у визначенні системних ризиків та обґрунтуванні пропозицій щодо їх мінімізації в контексті стійкого розвитку фінансового сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий сектор України перебуває у стані постійних змін, зокрема інституціональних, тобто не може бути абсолютно стабільним.

Фінансовий сектор — це частина економіки, яка включає в себе фінансові корпорації, квазі-корпорації й некомерційні організації (що фінансуються й контролюються фінансовими корпораціями, квазікорпораціями), які головним чином займаються фінансовим посередництвом або допоміжними видами фінансової діяльності, пов'язаної із фінансовим посередництвом [1, с. 85].

Фінансовий сектор наведений системою фінансових посередників у формі діяльності банків та небанківських фінансових установ у взаємодії із суб'єктами реального сектору економіки з приводу перерозподілу тимчасово вільних фінансових ресурсів, забезпечує потреби інституційних секторів економіки у формуванні державних фінансів, фінансів підприємств та фінансів домогосподарств.

Фінансовий сектор виступає єдиною ланкою між фінансовою системою і реальним сектором економіки, забезпечує функціонування

фінансового ринку країни, формує ресурсну базу розширеного відтворення народного господарства, створює сприятливий інвестиційний клімат і, як наслідок, стимулює економічне зростання країни [2, с. 36].

Розвиток фінансового сектору стримує наявність таких чинників [3]:

- існування на ринку фінансових установ, які не виконують та не мають на меті виконувати функції фінансового посередництва і генерують суттєві системні ризики для сектору;

- недостатній рівень або повна відсутність гарантій прав захисту інтересів споживачів фінансових послуг (у т. ч. позичальників) і кредиторів;

- низький рівень стандартів управління платоспроможністю та ліквідністю банків;

- дія жорстких адміністративних заходів;

- велика частка кредитів, виданих пов'язаним особам, на балансі банків;

- операційна залежність державних банків;

- висока концентрація активів системно важливих банків;

- відсутність належної інфраструктури ринку капіталу, у т. ч. фондового ринку;

- обмежена кількість фінансових інструментів, у т. ч. хеджування ризиків;

- неможливість функціонування в Україні більшості міжнародних систем Інтернет-розрахунків;

- неефективне податкове законодавство в частині оподаткування інвестиційних доходів та учасників фінансового сектору;

- зловживання окремими фінансовими установами умовами кредитних договорів;

- відсутність дієвих алгоритмів збереження та повернення активів неплатоспроможних банків;

- низька фінансова грамотність населення;

- низька ефективність нагляду за банками та іншими фінансовими установами, що не дає можливості вчасно упередити розвиток ризиків;

- обмеженість повноважень та незалежності регуляторів для вжиття заходів впливу на учасників фінансового сектору;

- відсутність ефективних інструментів введення з ринку проблемних фінансових установ.

Аналізуючи причини фінансової нестабільності, насамперед необхідно мати на увазі особливий стан фінансового сектору національної економіки, що характеризується серйозним порушенням динамічної рівноваги і спричинює негативні наслідки для економічної системи держави в цілому.

Ознаками нестабільності фінансового сектору, на нашу думку, слід вважати:

- зниження довіри до національної валюти, її ослаблення, що проявляється у високій інфляції, відсутності передбачуваної динаміки валютного курсу, високому рівні валютозаміщення;

— серйозні порушення в роботі механізму трансформації заощаджень в інвестиції, які можуть проявлятися у різких коливаннях процентних ставок, котирувань цінних паперів, падінні їх вартості, зниженні обсягів фінансування нефінансових секторів економіки;

— порушення механізмів оцінки і регулювання фінансових ризиків, що проявляється в неефективній роботі внутрішніх систем управління ризиками в банках та небанківських фінансових посередників, посиленні системного ризику стосовно фінансового сектору національної економіки.

Джерелом системного ризику є характеристики, властивості фінансового сектору як системи, що можуть негативно вплинути на його функціональність та стійкість, ускладнити або унеможливити реалізацію основних цілей при зміні ситуації. У цьому випадку їх роль виконують системні дисбаланси в діяльності національного фінансового сектору (інституційні, структурні, фінансові тощо), що є результатом конструктивних особливостей національної системи фінансового посередництва.

Фінансовий сектор національної економіки постійно знаходиться під призвоєм ймовірних екзогенних та ендогенних шоків. Темпи стабілізації та підвищення його стійкості знаходяться у прямій залежності від спроможності держави упередити та мінімізувати вплив зовнішніх ризиків.

До основних зовнішніх чинників, що загрожують стабільності фінансової системи України, доцільно віднести:

— військові дії на території України;

— анексію окремих територій, наявність торговельного ембарго на імпорту українських продовольчих товарів на територію Російської Федерації (за даними НБУ — зниження експорту на 1,3 млрд. дол. США);

— волатильність цін на окремі позиції українського експорту у зв'язку із можливою третьою хвилею глобальної фінансової кризи та зниженням цін на певні позиції (чорна металургія та продукція сільськогосподарського характеру) на світових ринках;

— несприятливий інвестиційний клімат для інвесторів-нерезидентів (непрозорі умови ведення бізнесу);

— невиважену фіскальну політику;

— високий рівень ендогенних ризиків.

З метою стабілізації фінансово-економічної ситуації в державі, створення конкурентоспроможної економіки ухвалено та здійснюється імплементація Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року, головною метою якої виступає створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу

фінансових ресурсів у економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами ЄС.

Забезпечення фінансової стабільності та динамічного розвитку фінансового сектору здійснюватиметься шляхом:

— створення паритетного конкурентного середовища у фінансовому секторі національної економіки;

— реалізації можливостей для руху капіталу;

— посилення контролю та відповідальності за операції з пов'язаними особами;

— підвищення вимог щодо платоспроможності та ліквідності учасників фінансового сектору (у т. ч. шляхом впровадження рекомендацій Basel III, Solvency II);

— імплементації спеціальних вимог щодо капіталу, ліквідності та інших показників системно важливих банків та інших фінансових установ;

— удосконалення системи регулювання та нагляду за фінансовим сектором;

— забезпечення прозорості діяльності та звітності учасників фінансового ринку;

— підвищення ефективності системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму;

— забезпечення розвитку безготівкового обігу та роздрібних безготівкових платежів із використанням електронних засобів платежу;

— підвищення рівня корпоративного управління учасників фінансового сектору;

— впровадження ефективного механізму захисту прав кредиторів та очищення фінансового сектору від проблемних активів;

— стимулювання розвитку інфраструктури для ефективного управління проблемними активами;

— впровадження й розвитку інструментарію фінансового сектору;

— розвитку накопичувального пенсійного забезпечення;

— розвитку інституту посередників фінансового сектору;

— побудову інфраструктури, що забезпечує ефективне накопичення та обмін інформацією щодо кредитної історії позичальників;

— стимулювання комплексного розвитку ринку страхових послуг;

— консолідації й розвитку біржової, розрахункової та клірингової інфраструктур;

— розвитку інституту рейтингових агентств;

— вдосконалення системи оподаткування операцій, пов'язаних зі стягненням проблемної заборгованості;

— гармонізації системи оподаткування інструментів фінансового сектору;

— забезпечення податкового стимулювання розвитку інструментів фінансового сектору [3].

Слушною видається позиція Ю. М. Коваленко [4, с. 444], яка виокремлює основні тенденції розвитку фінансового сектору в контексті трансформаційних перетворень у глобальному масштабі, зокрема — це: уніфікація фінансового сектору; прозора інформаційна політика; підвищення конкурентоспроможності суб'єктів фінансового сектору, монополізація фінансових ринків; розширення кола користувачів фінансових послуг через електронні мережі та Інтернет; формування нової глобальної архітектури фінансового сектору.

Зважаючи на сучасний стан фінансового сектору, з метою забезпечення його стабільного та ефективного функціонування, на нашу думку, основну увагу необхідно сконцентрувати на таких економіко-правових заходах, як:

— розробка механізмів державного впливу на фінансову стабільність;

— комплексний аналіз та впровадження превентивних заходів щодо запобігання системним ризикам;

— забезпечення ефективного управління ліквідністю фінансової системи;

— модернізація та уніфікація фінансового законодавства в унісон чи на протигагу глобалізаційним викликам;

— дотримання (виконання) чинних законодавчих приписів усіма суб'єктами фінансових відносин [5, с. 155].

На нашу думку, домінантами забезпечення стійкості фінансового сектору виступають:

1) підтримка цінової стабільності;

2) імплементація валютного таргетування як інструменту валютної політики;

3) впровадження макропруденційного регулювання;

4) перспективний характер макроекономічної політики;

5) впровадження фінансових кластерів як інституту взаємодії суб'єктів ринку.

Імплементація заходів забезпечення стійкості фінансового сектору повинна провадитись на засадах сприяння економічному розвитку та зростанню й інтеграції України у глобальний фінансовий простір [6, с. 179].

Важливою умовою підвищення ефективності фінансового сектору є розробка та запровадження обґрунтованих механізмів формування й використання державних фінансових ресурсів.

Висновки. Перспективним варіантом реструктуризації фінансового сектору виступає удосконалення інституційних та організаційних інструментів державного регулювання й забезпечення стабільності. З метою забезпечення

стійкості функціонування фінансового сектору як базису національної економіки здійснюються організаційно-правові заходи, зорієнтовані на мінімізацію ризиків, детінізацію економіки та інноваційний розвиток виробничо-промислового потенціалу.

Література

1. Коваленко Ю. М. Фінансова система і фінансовий сектор: організаційно-інституційний підхід / Ю. М. Коваленко // *Фінанси України*. — 2011. — № 4. — С. 75–87.
2. Школьник І. О. Фінансовий сектор України: теоретичний аналіз економічної дефініції / І. О. Школьник, А. Ю. Семенов // *Вісник Української академії банківської справи*. — 2013. — № 1 (34). — С. 31–36.
3. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року : затверджено Постановою Правління Національного банку України № 391 від 18.06.2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297>.
4. Коваленко Ю. М. Інституціоналізація фінансового сектору економіки : [монографія] / Ю. М. Коваленко ; Національний університет ДПС України. — Ірпінь : Вид-во НУДПСУ, 2013. — 608 с.
5. Канцір І. А. Імперативи стабільного функціонування та розвитку фінансової системи / І. А. Канцір // *Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет*. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. — Том 20. — С. 151–156.
6. Канцір І. А. Особливості стійкого розвитку фінансового сектору / І. А. Канцір // *Національне виробництво й економіка в умовах реформування: стан і перспективи інноваційного розвитку та міжрегіональної інтеграції : II Міжнародна науково-практична конференція, м. Кам'янець-Подільський, 28 жовтня 2016 р.* — Кам'янець-Подільський, 2016. — С. 178–179.

References

1. Kovalenko, Ju. M. (2011). *Finansova systema i finansoviy sektor: organizacijno-instytucijnyj pidhid* [Financial system and financial sector: institutional approach]. *Finance of Ukraine*, 4, 75–87 (in Ukr.).
2. Shkolnyk, I. O., Semenog A. Ju. (2013). *Finansovyi sektor Ukrainy: teoretychnyi analiz ekonomichnoi definiitsii* [The financial sector of Ukraine: theoretical analysis of economic definitions]. *Bulletin of the Ukrainian Academy of banking*, 1 (34), 31–36 (in Ukr.).
3. National Bank of Ukraine (2015). A comprehensive Program of development of the financial sector of Ukraine till 2020. Resolution of Board of National Bank of Ukraine; declared № 391 18.06.2015. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15> (in Ukr.).
4. Kovalenko, Ju. M. (2013). *Instytucijalizacija finansovogo sektoru ekonomiky* [Institutionalization of the financial sector of the economy]. Irpin, Vydavnytstvo NUDPSU (in Ukr.).
5. Kantsir, I. A. (2013). *Imperatyvy stabilnoho funktsionuvania ta rozvytku finansovoi systemy* [Imperatives of stable functioning and development of the financial system]. *Economic analysis*, 20, 151–156 (in Ukr.).
6. Kantsir, I. A. (2016). *Osoblyvosti stiykoho rozvytku finansovoho sektora* [Features of Sustainable Development of the Financial Sector]. Second International Scientific and Practical Conference, National production and economy in the conditions of reform: the state and prospects of innovation development and interregional integration. Proceedings of the Conference Kamyanets-Podilsky, 28 october. Kamyanets-Podilsky, 178–179 (in Ukr.).

АННОТАЦИИ

Бусарева Т. Г. Мировой опыт использования валютных операций в банковской деятельности. — С. 9.

Аннотация. В настоящее время возрастает роль банковской системы как органа и агента валютного контроля, как посредника и исполнителя валютных операций, как субъекта международного валютного рынка. Объективно сложившиеся предпосылки макроэкономической стабилизации и перспективы роста экономик определяют и обуславливают процесс стабилизации и качественной эволюции банковской системы. Уже сегодня ужесточаются требования к субъектам банковского сектора, усиливается фактор конкурентной борьбы, повышается качество предлагаемых банками услуг. Все это естественным образом доказывает необходимость обобщения практических знаний в области совершения валютных операций банками, разработки и решения стратегических задач в целях долгосрочного позиционирования банков на валютном рынке.

Ключевые слова: срочные иностранные операции обмена, сделки валюты, баланс оплаты, экономическое развитие, стабилизация.

Кирова Л. Л. Возможности и угрозы развития мирового сельскохозяйственного рынка. — С. 13.

Аннотация. В статье рассмотрена и исследована готовность мирового сельскохозяйственного рынка к вызовам глобализации, возможности и угрозы его развития.

Ключевые слова: агропродовольственный сектор, сельскохозяйственное сырье, агропромышленные кластеры, кооператив, специализация, продовольствие, конкурентоспособность.

Добренко О. О. Организационно-методическое обеспечение прогнозирования на профессиональном рынке труда. — С. 17.

Аннотация. В статье освещен вопрос гибкого реагирования системы подготовки специалистов в соответствии с потребностями профессионального рынка труда; рассмотрены организационно-методические подходы к прогнозированию объемов подготовки кадров; обобщены имеющиеся преимущества, недостатки, область применения каждого из методов; выяснена целесообразность использования метода нормативов насыщенности; сформированы основы перспектив дальнейшего построения инновационной модели экономики; сделана сравнительная характеристика основных

методов прогнозирования объемов подготовки специалистов с высшим образованием.

Ключевые слова: государственное регулирование рынка труда, занятость, организационно-методическое обеспечение, методы прогнозирования, рынок труда.

Полищук С. В., Шишкина В. О. Шеринговая экономика в Украине как способ решения проблемы ограниченных ресурсов граждан. — С. 23.

Аннотация. Ограниченность ресурсов, ухудшение экономического состояния и благосостояния населения обусловили возникновение нового направления — шеринговой экономики. Её суть базируется на сокращении расходов или получении прибыли от сдачи собственности в аренду другому человеку. Шеринговая экономика применяется не только для материальных вещей, но и услуг — райд-шеринг (совместная поездка на авто), платформы для аренды жилья и массовые онлайн курсы.

Ключевые слова: шеринговая экономика, совместное потребление, ограниченность ресурсов, экономия.

Рунчева Н. В., Охмат Н. В. Сущность корпоративных отношений в масложировой промышленности. — С. 27.

Аннотация. В статье рассмотрены понятие, объект, предмет и организационная форма корпоративных отношений в масложировой промышленности. Также предоставлены основные признаки корпорации и организационно-управленческой структуры корпоративного экономического объединения.

Ключевые слова: корпорация, корпоративное управление, корпоративные отношения, масложировая отрасль.

Трегубова О. О. Экологическая оптимизация землепользования и устойчивое развитие территориальных образований. — С. 29.

Аннотация. Устойчивое развитие представляет собой процесс изменений, когда эксплуатация ресурсов, технологического развития и институциональных изменений зависят друг от друга. Устойчивость часто является основной целью планирования землепользования. Понятие устойчивости относится к определенному типу развития общества. По сути, устойчивое развитие представляет собой процесс изменений, в котором эксплуатация ресурсов, направление инвестиций, ориентация технологического развития и институциональные изменения находятся в

гармонии. В статье рассматривается устойчивость как основная цель оптимизации планирования землепользования.

Ключевые слова: устойчивость, экологическая оптимизация, экологостабилизирующие угоды, критерий оптимальности.

Антошкина Л. И., Бортник Ю. В. Конкурентоспособность частных вузов. — С. 33.

Аннотация. В статье рассматриваются факторы, влияющие на конкурентоспособность частных вузов. Предлагается вариант трактовки этого понятия, а также определяются направления измерения конкурентоспособности образовательных услуг вообще. Рассмотрены взаимозависимость между качеством подготовки специалистов и ценой образовательной услуги, а также роль расширения специализации частных учебных заведений. Предоставлена рейтинговая оценка вузов за последние годы и приведена стратегия повышения конкурентоспособности учебных заведений.

Ключевые слова: конкурентоспособность, высшее учебное заведение, образование, государственно-частное партнерство, социально-экономическая безопасность.

Атаманюк А. А. Обоснование и использование инструментов регламентации и формализации в осуществлении контроллинга как системы управления развитием культурно-художественных заведений сельских территорий. — С. 39.

Аннотация. В статье выявлено, что в осуществлении контроллинга системы управления культурно-художественными предприятиями и учреждениями, особенно комплексного предоставления соответствующих услуг населению сельских территорий (клубами, домами культуры и др.), большое значение имеет регламентация и формализация процессов их деятельности, особенно коммерческой. Они позволяют значительно оптимизировать их скорость, структуру, уменьшить себестоимость. В свою очередь, это повышает качество услуг, уменьшает цену их предоставления. При этом в качестве инструментов используются соответствующие нормативно-законодательные акты, инструктаж, программное обеспечение, оценка и диагностика финансово-экономических результатов деятельности. В этом смысле контроллинг выполняет не только оперативные управленческие функции, но имеет большой потенциал осуществления стратегического управления перспективным развитием культурных заведений и организаций.

Ключевые слова: культурно-художественные предприятия, контроллинг, регламентация, формализация, предоставление услуг, сельские территории, развитие, стратегическое управление.

Бритвенко А. С., Журавлёв Е. В. Теоретические основы исследования сущности стратегического маркетингового планирования предприятий масло-жировой отрасли. — С. 44.

Аннотация. В статье приведены результаты исследования сущности стратегического маркетингового планирования на предприятиях масло-жировой отрасли и факторы выработки эффективной маркетинговой стратегии, включая обоснование направлений ее совершенствования. Проанализирована конкурентоспособность масло-жировой продукции на отечественном рынке.

Ключевые слова: маркетинг, маркетинговое исследование, маркетинговая стратегия, масло-жировая отрасль.

Горячая О. Л., Резниченко В. В. Компьютерный инжиниринг как средство повышения ресурсного потенциала бизнеса. — С. 46.

Аннотация. Выявлены особенности, тенденции и проблемы повышения ресурсного потенциала бизнеса. Дано определение термина «компьютерный инжиниринг», предложена типология определения и рассмотрено его влияние на производственный, сбытовой и другие процессы на предприятии. Кроме того, рассмотрена взаимозависимость между компьютерным инжинирингом и повышением ресурсного потенциала бизнеса.

Ключевые слова: инжиниринг, компьютерный инжиниринг, инжиниринговый подряд, ресурсный потенциал.

Игнатенко М. М., Мармуль Л. А. Предоставление услуг сельского зеленого туризма фермерскими хозяйствами с целью осуществления их диверсификации и повышения доходности деятельности. — С. 50.

Аннотация. В статье освещаются вопросы предоставления услуг сельского зеленого туризма предприятиями агросферы на основе диверсификации. Обоснованы их целесообразность, источники ресурсов и возможности. Осуществлена оценка преимуществ и рисков. Определены направления имплементации услуг и вклад в обеспечение финансово-экономической устойчивости фермерских хозяйств. Выявлены средства положительного влияния на развитие сельских территорий в целом.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, доходность, диверсификация, деятельность, услуги, сельский зеленый туризм, имплементация, направления, управление.

Ковтун В. Этапы контроля производства говядины. — С. 53.

Аннотация. Оцениваются факторы, которые определяют эффективность контроля за производством говядины, особенности его развития в современных условиях и влияние на эффективность различных его компонентов. Рассмотрены

основные факторы обеспечения эффективно-го внутреннего контроля производства продукции говядины в условиях рыночной экономики. Систематизированы особенности сбора информации и этап проведения анализа контроля производства продукции мяса с точки зрения обеспечения его эффективности. Обосновано влияние отраслевых особенностей операций с текущими биологическими активами мясного скота на систему внутреннего контроля, приведена структура объектов и субъектов контроля, сформирован задачи и состав информационного обеспечения процесса управления.

Ключевые слова: этапы контроля, производство мяса, мясное животноводство, эффективность, затраты, информация, текущие биологические активы, инвентаризация, окупаемость, предприятия.

Кривец Ю. М., Постол А. А. Концентрация ресурсов, специализация, финансово-экономическая стойкость и эффективность деятельности аграрных предприятий. — С. 58.

Аннотация. В статье выявлены особенности функционирования аграрных предприятий страны, которые заключаются в очень неравномерной концентрации земельных ресурсов, преобладании части растениеводческих отраслей в структуре производства, значительных его объемах при неравномерной урожайности и рентабельности. Среди форм организации доминируют средние акционерные и большие корпоративные, а также малые фермерские и личные домашние хозяйства. Малым является количество государственных сельскохозяйственных предприятий. В перспективе большое значение имеет достижение рациональных структурных сдвигов в организации производства, концентрации ресурсов, специализации, росте объемов и рентабельности деятельности.

Ключевые слова: аграрные предприятия, эффективность, деятельность, земельные ресурсы, концентрация, специализация, финансово-экономическая стойкость, рентабельность, перспективы, управление.

Новак Н. П. Бритвенко А. С. Факторы приоритетного развития аграрной сферы экономики. — С. 64.

Аннотация. Выявлены факторы, особенности, тенденции и проблемы развития аграрного хозяйствования. Обоснованы в качестве механизмов согласования и реализации государственных и местных приоритетов рациональное использование ресурсного потенциала, трансграничное сотрудничество, государственный протекционизм, решение экологических проблем, нивелирование диспропорций в развитии аграрного производства и социальной инфраструктуры сельских территорий.

Ключевые слова: факторы, аграрная сфера, государственные и местные приоритеты, трансграничное сотрудничество, объемы производства, сельские территории, социальная защита, население, экологические проблемы, регулирование, развитие.

Романюк И. А., Яровой В. Ф. Формирование мотивов осуществления туристической деятельности аграрными предприятиями. — С. 67.

Аннотация. В статье освещены мотивы осуществления предпринимательской туристической деятельности агроформированиями. Выявлены их факторы, направления и формы проявления и осуществления и применения. Определенные зависимости мотивов и их характера (как внутренние и внешние) от проблем и приоритетов аграрных предприятий, которые оказывают туристические услуги. Обоснованы перспективы такой деятельности и возможные мотивы и резервы на будущее по крайней мере в трех плоскостях — производственной (экономической), социальной, психологической.

Ключевые слова: аграрные предприятия, туристическая деятельность, мотивы, внутренние, внешние, осуществление, управление.

Самайчук С. И. Экономическая эффективность производства зерна на сельскохозяйственных предприятиях. — С. 70.

Аннотация. Исследовано современное состояние зернопроизводства в Херсонской области. Проанализирована эффективность производства зерновых культур в сельскохозяйственных предприятиях, предложены пути ее повышения.

Ключевые слова: зернопроизводство, экономическая эффективность, урожайность, себестоимость, прибыль, уровень рентабельности.

Сильченко И. А., Геращенко К. И., Острожная О. А. Формирование системы управления инновационной деятельностью предприятия. — С. 75.

Аннотация. Рассмотрены основные тенденции формирования системы управления инновационной деятельностью предприятия. Представленные принципы управления инновационной деятельностью рекомендуются к использованию инновационной системой любого уровня.

Ключевые слова: инновационная деятельность, стратегия инновационного развития, инструменты инновационной политики, маркетинг, тактика, стратегические принципы.

Антошкин В. К., Мороз О. И. Анализ факторов, определяющих социально-экономическую безопасность регионов. — С. 80.

Аннотация. Проанализированы основные факторы, формирующие уровень экономической безопасности в регионах, по статистическим мате-

риалам регионального развития Украины, в частности по показателям: объем валового внутреннего продукта на душу населения, сальдо экспорта/импорта, индикаторы социальной составляющей СЕБ (среднемесячная зарплата одного штатного работника, имеющийся доход в расчете на одного человека, уровень обеспеченности жильем). Проведен сравнительный анализ показателей СЕБ с аналогичными показателями зарубежных стран и в пересчете на долларовый эквивалент.

Ключевые слова: безопасность регионов, социально-экономическая, валовой продукт, сальдо экспорта/импорта, среднемесячная зарплата, доход на душу населения, обеспеченность жильем.

Педан В. И. Экономический аспект истории становления и развития уголовной ответственности за посягательства на рыбные ресурсы на территории Войска Запорожского. — С. 87.

Аннотация. Статья посвящена исследованию исторических документов в сфере охраны рыбных ресурсов на территории Войска Запорожского с целью выяснения процесса становления правосудия в данной сфере.

Ключевые слова: Запорожская Сечь, запрет, защита, казаки, рыба, реки, море, владения, наказание, приказ, ответственность.

Попова Н. А., Коваль А. Ю. Статистическая оценка структурных отличий валового регионального продукта Запорожской области. — С. 92.

Аннотация. В статье исследуются приемы и методы статистической оценки структурных сдвигов и различий. Проведен статистический анализ структурных сдвигов и различий валового регионального продукта по видам экономической деятельности Запорожской области за период 2012–2014 гг.

Ключевые слова: структура, структурные сдвиги, структурные различия, интенсивность структурных сдвигов, валовой региональный продукт.

Артеменко Д. М. Развитие методического обеспечения проведения оценки рыночной стоимости права требования по дебиторской задолженности коммерческого банка. — С. 97.

Аннотация. В статье предложены унифицированные механизмы оценки прав требования

по дебиторской задолженности, возникшей в результате осуществления банком хозяйственной деятельности. Предложенный алгоритм оценки соответствует требованиям действующего законодательства по осуществлению профессиональной оценочной деятельности в Украине, национальным и международным стандартам оценки и требованиям положений Национального банка Украины о порядке определения размера кредитного риска по активным банковским операциям. Обосновано применение метода не прямой капитализации дохода (дисконтирования денежного потока) без определения стоимости реверсии при проведении оценки рыночной стоимости прав требования по дебиторской задолженности. Предложенная модель оценки позволяет определить не только стоимость прав требования обязательств по конкретной дебиторской задолженности, но и по сформированному портфелю дебиторской задолженности при минимальных затратах и в условиях недостаточной информации относительно объекта оценки.

Ключевые слова: рыночная стоимость, дебиторская задолженность, оценочные процедуры, подход к оценке, ставка дисконтирования, принципы оценки, экспозиция под риском, вероятность дефолта, среднеожидаемая доля потерь средств в случае дефолта.

Вовчак О. Д., Канцир И. А. Обеспечение устойчивого развития финансового сектора в контексте минимизации системных рисков. — С. 104.

Аннотация. В условиях трансформационных преобразований финансовый сектор находится под влиянием системных рисков. Темпы стабилизации и повышения его устойчивости находятся в прямой зависимости от способности государства предотвратить и минимизировать влияние внешних рисков. Перспективным вариантом реструктуризации финансового сектора выступает совершенствование институциональных и организационных инструментов государственного регулирования и обеспечения стабильности.

Ключевые слова: финансовый сектор, системные риски, стабильность, устойчивость.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Бусарєва Тетяна Геннадіївна, доцент кафедри міжнародної економіки Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, кандидат економічних наук.

03057, Київ, проспект Перемоги, 54/1.

Наукові інтереси: оподаткування, міжнародне інвестування, фондовий ринок.

Кірова Людмила Леонідівна, старший викладач кафедри економіки і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат економічних наук, доцент.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: проблеми формування та розвиток сільськогосподарської кооперації.

Добренко Олег Олегович, доцент кафедри економіки і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат економічних наук.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: професійний ринок праці.

Поліщук Сергій Володимирович, старший викладач кафедри економіки і підприємництва Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кандидат економічних наук.

03056, Київ, проспект Перемоги, 37.

Наукові інтереси: прогнозування соціально-економічних процесів.

Рунчева Наталія Вікторівна, доцент кафедри економіки і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат економічних наук, доцент.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: управління розвитком корпоративних відносин в аграрній сфері економіки України.

Трегубова Оксана Олександрівна, аспірант Полтавської державної аграрної академії.

36022, м. Полтава, вул. А. Кукоби, 14-а, кв. 62.

Наукові інтереси: економіка землекористування.

Антошкіна Лідія Іванівна, ректор Бердянського університету менеджменту і бізнесу, доктор економічних наук, професор.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: економіка вищої освіти, стратегічне управління підприємством.

Атаманюк Олександр Олександрович, аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

02000, Київ, вул. Лаврська, 9.

Наукові інтереси: управління розвитком культурно-мистецьких закладів.

Бритвенко Анастасія Сергіївна, доцент кафедри обліку і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат економічних наук, доцент.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: економіка та управління аграрних та переробних підприємств.

Горяча Оксана Любомирівна, доцент кафедри економіки Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат економічних наук, доцент.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: фінансові послуги, фінансові ринки, фінансові посередники, інвестиційна діяльність.

Мармуль Лариса Олександрівна, професор кафедри публічного управління та гуманітарних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України.

02000, Київ, вул. Лаврська, 9.

Наукові інтереси: фермерські господарства, дохідність, диверсифікація, сільський зелений туризм.

Ігнатенко Микола Миколайович, завідувач кафедри економіки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди, доктор економічних наук, доцент.

08401, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.

Наукові інтереси: фермерські господарства, дохідність, диверсифікація, сільський зелений туризм.

Ковтун Валентина Андріївна, доцент кафедри статистики та аналізу Херсонського державного аграрного університету, кандидат сільськогосподарських наук, доцент.

73000, м. Херсон, вул. Перекопська 167, кв. 39.

Наукові інтереси: бухгалтерський облік, аналіз та економіка.

Постол Анатолій Анатолійович, докторант Херсонського державного аграрного університету, кандидат економічних наук.

73000, Херсон, вул. Стрітенська, 23.

Наукові інтереси: фінансово-економічна стійкість та ефективність діяльності аграрних підприємств.

Кривець Юрій Миколайович, докторант Херсонського державного аграрного університету, кандидат економічних наук.

73000, Херсон, вул. Стрітенська, 23.

Наукові інтереси: аграрні підприємства, туристична діяльність.

Новак Наталя Петрівна, доцент кафедри обліку і оподаткування Херсонського державного аграрного університету, доктор економічних наук.

73000, Херсон, вул. Стрітенська, 23.

Наукові інтереси: розвиток сільських територій.

Романюк Ірина Анатоліївна, асистент кафедри економіки та маркетингу Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка, кандидат економічних наук.

61000, Харків, Московський проспект, 45.

Наукові інтереси: аграрні підприємства, туристична діяльність.

Яровий Вадим Федорович, доцент кафедри туризму Херсонський державний університет, кандидат економічних наук.

73000, м. Херсон, вул. Університетська, 27.

Наукові інтереси: аграрні підприємства, туристична діяльність.

Самайчук Світлана Іванівна, доцент кафедри економічної теорії та аналізу Херсонського державного аграрного університету, кандидат економічних наук, доцент.

73020, м. Херсон, вул. Фонтанна, 23, корп. 3, кв. 41.

Наукові інтереси: ефективність діяльності аграрних підприємств.

Сільченко Ірина Анатоліївна, старший викла-

дач кафедри економіки Бердянського університету менеджменту і бізнесу.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: економіка й організація інноваційної діяльності підприємства.

Антошкін Вадим Костянтинович, доцент кафедри обліку і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу, кандидат економічних наук, доцент.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: соціально-економічна безпека України.

Педан Віктор Іванович, старший викладач кафедри галузевих юридичних дисциплін Бердянського університету менеджменту і бізнесу.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: проблеми кримінальної відповідальності за протидію законній господарській діяльності.

Попова Наталя Олександрівна, старший викладач кафедри обліку і фінансів Бердянського університету менеджменту і бізнесу.

71118, Запорізька обл., м. Бердянськ, вул. Свободи, 117-А.

Наукові інтереси: ефективність використання трудових ресурсів у сільському господарстві.

Артеменко Дмитро Михайлович, незалежний оцінювач ТОВ «Інвестиційно-правова група».

03150, м. Київ, вул. Велика Васильківська, б. 145/1, кв. 166.

Наукові інтереси: вартісна оцінка майна та майнових прав.

Вовчак Ольга Дмитрівна, завідувач кафедри банківської справи ДВНЗ «Університет банківської справи» м. Київ, доктор економічних наук, професор.

04070, м. Київ, вул. Андріївська, 1.

Наукові інтереси: банківська система України.

Канцір Ірина Анатоліївна, викладач кафедри теоретичної та прикладної економіки Національний університет «Львівська політехніка» Інститут адміністрування та післядипломної освіти, кандидат економічних наук.

79049, м. Львів, вул. Скрипника 7, кв. 107.

Наукові інтереси: забезпечення стійкого розвитку фінансового сектора.

БЕРДЯНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ І БІЗНЕСУ

Наукове видання

ВІСНИК БЕРДЯНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ МЕНЕДЖМЕНТУ І БІЗНЕСУ

Випуск 3(39)'2017

Науковий економічний журнал

Українською, російською та англійською мовами

Технічний редактор *Д. В. Акіндєєв*

Адреса редакції:

Україна, 71118, м. Бердянськ, вул Свободи, 117-А

Тел. 8 (06153) 6-48-54

Підписано до друку 04.10.2017 р.

Формат 60х84/8. Папір офсетний.

Гарнітура «Newton С». Друк — лазерний.

Ум. друк. арк. 13,25. Обл.-вид. арк. 12,98.

Наклад 150 прим. Зам. № 156.

Друк ТОВ «УСПІХ ПРИНТ»

69035, Запорізька обл., м. Запоріжжя,
пр-т Соборний/вул. Південноукраїнська,
дом 161/7, оф. 12